Open Access 2026-10-16 © Egyéb

Hétfő este a Ménesi úton

Tizenhat beszélgetés kortárs írókkal

ELTE Eötvös József Collegium
2013

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

Hétfő este a Ménesi úton

Tizenhat beszélgetés kortárs írókkal

Szerkesztette
Förköli Gábor, Gintli Tibor és Inzsöl Kata

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

ÚJ SZÉCHENYI TERV

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujszechenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

MAGYARORSZÁG MEGÚJUL

A projektek az Európai Unió
támogatásával valósulnak meg.

TÁMOP-4.2.2/B-10/1-2010-0030 „Önálló lépések a tudomány területén”

ELTE Eötvös József Collegium kiadványa
Budapest, 2013
Felelős kiadó: Dr. Horváth László, az ELTE Eötvös Collegium igazgatója
Szerkesztők: Förköli Gábor
Gintli Tibor
Inzsöl Kata
Borítófotó: Segyevy Dániel
Copyright © Eötvös Collegium 2013
Minden jog fenntartva!
Nyomdai kivitel: Komáromi Nyomda és Kiadó Kft.
Felelős vezető: Kovács Jánosné ügyvezető igazgató
ISBN 978-963-89596-5-2

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

Előszó

Az Eötvös Collegium nagy múltú intézmény, megbecsüli a maga hagyományait. A tradíció azonban nem csupán a múlt felé fordul érdeklődéssel, hanem a jelen felé is. A korszerűség, a kortárs irodalom iránti nyitottság a Collegium régi hagyományai közé tartozik, ezt mutatja azoknak az íróknak és költőknek gazdag névsora, akik – az alapítás idejétől egészen a közelmúltig – egykor diákjai voltak.
Amikor a hallgatókkal együtt elhatároztuk egy irodalmi pódiumbeszélgetés-sorozat indítását, ez a modernségre tekintő tradíció, a kortárs történések iránti érdeklődés vezetett bennünket. A meghívottak köréről a hallgatók döntöttek, kizárólag saját vonzalmaik és értékítéleteik vezették őket, ahogy az természetes is. Ennek köszönhetően a hétfő esti beszélgetésekre nem rakódott rá semmi a feladatszerűség terhéből. Ezt az izgalmas és eleven közeget meghívott vendégeink is érzékelték, s talán nem tévedünk, ha úgy véljük, maguk is fokozott élénkséggel és spontaneitással válaszoltak a fiatal közönség feléjük forduló érdeklődésére. Az intézmény egykori vagy jelenbeli kötelékébe nem tartozó olvasó számára elsősorban ezért lehet izgalmas olvasmány ez a kötet. A beszélgetéseknek ez a kevéssé formalizált, a rutin megszokásától mentes karaktere az, amely saját ízt kölcsönöz nekik.

Gintli Tibor

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

 © Egyéb

„Az író… gondoljon hülyeséget, csak legyen jó”

Bátori Anna beszélgetése Spiró Györggyel

Ez az első része egy rendezvénysorozatnak, melyen kortárs írókkal ismerkedhetünk meg itt a Collegiumban. A véletlen hozta így, hogy elsőként meghívott vendégünk nem csak elismert író, hanem volt collegista is (a falon megtekinthető a tablója). Úgy vélem, ennél jobban nem is alakulhatott volna. Üdvözöljük a körünkben Spiró Györgyöt!

Köszönöm a meghívást, és hogy ennyien eljöttek.

Nyilván felmerül a kérdés, hogy miért A Jégmadár *című könyvről beszélünk, ami annyira nem ismert, nem volt nagy kritikája. A válasz az, hogy épp ezért: nézzük meg, mit tud ez a könyv, mennyire érdekes. Első kérdésem az lenne, hogy mi az oka annak, hogy a könyv az után sem kapott nagy visszhangot, hogy megjelent a* Fogság, *hiszen a Magvető Kiadó szinte ugyanolyan formában hozta ki a* Messiások*at, mintha ezt a* „Fogság *írójának” újabb regényeként akarta volna eladni, valamint* Az Ikszek*et is újra kiadták. Tulajdonképpen ezt a könyvet is el lehetett volna adni, mégsem történt ilyen gesztus. Ez talán azt jelezné, hogy a korábbi kritikáknak megfelelően, melyek száma nem nagy, nem is tartották érdemesnek, hogy ezt a művet beemeljék az „életműbe”? Erről Önnek mi a véleménye? Vagy esetleg történt arra kísérlet, hogy ezt a művet is újra kiadják?*

Ez a könyv megbukott. Ezt így lehet mondani magyarul. Volt egy-két levágó kritika, aztán azon kívül semmi. Az Ab Ovo Kiadónál jelent meg, és hát az Ab Ovo Kiadó könyveit általában nem nagyon szokták bírálni, se pro, se kontra. Nagyon ritka. Hogy miért írtam ezt *A Jégmadár* című furcsaságot? Ott kezdem, hogy beteges gyerek voltam, és ilyenkor az ember elkezd olvasni, és előbb-utóbb úgy érzi, hogy ez egy jó pálya, hogy jó dolog lehet írónak lenni. Ez egy nagy tévedés, de hát mire az ember ezt belátja, addigra megöregszik. Amikor elkezdi az ember – ha egy háború nélküli világban nőtt föl, és maximum egy forradalom van életében, mint nekem volt tízéves koromban ’56 –, akkor borzasztóan hosszú ideig tart, amíg megtud valamit saját magáról meg az emberekről. De addig is ír. És én úgy gondoltam, hogy nem baj, ha én addig is írok, majd megszerzem azt a kézügyességet, ami az íráshoz kell, és előbb-utóbb megjönnek a tapasztalatok is. Ez részben igaz, részben azonban nem igaz. Már írtam történelmi, áltörténelmi regényt, történelmi drámát, a mai korról is írtam egy csomó drámát, mindenfélét írtam, írtam novellákat, amelyek a mában játszódnak, de regényt nem tudtam írni, úgy éreztem, hogy

 © Förköli Gábor, Gintli Tibor

nem tudok eleget a mai világról meg a mai Magyarországról. Nagyon irigyeltem, sőt csodáltam azokat, akik arra vetemedtek, hogy a mát megpróbálják regényben megírni: egyrészt úgy gondoltam, hogy nagyon sokat kell hozzá tudni, másrészt pedig azt, hogy egy bizonyos sajátos szempont is kell ahhoz, hogy az ember a mát meg tudja ragadni. Ugye a regény nagyforma, és nagyformában megírni a mát, az lenne az igazi, az lenne az ideális, az lenne a fantasztikus! Ahogy ezt annak idején megcsinálták a franciák meg az oroszok a 19. században, szóval ez az igazi. Nagyon nehéz, majdnem lehetetlen. Engem ez bosszantott: hogy majdnem lehetetlen. És nem csak az én számomra majdnem lehetetlen! Nagyon kevés olyan írót ismerek a 20. századból, aki a számára adott jelenből regényt tudott írni. Borzasztó keveset! Ezek között olyan fantasztikusak vannak, mint Kosztolányi, például az *Édes Anná*val, meg Móricz, de már a többieknél baj van. Móricz is furcsa ebből a szempontból, mert neki van egy csomó olyan regénye, ami mintha kortárs regénynek lett volna elkönyvelve, holott történelmi regény volt. Például a *Kivilágos kivirradtig*. A húszas években írta, és 1898-99-ben játszódik. Meg az *Úri muri*. Az is történelmi regény, és ha megnézzük azt a húsz évet, ami eltelt a regénybeli idő meg Móricz saját ideje között, abba beleesett egy világháború meg két forradalom, egy ellenforradalom, szóval őrület, hogy mennyi idő telt el azóta. Ezek nem kortárs művek. A legjobb Móricz-művek persze kortárs történetet dolgoznak föl, de ezeket nem ismeri senki. Például *Az ágytakaró* című kisregény. Hát fantasztikus mű! '29-ben írta. Vagy: a legnagyobb műve Móricznak, és szerintem a huszadik századi világirodalom egyik legnagyobb regénye, a *Rab oroszlán*, 1939-ben írta Móricz, és nem történik benne semmi. Ugyanolyan típusú mű, mint a *Pacsirta* Kosztolányitól: nem történik benne semmi, csak közben tönkremegy mindenkinek az élete. A *Rab oroszlán* egy középkorú házaspárról szól: a pasas szeretné megcsalni a feleségét, és nem sikerül neki. Óriási mű, csak a legnagyobb franciákkal, Flaubert-rel meg Stendhallal tudom összehasonlítani. A végén van egy nagy haláltánc Magyarországról. De ahhoz akkora tudás kellett Móricz részéről, ami neki meg is volt. Tudjuk, hogy ő hogy dolgozott, éjjel-nappal jegyzetelt, egyszerűen nem tudott az utcára úgy kimenni, hogy ne fülelt volna, mit mondanak az emberek. Mindent jegyzetelt, ma már ezt lehet tudni, mert a jegyzetfüzetek bizonyos részletei megjelentek. De a negyvenöt utáni korszak bizony a mai tárgyú művekben elég szegény – most csak a jó műveket szeretném mondani, mert rossz művek, szocreál művek tömegével voltak természetesen. Tulajdonképpen olyan Magyarországról szóló regényt kellene írni, amelyikben igazán benne van ennek a népnek a mentalitása – ami a cél. Ezt kéne megragadni, nem? Amiben különbözik más népektől, az lenne az izgalmas, ha erre rálátnánk. Egy ilyen művet ismerek, az is valamikor a tízes évek végén kezdődik, de eljut a regénybeli jelenig. Ez Fejes Endrének a *Rozsdatemető*je. Nagyon-nagyon jó regény, többször tanítottam, és egyre jobbnak tűnik. Van egy centrális hibája sajnos, egy művészi hibája ennek a regénynek is: a pozitív hős, Hábetler

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

János rosszul van megírva, egy romantikus alak. De a többi! az fantasztikus. Az egyetemen, mikor ott elemeztem a regényt három-négy éve, akkor valakinek egy másik kiadása volt, és ott az egyik szereplőnek más volt a neve. Fölhívtam Fejest, hogy mért történt. Ja – azt mondja –, a Kodály kérte, hogy változtassam meg azt a nevet. Mindenki a saját nevén szerepelt a regényben, és ez az illető valami százados volt az első világháborúban, és zeneszerző, Kodálynál dolgozott ’45 után kottatárosként. Érdekes, nem gondoltam volna, hogy nem ő találta ki ezeket. Kiderült, hogy dokumentumregény; ezt senki sem írta le eddig, és Fejes sem mondta, hogy az. Meglepett a dolog. Mindenesetre a *Rozsdatemető* nagyon jó regény. De a többivel nekem bajom volt. Művészileg. Volt egy író, aki megírta, elég nagyszabású módon, nem egészen a jelent, de a magyar közelmúltat. Csak éppen az a világirodalomnak a része. Ja, úgy könnyű! Úgy könnyű a magyarokat megírni, ha éppen egy olyan történésben van benne Magyarország, amelyik ab ovo belekapcsolja a világtörténelembe. Ez Kertész Imre *Sorstalanság*a. A történet egyrészt világtörténet, másrészt, miután ő magyarként élte meg, magyar történet, és isteni magyar típusok vannak benne, nagyszerűek, le a kalappal, ahogy ott a magyar zsidók helyre vannak téve, nem akármi. Nem csodálom, hogy nem szerették. A Nobel-díj után már muszáj szeretni, de azért kényszeredett a dolog, és nem csak a magyarok meg az antiszemiták utálják Kertészt, hanem a zsidók is természetesen. Kardos G. György nagyon nagy író, de nem merte megírni Magyarországot. Nagyon sokat tudott róla, állandóan rugdostam, meg jó páran rugdostuk, hogy írja meg, és nem írta meg. Sokan nem merték megírni. Én végig úgy éreztem, hogy az én tudásom messze elmarad az olyanok tudása mögött, mint Fejes Endréé, Kardos G. Györgyé, Kertész Imréé. Ők tizenhét, húsz, huszonöt évvel idősebbek nálam, és amin ők keresztülmentek, meg az egész nemzedékük, az elképesztő – hihetetlen, mit kellett nekik szenvedni, és nem is mindenki élte túl. Persze az én kispolgári életecskémből, amit ’46-ban megszületve élhettem – tíz éves voltam ’56-ban, és azt is csak egy kicsit később fogtam föl, hogy akkor tényleg történt valami –, nem lehet egy életművet, nem lehet egy Magyarország-képet összeszedni. Persze előbb-utóbb megkapja az ember a magáét békében is, és valami tudásom összegyűlt nekem is erről a modern világról, csak a formát nem találtam hozzá. Nem találtam hozzá szerkezetet, semmit nem találtam hozzá. És akkor egyszer beugrott az ötlet, hogy egy nőnek a hónaljhasadékaiban is vaginákat nyitnak. Hirtelen úgy éreztem, hogy ebből lehet egy mai tárgyú regényt írni. Akiknek elmondtam ezt, nagyon furcsán néztek rám. Egy jövőben játszódó történetet gondoltam ki, ahol hasonló őrületek vannak, mindenféle technikai meg társadalmi furcsaságok – hátha onnan egy olyan szempontot kapok, ami elegendő egy nagy formához, és valamilyen furcsa, torzított tükörben meg lehet írni azt, ami ma van. Azt, hogy ilyen furcsa perspektívája lett a dolognak, nem tartottam hülyeségnek. Annyira nem tartottam hülyeségnek, noha semmiféle sikere nem lett a dolognak, hogy most fejeztem be

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

egy olyan regényt, ami húsz év múlva játszódik Magyarországon (a *Feleségversenyt* – a szerk.). Nem biztos, hogy nagyon fognak neki örülni. Elég jópofa. Tehát nem adtam föl a dolgot. Mi kellett ehhez? Nyilvánvaló, hogy az ember extrapolál. Bizonyos mai jelenségeket elhajt képzeletében a végletekig; ez történik egy ilyen utópiában, és persze hogy negatív az utópia, hogy jót röhögjünk azokon a hülyéken, akik mi vagyunk. Egy negatív utópia a szatíra lehetőségét is magában rejti, nem olyan földhöz ragadottan realista, mint amilyen egyébként én néha szoktam lenni. Az ember szeret ebből a realizmusból kimászni egy kicsikét. Végül is arra való a fantáziánk, hogy működtessük, és arra való az olvasó, hogy jókat kacagjon olvasás közben. Ezen nem kacagtak az olvasók, ezt el kell ismernem. Azok sem, akik valahogy végigrágták magukat a regényen. Ennek több oka van, azt hiszem. Egyrészt az, hogy túl sok műveltséganyag van benne, túl sok nyelvi műveltséganyag; nem kérhetem meg az olvasót, hogy tanulja meg a szláv nyelveket, meg a latin nyelveket, meg az összes indoeurópai nyelvet, csak hogy némely szóviccemet értékelje. Másrészt az én meglehetősen agresszív humoromat nagyon kevesen értékelik. Aki a gúnyt nem szereti, ezt a könyvet sem fogja szeretni. Aki úgy gondolja, hogy jó lenne, ha együtt lehetne érezni ilyen-olyan szereplőkkel, az egy vagy másfél szereplő kivételével ebben nem talál olyat, akivel azonosulni lehetne érzelmileg. És mire ezt a másfelet megtalálja, addigra rég abbahagyta az olvasást, mert ezek nagyon a végén vannak. Mindettől függetlenül a könyvnek van egy szerkezeti baja; rosszul van szerkesztve. Ugyanis már írtam ezt a két hónalj-vaginájú csajról szóló történetet, és mindenféle hülyéskedések bele voltak rakva, amikor rájöttem, hogy van ez a jégmadár-mítosz a görögöknél, és hogy milyen jó lenne még ezt is belegyömöszölni. Na, belegyömöszöltem, és a történetnek két centruma lett. Egy történetnek egy dologról kell szólnia. Jobban tettem volna, ha utólag a két vaginát kihúzom, és csak a jégmadár-mítoszt hagyom benne. Az történt velem, ami nagyon gyakori az íróknál meg a dilettánsoknál: nem tudtam lemondani a jópofa ötleteimről, amelyek a vaginatörténethez kapcsolódtak. Pár év múlva jöttem rá, hogy ezt bizony elszúrtam. Na most ettől függetlenül persze az igaz, hogy a szatírát nem bírja elviselni az olvasóközönség. Meg a kritika. Ha megnézzük, hogy miféle szatíráink voltak nekünk az elmúlt százhatvan-százhetven évben, azt látjuk, hogy van köztük néhány egészen nagyszerű dolog, és azok se lettek sikeresek. Ebben a könyvben mégiscsak szatíráról van szó, és a világszatírába bele van rakva egy magyar szatíra is, mondjuk, Ugarhont nehéz nem fölismerni... Ami nagyszerű és csodálatos szatíra, a maga nemében egészen páratlan, és nem nagyon híresztelik el, hogy ez van nekünk, az az Arany Jánosnak *A nagyidai cigányok*ja. Fantasztikus mű! Azon kívül van nekünk egy Hamvas Bélánk, nem? A *Karnevál*t most már elég régóta lehet olvasni, több kiadásban megjelent, mégsem került bele a magyar köztudatba. Az alapja nagyon vitatható közlés: a 19. századra az jellemző, hogy magánőrületek voltak benne, míg a 20. századra az, hogy közösségi őrületek vannak benne. De ami

ezen belül meg van benne csinálva, az elképesztően nagy, valami hihetetlen mulatságos, és olyan nyelvi humor van benne, ami senki másnál nincsen, párját nem tudjuk Kelet-Európában. A kevésbé jó szatírák se lettek népszerűek. Szathmári Sándornak a *Kazohiniá*ja jó, de annyira nem nagy. Karinthynak kellett volna megírnia. Amilyen zseni volt Karinthy, annyira lusta ember volt, és nem írta meg. Az *Utazás a koponyám körül* nem szatíra. Rejtő Jenő, akit én nagyon-nagyon szeretek, és nagyon nagyra tartok, messze nem írta meg. Nem is ez volt a célja. Tehát nem állunk jól. Egy kicsit farnehéz a magyar irodalom; nem erősségünk az önirónia. Kelet-Európában általában ez így van, és nem véletlen, hogy így van, mert öniróniára általában csak a nagyon magabiztos, nagyon jó helyzetben lévő nemzetek képesek. Mondjuk az oroszoknak könnyű. Nem azt mondom, hogy jobb életük volt az oroszoknak az elmúlt párszáz évben, sokkal rosszabb, isten ments, rémes, ami ott állandóan történik – de azért az nem kétséges egy orosz író számára, hogy Oroszország volt, van, lesz. Ott nem fenyeget a nemzethalál rémképe; Oroszországba hiába masírozik be Napóleon meg Hitler, hát annyi orosz van, hogy előbb utóbb ők győznek; meg annyira tél van ott télen, hogy nincs mese. Az orosz irodalomban lehet az oroszokat bántani. Hát mit csinál Gogol? Képzeljük el, hogy egy magyar ember írja meg a *Holt lelke*ket, és itt magyar típusokat állít elénk… Ki se adnák, ott kezdődik a dolog, megköveznék, száműznék; ő maga úgy döntene, hogy mégse írja meg. Vagy Goncsarov… ki írta meg a magyar *Oblomov*ot? Írtak nagyon nagyszerű figurákat – Mikszáth van még hozzá a legközelebb, de azért olyan messzire nem megy. Vagy akár Dosztojevszkij. Micsoda alja népségeket ábrázol, a legaljább oroszokat, nem? Gondoljunk bele, ezt egy magyar író nem merte volna, egy lengyel író se, egy román se, egy cseh se, egy szlovák se, és sorolhatnám. Mert nem vagyunk annyira jó helyzetben. Ezt elismerem. De arra is gondolok közben, hogy nem ártana a szellemi épségünk kedvéért úgy tenni, mintha. Nem azt mondom, mintha ettől nagyobb nemzet lennénk, de jó volna úgy tenni, mintha épebb, épelméjűbb nemzet lennénk. Hátha ez egy kicsit segítene. Én a szatírát nagyon egészséges dolognak tartom. Annak idején Swift bődület, hogy mit csinált: derék anglikán püspök, egy ártatlan ember, és közben úgy hazavágja az angolokat, hogy az valami elképesztő. Megeszik azt az ír kisgyereket. Kinek jutna eszébe Magyarországon, Lengyelországban vagy Szlovákiában megírni, hogy hazánk fia megeszi a szlovák gyereket vagy a román gyereket? Egy nagyhatalomban írni nagyon más, mint a periférián. Nem mintha a perifériának nem lennének meg a maga előnyei. Megpróbáltam *A Jégmadár*ban az előnyöket kihasználni – részeredményeket értem el benne. Például az benne van ebben a regényben, hogy Közép-Európából vagy Kelet-Európából, mindegy hogy hívjuk, innen megérthető a Kelet is meg a Nyugat is, sőt, ha az ember nagyon akarja, akkor ábrázolható is. Az új regényemben, ami még nem jött ki, csak Magyarország van benne. Egy magyar írónak előnye lehet, hogy ebből is van bennünk, meg abból is: itt kereskedelmi

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

útvonalak meg mentalitások találkoznak. A *Karnevál* jó példa erre, Hamvas anélkül, hogy kimozdult volna Magyarországról, megértette a Keletet. Egy nyugati nem fogja megérteni; mi inkább. Nekünk inkább van esélyünk rá. Ezzel próbáltam élni. Hiába.

A megértés problémájával kapcsolatban a következő kérdésem vetődik fel: van egy narrátor, aki előadja ezt a szentéletrajzot, egy kutató, és érzékelhető, hogy ő, aki nyugatról, egy zárt állam felől közelít, semmit sem ért, és csupa olyan dolgot nem ért, amit mi értünk. Ez a kultúrák egymást nem értésének a kritikája is? A történelem, és egyáltalán a történettudományok lehetetlensége is benne van ebben? Végül is minden történet elbeszélés korlátozott adatok alapján, irányított ideológiák mentén történik, aztán lesz egy újabb állam, máshogy értjük meg magunkat, és végül is nincs semmi a végén.

Persze, ez benne van. Mondjuk, eleve lehet tudni, hogy minden történésznek megvannak a maga korlátai, minden írónak megvannak a maga korlátai, és ezeket elsősorban a maga közegéből és a maga korából nyeri. Különösen így van ez, ha egy nagyhatalmi szerző periferikus országokról ír, ő általában nem ért semmit. Az első ilyen nagyon komoly tapasztalatom 1972-ben ért Pozsonyban. Akkor voltam először nyári szlovák nyelvtanfolyamon, nagy nemzetközi banda volt. Egy amerikai srác is volt köztünk, a Duna partján volt a kollégium, ültünk, áztattuk a lábunkat a Dunában. És az amerikai gyerek, aki talán oroszt kezdett el tanulni, és még valamilyen másik szláv nyelv is járt hozzá, így került el Pozsonyba, elgondolkozik, és azt mondja nekem angolul: rémes, hogy az ember eljön Európába, és kétszáz kilométerenként más a népek nyelve; ezt nem lehet kibírni. Eltűnődtem: milyen igaza van. Milyen igaza van, hát mért nem egy nyelven beszélünk? Amerikai fejjel ezt nem is lehet fölfogni. Az, hogy ilyen történet, olyan történet, meg hogy egymással ezek a népek hogy voltak, ez nagyhatalmi szempontból teljesen érdektelen. Dögöljenek meg! Meg arra jók, hogy rabszolgák legyenek; a mi rabszolgáink. Az én mesélőm egy kicsit beleszeret a tárgyába, persze, annyit megengedek neki. Ugarhonnal foglalkozik, és annyira belemegy a tárgyba, amennyire ritkán szoktak belemenni, ahhoz már magyar származásúnak kéne lenni. Vannak ilyen történészek, kiválóak, John Lukacstól kezdve egy csomóan, akik nem tipikusan angol vagy amerikai történészek. Ennek a narrátornak megvan a maga ideológiai korlátja, még hazudik is… hát szoktak hazudni a történészek, és végül is valamilyen, ha nem is kimondottan ideológiai megrendelés, csak van a háttérben, nem? Ráadásul a végén kiderül, mert a fia folytatja a történetet, hogy ő is tevékenyen részt vett a dologban. Amit ő mint történész letagad. Az olyan történészek vagy földrajztudósok, akik utaznak a világban, mind a titkosszolgálatnak dolgoznak. Az összes magyar földrajztudós egytől egyig Angliának kémkedett, valahogyan finanszírozni kellett azt, hogy ők tudjanak utazni. Teljesen elfogadott módja annak, hogy valaki néprajzi meg egyéb

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

kutatásokat végezzen, hogy közben jelent. Az összes utazó a 17., 18., 19. században meg a 20. században jelentett. De hát elfogulatlan történész meg világutazó nincsen. Én legalábbis nem ismerek egyet se, nem találkoztam még olyannal.

Ha már a reális ábrázolásokról van szó, említette, hogy a szatírában fontos, hogy az alakok hitelesek és erősen köznapiak legyenek, nem pedig idealizáltak. Akkor mit kezdhetünk azokkal az írói szerepekkel és íróalakokkal, mint például aki Zsonna férje lesz, vagy aki föltalálja a három vulva ötletét? Ezek kicsit szentimentálisan vannak megjelenítve. Számomra nem volt világos, hogy ez is szatirikus akarna lenni, vagy hogy ezt komolyan vegyük-e?

Aki az ötletet kitalálja, az én paródiám, őt önparódiának szántam az elején. Egyrészt fölismerhetően le vagyok írva benne. Minden randát, csúnyát, amit rólam el lehet mondani, ottan fölsorolok: tokája van, kopaszodik, szemüveges, nagy orra van, orrsövényferdülése van, nem tudom, mi minden van még ottan. Hát rám kell nézni.

De ezek mégis pozitív alakok.

Annyira nem pozitívak. Ez utóbbi is egy nagy marha tulajdonképpen. Ami a Zsonna férjét illeti, ő egy másik eset. Igaz, amit mond, hogy egy kicsit szentimentális. Elszúrtam azt is. Én erre az alakra nem gondoltam, de magára a Zsonnára gondoltam: tudniillik a szatíra olyan szemszögből ábrázolja a világot, ahonnét az érzelmi azonosulás ki van zárva. Tehát a szatirikus regénynek a hőseivel ab ovo nem tudunk azonosulni. Ezt nem lehet megoldani, én megpróbáltam, és nem sikerült. Gondoljunk Gulliverre, ott nincs kivel azonosulni, Gulliver zéró morféma, akárhova kerül is, nincs. Olyan, mint Miskin herceg: csak arra szolgál, hogy őrajta átmenjenek az erővonalak, és kész. Akár nagy a világ körülötte, akár törpe, ő csodálkozik, ennyi a funkciója. Én mégis megpróbáltam a lehetetlent, és ezzel tisztában voltam, hogy ez a lehetetlen megkísértése: a szatíra ellenére egy olyan alakot csinálni, akivel együtt tudunk érezni. Ez a két dolog kizárja egymást; az olyan szereplő, akivel érzelmileg az olvasó azonosulhat, az nem szatíra szereplője, az egy más típusú regénynek a szereplője. Ez abszolút műfaji probléma, és abszolút probléma, ezért veselkedtem neki még egyszer egy nem pont ilyen, de mégiscsak egy jövőben játszódó őrült történetnek, hogy hátha mégis meg lehet csinálni. Mert abban a pillanatban, amikor ezzel a madárnővel együttérzünk, meg komolyan van véve, hogy ő madár, nagy baj van. Itt maga a műfaj a kérdés. Hogy szatíra is legyen, de közben érzelmileg is hasson az olvasóra. Hogy ne csak a rációra hasson, ne csak a rekeszizmokra, hanem egy kicsit talán meghatódni is lehessen, egyszerre sírjon és nevessen az olvasó. Aki ezt megoldja, biztos, hogy nagyon jelentős művet fog létrehozni. Visszatérve az előző kérdésére, hogy miért nem jelent meg újra: ha én szerettem volna, megjelenik. Annyira azonban nem szerettem volna, mert objektív művészi kudarc is van benne, meg szubjektív művészi kudarc is. Miközben egyáltalán nem sajnálom,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

hogy megírtam. Egyrészt én nagyon jól szórakoztam, amíg írtam. Akár sikere van, akár nincs, az igazi jutalom menet közben van. Másrészt pedig részeredményei azért vannak a dolognak. Egy csomó minden meg van benne jósolva, ami részben bejött, részben be fog jönni. Büszke nem vagyok rá, de azért mégis tény, hogy a regényt 2000-ben fejeztem be, és benne van már a cigányháború, ami az új regényemben már kitört, tíz év és itt is ki fog. Meg kitaláltam, hogy ezek a hülyék majd újraépítik az alexandriai könyvtárat. Mi történt? Tényleg újraépítették az alexandriai könyvtárat. Aztán, kitaláltam benne az alvó géneket. Mi derült ki két évvel később? Hogy tényleg vannak. Megelőztem a biológusokat.

Közönség: Hadd kérdezzem meg, ha már itt tartunk, hogy ezek a dolgok, a galambposta meg a gladifoci honnan jönnek? Annyi ilyen van a regényben.

Kisujjból. Onnan szokott. A gladifocit egy rémnovellámban már megírtam, azt fejlesztettem tovább. A gladiátori játékok akkor jók, ha igazán véresek. Azt szereti a néző, ha bele lehet halni. Akkor logikus, hogy a focit is eljuttatom odáig, nem? Ezt könnyű kitalálni.

Közönség: Említette, hogy kétcentrumúra sikerült A Jégmadár, *és hogy az egyik centrumot, a nőt, esetleg jobb lett volna a mű egysége érdekében, ha utólag kihúzza. Valóban ki lehet húzni ezeket a nélkül, hogy az egész sérülne?*

Persze, ki lehet. Vagyis nem, akkor egy másik egész van. Akkor föl kellett volna áldozni a paródiának a nagy részét, ehhez nem volt szívem. Az új regény már keményebben van megszerkesztve. Egyrészt a fele sincs ennek terjedelmileg, a legrövidebb regényem, maximum háromszáz oldal. Egy évvel ezelőtt fejeztem be először, és hát bizony a kilenc tizedét kidobtam, és hozzáírtam egy új kilenc tizedet. *A Jégmadár* – az én szempontomból kudarc. Amúgy annak lesz sikere, amit reklámoznak. A *Fogság* sem lett volna siker, ha nem reklámozzák, a kutya észre nem vette volna, hogyha nem nyomja a Magvető annyira. Ennek is tudtak volna sikert csinálni, ennek is tudtak volna húszezer olvasót verbuválni, ha éppen úgy alakul. Ez csak „piár" kérdése. Tulajdonképpen nagyon hálás vagyok azért, hogy megírtam, és hogy rájöttem, hogy ezt nem lehet csinálni. Lehet, hogy mindenki hazudott, lehet, hogy az összes római történetíró hazudott az összes császárról, és egymást ismétlik, tudjuk, hogy egymástól lopják az ötleteket, de ennek ellenére az valahogy mint mese elég jól sikerül. Arra lehet építeni. A jövőben nincs kire építeni, mindent a kisujjamból szopok ki, vagy pedig analógiásan gondolkozom, ez a legprimitívebb emberi gondolkodás. Én is primitív vagyok, tehát valahonnan a múltból vetítek előre a jövőbe. Ha történelmi regényt írunk, akkor egy sorozatnak vagyunk a részesei, egy csomó ember már megírta, és mi egy újabb variációját írjuk a dolognak, egy kollektív működésben veszünk részt. Ha a jövőbe helyezzük ezt a dolgot, akkor ez a segítség elapad, és nagyobbakat lehet tévedni. Ezt megtanultam *A Jégmadár*ral.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Az ember azt hiszi, ha sokat olvas, abból megtanulja, hogy hogyan kell írni. Szó nincs róla! Az ember csak a saját kárán tanul meg írni, rengeteg elrontott mű kell ahhoz, hogy az ember elkezdjen nem annyira elrontott műveket írni. Passzívan nagyszerű író vagyok, mert olvastam a legnagyobb műveket a világon, isteni befogadó vagyok. Ez nem azt jelenti, hogy fogok tudni művet is írni. Ahhoz el kell kezdeni gyártani a rosszabbnál rosszabb műveket, és előbb-utóbb vagy történik valami, vagy nem. Ez egy sokszorosan elrontott mű, miközben egyáltalán nem sajnálom. A drámák között is van egy ilyen, hadd meséljem el, nagyon tanulságos, jópofa történet. Volt egy *Esti műsor* című darabom. Öt szereplője van, egy lakótelepi panelkonyhában játszódik. Akartam végre írni egy mai tárgyú darabot, mert csupa történelmi meg ältörténelmi darabot írtam, és már meguntam. Béla-Bella és Géza-Gizi a két házaspár neve, ebből már lehet sejteni, hogy miféle emberek. Semmilyenek, Kádár-korszakbeli kispolgárok, és nem történik semmi a darabban, csak az, hogy együtt nézik a tévéhíradót. Valós időben a valódi tévéhíradó ment a Nemzeti Színház színpadán, az aznap esti, és a színészek rögtönöztek rá, miközben ott valóságosan vacsoráztak. Meg kell mondanom, hogy ez nem volt akármilyen kísérlet. Nem volt rizikómentes dolog, és utólag rájöttem, hogy borzasztó nagy terhet raktam a színészek vállára, mert hát politikailag ezeket a híreket kommentálni nem volt egyszerű, és ráadásul úgy, hogy a közönség egyet is értsen velük! Moór Mariannak hihetetlen agya volt, és elképesztően szellemeseket mondott minden este. A többiek is igyekeztek, mindenki jó volt benne egyébként. A végén bejön az egyik házaspárnak a gyereke fülhallgatóval, de meghalljuk, hogy mit hallgat. A Nemzeti Színház színpadán ’82 elején elhangzott a Bizottság együttes *Szerelem* című száma, a Wahorn-féle (Wahorn András – a szerk.) előadásban, „már megint izzad a tenyerem, már megint izzad a tenyerem, köpni kell, pfü, pfü, köpni kell, pfü, pfü”. Nemzeti Színház, 1982. Én voltam az első, aki ezt kivívta, Bódy filmje, ahol szintén van ugyanez a szám, későbbi. A gyereket fölpofozták, lement a függöny, és nem történt semmi. Ez egy hosszú egyfelvonásos volt, úgy megbukott, hogy csuda! Nagyon megbukott. Nem tudtak vele mihez kezdeni a nézők. Rémes bukás volt, pedig Szurdi Miki mindent elkövetett, a színészek mindent elkövettek. A bemutatón a barátaim sápadtan álltak az előcsarnokban, hogy most mit mondjanak, én nyugtattam őket, hogy nem baj – higgyétek el, gyerekek, nem baj, hogy megbukott. Majdnem elájultak, annyira idegesek voltak. Én nem vagyok színész, mondtam, egy írónál nem számít. Nekem lett igazam egyébként, mert egy írónál tényleg nem számít. Teljesen mindegy. Ha nincs az *Esti műsor* című első kísérletem, akkor nem tudom megírni a *Csirkefej*et, mert abból tanultam meg, hogy nem szabad a színészekre bízni a dolgot, az én írói kötelességem, hogy az alakot megcsináljam. Tehát nem baj, ha egy mű nem sikerül, és főleg az nem baj, ha a közönség előtt bukik meg, a színházban, ez a legfontosabb: biztosítani fiatal drámaíróknak a bukás lehetőségét. Nem akármilyen bukás lehetőségét kell nekik biztosítani, hanem

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

amiből tanulhatnak, tehát jó színészekkel, jó rendezésben bukjon meg a darab: a darab bukjon meg, ne kenhesse a rossz színészekre meg a rendezőre, mert akkor nem néz szembe önmagával meg a saját művével. Ezt nagyon nehéz elérni, én néha megpróbáltam, hogy fiatal szerzőket megbuktassak az ő érdekükben. Mert tudtam, hogy tehetségesek. Mondok egy példát. Évekig tartott, amíg rábeszéltem Hamvai Kornélt, hogy írjon darabot. Nem akart az istennek se darabot írni – ma már ez egy kicsit furcsán hangzik. Akkor éppen színi igazgató voltam, és lehívtam Szolnokra. Végül megírta a darabot, amiért kapott ösztöndíjat egy évig. Nem volt jó a darab, de nagyon szerettem volna, hogyha bemutatjuk, szerettem volna megbuktatni, hogy lássa, hogy mi a baja. Egyetlen rendező sem vállalta, mert látták, hogy nem jó, akkor most minek bukjunk meg? Végül nem mutatta be senki, de indult vele a Vígszínház pályázatán, és bekerült az első tízbe. Akkor kezdtek rá fölfigyelni, és utána kezdett jó darabokat írni. Mennyit óbégattunk Bereményi, Nádas meg én annak idején, hogy minket nem mutatnak be. Majdnem harmincöt évesek voltunk, amikor végre színpadra kerültünk. Nem hagytak megbukni. A könyvkiadásban sem hagyták az embert megbukni, egy ilyen típusú könyv anno nem jelenhetett volna meg. És jó, hogy megjelent. Nagyon meg voltam sértve, hogy nem írnak, nem dicsérik agyon! De előbb utóbb el kellett kezdeni gondolkozni, hogy bennem is van baj, vagyis abban, amit én csináltam. Más dolog, hogy a műfajt én továbbra is szeretném, ha a magyarság művelné. Jót tenne lelkileg, ha tudnánk magunkon röhögni, ha lenne öniróniánk, jó lenne. Volt, volt valami. De hát ma már azok is elvesztették az öniróniájukat, akiknek eddig volt a térségben, például a csehek. A lengyeleknek sose volt, ők nem arra valók, ők a tragikus nagy írók, rendben van, de a cseheknek volt aranyos kispolgári humoruk, iróniájuk.

Van a regényben egy utópisztikus nagy állam, Amerikában, ahol a vallásnak ráadásul nagyon fontos szerepe van: nyilván nem véletlenül olyan az az állam, amilyen, ez miért így alakult?

Egyrészt elgondolkoztam Amerikán. Egész véletlen úgy alakult, hogy hívtak vagy nyolcszor, és elég sok időt eltöltöttem ott. Mindenkinek merem ajánlani, hogy nézzen ott szét, mert nagyon érdekes hely. Minden ilyen nagyhatalom előbb-utóbb széthullik, a kis népek viszont legfeljebb nyelvet cserélnek.. Elgondolkoztam, hogy nem fog-e átalakulni a mai tulajdonképpen elég világias típusú amerikai vallásosság. Igaz, hogy ez most változik, de amikor én ezt a regényt írtam, akkor még nem volt ennyire világos. Most Dél-Amerikából nyomul be egyrészt a katolicizmus, másrészt az újreformációs felekezetek. Mindenki vallásos Amerikában, ha valamilyen kérdőívet ki kell tölteni, akkor ott van, hogy *religion*, és ez nem olyasmi, ami sérti a *privacy*-t. Mindenkinek van valamilyen vallása, ha ateista valaki, azt nem értik. Elég régen gondolom azt, hogy az európai fejlődéseszme nagyon-nagyon szép dolog, de nem biztos, hogy stimmel. Nem olyan régi ez a fejlődéseszme, ezt

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

is a felvilágosodásnak köszönhetjük, és aztán a romantika meg a német filozófia jól rátett. Már a 19. században is rengeteg kétely merült föl, hogy van-e fejlődés társadalmilag, emberileg, másrészt pedig vannak a különböző örökvisszatérés-elméletek, szóval ezen mindig agyaltak az emberek. Arra gondoltam, hogy ha volt fejlődés, akkor visszafejlődés is lehetséges. Akkor még nem olvastam, hogy új középkort mások is meghirdettek, és nem csak én. Ebből lett ez a nagyon furcsa, középkorias és közben technikailag hihetetlenül túlfejlett kis államocska. És azért pont Iowában, mert történetesen jártam Iowában. Nagyon meglepő volt számomra Iowa. Nem tudom járt-e valaki Iowában? Meg kell mondanom, mindenki járt Iowában, csak nem tudja! Minden magyar iowai. Megáll az ember a prérin, körülnéz, és az a magyar Alföld maga, csak nagyobb! Engem az nyűgözött le Iowa Cityben, ahol három hónapot voltam egy nemzetközi író-nem tudom micsodán, hogy pontosan olyanok voltak az iowaiak, mintha itthoni magyarok lettek volna. Barátságtalanok voltak, ha az ember valamit el akart intézni, nem tudta elintézni, nem figyeltek oda, félrenéztek, elfordultak. A szlovákok meg a horvátok is ilyenek, végül is ez az ezer év a mentalitásban sokat jelent. De Iowában, ahol nincsenek magyar emigránsok? Az iowai mentalitás mérhetetlenül elüt az észak-amerikai mentalitásoktól: paraszti, lassú, mellérendelő, jobbágyi. A többi író, valami nyolcvan országból volt ott nem tudom hány ezer író, nem értették ezt a mentalitást. Mert ők valamit már tudtak Amerikából, vagy jártak ott… Hápogtak, hogy ez micsoda. Ja, mondtam, ezek magyarok. Egy szlovák srác, fiatal, nagyon energikus, a szlovák írószövetségnek valami tótumfaktuma, ő értette. Remekül megvoltunk, ő is, meg én is. Én mindent el tudtam intézni, az égvilágon mindent, őrült jókat dolgoztam ott a könyvtárban, ő csajozott, a többiek meg álltak ott, és nem értették az életet, mert ők Amerikát várták, holott Iowában voltak. Nem véletlen, hogy ott rendezik meg az amerikai elnökválasztásnak az első döntő fordulóját, ez a *caucus* nevű amerikai elnökválasztás, tudniillik hogyha valaki az elnökjelöltek közül áthatol azon a nagyon magas ingerküszöbön, ami ott van, meg fogja nyerni a választást! És ez mindig így történik, tessék megfigyelni. Hihetetlen érdekes, közben meg semmi bajuk, szóval gazdagok, meg jól megvannak, nem olyan nyomorultak, mint mi vagyunk itt Kelet-Európában.

Közönség: Hasonló kérdésem lenne: van egy Villa Farko nevű költő, vagy ál-költő társaság; ez sem teljesen szatirikus?

Nem teljesen szatirikus, de azért eléggé. Nekem elég régi gondom van Villonnal. François Villonról köztudomású, hogy volt neki valamilyen életrajza, meg írta a balladáit, és aztán eltűnt. Süpek tanár úrnak (Süpek Ottó – a szerk.) mindenféle elképesztő tanulmányai is megjelentek, hogy az egyes sorok kezdőbetűi milyen őrült fantasztikus szövegeket adnak ki, meg hogy rejtvények vannak belerejtve a francia szövegbe… Nagyon régen nem stimmel nekem ez a dolog. Nem biztos,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

hogy François Villon élő személy volt. Az életrajz, amit tudunk róla, annyira elnagyolt és annyira általános, hogy bárkié lehet… Meg az, hogy egyetemre járt… ki nem járt a Sorbonne-ra akkor, aki írástudó volt? Mindenki oda járt. És arra a költőversenyre bizony nem nagyon van forrás, tulajdonképpen semmire nincs. Én hajlok rá, hogy a Sorbonne diákjainak egy vicce volt ez a költő. Mindenféle jópofaságokat leírtak, és az ő nevén adták ki. Ezt a gyanúmat rejtettem bele ebbe a Villa Farkóba. Megpróbáltam egy jövőbeli kollektív költői viccet elképzelni. Villonon gondolkoztam sokat, nem tudom, lehet, hogy hülyeséget gondolok. De nem baj, egy író gondolhat hülyeséget, nem? Az író nem irodalomtörténész, gondoljon hülyeséget, csak legyen jó. Ami komolyság esetleg érezhető ezekből a versekből, az megint ellene mond a szatírának, a műfaj törvényeinek mond ellent, valóban, beismerem.

A legtöbb kritika pont az ellen hangzott el, hogy ez a regény nem olvasható úgy, mint regény. Nem lehet, hogy a szatíra vagy paródia olyan műfaj, amely a klasszikus regényesség ellen játszik? Ha ez a könyv nem lenne regénynek nevezve, lehet, hogy semmi gondunk nem volna vele.

Hát persze. Őszintén szólva nem tudom mi az, hogy regény, és valószínűleg addig jó nekünk, amíg nem tudjuk, mi az. Amíg nincsenek megdermedt műfaji szabályaink. El lehet képzelni olyan regényt is, aminek egyáltalán nincs cselekménye, nemhogy el lehet képzelni, vannak ilyen regények. És nem is rosszak. Tehát a regény nagyon szabad, és addig jó nekünk, amíg az. Velünk fejlődik, változik, alakul. Isten tudja, hogy utólag ebből a könyvből mi minősül majd jónak, és mi minősül majd igazán rossznak. Tévedtem én már nagyokat, volt már olyan művem, amit sokkal rosszabbnak gondoltam, mint amilyen. És húsz-harminc év múlva kiderült, hogy hoppá! Természetesen a gyakoribb az, hogy sokkal jobbat gondoltam egy művemről, és húsz-harminc év múlva kiderült, hogy jaj de gyenge, jaj de vacak. Azért mégiscsak egy folyamat az irodalom, építünk az elődökre, mindenki benne van minden művünkben, aki eddig volt, és akit olvastunk. Nem tudhatom, hogy kit mi fog inspirálni és mire, tehát hogyan lesz valami egy folyamatnak a része. Lehet, hogy soha senki többet a kezébe nem veszi, de lehet, hogy valakinek fontos lesz, ahogy nekem nagyon fontos volt Hamvas Béla. Más íróknak nem volt fontos Hamvas. Menet közben én magam sem tudtam, annak idején, amikor mindenfélét végigolvastam, hogy végül is két orosz író lesz rám igazán nagy hatással, kettő darab… Az egyik Gorkij, aki most nem nagyon divatos, a másik Andrej Platonov, aki nagyobb hatással volt rám. De a magyar irodalomban is egy csomó olyan szerző van, aki az én számomra rettenetesen fontos, és másoknak nem. Nekem Móricz borzasztó fontos például, másoknak egyáltalán nem fontos. Nem tudom, hogy miért. Másoknak Krúdy fontos, nekem Krúdy egyáltalán nem fontos. Ezzel nem vonom kétségbe a jelentőségét, csak valahogy én abból nem tudok továbbépítkezni;

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Kertész Imre tud. Kosztolányi óriási pali, hihetetlen ember – én nem tudtam annyit meríteni Kosztolányiból, mint mások, ez valami alkati dolog. Gozsdu Elek hatott rám, Petelei István nem hatott rám. Most mit csináljak, kortársak voltak. És ma is elég sokan elég sokfélét írnak. A mai magyar irodalom ebből a szempontból jópofa, mert nagyon sok mindenhez, különböző és egymást kizáró dolgokhoz lehet kapcsolódni. Ez nem mindig volt így. Nagyon sokféle szempont van, hiába próbálják a kritikusok egy irányba, egy akolba terelni az irodalmat, nem így működik. Sok furcsaság van, és sok irányban el lehet indulni, és nem tudhatom, hogy ez kinek lesz jó. Valakinek csak jó lesz.

Közönség: Ez egy nagyon laikus kérdés: mi az oka, hogy a legtöbb regénye nagyon nagy terjedelmű?

Tudom, az ember írjon százötven oldalt, és csak egy művet, és akkor azt szeretni fogják. Én nem tudtam százötven oldalas regényt írni, nem tudom, mi az oka, illetve pontosabban sejtek valamit. Nagyra becsülöm a kisregény műfaját, az egy olyan csodálatos dolog, hogy elkezdett bosszantani, hogy én miért nem bírok kisregényt írni; novellát tudok írni, ami sokkal rövidebb. Nagyregényt tudok írni, ez már bebizonyosodott, kisregényt mégsem tudok írni. Mi lehet az oka? Két-három évvel ezelőtt ezért tartottam a bölcsészkaron egy kisregény-szemináriumot. Mégpedig orosz kisregényeket vettem, Puskinnal kezdtük, és eljutottunk a 20. századig, nem is tudom, hogy meddig. Tudniillik az oroszoknál a kisregény mint műfaj annyira létezik, hogy más neve van; a magyaroknál ez, hogy kisregény, szerencsétlen megnevezés, mert azt jelenti, hogy regény, csak hát olyan kicsike, és ebben benne van a lebecsülés. Az oroszoknál nem, mert a rendes regénynek az a neve, hogy „roman" (роман), „román", ahogy más nyelveken mondani kell, és a kisregény nem elbeszélés, ami a „raszkaz" (рассказ), hanem „poveszty" (ловесть). Saját orosz szavuk van rá. Nagyon szép szó, és az oroszok valóban elképesztően jó kisregényeket írtak. A következőre jöttem rá: az orosz kisregényszerzők valamit rettenetesen erősen állítanak a világról. Egy nagyon nagy állítás van minden ilyen kisregényben. *A kapitány lánya* című Puskin-kisregényben benne van, hogy mi teszi tönkre Oroszországot, benne van, hogy Oroszország soha nem lesz Európa, benne van az orosz nép rettenetes pusztító ereje. Hozzátenném, a *Sorstalanság* kisregény, nem? Kisregény. Van benne egy borzalmasan erős állítás: hogy az áldozatok is bűnösök. A zsidók is bűnösök abban, hogy elégették őket Auschwitzban, ez az állítás, erről szól a regény. Nagyon erős állítás. Kínos. Minden jó kisregényben egy ilyen nagyon erős állítás van, és egy nagyon erős követelés van a világgal vagy az emberiséggel szemben, hogy ezt és ezt kéne csinálni. Nekem nincs ilyen erős állításom a világról, ez a helyzet. Úgy látszik – bármilyen furcsa, nem így szoktak engem elkönyvelni –, én toleránsabb vagyok a világgal szemben, mint ők. Megengedőbb vagyok. És ebből a megengedő attitűdből következik egy mellérendelő szerkezet, egy mellérendelő

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

hálózat, ami a nagyregénynek a sajátja, és nem a kisregényé, mert a kisregényben van egy bizonyos történet. Nálam mindig nagyon sok szereplő jelenik meg, mindegy, hogy van-e egy abszolút főhős, vagy nincs, de a történet szétterjed, és egy kaleidoszkópszerű gazdag világ lesz belőle. Azért, mert nem tudok egy bizonyos dolgot állítani, hanem mindezt együtt kell leírnom ahhoz, hogy tudjak ábrázolni. Nekem nincs utópiám a világról, nem ideologikusan gondolkodom a világról, hanem esztétikusan.

Közönség: Ha már pont a terjedelemnél tartunk, a nemrég megjelent Klasszikusok újramesélve *c. sorozattal kapcsolatban szeretnék kérdezni: olvastam a honlapjukat, meg az Ön véleményét is. Valóban afelé tendálnánk esetleg, hogy a klasszikusokat lassan újra kell írni a mai olvasóknak? Le is vannak jelentősen rövidítve, már amelyiket én olvastam közülük.*

Én ezeket nem olvastam, és nem is nyilvánultam meg ebben az ügyben. Kért a kiadó, hogy nyilvánuljak meg, elzárkóztam. Tudniillik azért, mert ha újramesélnek egy klasszikust, akkor tessék azt a címlapon jelölni. Tessék vállalni. Persze ez nem mai gyakorlat, mert már Radnóti Miklós, szegény, pénzért egy kicsikét megrövidítette a *Don Quijotét*. Tehát nem új jelenség. De ez így nem korrekt, tessék odaírni, hogy *Don Quijote*, Cervantes regényéből írta Radnóti Miklós. És akkor tudjuk, hogy mivel van dolgunk. Gyerekkoromban olvastam a *Gullivert*, ilyen vékony volt, és olvastam, hogy ott vannak óriások meg törpék… és olyan unalmas volt, hogy elmondhatatlan. De váltig állították nekem, hogy az nagyon jó könyv. Mondtam, ez? Ja, nem az, hanem az eredeti. Elolvastam az eredetit, hát az szenzációs! De minden jó ki van belőle hagyva ebben a gyerekkiadásban. Ez nem járja, nem véletlenül írt meg annyit az a szerencsétlen ember. A *Don Quijotét* én becsülettel nem olyan régen újra végigolvastam, már amit tényleg Cervantes írt: halálosan unalmas, annyira idegesített a dolog… nagyon kevés jó van benne. Meglepő. Közben meg egy őrült nagy alakot teremtett. Hogy Jókai meg Mikszáth? Igen, velük baj van. Nagy baj van, nyelvileg. Az embernek időnként rettentően fáj a szíve, de olvassa az ember a jobb Jókaikat is, és tele van latinnal, némettel és franciával – valamitől akkor ő olyan olvasóközönségre számított, akik ezeket a nyelveket bírják. Ma már senki nem tud az olvasók közül se latinul, se németül, se franciául. Nem tudnak, most mit csináljunk? Fordítsuk le? Hagyjuk ki? A fél Jókait ki kéne hagyni… Most ez csalás, vagy nem csalás? Hát nem tudom, attól függ. Hogyha jó a regény, mint mondjuk a *Rab Ráby*, akkor fordítsuk le magyarra, ami idegen nyelven van, mert megéri. A többit nem kell feltétlen erőltetni. Ez ugyanaz, mint ahogy Shakespeare-t játszanak: angolul, mármint ahogy megírta, vagy mai angolul. Amerikában mai amerikai nyelven játsszák Shakespeare-t, le van fordítva, és úgy játssza mindenki. Hülyék lennének egy érthetetlen szöveget adni a színházban. Nekünk nagy szerencsénk van, mert mi az eredeti Shakespeare-t mindig egy új nyelvre tudjuk lefordítani, mindig egy

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

ma aktuális eleven nyelvre, és az Shakespeare, csak magyarul. Nem véletlen, hogy Móricz átírta Kemény Zsigmondot. Imádta és lefordította mai magyarra. Így se lett sikere amúgy. De akkor oda van írva, hogy Móricz lefordította mai magyarra Kemény Zsigmond regényét. Na most itt nincs ott. Miért nincs ott? Azért nincs ott, mert akkor kevesebben vennék meg, mert ő még nem híres író. Hát legyen híres íróvá! Vagy adjon neki más címet, írjon belőle egy új művet. Ez lenne a természetes, ez lenne a jó. Azok a kelet-európai irodalmak, amelyek nagyon nagyok, mint az orosz vagy a lengyel, azok mást se csinálnak, mint egymás témáit variálják, és újra megírják. Újra meg újra megírják az *Anyegin*t meg a *Korunk hőse*t. Mert a Pecsorin azonos az Anyeginnel. A lengyel dráma Mickiewicz óta *Konrad*ról szól. A mai napig *Konrad*ot írja meg mindenki, vagy Konrad a neve, vagy nem Konrad, de őt írják. Nem baj az. Valaki vállalja, Wispiansky vállalta, Gombrowicz nem vállalta, Witkiewicz félig vállalta, Mrożek vállalta, szóval egy csomóan vállalták. Jön egy mai magyar író, azt mondja, hogy én ebből mást és jobbat tudok kihozni, tessék, hozzon ki jobbat! Nem jogdíjas, mert már hetven év eltelt az író halála óta, be se lehet perelni, de akkor tessék odaírni, hogy ezt Spiró György írta, és az a címe, hogy *A kőszívű ember lányai*.

Közönség: A könyvek átírásával vissza lehetne hódítani az olvasókat?

Az a helyzet, és ez a jövőtök, hogy nem fognak olvasni. Más médium lesz, és nem a számítógép lesz a más médium, mert ott is olvasni kell. Teljesen mindegy, hogy hol olvasunk, nem? Tavaly előtt Kínában jártam egy magyar delegációval; egy csomó kínai íróval találkoztunk. Hát ezek funkcik voltak persze, pártfunkcik, de azt mondták, hogy ők írók. Mindegy, ezt ismerjük. A következőt mondták egybehangzóan: Kínában óriási siker, ha egy regény ötezer példányban megjelenik. Békés Pali rögtön átszámította, hogy ez hetvenkét és fél példány Magyarországon, ez az óriási siker! Azt mondták a kedves elvtársak, hogy óriási siker, mert akkor film készül belőle, és azt megnézni három-négyszáz millió ember. És azt is mondták, hogy a kínai irodalom új nagy műfaja a film. Tulajdonképpen van benne valami, elő szokott fordulni, hogy egy szerzői szándék médiumot cserél. A gyönyörű középkori történetek, meg novellák, meg mindenféle fantasztikus történeti munkák valamiképpen színpadot találtak Shakespeare idején. Milyen jól jártak ezek a történetek Shakespeare-ékkel, hogy éppen az volt a divatos tömegművészet. Na most a film ugyanezt csinálja, ugyanolyan élősködő vámpír, mint a Shakespeare-féle színház volt annak idején. Pénzért, a nagy üzletért az összes jó témát feldolgozták, és az összes jó ötletet ellopták, ebből élt a színház akkor. Nemrég átszámítottam, hogy mit keresett Shakespeare egy évben. Pontosan 4,5 milliárd forintot keresett Shakespeare. Évente! Tizenkilenc évig működött abban a színházban. Ez azonos nagyságrend azzal, amennyit a Joe Eszterhas magyarországi származású hollywoodi forgatókönyvíró kap egy forgatókönyvért: negyven millió dollárt kapott pár évvel

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

ezelőtt. Ami a Shakespeare-színház volt, az ma Hollywood és a tévé, tehát nem olyan biztos, hogy hülyeséget mondanak a kínai elvtársak. Nem mindegy, hogy az a művészet milyen műfajban van? Végső soron mindegy, vándorolnak műfajról műfajra a történetek, az alakok, az emberi tapasztalat, és valahol igazán népszerű formát ölt. Igazán nagy művészet a populáris művészetből szokott lenni, és azokban a művészeti ágakban, amelyek valamiért kiszorulnak a perifériára, vagyis elit művészetté válnak, nincs többé akkora felhajtóerő, hogy igazán nagy művészetet tudjanak adni. Magyarországon a dolog furcsán van, mert a Magyar Televízió nem gyárt filmeket. Magyarország ebből a szempontból már Kelet-Európához képest is egyedül áll, mert a lengyelek, a csehek gyártják, a románok is rájöttek, hogy gyártani kell, a magyarok nem jöttek rá, és nem is fognak még a közeljövőben rájönni. Tévéfilmek özönét kellene előállítani, a sok rosszból és a sok közepesből kijönne a nagyon jó, de a kevés jóból nem lesz nagyon jó, ez a nagy számok törvénye. Magyarországon a könyv van igazán piacon. Ez egy nagyon paradox jelenség. Magyarországon az állam 0,5%-ban szponzorálja a könyvkiadást, a teljes volumenhez képest, tehát nincs az államnak szerepe. A magyar könyvkiadás úgy, ahogy van, piacon van, vagyis jobban áll, mint a magyar színház meg a magyar film. Tehát ma még érdemes könyvet írni, de ez előbb-utóbb meg fog változni, mert előbb-utóbb mégiscsak alkalmazkodunk a világhoz, előbb-utóbb a televízióban lesz az ötlet és az üzlet és a pénz, és oda fog áramlani az összes alkotó elme. Baj ez? Nem olyan nagy baj. Amikor analfabetizmus van – és Magyarországon ugyanúgy nő az analfabetizmus, mint az egész világon –, akkor mindig az olyan művészetek járnak jól, amelyekhez nem kell tudni írni-olvasni. A színház meg a film. A művészeknek tudomásul kell venniük, hogy ha populáris, vagyis nagy művészetet akarnak létrehozni, akkor a nem olvasók számára kell gyártani a művészetet. A művészeten azt értem, amire az embernek szüksége van, ami nélkül az ember nincs meg. Mi nélkül nem vagyunk meg? A gyerekeknél látjuk: a mese nélkül nem vagyunk meg. Velünk született igényünk van a mesére. Fülep Lajos száz évvel ezelőtt írta az egyik esszéjében, hogy furcsa végignézni az emberiség kultúrtörténetén, mert az derül ki belőle, hogy az emberiség évszázadokon keresztül pompásan kibírta kultúra nélkül. Én ezt sokáig mondtam, hogy milyen jópofa, és búsongtam eleget a dolgon, de Fülep Lajos valamiben tévedett. Ő csak az írott művészetet értette ez alatt. De a nem írott művészet virult, tehát nem igaz, hogy kultúra nélkül voltak az emberek. Ma sincsenek kultúra nélkül, csak épp nem olyan, mint amibe mi esetleg szocializálódtunk, és nem feltétlenül az olvasással függ össze, de az emberi igény az megvan. Szóval a kínai elvtársaknak igazuk volt. Más kérdés, hogy mondjuk rémes filmek azok, belenéztem, nem értek kínaiul, persze, de a mi szappanoperáink azokhoz képest shakespeare-i remekművek. Kétszáz példányban tudott egy Shakespeare-dráma kalózkiadása elkelni. De a színházban minden este megnézte háromezer ember! És ha sorozatban játszották, többen nézték meg, mint London

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

egész lakossága. Általában írástudatlan marhák nézték, vagy bocsánat, nem marhák, az írástudatlanság és a műveletlenség nem jár együtt a hülyeséggel, és az intelligencia és a műveltség nem függ össze, ezt régóta tudjuk. Nem muszáj műveltnek lenni, nem azon múlnak a dolgok. Persze, aki műveltséget terjeszt és oktat, annak illik, mert az a dolga, de ezt a közönségtől nem lehet megkövetelni. Akkor van baj, amikor egy művészeti ág nem a piacon van, tehát nem kell mindenki számára hozzáférhetővé tenni, hanem csak egy szűk réteg számára. A rétegművészet halálra van ítélve. Az akadémiai művészet Amerikában… Amerikában van negyvenezer egyetem, és ha van egy írónak egy sikeres könyve, akkor élete végéig meg fog élni abból, hogy végiglátogatja ezt a negyvenezer egyetemet, és útiköltséget kap, és fellépti díjat. Az akadémiai irodalom szembenáll a bestseller irodalommal, amit tényleg vesznek és olvasnak. Akkor már inkább a bestseller, mint ez az akadémiai irodalom. Én nagyon a populáris művészet mellett vagyok, mert mindig kijöhet belőle valami nagyszerű dolog. A nem populáris művészet nehéz ügy, ott nagyon ritkán történik valami, nagyon ritkán.

(Elhangzott 2009. március 23-án.)

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

„Honnan hová beszélsz”

Lengyel Imre Zsolt beszélgetése Grecsó Krisztiánnal

Üdvözöllek! Egy régebbi interjúdban, amikor az Angyalkacsinálás *című verseskötetedről megjegyezték, hogy abban gyakran szerepelnek tájszavak, te olyasmit válaszoltál, hogy annak idején még „gondolta a fene”, hogy azok tájszavak. Később viszont, az* Isten hozott *című regényedben ezt olvashatjuk: „a kanta, ez a vékony nyakú vízhordó edény, felénk nélkülözhetetlen védőeszköz”. Jelenti-e ez azt, hogy megváltozott a pozíció, ahonnan, vagy a célközönség, akinek beszélsz?*

Ez egy jó megfigyelés. Nyilván sosem magyaráztam volna meg, mit jelent a kanta, ha annak a közösségnek szólna a szöveg, amelyik ábrázolva van benne. De azt gondolni, hogy egy szövegen majd szórakozni fognak azok, akiket az ábrázol vagy bemutat, hiú ábránd lenne. Akár az úgynevezett népi irodalomról beszélünk, akár egy olyan Parti Nagy-szövegről, amelyben a társadalom perifériáján lévő emberek szerepelnek. Úgyhogy be kellett látnom, hogy igaza van a szerkesztőnek, amikor azt kéri, hogy mondjuk meg, hogy mi az. Ha egy regényben egy tárgy rögtön az elején kulcsfontosságú lesz, majd egészen metaforikussá növekszik, akkor nem lehet, hogy a szegény olvasó ne tudja, hogy miről van szó. Még ha engem meglepett is, hogy nem tudják, mert a cigányzenekarokban az autentikus népzenét többek között kantán játsszák, és emiatt én azt hittem, hogy ez egy közismert szó. De kiderült, hogy nem. Fordításkor ez különösen előjön. De nem mindig magyarázok azért: az *Isten hozott* elején van egy másik tájszó, a kurcina, ott a leírás nagyon megtörné a mondat ritmusát, hát arra gondoltam, hogy aki nem érti, nem érti. Persze tudtam, hogy ezt a szót nem feltétlenül ismerik mások, annyira rusztikus hatása van, de arra gondoltam, hogy a szövegösszefüggésből megérthető. Az *Isten hozott* idejére mindenesetre világosan kiderült, honnan hová beszélek. Kiderült, hogy egy értelmiségi réteg olvassa ezeket a könyveket, és ők nem föltétlenül járatosak ebben a közegben. Ahhoz is kénytelen voltam alkalmazkodni, hogy létezik olyan, hogy népi irodalom, még ha én függetleníteni is akarom magam tőle.
A viszonyom fokozatosan vált problematikussá, a verseskötetknél még egyáltalán nem érdekelt, inkább csak tagadni igyekeztem az egészet. Húsz éves voltam, nem ez volt a kedvenc témám, csajozni sem igazán lehetett azzal, hogy egy négyezres kis faluban nőttem fel. Amikor Kemény István és Vörös István kritikái a *Vízjelek a honvágyról* c. kötetről elkezdték a népi irodalmat meg a sinkai hagyományt emlegetni, az nekem inkább csak rosszul esett. A szegedi egyetemre jártam, ottani

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

szemináriumok nyomán Mészöly tette rám a legnagyobb hatást. Lassan derült csak ki, hogy az én saját beszédpozícióm megtalálásában sokkal többet segíthet nekem Móricz Zsigmond, mint amennyit Mészöly Miklós valaha is, bármennyire is nagyra tartom. De végül rájöttem, hogy az ő sűrített, intellektuális prózája egyáltalán nem illik az én fecsegős, történetmesélős alkatomhoz. Szóval tisztázni kellett a dolgokat.
Az is folyton kérdés volt, hogy mit lehet kezdeni a tájszólással. Én azt likvidáltam. Használhattam volna ë-ket, de az rendkívül komikus lett volna. A fordulatok egy részét viszont remekül tudtam használni: a szórendet, a mondatritmust érdekessé teszi, ha úgy mondom, ahogy apám mondta otthon. Reszelgetsz rajta egy kicsit, elveszti az eredeti auráját, és csak az a nagyon különös ritmus marad, amitől úgy tűnik, mintha te lennél kurva jó. Ahogy mondjuk Terézia Mora magyar szólásmondásokat ír le a német szövegeiben, amitől a németek számára borzasztóan metaforikussá meg különössé válik a szöveg. Ez magyarra visszafordítva már kevésbé működik – ezért is nagyon fontos, hogy honnan hová beszélsz.

Azt mondtad, egy értelmiségi közeg olvas téged – ez ennyire egyértelműen kiderül?

Jobbára igen. A példányszámok alapján kiderül, hogy hol, milyen könyvesboltok veszik. A könyvek hetven-nyolcvan százalékát Budapesten adják el. Ez szomorú, ha számításba vesszük, hogy nyolcmillió ember él vidéken. Amióta a Nők Lapjánál dolgozom (2007 és 2009 között volt a lap szerkesztője – a szerk.), sok csalódott olvasóm van. Megveszi valaki a regényt, azután megírja, hogy ez borzalmas, bonyolult, követhetetlen és undorító. Ugyanaz a probléma: honnan, hová, kinek beszélsz. Nagyon csalóka dolog, attól még, hogy ismerik a neved, a példányszámok nem feltétlenül szöknek a levegőbe, mert az emberek inkább egymásra hallgatnak.
Közben pedig erre íróként nem szabad figyelni, hinni kell abban, hogy arra, ami téged foglalkoztat, legalább egy szűk réteg kíváncsi. Megérződik a könyvek levegőjén, ha elémennek az olvasónak. A *Tánciskolá*n számon is kérte ezt a kritika, és valamelyest talán igaza is volt. Most már próbálom nagyon határozottan elszigetelni magam tőle, már a *Tánciskola* kritikáinak sem olvastam el a nyolcvan százalékát, mert elkezdtem írni az új regényt. Nem akarok jó fiú módjára arra menni, amerre megszabják, mégiscsak arra kíváncsi mindenki, hogy én milyen őrületekbe tudom belehajszolni magam.

Tényleg meg szokták írni, ha nincsenek megelégedve a regénnyel?

Nem nekem írják meg, hanem a blogokon egymásnak. Nekem inkább a pozitívat írják. A neten nagyon erős dialógus folyik, néha sokkal érdekesebb a kritika mögötti vita, mint amilyen a kritika. A Könyvesblogon komoly vita volt a könyvről, nekem nagyon imponált, hogy ennyien gondolkodnak, vitatkoznak róla. Az a szöveg halála, ha nem beszélnek róla, ha nem kerül dialógusba, akkor gyakorlatilag nem létezik.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

A két legutóbbi regényedben, az Isten hozott*ban és a* Tánciskolá*ban ugyanazok a fiktív helynevek szerepelnek. Tudatos világépítés folyik?*

Ezeknek a dél-alföldi városoknak a világát, hagyományait, közösségét, tradícióit, azt hiszem, elég jól ismerem. A Békés megyeit egy kicsit kevésbé, ott sokkal több nemzetiség van, ettől egy kicsit szerintem izgalmasabb is. Például Békéscsabán, mikor odakerültem, hallottam, amint két fiatal verte egymást az utcán, és magyarul kiabálták egymásnak, hogy „te rohadt román!" meg „te rohadt szlovák!".
A kisvárosi miliő megírásában lett nekem igazán fontos Móricz, aki másról sem ír, mint hogy ezekben a zárt, fülledt közösségekben hogyan működnek a kapcsolatok, a házasságok. Hogy hogyan lehet egymás minél kevesebb megalázásával minél több örömet beszerezni. Hogy hogyan lehetne megszerezni egy nőt, és ha azt megszereztük, hogyan lehetne egy másikat megszerezni. Szerintem erről szól az egész életmű, ehhez képest elég furcsa, hogy évtizedeken át kizárólag a népi-realista prózát voltak képesek meglátni benne – pedig ez a vonulata sokkal izgalmasabb. Nekem ez a fontos benne: hogy hogyan működik a világ belülről ezekben a közösségekben, milyen szociális háló képződik, te ott hogyan találod meg magad, és hogyan lehet ott élni a párkapcsolatokban. Ez egy nagyon izgalmas világ. Persze urbánusnak mondott szövegek is működhetnek ugyanezzel a logikával, Molnár Ferenc vagy Krúdy még egy meglehetősen zárt belső világú Budapest mítoszát tudták megteremteni. Ezt a mai Budapestben már elég nehéz megtalálni, a legjobb úton szerintem Garaczi van ehhez.
Mindenesetre én nagyon élveztem, hogy jól ismerem ennek a világnak a szabályait. Meg volt egy csomó hozott történetem is. Persze ez sem egyszerű: például az *Isten hozott*ban az egyik főszereplő lánynak felrobban a szájában a petárda, és hiába gondolták többen azt, hogy ez csak abban a közegben történhetett így, ahogy megírtam – az az eset eredetileg a Havanna lakótelepen esett meg. Viszont nagyon élveztem az átkonvertálást, megtalálni, hogy mit kell megváltoztatni ahhoz, hogy falusi, zárt közegben elfogadható történetnek tűnjön. A poharakkal játszó lányok története is egy szegedi diszkóban, a Sing-Singben esett meg. De végül, azt hiszem, ez sem nem üt ki a közegből. A *Tánciskolá*ban viszont egy csomó olyan történetet nem találtak odavalónak, ami pedig odavaló. Nem hitték el például a Méhkerék nevű falut: mekkora marhaság, hogy óromán nyelvi sziget lenne Magyarországon, és ott rabszolgasorban tartanának a romániai havasokból érkező embereket. Pedig ehhez nem kell túl sok szociológiai könyvet átrágni, ezek tények, nagyon sokan bemutatták már. Le van fizetve a teljes Békés megyei rendőrkapitányság, idegenrendészeti razzia előtt fél órával kitelefonálnak a faluba, és amikor megérkeznek, már csak három napszámos kötözgeti a paprikát, az idegenrendészek pedig megkapják a nyolcvan rugót, és mennek haza. Ebből is az érdekelt, hogy milyen belső viszonyok működnek ott. Valószínűleg az én írói gyöngeségem volt, hogy nem tudtam

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

jól integrálni a történetet a szövegbe, és emiatt mondták azt, hogy ez nem létezik. Túl vadregényesnek találta egyfajta olvasói szemlélet. Ilyenkor persze az olvasónak van igaza. Egyrészt keveset tudunk arról, hogy mi történik ebben a társadalomban, másrészt meg valószínűleg nincs jól rendbe téve a szöveg.

Világépítést említettem, te viszont arról kezdtél beszélni, mit hoztál otthonról, meg mi a helyzet Békés megyében. De a regényekben a legtöbb hely nem a saját nevén szerepel: Feketevárosról, Tótvárosról, Sáraságról olvashatunk csak. Tény viszont, hogy ezek könnyen megfeleltethetők az eredetiekkel, például Károlyi Csaba a kritikájában ki is tette az egyenlőségjelet a helyek közé. Mi ennek a szerepe? Egyszerűen az első könyved kapcsán kialakult botrányhoz van köze, vagy van ennek az eszköznek más szerepe is?

A *Pletykaanyu* fogadtatásából levontam a tanulságot, hogy valóban nem csinálhatom azt, hogy reális helyről írok, viszont fiktív vagy félfiktív alakokat léptetek fel. Amiből egyeseknek esetleg problémájuk származik abban a közegben, ahol élnek. Az igazán fontos helyszíneket ezért átkereszteltem, és a regényekben már jórészt fiktívek az alakok is.
Kérdés persze, hogy miért ad akkor leírást a könyv, miért kell ugyanannak maradnia az atmoszférának. Alighanem a realitásérzékemet bántaná másképpen. Ezzel nem vagyok egyedül a kortárs irodalomban, Kukorelly budapesti utcái vagy Závada Tótkomlósa is jól fölismerhetőek szerintem. Kell valami fix pont, ahonnan el lehet indulni. A *Pletykaanyu*nál még a hősökre is szükségem volt, ott közelebb voltam valamiféle etnográfusi pozícióhoz. Az a fajta néprajzos identitás működött bennem, ami mindent értéknek vél, ami eredeti, és igyekszik ezeket az értékeket kétségbeesve összeszedni, a belső törvényszerűségeit megmutatni. De ha kirakod a mikrofont, lőttek az őszinteségnek. Elolvastam egyszer egy tanulmányt a szülőfalum szókészletéről – hát egy csomó mindent nem úgy mondtunk. Én tudtam, ott nőttem fel, néztem csak, hogy ez micsoda marhaság. Aztán elolvastam az interjúkat, és gyorsan rájöttem, hogy arról van szó, hogy alighanem rájött az öreg parasztember, hogy ha igenlő választ ad, akkor nem kap több kérdést. „Mondják maguk úgy a gyermekláncfüvet, hogy pitypang?" „Mondjuk!" És akkor azzal le volt zárva: ez elmegy, lehet haladni, nekem meg tökmindegy, hogy hogyan mondjuk. Nagyon félrevezető helyzet. Az írónak azt kell megragadnia, hogy hogyan gondolkodnak ezekben a közegekben. Nyilván ezért tűnik fel a kitagadás motívuma minden olyan író szövegeiben, aki kisközösségből jön. Szükségszerűen árulóvá leszel. Ezért lett minden fiktív a regényekben, bár talán ilyen vastag könyveket az én falumban már el sem olvasnak. Bele is írhattam volna a közepén, hogy aki idáig eljutott, annak fizetek egy sört, mint a szakdolgozati anekdotákban.
Az igazi falumítoszt az *Isten hozott*ban rajzoltam meg, az lett volna a logikus, ha az a mitikussá növelt falusi tér lesz nekik is igazán érdekes, de nem. A saját falumban

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

1998-ban mutatták be utoljára könyvemet, még az *Angyalkacsinálás*t, azóta semmit, nem is hívnak. Néha már köszönget egy-két fontosabb ember, de azért úgy, hogy „ez bolond, tartsunk távolságot".

Te a faludról beszéltél most, de a kritikákban inkább mintha arról lehetne olvasni, hogy a könyveidben a „magyar vidék"-ről van szó. Meg lehet szerinted mondani, mi tulajdonképpen a te visszatérő témád? A vidék? A Dél-Alföld? Szegvár?

Szerintem kicsit túl van itt lihegve a lokalitás. Ha egy szövegben a centrumtól távol történik valami, azonnal ki akarjuk deríteni, hogy pontosan hol. A legkülönösebb ez Bodor Ádám esetében, az ő saját, öntörvényű világát is mindenáron a román hatóságok munkájára vezetnék vissza. Pedig a szöveg sokkal emelkedettebb, sokkal mesésebb, sokkal elvontabb annál, hogy ezek a szempontok lehessenek döntőek. Minimális mértékben beazonosítható az a világ, mégis sokan megpróbálkoznak vele. Egy Garaczi-regényen nem igazán kérik számon, hogy benne van-e a hatodik kerület teljes társadalmi palettája. De nem csak térben, időben is ugyanezt érzem. Például Esterházy Móricz kapcsán arról beszél, hogy az a világ már nem létezik, hogy azt a világot mi már nem ismerhetjük. De mit nem ismerhetünk? A féltékenységet? Hogy valaki dugni akar? Mind ismerjük szerintem, elég aktuális.
Az én regényeimben sem a kulisszák a legfontosabbak szerintem. Az *Isten hozott*ban a közösséghez való hazatalálás problematikája jelenik meg, egy fiú a saját identitását keresi, és ebben a nevelődési történetben valamilyen módon megtalálja azt, amit keres. Persze sok minden benne van még, a bűnbakképzés mechanizmusa, a kitagadás, de nekem talán ez a legfontosabb. A *Tánciskolá*ban ugyancsak az énkeresés a legfontosabb, az egyetem után az életbe kikerülő fiatal énkeresése, pályakeresése, az előző regényt szinte időben is folytató, inkább kudarcos nevelődési történet. Nyilván a saját konfliktusaim, saját kríziseim, a saját történeteim dolgoztam fel, úgyhogy számomra ezek az érdekesebbek bennük. De ha egy olvasó számára ez a mágikus falu az érdekesebb, mert az identitásról már nagyon sokat olvasott, mit mondhatnék? Viszont elgondolkodtam, nem lenne-e érdekesebb, ha következőnek egy nagyon-nagyon személyes könyvet írnék, a személyes viszonyokra koncentrálnék, és kevésbé egyén és közösség konfliktusára.

Véget ér tehát a dél-alföldi tematika? Vagy megmarad, csak háttérbe szorul?

Az a helyzet, hogy családtörténeten dolgozom (*Mellettem elférsz* – a szerk.), a családom meg ugye dél-alföldi…
De a személyessége egészen más lesz. Elmesélem, mi indított el. A Digitális Fotó Magazin nevű laptól megkértek, hogy írjak egy tárcát: az utolsó oldalon megjelenik egy számodra fontos fotó és hozzá egy történet. Én az apám nagybátyjáról írtam, aki szerzetesként áll a képen 1941-ben, papi gallérral, de már besorozva, felfegyverezve. Tizenakárhány évig pannonhalmi bencés szerzetes volt a családi

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

legendárium szerint, ő volt a nagyon erősen katolikus családomban a példakép. Megírtam mindent, amit tudtam róla. Ő volt előttem az egyetlen, aki megpróbált kitörni ebből a közegből, és sikerült is neki, csak azután jöttek a kommunisták, és szétkergették a rendeket. Viszont két héttel a tárca megjelenése után kaptam Pannonhalmáról egy e-mailt, amiben a pannonhalmi szerzetesek baráti körének titkára megírta, hogy ez az ember soha nem volt Pannonhalmán szerzetes, hogy szerinte sokkal inkább ferences, mint bencés, és hogy a képen egy budapesti épület udvara látható.

Az egész gyanús lett valahogy. Miért kellett volna eltitkolni, hogy nem bencés volt, hanem ferences? Már kezdtek is mocorogni bennem a belső történetek. Elkezdtem utánajárni, de a legtöbb helyen nem adtak ki semmi információt. Végül egy könyvtáros a nevem hallatán megenyhült, és megnézte. És meg is talált szépen mindent. Kiderült, hogy az én ikonikus apai nagybátyám valójában laikus novícius volt, vagyis a rendben tanuló fiataloknak mosott, főzött, segített. Hazamentem, megkérdeztem a nagymamámat, mi volt a Józsi bácsival, ő pedig elkezdte mondani a hivatalos változatot, hogy Pannonhalmán így és amúgy. Egy darabig hagytam, de azután megmutattam a levelet, amit kaptam. A nagymamám húsz éve Parkinson-kóros, azóta küzd, hogy a betegség tüneteit legyőzze, és sose lássam őt gyengének. De akkor elkezdte a betegség álcája mögé bújva nem érteni a kérdéseket. De én feltettem újra és újra ugyanazokat a kérdéseket, és két és fél óra vallatás után megtört.

Egy egészen fölkavaró férfiszerelem története derült ki, bár a mamám szerint csak a másik férfi volt szerelmes. Amikor a nagymamám kimondta Sadi bácsi nevét, rögtön beugrott minden. A két férfi egymás mellett lakott, összenyílt a kert, és a szomszéd férfi, aki a nőiruha-részlegen volt eladó, szinte unokájaként bánt velem. Kiderült, hogy apám nagybátyjának pannonhalmi karrierje alig egy hét után megtört egy szerelmeslevéllel, a nevét is törölték onnan, de mivel az élete vágya mégis az volt, hogy szerzetes legyen, ezután Budapesten, Esztergomban meg Nagykanizsán szolgált, ’51-ben fogadott örök hűséget, de akkor a ferenceseket Nagykanizsán szét is kergette a párt, és akkor hazatért. Ott építettek két szomszédos házat ezzel az emberrel, a falu pedig ilyen módon megtűrte ezt a viszonyt. A hátralévő életüket nagyon szoros, boldog szerelemben élték le. Apám nagybátyja alól abban a pillanatban ment ki a talaj, mikor a szerelmét elveszítette. Rögtön tudtam, hogy ezt nem lehet nem megírni, ha a falu után most a családom fog is kiközösíteni, nem lehetett nem sorsszerű eseménynek tekinteni, kezdve azzal, hogy Pannonhalmán olvasták a Digitális Fotó Magazint.

Ennél a történetnél szerintem nem fontos, hogy hol játszódik. Ráadásul sok szál szövi keresztül az egész Kárpát-medencét, sokkal nyitottabb, szélesebb lesz az egész. Egy elvonatkoztatott, kivett, elsatírozott történet lesz, amiben inkább az emberek a fontosak.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Először a fejlődésregényeidről beszéltél, azután most a készülőben lévő családregényről. Ilyen kategóriákban kezdesz el gondolkodni?

Persze, nem tudod kivonni magad alóla, nem tudsz máshogyan gondolkodni, már a bölcsészkaron azt várják, hogy így gondolkodj. A szemináriumokon nyilván mindig a befogadó oldaláról közelítettünk, és ezáltal ilyen sablonokban, fogalmakban tudsz csak gondolkodni. Ráadásul az ösztönös fogásaidat egy idő után leleplezik, és tudatossá válnak, kiderül, hogy folyton ugyanazt csinálod. Például sosem tudtam végigmesélni a csattanóig egy történetet, mindig széttöredezett. Ezt nagyon tudatos gegnek vélték, pedig csak az arányérzékemet bántotta volna másképp. De azután a forgatókönyveknél már nem lehetett a nézőt cserbenhagyni, azt mondani, hogy majd jön a poén tíz perc múlva. Közönségfilmek voltak, de a tudatos gondolkodásban segítettek.
De azért borzasztó lenne, ha valakinek az jutna eszébe, hogy holnaptól három és fél évig az lesz, hogy fejlődésregényt írok. Az a három-négy ember érdekel, aki elindul az életében, és azután lesz velük valami – velük akarok foglalkozni.

A három prózaköteted egyre inkább hasonlít egy afféle hagyományos regényhez. A Pletykaanyu *novellafüzér volt, bizonyos kapcsolatokkal az egyes szövegek között; az* Isten hozott *már regény, de szintén novellákként kezdte az életét, mindenesetre megmaradt viszonylag töredezett formában. A* Tánciskola *viszont teljesen lineáris regény lett, ami viszont csatlakozott a magyar irodalom „torzított és szó szerinti formában utalásokat tartalmaz”-iskolájához. Te magad figyelsz a kortárs magyar irodalom térképén elfoglalt pozíciódra?*

Az izgat inkább, hogy nagyon különbözőek legyenek a könyveim. Legalább a forma terén kísérletező kedvű akarok maradni mindvégig. A *Tánciskolá*ban elég sok mindenbe belebuktam, el kell ismernem – de legalább megpróbáltam! Nagyon izgatott ez a klasszikus forma: hogy figyelmen kívül hagyom azt, hogy a narrátor kicsoda, honnan hová beszél, egyszerűen csak elmesélem. Legyen úgy elmondva, hogy ez itt nem érdekes. Bár ez az elbeszélő – igaz, ezt senki nem vette észre – nem mindentudó, pont olyan korlátozott tudású, mint amit a krimikben szoktak használni. Hogy mi van az unokaöcs fejében, azt tudjuk, de hogy mi van a nagybácsi fejében, azt nem. Szerintem ez nagyon fontos dolog, ha a regény kettejük problematikus viszonyáról szól. Egy Don Quijote–Sancho Panza-szerű viszonyként képzeltem el ezt. Az unokaöcs nem találja követendő mintának azt, amit a nagybácsi erőltetne, egyre kártékonyabbnak tűnik ez a mester, próbál elszakadni. El is szakad, de szerintem azt nem állítom, hogy ezzel valami boldog útra kerülne. A kritikák egy részében hepiendről írtak, de szerintem elég megrázó és inkább letörő a vége. Ha a szerelmem rögtön az első randink elején bealudna, azt én nem venném nagyon jó jelnek.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

De azt hiszem, tényleg nem feltétlenül tudtam aktualizálni ezt a formát. De nem is sokaknak sikerült a közelmúltban. Mindig van valami truváj, posztmodern geg, amivel sokszor hiányosságokat fednek el. Én sem csinálom még egyszer ezt, nem szerettem annyira így írni, én is azt érzem, hogy más van a levegőben, még ha nem is biztos, hogy ez egy teljesen jó út. Viszont sikerült egy teljesen más olvasói réteget megszólítania a regénynek: akinek az *Isten hozott* túl töredezett volt, azt mondta, szereti ezt a klasszikus formát. Szóval lebeszélni se akarok senkit róla.

De a te botrányos előéleted után – a Pletykaanyu *fogadtatására gondolok, ami néhány évig meghatározta, hogyan beszéltek rólad a médiában, meg talán a kritikában is – nem volt veszélyes pont ahhoz a regényhez választani egy ilyen majdnem mindentudó, az olvasók fejében az íróval elég könnyen összecsúszó elbeszélőt, ahol talán a legkritikusabb hangot ütöd meg ezzel az egész miliővel kapcsolatban? Egy régebbi interjúban azt mondtad, hogy most, hogy úgymond „budapesti vidéki író" lettél, mindenképpen visszafogod a vidéki miliőt ostorozó hangokat,mert felülről ez már nem veszi ki olyan jól magát – mégis mintha inkább csak rákapcsoltál volna.*

Hát, igen. Jó kérdés. A *Tánciskola* megjelenésekor már jó ideje itt éltem. Esszékben korábban is elég harciasan tárgyaltam, hogyan látom a vidék helyzetét. Ezáltal bekerültem egy dialógusba, amiben már a politika is nagyon erősen benne van. Létezik egy konzervatív, jobboldali attitűd, mely szerint vidéken jobb szívű, normális emberek élnének, és ott van a tiszta igazság, és itt meg csak a mocsok – ezt jobbára azok vallják, akik negyven éve eljöttek onnan, és azóta megszépült a gyerekkoruk. Ez szerintem nem így működik. Sokszor tettem fel kérdéseket ezzel kapcsolatban, sokszor elégedetlenkedtem, sokszor írtam arról, hogy nem működnek ezek a nézőpontok. Talán ezek az előzmények magyarázzák azt, hogy számon kérték például a könyvön, hogy a magyar vidék lakóit kizárólag alkoholistaként ábrázolom. De azt én sem gondolom, hogy csak ilyen alakok élnének ott.
A legfontosabb kérdés, hogy a vidékről folytatott diskurzus viszonyítási pontjai miért a fővárosban vannak? Miért hiányzik egyfajta öntudat? Ha két fiatal vidéken beszélget, és normarendszert, kultúrarendszert, nézőpontokat akar találni magának, miért a fővárosi normákhoz méri magát? Hiszen azok a normák nem jók oda. Volt egy fiatal srác, aki Békéscsabán dolgozott, ahol én is. Bemutattak minket egymásnak, róla azt mondták nekem, hogy egy kelet-európai szinten ismert blues-zenész, rólam neki pedig azt, hogy nekem már országos szinten egészen jól megy az irodalmi ügy. És emlékszem arra a kételkedésre, ahogy mi egymást néztük: dehogy, akkor mit keresne itt Békéscsabán? Mi magunk gondolkodunk így.
De miután ezeket a kérdéseket feltettem, összecsomagoltam, és eltűntem. A Bárka folyóirat (itt dolgozott Grecsó 1997 és 2006 között – a szerk.) körüli emberek valóban föltették utána a kérdést, hogy hogy van ez. De én arra gondoltam, hogy nekem csak egyetlen életem van, és ez az egyetlen életem eléggé zsákutcában van,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

tehát nekem ebből most valahogyan ki kell törni. Ha máshogy nem, úgy, hogy lecserélem az egész életemet. De nem fogom magam föláldozni, és azt mondani borzasztó megkeseredetten harminc év múlva, hogy ez meg az is lehettem volna. Ki kell próbálni, aztán legföljebb kiderül, valójában nem lehettem volna. Ezért cserébe kaptam én politikai támadásokat a jobboldal részéről: hogy én elárultam a vidéket, leszerződtem, hogy most már mehetek a Centrálba a Nobel-díjra ácsingózó cimboráim közé. Háromszor ha voltam a Centrálban életemben, esküszöm, soha nem járok oda. A HírTV-ben, egy élő beszélgetésben, Ókovács Szilveszter borzasztó dühösen esett nekem, hogy micsoda dolog az, hogy a könyvem fülére az van írva, hogy „1976-ban született Szegváron. Budapesten él." Hogy én csak erre az egyre vagyok büszke. Mondtam neki, hogy az *Isten hozott*ban meg az van, hogy „Szegváron született. Békéscsabán él." Mit írjak oda, ha ott élek? Azt gondolta, hogy én, a komplexusos vidéki borzasztó büszke vagyok arra, hogy sikerült egy albérletet szereznem a fővárosban. Sok fiatal ezt bélyegként kezeli, nem tud alóla fölszabadulni, és ez töri meg a karrierjét, a nézőpontját, az életét. De ez egy szociológusi estének lehetne a témája.

Amúgy nem találkoztam még olyan emberrel, akinek a nagyszülei is mind budapestiek lettek volna. Nekem még az ükszüleim is abban a faluban születtek, ahol én, és az odatelepültnek még a gyereke is együttment. De a fiatal budapesti értelmiségnek szerintem ötven százaléka vidéki. Csak egy példa: a legendás Nappali Ház szerkesztőit nagy budapesti szerkesztőknek gondolta mindenki – Károlyi Csaba Debrecenben született, Orsós László Jakab pedig egy zalai kisfaluban. De az emberek sincsenek tisztában önmagukkal, és ez szerintem a városnak sem tesz jót. Egyébként Móricz budapesti regényei, a *Rab oroszlán* vagy a *Jobb, mint otthon* is nagyjából ezt a kérdést problematizálják. És ha egyetlen centrum van ebben az országban, akkor mindenki beköltözik, és majd az utolsó lekapcsolja a villanyt, vagy mi lesz? Azután pedig azt a közeget, ahol a vidéki emberek élnek, a fővárosiak tudják értékelni igazán. Nekem ebbe a városba kellett ahhoz költöznöm, hogy kétszer végigtekerjek ott a Tisza-gáton, és meglássam, milyen szép. Amíg ott laktam, eszembe sem jutott a Tisza-gáton tekerni. Ott van, mindig is ott volt. Amióta itt vagyok, folyton oda járok.

De erről még nem tudtam és nem is tudok igazán beszélni, erre nagyon jól rátapintottál. Ezek a kérdések egy vidéki írói estre beülő ottani olvasók számára is nagyon sértőek tudnak lenni. Hogy miért nincs meg bennem a tisztelet, hogy miért nem gondolom, hogy a vidéki élet mennyivel őszintébb vagy akármilyenebb. Radomir Konstantinović leírja, hogyan működik a falu színháza (*A vidék filozófiája* c. 1969-es művéről van szó, magyarul Radics Viktória fordításában olvasható – a szerk.) – én vele értek egyet, és egyáltalán nem arról az idealizált képről van szó, amit megtalálhatsz magadnak a falusi turizmusban öt napig. De erről órákig tudnék beszélni.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Méhkerékkel kapcsolatban és most újra olyanokat mondtál, hogy a regényeidben különböző problémákat mutatsz be a társadalomnak – jelenti ez azt, hogy valamiféle missziód, társadalmi feladatvállalásod is van ezekkel a szövegekkel?

Nem, semmi esetre sincs. Ez csak egy mánia. Én azt szeretném, hogy a műveim szórakoztassanak, meg hogy kiderüljön belőlük egy szituáció. Viszont ez a szituáció az esetemben sokszor egyén és közösség konfliktusa. De érdekes lenne egy ellenkező nézőpont, mondjuk egy budapesti regényben azt elmesélni, hogy egy mostani zsidó fiatal hogyan érzi magát ebben a városban, és mi történik vele, mit keres. De kevés olyan kortárs regényt tudnék mondani, ami most játszódik, és igazán kiderülne belőle valami a mai valóságról. A nyugatosok meg tudták csinálni, hogy annak a levegője legyen benne a szövegekben, ami őket körbevette. Engem, ha Móriczot olvasom, akkor az érdekel, hogy a *Rab oroszlán* hivatalnoka hogyan működik abban a világban, hogyan találja meg magát. És tökéletesen ki is derül belőle. Jó lenne, ha ma is lennének ilyen regények.

Vidéki vagy vidéki származású író vagy, aki látod ezeket a problémákat, tudod, hogy az olvasóközönséged főként budapesti, és érzed a távolságot – nem késztet mindez arra, hogy arra törekedj, hogy azzal a fél órával is, amit az olvasóid este a regényeddel töltenek, ezt a szakadékot próbáld csökkenteni?

Nem, a mai olvasó az ilyen könyvet becsukja, elteszi, és nem olvas téged többet. De íróként ez a szakadék nem is olyan jelentős. Sokkal szélesebb köröket futok be, de mindig ugyanazokat a történeteket találom meg. A Bosnyák téri piac diskurzusa se másmilyen. Fotóriportot készítettek egyszer arról, ahogy kakaspörköltet készítek. Kicsit kínos volt, de hát fizettek meg minden. Lementem a Bosnyákra, venni egy kakast, és mondtam a néninek, hogy mutatkozzon be, mert riport készül. Ő mondta, hogy nem akar semmiben sem szerepelni, de én erősködtem, nem fog semmiben sem szerepelni, csak mondja meg. Hát hogy őt Eta néninek szokták itt szólítani, mondta. A riportban annyi szerepelt, hogy Eta nénitől vettem a kakast a Bosnyák téren, se a fényképe, se semmi. Amikor aztán legközelebb kimentem, óriási puszikkal fogadott, kaptam ingyen disznósajtot, és borzasztó büszke volt, mert a piacon mindenki gratulált neki. A Bosnyák téren mindenki tudta, ki az az Eta néni, aki kakast árul. És Eta néninek nem fontos a világ a Bosnyák téren túl.
Még egy utolsó történet arról, hogy ezek a zárt világok mennyire nem tudnak találkozni. Egy Pocak nevű meg egy másik kocsma közvetlenül egymás mellett van a tv2-vel szemben. A Pocakba járnak ebédelni a tv2-s kislányok, a mellette lévő kiskocsmában meg a legolcsóbb a sör a környéken, és oda járnak a helyi alkeszok, és oda jár Isti bácsi meg a fia. Isti bácsi nagyon népszerű, a gyerekek köszönnek neki, mikor arra járnak, mert Isti bácsi mindig ott ül beszélőgéppel. Most már a fiát is megműtötték, és neki is beszélőgépe van. Átszaladt a Pocakból a tv2-s kislány

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

borotvált kiskutyája, és valamiért pont az Isti bácsit nézte ki magának, aki ott ült, és természetesen cigizett. Isti bácsi fölvette az ölébe, és simogatta, a kutya érzéketlen volt a társadalmi rétegződésre. Aztán átjött a lány, nagyon jól nézett ki egyébként, odahajolt a kutyáért, és meglátta ebben a pillanatban, hogy az Isti bácsi géze alól szivárog ki a füst. Két olyan pillantás találkozott, amelyek soha nem találkoznak egyébként. Az Isti bácsi részéről egy kicsi értetlenséget éreztem, hogy mi ez a hihetetlen döbbenet. Ezt a pillanatot már próbáltam egy csomószor jól megírni, de nem tudom a lány tekintetét leírni. Én ezeket látom, ezek találnak meg. Szívesen írom ezt is. De a Centráltól ez elég messze van.

(Elhangzott 2009. április 6-án.)

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

„Egy verseskötetet szeretnék, de soha nem lesz”

Barna Orsolya beszélgetése Bartis Attilával

Első kérdésem az lenne, hogy hogyan utazott? Ha jól tudom, most Berlinből érkezett, ahol egy év alkotói ösztöndíjat kapott.

Igen, de Berlinből én hazaköltöztem már december elején. Most New Yorkban voltam, és Írországban.

Berlinre visszatérve: érzékelt olyat akár a kulturális életben, akár a mindennapi életben, ami nagyon más volt, mint Magyarországon?

Minden. Az egész élet cakompakk, mindenestül. De ennek számomra a személyes része érdekesebb volt, mert egészen mostanáig elképzelni nem tudtam, hogy én hosszabb ideig kibírom magyar nyelvterületen kívül, mert erre még nem volt példa az életemben… és kiderült, hogy egészen jól viselem. Ez furcsa volt. Nagyon sok minden más, de nem tudok németül, tehát úgy töltöttem német nyelvterületen egy évet, hogy gyakorlatilag a rossz angolságommal voltam kénytelen kommunikálni. Egészen biztos, hogy olyan rálátásom nincs a német kulturális életre, mint azoknak, akik anyanyelvi szinten beszélik a német nyelvet, és úgy töltenek ott egy évet, és minden este színházba mennek vagy moziba. Ez az én Berlinemből kimaradt, de volt helyette sok minden más.

Nem volt nagyon furcsa éppen íróként, hogy ennyire korlátozott volt nyelvileg?

De furcsa volt, ezért is féltem tőle. Elég döbbenetes volt, hogy gyakorlatilag tizennégy hónapig lehet élni úgy egy városban teljesen zökkenőmentesen, hogy az ember nem beszéli az ország nyelvét. Nem tudom, hogy Budapest például erre alkalmas lenne-e, meg merek kockáztatni egy erős nemet. Berlin tökéletesen alkalmas erre. Egyetlen egy apró kis zökkenőm volt, az egyik pénztárosnéni egy picivel rosszabbul beszélt angolul, mint én, és ebből kifolyólag nem azt a telefonkártyát adta az ottani telefonomba, mint szerettem volna. De azért egy év alatt elég sok minden történik az emberrel, mert orvoshoz kell mennie, van például csőrepedése, átázik a lakás, ki kell hívni a szerelőket, és mondom, a rossz angolságommal minden fennakadás nélkül abszolválni tudtam ezeket, ami tényleg elég meglepő volt.

Talán nincs kapcsolat a kettő között, de az alkotásban, az íráshoz, a nyelvhez való viszonyában a nyelvtelenség érzése jelentett változást?

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Nem, a nyelvhez való viszonyom nem változott… Nyelvtelenség érzésem nem volt, ugyanúgy megmaradtam magyar anyanyelvűnek. Ezt egy pillanatig nem éreztem, ahhoz egy esztendő kevés. Ezt azért nem lehet összehasonlítani egy emigrációban töltött fél élettel. Viszont megtapasztaltam egy olyanfajta egyedüllétet, ami itthon Magyarországon technikailag lehetetlen, kivitelezhetetlen. Az, hogy néha nemcsak napokat, hanem akár hónapokat tölt az ember gyakorlatilag teljesen egyedül, és egy olyan énjével találkozik, akivel máskor nem igazán áll módjában. Tehát amikor az ember már harmincadszor fekszik és kel egyedül, és ül le dolgozni, enni, inni, megy el bevásárolni, az nagyon furcsa. Akkor eltűnik minden szerepjáték. Merthogy Ön is, én is, mindannyian szerepjátékokban élünk többé-kevésbé, ez kinél nagyon zavaró, kinél kevésbé zavaró, de így van. Nincs is ezzel semmi baj, csak a szerep ilyenkor valamennyire lehámlik az emberről, és ez ritkán adatik meg az életben. Ez sokkal fontosabb tapasztalat volt az én számomra, mint például a nyelvvel való tapasztalat. Ott nem történtek csodák. Valószínűnek tartom, hogy ugyanazokat a mondatokat írtam le magyarul, nem túl sokat, körülbelül a negyedét, mint amennyit itt írtam volna le.

Ezek szerint akkor az egyedüllét inkább akadályozta az írásban.

Nem, nem. De változtatott a szövegen, az biztos.

Nagyjából mennyi időnek kell eltelnie ahhoz, hogy ránézzen egy szövegére, és azt mondja, hogy ezt teljesen kihúzom, vagy hogy idegenül tudja egy kicsit olvasni, ha ez egyáltalán lehetséges?

Hát valószínűleg soha az életben nem fogom úgy olvasni a szövegem, mint Ön. Ez, azt hiszem, kizárt. Valamennyire el lehet tőle távolodni, hogy mennyire, az nemcsak időtől, hanem szövegtől is függ. *A sétá*tól például nagyon nehezen tudtam eltávolodni. Ennek gyakorlati oka volt, mert mire befejeztem a könyvet, az első szótól az utolsóig ugyanúgy tudtam kívülről, mint egy verset. Pár esztendőnek kellett eltelnie ahhoz, hogy valamelyest eltávolodjak a regénytől, és nem is olvastam újra utána, mert tartottam tőle. *A nyugalom* első tizenöt oldalától nem sikerült eltávolodnom mind a mai napig, mert nagyjából az összes felolvasáson az első tizenöt oldalból olvasok fel valamennyit, de most a stockholmi felolvasáson a moderátor felolvasott egy szövegrészt a százvalahányadik oldalból, és csendes örömmel konstatáltam, hogy már-már idegen a szöveg, de nem tudom, mennyi idő alatt lehet eltávolodni annyira, hogy valóban meg tudja ítélni az ember, hogy mennyire jó; ez sokszor helyzetfüggő is. A tárcáknál, mert az ember már kifutott minden határidőből, sokszor nem tudja megvárni azt a pillanatot, amíg rálátása van. És ez némi rosszérzéssel is töltött el.

A novelláknál nyilván nincs az a probléma, mint a tárcáknál, hogy túlságosan szorítanak a határidők. Sok olyan novellája van, amelyet végül nem mert kötetbe tenni, vagy

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

később még szeretne valahova beépíteni? Arra gondolok például, hogy sokszor szerepelnek történetek, anekdoták egy-egy szereplőhöz kapcsolódóan? Ezeket gyűjtögeti?

Nem. *A nyugalom*ban, azt hiszem, egyetlen egy olyan szövegrész sincs, ami nem akkor, az írás közben keletkezett volna, hanem úgymond fiókból szedtem volna elő, hogy bementsem egy nagyobb egységbe. *A nyugalom*ban nincs ilyen rész egyáltalán. Valójában alig fordult elő az életben, hogy én istenigazából úgy ültem volna le írni, hogy novellát írok. Volt rá példa, de kevés. Akkor, amikor a tárcákat írtam, *A Lázár apokrifek*et az Élet és Irodalomnak, már a legelső pillanattól kezdve tudtam, hogy abból jól-rosszul, de valamilyen módon könyv lesz. Ezt nem is akartam túlerőltetni, nekem a túltervezettségtől kissé fóbiám van, meg a nagy, látványos koncepcióktól, tehát ha egy mód van rá, akkor inkább kerülöm. *A kéklő pará*nak a novelláit, vagy legalábbis egy részét a novelláknak meg úgy írtam, hogy akkor azt hittem róluk, hogy regényrészletek. Aztán kiderült, hogy nem, hogy ebből soha nem lesz regény. De volt már egy-két novella, úgyhogy novelláskötet lett belőlük.

Akkor ezek szerint nem szokta gyűjtögetni az ismerősöktől hallott történeteket.

Gyűjtögetni nem szoktam. Nincs kis füzetem, amibe folyamatosan jegyzem, hogy hol mit hallok. Azt szoktam jegyezni, hogy nekem hol mi jut az eszembe, de hogy hol mit hallok, azt nem nagyon, de ez nem jelenti azt, hogy soha nem is használtam ilyesmit. Vannak olyan történetek, amelyekről tudom, hogy honnan származnak. Viszonylag kevés.

Tehát akkor egy-egy történet sokkal inkább hozzátartozik egy szereplőhöz, mint hogy csak feldobja, érdekesebbé tegye a szöveget? Ezeket a történeteket nem tudja elképzelni más szereplőkkel?

Hogy ilyen puzzle-ként megkeresem a helyét, és hogyha nem passzol az egyik szereplőhöz, akkor megpróbálom a másiknál? Hát ez vagy szervesen működik az egységben, vagy megette a fene az egészet. Fiókban lappangó novelláim gyakorlatilag nincsenek, vannak félkész munkák, de azok más jellegűek, nem novellák.

Mi az, amit eddig nem írt, de nagyon szeretne egyszer, akár műfajban, akár témában? Például írt A nyugalom*ból a színház számára egy drámát, az* Anyám, Kleopátra *című darabot. Megpróbálkozna újra egy teljesen önálló drámával?*

Most, ebben a hónapban kezdik egy új darabom próbáját a Vígszínházban, tehát írtam én azóta másik drámát. Eredetileg a szolnoki színháznak írtam, pontosabban Szikorának, de Szikora eljött a szolnoki színháztól, a darabot pedig hozta magával a Vígszínházba, és most május elején kezdik valamikor a napokban a próbákat, de csak ősszel lesz a bemutatója. És ez dráma, tehát nem prózai mű színpadi változata. Az *Anyám, Kleopátrá*val ilyen szempontból nekem fenntartásaim vannak.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Szerintem sok baj van ezzel a szöveggel mint színdarabbal. De bocsánat, azért válaszolnék a kérdésre. Egy verseskötetet szeretnék, de soha nem lesz.

Nem is ír titokban az asztalfióknak verseket?

Nem, sajnos nem. Azt nagyon szeretném, de nem.

És miért gondolja, hogy a versírás veszett fejsze nyele lenne?

Ezt érzi az ember, nem tudom megmondani pontosan, hogy miért, de érzi. *A séta* előtt írtam én nagyon rossz verseket.

Amikor színdarabot írt – addigra már megjelent a két regény, a novelláskötet –, akkor előfordult, hogy a homlokára csapott, hogy Úristen, ezzel a problémával regényíróként nem szembesültem?

Milyen jellegű problémára gondol?

Például nem érezte-e magát bizonytalannak dramaturgiai kérdésekben, nem okozott-e problémát?

Bizonytalannak érzem én magam mindenben, de volt egy nagyon nagy problémám az *Anyám, Kleopátra* írása közben, nevezetesen a darabnak a vége. Legjobb tudásom és szándékom ellenére sem sikerült megírnom a regénynek a színpadi változatát, tulajdonképpen többé-kevésbé ezért voltam kénytelen eltérni a regénytől, és ezért van egészen más vége a darabnak, mint a regénynek.

Nem próbálta magát azzal menteni, hogy ez egy színdarab? Esetleg magából a történetből következik a más befejezés? Vagy hogy nem lehet a regényt egyszerűen átmenteni színdarabba?

Az biztos, hogy nem lehet átmenteni mindenestül, de azt nincs honnan tudnom, hogy valaki másnak nem sikerült volna. Felmerült az is, hogy színpadra viszik a regényt, tehát nem az általam írott darabot, hanem valaki megírja, nem itt, hanem Bukarestben. Tehát ír egy új színpadi változatot, arra nagyon kíváncsi lennék.

Voltak-e olyan szerzők vagy könyvek, amelyektől nagyon szeretett volna megszabadulni, mondjuk írás közben, és mégsem sikerült?

Egyetlen egy ilyen volt, és akkor hagytam fel a versírással. Ez Kemény István volt. ’86-ban megismerkedtünk, megkaptam ’86 márciusában a verseskötetét, megláttam, hogy valaki tökéletesen írja azokat a verseket, amelyeknek én a borzalmas változatát, és akkor tőle nem sikerült megszabadulnom. Prózában, azt hiszem, nem volt ilyen. Festészetben volt, és akkor fel is hagytam a festészettel, annyira nem tudtam Giorgo de Chiricótól megszabadulni, hogy teljesen nyilvánvaló volt, hogy semmi értelme festenem. De ez nagyon régen, még tizenéves koromban volt.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

És a fényképészetben nem volt ilyen, vagy az teljesen más?

Nem. A fényképészet teljesen más, tehát bármennyire is furcsa, a fénykép nem belőlünk jön, hanem kívülről, és nagy mértékben függ a külső, úgynevezett objektív valóságtól, amire természetesen valamilyen módon ráhat az ember, már magával a fényképezés aktusával is, de a fotózás mégis egészen más… nemcsak a technikafüggősége, hanem a lélektana is, mindene. A fényképezéssel sokkal inkább az volt a probléma, hogy hogyan tudok saját magamtól megszabadulni. Hogy ami egyszer, kétszer, háromszor bevált, és már nagyon biztonságos lett, és a maga módján sikeres volt, attól hogyan tudok megszabadulni; ettől néha sokkal nehezebb megszabadulni, mint külső hatástól.

Nagyon sokszor A sétá*ban a festmények, vagy a fényképek, de akár* A nyugalom*ban is, kicsit fetisizáltan jelennek meg, nagyon ragaszkodnak hozzá a szereplők.*

Persze, *A sétá*ban a festmények ugyanazok, mint amiket én festettem, vagy nem festettem meg, csak szerettem volna.

Akkor az irodalomba beleírja azt is, amit más műfajban alkot?

Persze, ugyanígy *A nyugalom*ban is szó van valahol rajzokról. Ezek létező rajzok, ott vannak a fiókomban.

Ezeket majd lelkes filológusok egyszer előkerítik.

A filológusok talán, de a lelkes művészettörténészek biztosan nem!

És amit fiatalkorában…

Hát köszönöm… Elég trauma az, hogy ma érettségizett a lányom, nem kell ezt tovább forszírozni.

Arra céloztam, hogy tizenévesen hagyta abba a festést...

Ez így nem igaz, tizenévesen hagytam abba a tanulást, és magát a festést is, de nagyjából huszonkét évesen még egyszer elővettem egy fél esztendőre, és akkor szembesültem vele, hogy hiábavaló volt a szünet, ugyanonnan folytatom, ahol abbahagytam. ’96-ban pedig festettem egy darab képet, azóta semmit.

Mit gondol a tárgyakhoz fűződő viszonyról? Mennyire tartja fontosnak? Mert a regényeiben sokszor nagyon szorosan kötődnek egyes szereplők tárgyakhoz. Az életben ez mennyire jellemzi Önt?

Ez sajnos nagyon.

Ez inkább sajnos?

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Ez nem inkább, hanem egyértelműen és visszavonhatatlanul sajnos. Nagyon. Mind a mai napig nem sikerült megszabadulnom ettől a függőségtől. Az, hogy a lakásom sokkal inkább emlékeztet egy múzeumra, mint egy normális lakásra, ahol normális életet lehet élni, többek közt ennek köszönhető. És volt egy nagyon nagy kudarcom ezzel kapcsolatban, még 2006-ban, apám halála után, amikor egyedül maradtam abban a lakásban, ahol Ön is járt, a Vas utcaiban; nekiestem, és szétvertem az egészet, és azt hittem, hogy akkor most sikerül normális otthonná tennem. Merthogy addig csak az én szobám volt olyan, amilyen, de nem sikerült. Elburjánzott, és aztán az egész lakás olyan lett.

Ezek szerint zavarja ez az állapot.

Igen, mert ezek mind relikviák, és minden relikvia – nevezzük nevén a gyereket – a halálról szól. A hozzátartozóim haláláról, az anyám haláláról, az apám haláláról, és ez az, amivel valószínűleg nem úgy bánok, ahogy kell.

Nem próbálta magának megmagyarázni, hogy ez így miért jó, vagy miért kéne így maradnia?

Nem, azt nem próbáltam megmagyarázni, hogy miért jó, érzem, hogy nem jó… Van nekem sok hibám, de azért az önátverést igyekszem elkerülni. Kerestem én az okát, persze, nem biztos, hogy megtaláltam. Amit találtam okként, az többé-kevésbé az, amit az előbb mondtam ezzel kapcsolatban, de ideológiát nem próbáltam meg gyártani köré, hogy ez miért is jó.

Sokszor szóba kerül, hogy nagyon maximalista.

Igen, csak azért közben döntsük el, mit értünk maximalizmus alatt.

Ön mit ért rajta?

Én azt gondolom, hogyha valaki valamit elvállal, vagy valamibe belekezd, vagy valamihez a nevét adja, akkor kutya kötelessége a legjobb tudása szerint végezni. Nem gondolnám, hogy ez már a beteges maximalizmus kategóriájába tartozik, inkább azt gondolom, hogy ennek alapjáraton így kellene lennie. Hogyha ezt nevezzük maximalizmusnak, akkor tényleg maximalista vagyok, de kicsit ódzkodom ettől a szótól, mert van neki egy pejoratív mellékzöngéje, mintha valami gyanús dolog lenne a maximalizmus. Ha az, akkor szerintem nem vagyok maximalista. És ez természetesen nem azt jelenti, hogy én magam folyamatosan tartani is tudom magam az önmagammal szemben támasztott elváráshoz. Mondok egy példát a maximalizmusra. Volt egy nagyon furcsa tapasztalatom Berlinben, mikor kimentem, még 2007 őszén. A DAAD kitalálta, hogy mi lenne, ha készítenék egy kisfilmet erről, ami eléggé zavarba ejtő volt. Az életben nem volt még kamera a kezemben, és a fényképezőgép bizony nagyon más, soha az életben nem vágtam

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

még, azt se tudtam, hogy ez mit jelent. De végül vettem egy nagy levegőt, és valamiért elvállaltam; mindezt azzal a könnyed és hanyag eleganciával, hogy teljesen szabad ember vagyok, nem vagyok rendező. Tehát azt csinálok, amit akarok, és ha nem sikerül, nem sikerül. Elkezdtem forgatni a filmet október elején, és 2008 januárjában volt a bemutatója, ott a berlini intézeti galériában. A bemutató előtt fél órával fejeztem be a vágást, és nagyon komolyan mondom, hogy az életben nem izgultam úgy közönség előtt, mint akkor, tehát valószínűnek tartom, hogy még *A séta*, az első könyvem bemutatóján sem remegett úgy a gyomrom. Éreztem pontosan, hogy ilyen nincs. Attól a pillanattól kezdve, hogy igent mondtam rá, attól a pillanattól kezdve, hogy elvállaltam, ugyanolyan mértékben vagyok felelős azért, amit kiadok a kezemből, mintha egy irodalmi szövegről lenne szó, vagy állóképről, fotográfiáról. Az nem megy, hogy író vagyok, és ezért elviccelődöm a dolgot. Persze nagyon jó, ha van benne némi humor is, csak éppen nem kezelheti így az ember. Tényleg remegett a gyomrom.

És utólag sikerültnek érzi?

Első filmnek nem nagyon rossz.

Kicsit kapcsolódik a maximalizmushoz is, amiről még kérdezni akartam. Az írásaiban nagyon sokszor érzi az ember azt az igényt, hogy a szereplőknek legyen egyfajta olyan belső tartása, hogy amit elvállalunk, azt próbáljuk a lehető legjobban csinálni. Nem érzi ezt a mindennapi tapasztalatával ütközőnek? Mintha ez manapság már anakronizmus lenne egy kicsit?

Már hogy ez az attitűd anakronizmus, vagy…

Vagy akár az irodalomban.

Túl sok jót nem gondolok a saját korunkról, de azért annyira ne becsüljük le, hogy azt gondoljuk róla, hogy ma ez már anakronizmus lenne. Nem tartom valószínűnek, inkább azt mondom, hogy minden korban létezett az összes attitűd ilyen szempontból, és persze kultúránként is változik, hogy hol mi dominál, de hát egy csomó minden másképpen működik más részén a világnak ugyanabban a korban. Én nem hinném, hogy ez anakronisztikus.

Csak azért kérdezem ezt, mert szerintem a mai irodalomból gyakran éppen ezek a dolgok hiányoznak, vagy kerülik ezeket a morális problémákat, mintha kellemetlen lenne.

Azért nem hinném, hogy például Nádas Péter kerülné a morális problémákat… Nem tartom valószínűnek, hogy a morális problémák hiányoznának a kortárs irodalomból. Csak hogy Kemény Istvánhoz visszatérjek, most fejezett be egy regényt, amit én már olvastam, de Ön még nem olvashatott (*Kedves Ismeretlen* – a szerk.),

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

az például kifejezetten morális problémákkal foglalkozik, az első betűtől az utolsóig. Kortárs regény, a legkortársabb.

Ez csak egy személyes benyomás volt. Visszatérve A sétá*hoz, azt mondta, sokáig írta* A nyugalom*hoz képest.*

Sokáig, de ezt azért ne mitizáljuk túl. Tizennyolc évesen kezdtem, hogyne írtam volna sokáig. Akkor tanultam meg többé-kevésbé írni. Talán valamennyire, nem tudom. Meg közben gyerekem született, nagyon sok minden történt még azalatt a hat esztendő alatt. Hat év telt el aközött, hogy elkezdtem, és hogy befejeztem, és leadtam a kiadónak. De ez azért nem azt jelenti, hogy hat éven keresztül éjjel-nappal ültem az asztalnál, és ezen a százkét oldalon dolgoztam.

Mivel foglalkozott a fennmaradó időben? Gondolt például arra, hogy…

Hogy tisztességes ember legyek…?

…hogy valami olyat csináljon, ami nem szellemi munka?

Fizikai munkára gondol?

Bármilyen gyakorlati munkára.

De. Dolgoztam például antikváriumban eladóként, ott szedtem össze a könyvtáramat. Meg dolgoztam könyvkiadóban, még a nyolcvanas években egy rövid ideig, dolgoztam – akkor még csak egyetlen közvéleménykutató intézet volt – az Országos Közvéleménykutató Intézet kérdezőbiztosaként, és Rákospalotán engem kergettek a kutyák, amikor mentem kérdezni, hogy koronás legyen a magyar címer, vagy koronátlan. Sok mindent csináltam az életben.

Akkor van egy tisztességes oldala is…

Van, van. Szereltem én már gázt, csiszoltam parkettát, festettem, vakoltam, húztam falat, tehát rendes fizikai munkát is végzek. Szárhegyen, hogyha kell, akkor fát vágok, ami itt Pesten nagyon idillinek hangzik, de mínusz harminc fokban egyáltalán nem az. Elég jól elvagyok én a valóságos életben is, nekem azzal semmi bajom nincsen.

Vannak olyan tevékenységek, amelyeket kifejezetten kikapcsolódásként szeret csinálni, amikor nem fotóz vagy ír?

Kikapcsolódásként? Ez nehéz kérdés. Annyira összemosódik a munka és a kikapcsolódás, hogy hazudnék, ha azt mondanám, hogy nincs ilyen egyáltalán, de egészen biztos, hogy az nem egyvalami, és nem rendszeres. Ha íjászat közben eszembe jut valami, akkor azt tilos leírni, mert akkor éppen kikapcsolódom, és akkor munka nincs?

És most, hogy ilyen sokat utazik…

Igen, most sokat utaztam, de ez annak köszönhető, hogy egyszerre jelent meg nagyon sok fordítás, ami nem azt jelenti, hogy ez így megy az idők végezetéig, csak most így jött össze.

Van olyan hely, ahol meglepően otthonosan érezte magát?

Berlin. Ott meglepően otthonosan éreztem magam. Az az igazság, hogy amikor kimentem, volt bennem egy halovány kis ellenállás, féltem, hogy mit kezdek ott kinn egy esztendőn keresztül, többé-kevésbé egyedül, pedig a mai magyar irodalom nagyon-nagyon Berlinre fókuszál, Németországra. Ez egyébként teljesen érthető, hál' Istennek elég sok magyar író megkapta már a DAAD-ösztöndíjat, és kialakult egyfajta rajongás, egy Berlin-kultusz Budapesten. Előtte is jártam Berlinben egyszer-kétszer, de én ezt a Berlin-kultuszt addig nem éreztem indokoltnak, mert engem nem mozgatott meg túlságosan a város, még 2006-ban sem, amikor egy hónapot tölthettem kint. És ez kialakított bennem egyfajta ellenállást, ami nagyon ostoba dolog. Ahhoz hasonlít, mint amikor valaki azt az őrületes marhaságot mondja, hogy nem hajlandó egy könyvet elolvasni, mert mindenki azt olvassa. De én ebbe a hibába estem, és aztán kiderült, hogy Berlin nagyon-nagyon otthonos. Olyannyira otthonos, hogy honvágyam van most, ebben a pillanatban, tehát szeretnék visszamenni Berlinbe. Nem tudok, nincs rá módom, de szeretnék. Máshol nem éreztem így. Nagyon szívesen töltenék hosszabb időt Párizsban, New Yorkban, bárhol, de ez az otthonosságérzet ott nem volt meg egyáltalán.

És volt olyan könyv, amit azért olvasott el, mert mindenki olvasta?

Hamvas Béla *Karneválj*a jut eszembe. Annak idején, mikor megjelent, gyakorlatilag sárgák voltak a mozgólépcsők, mert mindenki azt a könyvet olvasta, ez persze költői túlzás, de tényleg rengetegen olvasták azt a könyvet, és akkor egy jó pár embertől hallottam, akkor még tizenéves voltam, hogy csak azért se, nem fogom én Hamvas Béla *Karneválj*át olvasni. Akkor ezen megdöbbentem, hiszen itt a nagy alkalom, végre hosszú idő után megjelent. Hamvas Béla ezt nem érhette meg. De nem, azt hiszem, nem volt ilyen könyv. Olyan volt, amit azért olvastam el, mert a kezembe adták, hogy olvassam el.

Hogy áll mondjuk a ponyvával?

Elég kevés ponyvát olvastam, már persze kérdés, hogy mit tekintünk ponyvának. Én mélységesen tiltakozom az ellen, hogy Rejtő Jenőt ponyvának tekintsük, Rejtő Jenőt sokat olvastam annak idején. A Romána-füzetekre gondol? Olyanokat nem olvastam, de most jut eszembe! Most olvastam ponyvát! Stockholmban a svéd kiadóm lelkesen a kezembe adta az egyik svéd ponyvaírónak a magyarul megjelent

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

könyvét, amit egymillió példányban adtak el csak Európában, csak neked, csak most, és el is kezdtem olvasni. Olyan húsz oldalt olvastam belőle. Hát borzalmas volt. Ennyi.

Ezek szerint nincs ilyen titkos szenvedélye, hogy krimiket vagy késelős gyilkosságos történeteket nem felvállaltan, de rendszeresen olvas.

Nem, olyan nincs. De néha ér meglepetés, kaptam már ponyvát ajándékba. Arra volt már példa, hogy valaki azt mondta, hogy én vagyok a kedvenc írója, és íme a másik: erre elhozza nekem ajándékba *Az alkimistá*t.

És elolvasta becsületből?

Nem. De aztán ezt többen szóvá tették, úgyhogy úgy döntöttem, hogy ezt az egyet még el fogom olvasni.

Van olyan olvasmánya, ami egyszer nagyon tetszett, de utólag szégyellni kezdett?

Hogy rájöttem, hogy mégsem olyan jó?

Igen, vagy hogy nagyon lelkesedett, de később már kínosnak találta?

Olyan nem volt, hogy kínosnak találtam, olyan volt, hogy egész másnak találtam, de ez természetes. Újraolvastam, és újraolvasva nagyon más volt.

Milyen pálinkákat szeret?

Hát most kiábrándító dolgot mondok, én nem vagyok nagy pálinkás. Ennek az az alapvető oka, hogy én Pesten keveset iszom, inni leginkább otthon szoktam, Erdélyben, és bármennyire is furán hangzik, Székelyföldön, konkrétan a Gyergyói-medencében a pálinkakultúra némi kívánnivalót hagy maga után. Ez a pálinka-főzési tilalomnak köszönhető, valamint annak, hogy most már nem, de egy pár éve még fillérekért lehetett 92 fokos szeszt kapni a boltokban, ergo mindenki átállt arra, hogy a szeszt összevegyíti egy kis málnaszörppel, egy kis vízzel, egy kis ezzel, egy kis azzal, és mindenkinek mázlija van, ha nincs benne metil-alkohol. Ezért viszonylag keveset iszom, én alapvetően fröccsös vagyok, egészen jól elülök egy hosszúlépés mellett órákon keresztül, de tényleg.

Ezek szerint mégis inkább a jeges teás írók közé tartozik.

Ezt hogy érti? Érdeklődve várom…

Hogy nem egy feles felolvasás előtt, egy utána, közben meg egy üveg bor…

Nem, azt hiszem, soha az életben nem volt még olyan felolvasásom, irigykedve nézem azokat az írókat, akik így olvasnak fel.

Mi volt a kedvenc meséje?

Kettő, pontosabban három volt, egyiket se lehet mesének nevezni, a harmadikat végképp nem. Ezt az édesanyám mesélte rendszeresen, folytatólagosan, szerintem születésemkor kezdte. Én nagyjából két és fél évesen kapcsolódtam be, és ő még elég sokáig folytatta. Hát az a kedvenc mesém. Aztán volt még *A kis herceg*, meg a *Kincskereső kisködmön*. *A kis herceg*nek az írásos változatával ismerkedtem meg idejekorán, azt is anyám olvasta fel, amikor még nem tudtam olvasni, tehát nem gimnáziumban találkoztam *A kis herceg*gel, de nagyon megviselt. A *Kincskereső kisködmön* moziváltozatát láttam először, és aztán később olvastam is. Ezek voltak a kedvenc meséim.

A Kincskereső kisködmön*ről egyszer olvastam egy cikket, amiben azt írták, hogy nem lenne szabad gyerekek kezébe adni, mert túlságosan megviseli őket… Ön hogyan olvasta annyi idősen?*

Én már később olvastam, kisgyerekként a mozit láttam. Nem emlékszem, hogyan olvastam. Nem is tudom, én ezzel nem értek egyet különösebben, amennyiben vannak nekem jelentősebb lelki frusztrációim, nem tartom valószínűnek, hogy azokat ennek köszönhetem. Ez egy gyönyörű történet, szomorú persze, mint sok fontos, nagy történet.

Mint olvasó inkább távolságtartó, vagy nagyon beleéli magát a műbe?

Én távolságtartóan nem tudok olvasni, mert akkor leteszem. Volt egy idő, amikor azt gondoltam, hogy se moziban, se színházban, se hangversenyen nem állunk fel, nem megyünk ki, és a könyvet is végigolvassuk… és a könyv kiesett. A mozi, színház, hangverseny megmaradt, ott a mai napig nem állok fel, inkább végigszenvedem, de könyvet hajlamos vagyok letenni, és nem föltétlenül azért, mert rossz, hanem mert akkor, abban a pillanatban éppen nincsen közöm hozzá. Könnyen előfordulhat az, hogy később nagyon közel kerül az a szöveg… tehát én nemcsak írni tudok könyvet hat éven keresztül, hanem olvasni is minden további nélkül: van olyan könyv, amit évek óta olvasok, ilyen vékony kis könyv, és most tartok a közepénél. És nagyon fontos. Néha olvasok belőle egy-másfél oldalt, egyszerűen arra van szükségem, hogy bekerüljek abba a világba, nem magát a történetet akarom felhabzsolni, nem akarom megtudni, hogy mi a vége. Ez Julien Gracq-nak *A Szirtiszek partvidéke* című könyve: még csak a felénél tartok, pedig már tényleg nagyon régen kezdtem el.

Amikor olvas, nem veszi észre magán, hogy íróként olvas, aki technikai fogásokat keres?

Nem, egyáltalán nem. Ennek az az egyszerű oka, hogy írás közben nem veszem észre, hogy íróként írok. Ehhez egy olyanfajta kettős énre lenne szükség, hogy az írás

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

közbeni Bartis Attila az más legyen, mint az, aki feláll az íróasztaltól. Persze biztos sok szempontból így van ez, de emocionálisan azért nem nagyon. Én meg egy elég emocionális alkat vagyok, tehát pusztán filológiai kíváncsiságból nem biztos, hogy végig fogok olvasni hatszáz oldalt.

Tehát íróként is inkább ösztönös.

Igen.

Közönség: Tizennyolc évesen kezdte írni A sétát*, és hat év múlva fejezte be. Mennyire hasonlított a koncepció a végén ahhoz, ami az elején volt?*

Ennek története istenigazából két részre oszlik. Most nem tudom pontosan az arányokat megmondani, a regénynek volt egy olyan legelső változata, ami elég távol állt a legutolsó változattól, de a legutolsó változat legelső változatáig elég hamar eljutottam. A többi gyakorlatilag szövegváltozat, vagyis elég vaskos volt a kézirata *A séta*nak, ezer oldalnyi, de ez nem azt jelenti, hogy ezer oldalas történet volt, hanem ugyanannak a féloldalas bekezdésnek huszonöt változata volt minimális eltérésekkel, és ehhez az is hozzátartozik, hogy akkor még töltőtollal írtam füzetbe, valamint írógéppel. Tehát én szövegszerkesztővel akkor találkoztam életemben először, amikor már készen volt *A séta* teljesen, és végül begépeltem a számítógépbe.

Közönség: Tapasztalatban mennyire lehet bővíteni, vagy világlátásban finomítani a regényt, azaz ha közben eltelik hat év, mennyire lehet a szövegben benne maradni?

Benne lehet maradni, tulajdonképpen ez is a veszélye. Ha nagyon sokáig marad benne az ember, akkor fennáll a veszélye, hogy nagyon nehezen kerül ki belőle. Valószínűleg sokkal könnyebb benne rekedni, mint benne maradni. *A nyugalom*ban is benne lehet maradni, bármiben benne lehet maradni, csak az nem biztos, hogy jó.

Közönség: A nyugalm*at hány nyelven adták ki, hány nyelvre fordították le? Ön szerint miért éppen azokhoz a kultúrákhoz jutott el? Ez a könyv olyan valami, ami szerintem nagyon kötődik hozzánk, vagy ahhoz, amit a mi szüleink megéltek ebben az országban.*

Igen, sok, tizenkilenc nyelven jelent meg, vagy van megjelenőben. Azt hiszem, tizenegy jelent meg eddig, és a maradék vagy most jelenik meg a napokban – a jövő héten jelenik meg a horvát, ezt tudom – vagy közülük egy jó pár most az év első felében. Ezek nagyon különböző kultúrák, eddig a legnyugatibb az Egyesült Államok, a legkeletibb Törökország, ahol már megjelent a könyv. Az amerikai visszhangról, az amerikai olvasatról tudok, hiszen onnan jövök, azt volt alkalmam megtapasztalni, a törökről nem tudok semmit. Valószínűnek tartom, hogy nincs. Könnyen el tudom képzelni, hogy volt egy nagyon lelkes fordító, aki megszerette

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

a könyvet, az ő számára fontos volt lefordítani, volt egy kiadó, amelyik számára presztízskérdés volt kiadni egy úgymond Európában, akkor már Németországban sikeresnek számító könyvet, de el tudom képzelni, hogy valódi olvasóközönsége nem volt, de az is lehet, hogy tévedek. Nem tudok semmit a könyvnek az ottani utóéletéről. Közben pedig az a tapasztalatom ezzel, hogy ahol működik a könyv, ott mindenki talál benn valami sajátot. Persze, az anya-fiú konfliktus, a dolog pszichológiai része, mondjuk így általánosan, többé-kevésbé mindenütt működik. A német közönséget, pontosabban a német kritikát a szövegnek a politikuma érdekli, az a politikuma, amivel a magyar kritika túl sokat nem foglalkozott, mondhatni egyáltalán nem. Többé-kevésbé érthető módon a lengyeleket az Úristen érdekli, a románokat a román-magyar viszony, meg az, hogy ők mennyire érintettek ebben a történetben. Erre mondtam azt, hogy valószínűleg mindenki megkapja a sajátját. Ez egy jogos kérdés, és persze bennem is fölmerül, de közben azért naponta megtapasztaljuk azt, hogy mi magunk is számtalan olyan könyvet olvasunk, amit valószínűleg soha az életben nem fogunk úgy olvasni, ahogy azt abban a kultúrában olvassák, ahol született. Azt tudjuk, hogy Márquezt otthon úgy olvassák, hogy tudják, hogy ez a Józsi bácsi, ez a Mari néni. Számunkra ez az olvasat nem létezik, ennek ellenére elég jól tudjuk őt olvasni.

Közönség: Említette, hogy A sétá*ban és* A nyugalom*ban levő képcímek sokszor az Ön festményei. A* Ha van Isten, miért kellek én *című kép is létezik-e, és ha igen, mit ábrázol?*

Hát azt nem mondom meg, hogy mit ábrázol, de létezik.

Közönség: A nyugalom*ban Eszter alakja vagy története nagyon hasonlít* A séta *főszereplőjének a történetéhez. Távol állunk az igazságtól, ha az mondjuk, hogy ez Eszter előtörténete?*

Nem, ez nagyon pontos megfigyelés, ez tényleg az Eszter előtörténete, de semmi tragédia nem történik, ha valaki ezt nem veszi észre. Istenigazából ez nekem volt fontos írás közben. Persze aki észreveszi, annak szintén fontos lehet, de azért valószínűnek tartom, hogy külön is megállna a lábán a két szöveg, e nélkül az előtudás nélkül. Ezt nem akartam forszírozni, de nekem szükségem volt erre a kontinuitásra.

(Elhangzott 2009. május 4-én.)

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

„Boldog ember az, akinek van címe”

Förköli Gábor beszélgetése Dragomán Györggyel

Dragomán György immár két regény, A pusztítás könyve *és a több nyelvre is lefordított* A fehér király *szerzője. Először a régebbi könyvedről kérdeznék: állítólag ezt titokban írtad, nem mutattad meg senkinek. Hogyan lehet manapság egy regényt titokban írni? És hogyan jelenik utána meg?*

Hát úgy, hogy az ember lemegy a gépterembe itt a Collegiumban, leül a számítógép elé, és ír. És nem mondja meg, hogy mit ír, mert nem is kérdezi senki. Ha meg kérdezik, akkor azt mondja, hogy szemináriumi dolgozatot ír, vagy valami hasonlót. Ez az első lépés. Aztán már egy idő után nehéz bevallani. Amikor elkezdesz regényt írni, legalábbis nálam ez így volt, nem akarod elárulni, hogy regényt írsz. Mert félsz, hogy az első kérdés az lesz, hogy miről fog szólni. „Mit csinálsz? Regényt írsz?” Hiába, valamit kell kérdezni udvariasságból. Az talán még rosszabb, mikor valakinek megmutatod a kéziratot – nem tudom. A lényeg, hogy én ki akartam küszöbölni azt, hogy megkérdezzék, miről szól a regényem, mert nem tudtam én sem. Nem tudtam volna elmesélni. Eleve volt bennem egy babona, hogy ha elmesélem, vagy ha beszélek róla, akkor nem írom meg. Ez talán annak volt köszönhető, hogy édesapám, aki orvos volt, publikált jó néhány novellát. Ő elég komolyan gondolta ezt az írás dolgot, de a regényét sosem írta meg. Viszont sokat beszélt róla. És akkor elhatároztam, hogy ha valaha írni fogok, akkor én nem beszélek róla senkinek, én csak megírom. És így is lett. Nem gondoltam volna, hogy öt évig fog tartani. Amikor belevágtam, akkor azt hittem, két év alatt, tehát belátható időn belül kész lesz. Azonban egyre hosszabb ideig tartott, és én tényleg nem beszéltem róla senkinek, csak amikor már majdnem kész volt. A feleségem (Szabó T. Anna – F.G.) kivétel volt, ő tudott róla, meg a szüleim is. Előlük nem titkoltam, nem voltam skizofrén. A vége felé többször kerültem olyan helyzetbe, hogy színt kellett vallani. Nemcsak Eötvös-kollégista voltam, hanem tagja voltam a Láthatatlan Kollégiumnak is. Ott szabadon választhattunk tutort, az enyém többek között Dávidházi Péter volt, akivel irodalomelméletet tanultunk. Ő mindig noszogatott, hogy írjak mindenféle dolgozatokat. Elég sokat foglalkoztam Weöressel, meg akartam írni, hogy a *Psyché* valójában regény, mert szerintem ezt a művet sokan nem regényként kezelik. Egyszer aztán Dávidházi kérdőre vont, mondta, hogy szerinte már komoly dolgozatokat kellett volna írnom. Igazán nagy tanár, ki tudja hozni az emberből a maximumot. Ekkor bevallottam neki, hogy regényt írok, s mindjárt elkészülök. Ezt ő nagy megértéssel

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

fogadta, s ezért örökké hálás leszek neki. Nem éreztem semmilyen lesajnáló szkepszist, sőt ellenkezőleg, az első perctől kezdve meg volt győződve arról, hogy jó az, amit csinálok. Az elsők között volt, akinek megmutattam a kéziratot. Hát így kell titokban írni. S hogyan jelenhet meg? Az már egy másik dolog. Így utólag másnak azt tanácsolnám, hogy ne úgy csinálja az első regénynél, ahogy én, mert elég nagy teher. Végig az van az ember fejében, hogy mi van, ha nem fejezi be. A fél regény nem regény, ha nem fejezed be, a dolog reménytelen. Mikor már majdnem készen voltam, elkezdtem azon gondolkodni, hogy most mi lesz. Örömteli szakasz volt, amikor már láttam a végét. Elhatároztam, hogy megmutatom a kéziratot Várady Szabolcsnak, aki a Holmi versrovatát szerkeszti, és akivel eléggé jóban vagyok. Azt mondta, adjam oda Závada Pálnak. Závada nagyon rendes volt, elolvasta. Írt egy kedves levelet, amiben megírta, hogy tényleg jó. Ez volt a nagy kérdés, meg az, hogy egyáltalán regény-e, amit írtam. Ez ott dől el, amikor olyan valaki is megnézi a szöveget, aki tényleg ért hozzá. Ezután elég gyorsan találtam kiadót is, a Balassit. Körülbelül egy évvel azután, hogy megírtam, meg is jelent a regényem a könyvhétre.

És semmilyen részletet nem közöltél folyóiratban?

Nem, gyakorlatilag ez volt az első dolog, ami megjelent tőlem nyomtatásban. Illetve még gimnazistaként megjelent tőlem egy novella a szombathelyi főiskolai lapban, de az nem volt egy ismert publikáció.

Ezek szerint könnyebb volt számodra a fikció, mint a tanulmány műfaja?

Ez két külön műfaj, de regényt írni sokkal nehezebb. Filozófiaszakos voltam, s az volt számomra a nagy döntés, hogy filozófus leszek-e, vagy író. És negyedéves koromban döntöttem el végleg, hogy nem leszek filozófus. Elég erősen érdekelt a hatalom természete. A filozófia három területe vonzott igazán: a politikafilozófia, az ismeretelmélet és az etika. Ezekkel intenzíven foglalkoztam is, s úgy gondoltam, hogy skót etikából fogok doktorálni. De egy idő után egyre kevésbé elégített ki a filozófia; egyre inkább közhelyszerűnek éreztem az elméleteket, úgy éreztem, hiába konstruálok egy etikai elméletet, az csak papíron működik. Közben pedig egyre inkább történetek kezdtek el foglalkoztatni, s rájöttem, hogy emberekről akarok írni, történeteket akarok írni, s ha lesz bennük etika, akkor jó, de az se baj, ha nem. Döntenem kellett, így otthagytam a filozófiaszakot. Attól fogva csak írtam; az angolszakot elvégeztem, a PhD-t is. Emlékszem, el kellett mondanom Erdélyi Ágnesnek és Ludassy Máriának, akiket nagyon szerettem, hogy nem fogom befejezni a szakot. Mikor megjelent a regény, újra beszélgettem velük, s elmondták, hogy már nem bánják, hogy otthagytam a filozófiát.

Beszélgessünk egy kicsit a szövegről. Két egymástól független kritikában is a Terminátor *c. filmhez hasonlították* A pusztítás könyvét*, mert erőszakos jelenetek sora és filmes*

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

látásmód jellemzi a regényt. Gyakran leírod például a főhős erőszakos fantáziáit. Mennyire fontos számodra ez a filmes látás?

Abszolút filmszerűen látok. Nyilván belejátszik ebbe a nagyon erős filmes múltam is. Nagyon sok filmet néztem meg különböző okokból, dolgoztam filmes magazinnak is. Ezt a regényt hiperrealistának szántam, amiben a látás a legfontosabb. Ezért a látványt a lehető legprecízebben próbálom meg leírni. Ez határozta meg a regény nyelvét. Ami a könyv erőszakosságát illeti, olyan világot csináltam, ahol a kommunikáció jó része tulajdonképpen az erőszak. Ez döntően Cormac McCarthy hatása volt, aki Magyarországon most kezd ismert lenni, most jelent meg nagy örömömre a *Véres délkörök* című igen jelentős nagyregénye. McCarthyt már elég régóta, nagyjából húsz éve szeretem, s az ő könyvei az enyémnél is sokkal erőszakosabbak. Én egy olyan világot alkottam meg, ahol nincs különbség, sem átmenet a beszéd és az ütés között. Ezért lett ilyen ez a könyv.

Erre a beszélgetésre készülve meglepődtem azon, hogy még néhány képzőművészeti írásod is van. Tudnál ezekről mesélni? Honnan jött ez az érdeklődés?

Nagyon fontos nekem a festészet, képek között nőttem fel. Apámnak sok festő barátja volt, sokat jártam például műtermekbe, gyakran láttam, hogy festenek. Alapvetően én képek alapján írok. Legtöbbször egy képet látok meg, s abból lesz a történet. Általában ez egy fiktív kép, én találom ki. Néha egy fotó vagy egy torzított fénykép, egy tárgy, amit láttam, és amire visszaemlékezem. Aztán úgy alakult, hogy volt a Műcsarnokban egy Luc Tuymans-kiállítás – ő egy ismert belga festő –, s megkértek, hogy írjak valamit a katalógusba. Én meg azt gondoltam, hogy novellát fogok írni. Előtte csináltam már ilyet egy Szilágyi Lenke-fotóval. Ezt kimondottan felkérésre írtam, lehetett választani egy fotót, és arról kellett írni novellát. Szerettem csinálni. Utána lett ez a Tuymans, s most már van még vagy három, amelyek lassan megjelennek. Van egy pár kép, amit nagyon szeretek, s amiről tudom, hogy fogok írni. Szüts Miklósnak van egy festménye, amit nekem is ajándékozott, mert annyira szerettem, és annyit beszéltem róla, s arról már két éve készülök írni egy novellát, de még nem jött el az ideje. Sok ilyen novellát szeretnék írni, esetleg könyv is lesz belőlük. Ez igazából önző dolog, hiszen úgy használom a képeket, mintha illusztrációk lennének a szövegemhez. Azt gondolom, ha valaki elolvas egy ilyen novellát, az működik kép nélkül is; ha meg ott van a kép, akkor még jobban működik. De nem a képekről írok.

S ebből még nem volt konfliktus? Például a kiállításkatalógus esetében?

Nézd, ha engem kérnek erre, akkor azért teszik, mert író vagyok. Nem vagyok esztéta, s nem is akarok ezzel foglalkozni. Engem más érdekel, s azt is csinálom. Persze ez időnként furcsa, nyitottam meg már úgy Váli Dezső kiállítását, hogy írtam egy

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

novellát a képeiről. Lehet, hogy jobban örült volna másmilyen szövegnek, bár nem hinném. Nyilván többször fordult elő vele, hogy művészettörténészek nyitották meg a kiállítását, s ritkábban, hogy novellát írtak a festményeiből. Nem szokott ebből baj lenni, meg mindig szólok előre, hogy mire számítsanak.

Próbáljunk elkanyarodni A fehér király *felé. Volt egy bizonyos ambíciód* A pusztítás könyvé*ben, hogy megírod a hatalom és az erőszak természetét. Volt hasonló központi kérdés* A fehér király *esetében?*

Hogy miről akarok írni? Nem volt. Az első könyvnél sem az volt a kérdés, hogy én most a hatalomról akarok írni. Csak láttam bizonyos képeket, s lett belőle valami. Egy idő után elkezdtem gondolkozni azon, hogy miről szól a könyvem, miközben még írtam. Aztán rájöttem, hogy a bűnről szól, ha szól egyáltalán valamiről. De az ember mégsem mond olyat, hogy írok egy regényt a bűnről. Nem, nem szoktam elhatározni, hogy erről vagy arról írok. Nem is tudom általában, hogy miről írok, hiszen amikor az ember szövegekkel dolgozik, akkor lehet azt a szöveget közelről is, meg távolról is nézni. Általában közelről szeretem nézni, amit csinálok. Akkor szeretem távolról nézni, amikor már kész van. Sokszor nem látom előre a szimbólumokat a szövegemben. Amikor valaki megkérdezi, hogy ez és ez szándékosan van-e így, akkor általában az a válaszom, hogy nem. Nekem nem segít az, ha nagyon végiggondolom a szöveget. S *A fehér király*nál természetesen nem tudtam előre, hogy miről fog szólni. Annyit tudtam, hogy nagyon más regényt akarok írni, mint *A pusztítás könyve*, mert azt öt évig írtam, s elég sajátos mondatszerkezete van, amit nagyon ismertem már a végére. És tudtam, hogy ha ez után a regény után is leírok még egy ilyen mondatot, akkor egész életemben így fogok írni. Annyira tudtam már, hogy hogyan kell látni ehhez a könyvhöz, hogy többé nem akartam ugyanezzel a részletességgel látni – egy jó darabig legalábbis nem. Tudtam, hogy amit ezután írok, annak másnak kell lennie. Már akkor sejtettem, hogy monológ lesz. *A pusztítás könyve* külső nézőpontos, elég hideg narráció, s azt gondoltam, hogy ennek az ellentétét kell megírni, ezért a legjobb lesz, ha monológot írok. Szerencsém volt, mert találtam egy zseniális mondatot, amit egy Helmut Duckadam nevű román focistától hallottam a tévében. Éppen korrektúráztam az első regényemet. A korrektúrázás igazi limbóidőszak, amikor már tényleg nem tudsz mit csinálni, a könyv már meg van írva. Ebben a darabban több szereped nincsen. Nyugtalanító időszak volt, nem tudtam még, mit fogok csinálni. Egyszer délelőtt tévét néztem, pedig nem szoktam tévézni, főleg nem délelőtt. Pont odakapcsoltam a Magyar Televízió román nemzetiségi adására, amelyben a legendás román kapus, aki négy tizenegyest fogott meg ’86-ban, arról mesélt, hogyan készültek a Bajnokcsapatok Európa Kupájának döntőjére. Csapata a Steaua Bukarest a román hadsereg csapata volt; a meccsre pedig különösen nehéz volt készülni, mert a csernobili katasztrófa után voltak, és azt tanácsolták a kapusoknak, hogy ne

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

vetődjenek, és kerüljék a kapcsolatot a labdával, mert összeszedi a radioaktivitást a fűből. Ezt Duckadam halálkomolyan, rezzenéstelen arccal mondta. Azt gondoltam magamban, hogy ez nem igaz, hogy ilyen nincs. Ezt kapus nem mondhatja ilyen komolyan húsz évvel később. Persze tudom, miért mondta ilyen komolyan, elég sokat vetődött azon a meccsen. Ez a mondat nem hagyott nyugodni. Rájöttem, hogy ebből valamit írni fogok. Hogy ez benne lesz a monológban. Aztán rájöttem, hogy ezt a mondatot nem mondhatja egy felnőtt komolyan, csak egy gyerek beszélhet így. S akkor megírtam az első novellát *A fehér király*ból, aminek az a címe, hogy *Világvége*. Sikerült megtalálnom a hangot. Aztán írtam még vagy hat ilyet, s tudtam, hogy ebből regény lesz. Azt tudtam, hogy a diktatúráról fog szólni, de nem voltak pontosabb szándékaim.

S mikor dőlt el, hogy ez novellafüzér lesz, vagy inkább regény?

Ez gyorsan eldőlt, a harmadik után tudtam, hogy regény lesz. Tudtam, mi lesz a szerkezete. A fő kérdés a regényeknél általában a szerkezet meg az időkezelés. Az, hogy milyen térben dolgozol. *A fehér király*nál a harmadik novella után tudtam, hogy minden fejezetnek olyan novellának kell lennie, amelyik önállóan megáll a lábán. De közben az egész regénynek is működnie kell. De ez nem volt evidens, ráadásul nem időrendi sorrendben írtam ezeket a novellákat. Elég sok a Mozgó Világban jelent meg belőlük. Kérdezték is ott, hogy hogyan lesz ebből regény. De nagyon bíztam benne, hogy ebből regény lesz, mert van nekem egy fontos regényem, B. S. Johnson *Szerencsétlenek* c. könyve. Nem nagyon szokás ismerni ezt a regényt, bár megjelent magyarul az Európa *Modern könyvtár* sorozatában. Johnson kísérleti regényíró. Ha az ember megveszi a könyvet, utána szét kell tépni, mert ez egy dobozregény. Angliában eredetileg dobozban jelent meg. Huszonöt része van, amelyeket össze kell keverni. Így gyakorlatilag mindenki más regényt olvas, mert sok kombinációs lehetőség van. Az eleje meg a vége adott, így összesen huszonhét részből áll. Ez a regény nekem revelatív volt, amikor annak idején Takács Ferenc elolvastatta velem. Nagyon sokat tanultam arról, hogy mit bír ki a regényszerkezet. Hogy az ok-okozatiság működik akkor is, ha a fejezeteket szétszedjük. Valószínűleg ez adott reményt, hogy működni fog *A fehér király*, akkor is, ha nem kronologikus sorrendben írom. Valószínűleg akkor is működne, ha az ember megkeverné, és úgy olvasná, bár ezt nem próbáltam, s nem is ez volt a célom. A történetek nagyon erősek. Ha egy történetnek két darabját megtalálod, akkor össze fogod tudni rakni őket. Az ok-okozatiság és az idő annyira belénk van kódolva, hogy ez kivitelezhető. Egy idő után rájöttem, hogy bátor dolog volt mindezt közben publikálni, mert ez egy csomó mindent implikál: hogy nem javíthatsz utána, hogy nem maradhatnak ki fejezetek stb. De szerencsére, mire erre rájöttem, addigra már kész volt a regény, úgyhogy nem volt időm megijedni.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

És végül nem maradt ki semmi?

Nem. Van viszont három részlet, amit nem írtam meg. Eredetileg huszonegy fejezetet akartam. De sajnos én nem vagyok az a vázlatoló típus. Amikor elkezdtem a mesterséget, azt gondoltam, hogy kell a vázlat, hogy kellenek a cédulák, s amikor kiköltöztem a Collegiumból, kaptam is parafatáblát meg cédulákat és dobozokat, mindent, ami ehhez kell. De ezeket általában elvesztettem, elhánytam, összekevertem a cédulákat, a fontos céduláimat nem találtam meg. Amikor aztán kijött *A pusztítás könyve*, akkor megtaláltam a céduláimat. Teljesen más dolgok voltak rajtuk, mint a regényben. De volt egy-két dolog, amit nagyon nehezen találtam ki, közben pedig rajta volt a két évvel azelőtti cédulán. Furcsa dolog a felejtés és az emlékezet. Mikor eljutottam odáig, hogy lett egy vázlatom *A fehér király*hoz – amit szintén elvesztettem –, abban huszonegy novella szerepelt. Hármat nem írtam meg, úgy látom, hogy azoknak máshol lesz helyük.

Készülő regényed eddigi részletei alapján úgy tűnik, megmaradsz A fehér király *szerkezeténél.*

Ha a *Mesék a Palotából* címmel publikált ciklus darabjaira gondolsz, akkor el kell mondanom, hogy az nem a következő könyvem lesz, hanem a következő utáni. Előtte még egy másik gyerekperspektívás könyv jön, abban egy kislány beszél.

Viszont úgy tűnik, hogy megmarad a tematika, a gyermeki perspektíva…

Már *A fehér király* írása közben tudtam, hogy lesz még két gyerekperspektívájú könyvem. Nagyon különböző narrátorok nagyon különböző hangokon nagyon különböző történeteket mesélnek el.

Ezek szerint már nem félsz attól, hogy beszippant a forma, és nem fogsz túllépni rajta?

Nem, mert tudom, mit akarok csinálni. Persze fel lehet tenni a kérdést, hogy baj-e, ha írok egy könyvet, ami hasonlít *A fehér király*ra. De hát én már írtam egy könyvet, ami nem hasonlít rá. És elég messze látok előre, tudom, hogy az azután következő könyveim megint nagyon másmilyenek lesznek. A regények közben írt novelláim is mind nagyon más szövegek. Most jelent meg egy a Galaktikában, amire nagyon büszke vagyok. Tulajdonképpen sci-fi.

Ha már így említetted, számodra fontos a populáris kultúra határán mozgó írásmód? Sokat írsz Tarantinóról, szamurájfilmekről.

Nem hiszek abban, hogy a magas kultúrát és a populáris kultúrát el kellene választani egymástól. Vannak jó filmek, és vannak rossz filmek, vannak jó regények, meg rossz regények. Chandler egy példa erre, akit most már Faulkner mellett kezdenek

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

emlegetni, mert ott a helye. Nem mindegyik művének, de mondjuk két regényének a hatból. Ami nem jelenti azt, hogy a többi ponyvának is ott lenne a helye, de van kettő, ami ott van.

A fehér király *olvasása közben az jutott eszembe, hogy vajon mennyire lehet ezt a művet ifjúsági regényként olvasni. Jelent számodra valamit ez a kategória?*

Nekem vagy pechem volt, vagy szerencsém, de édesanyám könyvtáros volt, s otthon is elég sok könyvünk volt. Apám nagyon lazán kezelte azt, hogy én mit olvashatok. Úgyhogy én nyolc évesen olvastam a *Švejk*et. Nekem az ifjúsági regények és a nem ifjúsági regények eléggé összefolytak egymással, úgyhogy nem nagyon tudok különbséget tenni a kettő között. A saját könyvemről meg azt gondolom, hogy elolvashatja egy tizenkét éves. Volt is rá példa, találkoztam olyan tizenkét évessel, aki elolvasta, és teljesen úgy kezelte, mint egy kalandregényt.

Elégedett voltál ezzel az olvasóval?

Nyilván örültem neki. Nem célom az, hogy gyerekeknek írjak, s az se célom, hogy ne nekik írjak. Amit én annak idején olvastam, az nem ártott meg. Valószínűleg a gyerekeimnek azt tanácsolnám, hogy ha a nagy regényeket kamaszkorukban olvassák el, akkor utána olvassák el még egyszer. Ha nagyon korán olvasol oroszokat, akkor azt nem árt húszéves korod után is elővenni. De attól még nem baj, ha előtte is elolvastad.

Előfordul, hogy A legyek ur*ához hasonlítják a regényedet.*

Ezt elfogadom, nagyon szeretem *A legyek ur*át. Törött lábbal olvastam. Negyedikes voltam, tizenegy éves, törött lábbal feküdtem otthon. Elég vacak év volt. Pont akkor verték szét a konyhánkat Erdélyben, s arra emlékszem, hogy betontörmelék volt mindenütt, ezért gipszes lábbal nem nagyon tudtam járkálni, csak feküdtem a szobában, ami szintén tele volt porral, de ez engem nem zavart, mert volt nálam két jó könyv, a *Moby Dick* és *A legyek ura*. Biztos hatott rám mind a kettő.

Kicsit beszéljünk a regény külföldi útjáról. Ha jól tudom, a Paris Review-ban jelent meg belőle egy részlet, illetve ezzel párhuzamosan a német Suhrkampnál készült megjelenni a könyv. Figyeled a külföldi visszajelzéseket?

Természetesen. Meg is kapom őket általában, a szerkesztők el szokták küldeni. Persze mindennek van határa, a dán kritikákat például nem tudom elolvasni. Ha kapok egy dán kritikát, s látom, hogy hosszú, akkor valószínű, hogy nem szidják a könyvet. Ha szidják, akkor se tudnám.

Mi az, amit ebben a sikerben a saját erényednek tudsz be, s nem a kiadópolitikának és a véletlen tényezőinek?

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Nézd, az ember megpróbálja megírni a lehető legjobb könyvet. Ennyi. Én nagyon nehezen írok, küzdésnek tartom az írást. Minden mondattal meg kell szenvedni, minden mondatnak a lehető legjobbnak kell lennie. Ha kész van, reméled, hogy jó az, amit írtál. Onnantól kezdve nem tudsz vele mit csinálni. Említetted a kiadópolitikát. Nem kiadók vannak, hanem olvasók vannak. A szerkesztők az olvasók. Senki sem ad ki úgy egy könyvet, hogy azt a kiadónál senki sem szereti. A könyvszakmában azt láttam, hogy egy csomó ember van, aki az egészet szerelemből csinálja, pedig lehetnének ügyvédek is, vagy bármi más. Könyvekkel dolgozni sehol a világon nem a legmenőbb munka, vagyis igazából nagyon menő munka mindenhol, de aki pénzt akar keresni, az nem oda megy. Viszont ezek általában nagyon szenvedélyes emberek, a szerkesztők impulzív lények. Ha egy szöveg elkapja őket, akkor megpróbálják minden áron kiadni. Valószínűleg sikerült olyan könyvet írnom, ami ezt elérte több embernél is, de erre nem lehet készülni. A kiadó tulajdonképpen a szerkesztőkből áll, ez külföldön még jellemzőbb, mint Magyarországon. Külföldön a szerkesztőnek nagyobb befolyása van, például egy amerikai szerkesztő híres, sokkal jobban ismerik, mint a kiadót, és a döntései is fontosabbak. Ez arról szól, hogy vannak emberek, akik szerelmesek a szövegekbe. Ugyanígy említhetném a fordítókat is, akik hasonló, sőt még keményebb szerepet is vállalnak, mert ők aztán ott ülnek négy hónapig a szöveged felett, és újraírják. Ezt csak az fogja megcsinálni, aki beleszeretett a szövegedbe. Jobb esetben. De általában ez így van. Ehhez az kell, hogy a szöveg olyan legyen, amivel ez megtörténhet. De hogy ilyen-e, abban csak reménykedni lehet.

És milyen kép él benned a fordításokról? Egyáltalán mennyire tudsz beléjük látni?

Semelyikbe nem tudok belelátni, mert hiába beszélünk jól angolul, németül, bármilyen nyelven, a fordítást nem tudjuk megítélni. Ha valamelyik nagyon rossz lenne, akkor azt valószínűleg látnám. Ha lenne benne tárgyi tévedés, azt valószínűleg észrevenném. De stilisztikailag kérdéses, hogy bele tudnék-e szólni. Mondjuk az angol esetében talán sokat tudtam segíteni. Törekszem arra, hogy segítsek, amennyire csak lehet, mert én is tudom, milyen nehéz ez. Minden kérdésre válaszolok, és van egy nagy fájlom, amiben a különböző kérdéseket összegyűjtöttem. Például most írt az indiai fordítóm, aki nemrég kezdte el lefordítani a könyvet hindire, és egyből el tudtam neki küldeni ezt a hosszú listát. Még képek is vannak benne, pl. a ritka tárgyakról. De érdemben nem tudok, nem is akarok beleszólni, csak segíteni tudok, ha kérik. De van, aki nem is kéri ezt, s csak akkor kérdez, ha befejezte a fordítást, mert neki a munkához az kell, hogy ne engem kérdezzen meg, hanem ő maga nézzen utána mindennek. Én igyekszem nekik segíteni, és tisztelem őket azért az iszonyatosan kemény munkáért, amit csinálnak.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Nyugaton mit értenek abból a miliőből, amit te megírsz? Hogyan veszik például a regényben szereplő cinikus, erőszakos tanárfigurákat, ezt a mindenből áradó értelmetlenséget?

Optimista látásmód azt gondolni, hogy mindez csak Keleten volt így. Attól, hogy Nyugaton úgy-ahogy civilizált viszonyok voltak, az nem azt jelenti, hogy ne lettek volna gonosz emberek, vagy ne lett volna senkinek hasonló élménye, ha nem is ilyen szinten. Azt hiszem, nem annyira más az a világ, amennyire mi szeretnénk remélni. Egyszer egy dán újságíróval beszélgettem, aki azt mondta nekem, hogy a könyvemet olvasva eszébe jutott, hogy mennyire félt ő Dániában, tízéves korában a nagyoktól, mert éppen olyan volt a helyzet, hogy félni kellett tőlük. Nagyjából mindenki elmondhatja, hogy félt már gyerekkorában, és ez a könyv elég erősen a félelemről szól. S ez a félelem elég ismerős ahhoz, hogy utána minden más is ismerőssé váljon neked, még akkor is, ha szerencséd volt, és nem voltak brutális tanáraid. Mindenkinek voltak ilyen élményei. A *Világvége* megjelent egy fociról szóló amerikai antológiában. S azt írta nekem a szerkesztő a civilizált Amerikából, hogy olyan a novella, mintha az ő edzőjéről írtam volna, mert ő is ugyanúgy pofozta a gyerekeket. Ez azt jelenti, hogy politikai korrektség ide, politikai korrektség oda, történnek rossz dolgok. A gonoszság sajnos mindenhol evidens, és a hatalom mindenhol probléma, még ha a civilizáció valamennyire korlátozza is. Például mindenki volt katona – hálistennek én nem –, vagy mindenki ismer olyat, aki volt. Vannak olyan hatalmi viszonyok, amelyeket nem lehet kiküszöbölni. Azt gondolom, hogy a regényem sajnos nem annyira egzotikus dolgokat ír le, hogy ne értsék meg bárhol a világon.

Vannak arról visszajelzéseid, hogy mi alapján keresik a regényedet? A nevedre haraptak rá, vagy a témára?

Ezt nem tudom megmondani. Általában akkor keresik, ha hallanak vagy olvasnak róla. Egyszer egy tévéműsorban volt, hogy elmentek Bécsbe, s megkérdezték, hogy mi alapján keresik a regényemet, s azt a választ kapták, hogy „az a regény kell, ami a szegény román kisfiúról szól", vagy valami ilyesmi.

Úgy tudom, Németországban sokan a Sorstalanság *Köves Gyurijához hasonlítják a hősödet.*

Ez nagyon megtisztelő. Szeretem Kertészt, és sokat tanultam tőle. De nem gondolom azt, hogy aki az egyik regényt olvasta, az a másikat is fogja, és fordítva. Gondoljunk csak bele abba, hogy mi hogyan olvasunk. Ha az ember elolvas egy regényt a fociról, akkor nem akar még egy regényt elolvasni a fociról, mert valami másról akar olvasni. Senki sem úgy olvas, hogy akkor most minden kelet-európai, szegény sorsú kisgyerekről szóló könyvet elolvasok, s ahogy végeztem az egyikkel, rögtön a következőért nyúlok. Ez nem így működik.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Melyik fordításnak örülsz a legjobban? Nyilván mindegyiknek, de van-e kedvenc?

Tényleg nem lehet olyat mondani, hogy valamelyiknek jobban örülnék, mint a többinek. Mikor kapsz egy könyvet, ami a tiéd, de mégsem a tiéd, az egy nagyon jó érzés. A legutolsó, ami a kezemben járt, az izraeli kiadás volt. Ez tényleg nagy dolog. Mindegyiknek egyformán örülsz. Hiába nagy kiadó a Gallimard, s jelenik meg nála a regényem, pont annyira tudok örülni a Dybuk kiadó cseh könyvének. Az ember csak azt nézi, hogy mennyire szép a könyv. Az írásban az a nehéz, hogy öt évig dolgozol, s utána lesz csak könyved. Az jobb, mint a születésnap, mikor odaadják a kezedbe, s meg lehet szagolni, ki lehet nyitni, és lehet látni, hogy mondjuk csúnya a tördelés, vagy szép. Ez egy nagy pillanat. Most szerencsém van, mert többször átélhetem.

Fontosnak tartod, hogy a regényed többnyelvű környezetben játszódik?

Azt, hogy én abban nőttem fel, fontosnak tartom. Azt gondolom, sokat tanultam abból, hogy egy többnyelvű világban nőttem fel, és már gyerekkoromban láttam, hogy a nyelvek interakcióban vannak egymással. Az, hogy a regényem egy ilyen környezetben játszódik, nem is annyira evidens. Magából a könyvből nem derül ki, pedig én sokat játszom a felszín alatt ezzel. Sokszor vannak a szövegben furcsa mondatok, amelyek valójában románból vannak fordítva, de ezt nem árulom el. Lehet, hogy ez ad a szövegnek egyfajta mélységet, de ezt nem tudom megállapítani.

Biztos sokszor elmondtad már, de biztosan szeretné hallani a közönség, hogy mit jelentenek a legfontosabb nevek?

Csak egyszer mondtam el. Meg persze a fordítóknak. De nyilvánosan csak akkor mondtam el, amikor kaptam egy díjat a román kultúrintézettől (a Budapesti Román Kulturális Intézet Kultúra Díját – F. G.), és akkor elmeséltem, hogy a Dzsáta név mit jelent. Igazából nincs is sok név ebben a regényben. A Dzsáta is csak összesen ötször hangzik el, először a regény közepénél. Ez az egy igazán kétnyelvű név. A saját gúnynevem volt kamasz koromban. A román *săgeată*, nyíl jelentésű szónak egy torzított változata. A magyar barátaim levágták az elejét, mert azt hitték, hogy prefixum. A magyarok először Nyílnak hívtak, a románok meg Săgeată-nak, aztán pedig mindenki Dzsátának kezdett el nevezni. Így lett belőle két nyelv közötti szó. De sajnos ez se működik mindig úgy a regényben, ahogy szeretném, mert a román fordításban nagyon szerettem volna, hogy írják fonetikusan románul. Mindig erre kérem a kiadókat, mert fölösleges megtartani a magyar helyesírást. De a románok mégis megtartották a magyaros írásmódot, így aztán volt olyan román olvasó, aki azt hitte, hogy ez olyan egzotikus magyar név, mint a Szabolcs. Amikor aztán beszélgettünk, nagyon megdöbbentek, hogy ez a kisfiú a neve alapján akár román is lehetne. Ez egy más olvasat lett volna, de hát így alakult. De az egy német olvasónak nem evidens, hogy ezek magyar vagy román nevek-e.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Fejlődésregénynek szántad A fehér királyt*?*

Én nem szántam semmilyennek, csak meg akartam írni…

Úgy értem, tanul valamit a főhősöd a történtekből, vagy neki a játék gyermeki perspektívája marad a fontos?

Azt már elég pontosan tudja, hogy amint ütnek, szaladni kell. És szerintem jól is jön neki ez a tanács végig. De azt hiszem, hogy emellett is tanul. Valószínűleg a végén nem ugyanaz a gyerek, mint az elején. Ebből a szempontból lehet mondani fejlődésregénynek, azt nem tudom, hogy pozitív irányú-e.

Mostanában gondolom sok külföldi felolvasásod volt.

Sokat voltam külföldön. Sokszor elhívnak, ha megjelenik a könyvem, de nem minden országba. A francia kiadóm azt írta, hogy majd akkor hívnak, ha kijön még egy regényem, és lesz kettő. Amerikába rögtön kimentem, ahogy megjelent a könyvem, mert ott meg arra van igény, hogy legyél ott, ha megjelent a könyved. Sok helyen jártam az utóbbi két évben, most is megyek Prágába a jövő héten.

Arra nincs igény, hogy lefordítsák az első regényedet?

Most egyelőre mindenki a következő könyvemet várja. Valószínűleg utána lesz majd rá igény.

A rövidprózáidat hová írod?

Sehová. Általában magamnak szoktam írni őket. Persze egy csomó felkérést kapok, hogy írjak erről vagy arról, de ezeket csak akkor vállalom el, ha nekem is kapóra jönnek. Mindig akartam írni egy bokszolós, cigány maffiás novellát, s szerencsém volt, mert kaptam egy e-mailt, hogy lesz egy Mátyás királyos pályázat, Mátyás királyról kell novellát írni. Jól jött, mert volt egy majdnem kész novellám, amiben Máténak hívták a főhőst. Akkor azt gondoltam, hogy írok egy olyan Mátyás királyos novellát, amiben nem lesz leírva Mátyás király neve, sőt Mátyás király egy cigány maffiózó lesz benne. Sokan nem veszik észre, hogy ebben a novellában szétverik Mátyás király szülőházát. Vannak hasonló projektjeim. Mindig akartam írni zenéről. Elkezdtem írni egy monológot, de nem fejeztem be. Sok mindenbe belekezdek, amit aztán félkész állapotban félrerakok, s később elővesszek. Így gazdaságos. Heavy metalról akartam írni, annak idején nagy metálos voltam. S pont mondta a Magvető, hogy lesz egy rockantológia, abba kellene valamit írni. Meg is írtam a novellát a heavy metalról. Most épp a salsáról írok egy novellát, ami megint egy antológiába fog bekerülni, de megint csak teljesen véletlenül, mert épp antológiát készítenek a Budapesten élő migránsokról. Én Dél-Amerikát választottam, úgyhogy megint a zenéről írok. Előfordul, hogy amikor írom a novellámat, már

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

tudom, hogy lesz neki helye. De valószínűleg akkor is megírnám őket, ha nem lenne, mint ahogy sokszor így is tettem. A lapok mindig kérnek novellát. Nehéz dolog szerkesztőnek lenni, mert folyton anyagot kell gyűjtened. A Mozgó Világgal vagyok a legintenzívebb kapcsolatban, ahol polgári szolgálatos is voltam egy évig. A honlapjukat csináltam és írtam.

Említettél már egy tematikus kötetet, amelybe majd a képek által inspirált novelláidat fogod összegyűjteni. Vannak hasonló terveid?

Vannak. De ezek hosszú távú projektek. Többször írtam a sportról, fogok írni még képekről szövegeket, és valószínűleg lesz egy pár zenéről szóló novellám is. Van vagy négy-öt, amin dolgozom. Ezek csak mellékprojektek. Amikor regényt írok, vannak olyan szakaszok, amelyekben jobb mást csinálnom. Az írásban az is jó, hogy megtanulod kezelni saját magad, megtudod, milyen, amikor írsz, s milyen, amikor nem írsz. Néha nem írni nehezebb, mint írni: néha nem kell írni, mert kell egy kis idő a szövegnek, hogy meg tudd nézni, kell-e húzni rajta. Lényeg, hogy nekem jót tesz, hogy közben mást is csinálok.

És műfordítással foglalkozol most is?

Most éppen nem, de tervezem, hogy fogok. Az utolsó műfordítást, azt hiszem, két éve csináltam. Pechem volt, pedig sokszor megkerestek olyan szövegekkel, amiket mindig szerettem volna megcsinálni. Említettem Cormac McCarthyt, őt nagyon szerettem volna mindig fordítani. Házaltam a könyvével tizenöt évvel ezelőtt, de nem volt semmi esélyem, nem akarták kiadni, mert túl erőszakosnak találták. Most nagyon népszerű McCarthy a Coen testvéreknek hála, s sorban jelennek meg a könyvei. Volt egy pillanat, amikor fordíthattam volna McCarthyt, ha akartam volna, de nem volt rá időm. Két hónapom lett volna rá, de mást kellett csinálnom, utaznom kellett. Most sok fordítói munkát vissza kellett utasítanom, de biztos fogok még fordítani.

Fordításból mennyire lehet megtanulni prózát írni?

Nagyon sokat lehet tanulni belőle. Talán nem is annyira írni tanít meg. Valószínűleg azt is. A prózáról nagyon sokat lehet tanulni belőle, a szöveghez közel jutni nagyon máshogy nem lehet, csak fordítással. Ha kapkodva kell csinálni, akkor nem biztos, hogy van idődd észrevenni mindent. De ha van idődd arra, hogy rendesen dolgozz egy szöveggel, akkor rettentő sokat lehet belőle tanulni. Általában azt szoktam tanácsolni a hozzám forduló kezdő íróknak, hogy fordítsanak, ha csak tehetik. Eleve nagyon jó dolog idegen nyelven olvasni szövegeket, mert a nyelvtől el tudsz vonatkoztatni, s tisztábban látod a könyv szerkezetét. Sokat lehet tanulni belőle, a fordításból meg főleg. Ott már az írásról is sokat tanulsz, a ritmusáról is. Mondjuk csalóka lecke, mert ott a szöveg. Nem lehet úgy elakadni benne, mint

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

írás közben. Néha azt kívánja az ember, hogy bár lenne előtte egy eredeti szöveg, amit nézhetne, amit csak le kellene fordítania. Néha van is ilyen, csak máshogy kell meglátni.

Vannak drámáid is. A Nihil *címűt egyszer felolvasták. Lesz ennek folytatása?*

A *Nihil*t egyszer Pécsett olvasták fel. Két drámát írtam, mindegyiket felkérésre. Előadás nem lett belőlük, de igazából nem is nagyon törődtem a színházzal. Azt láttam, hogy a színház munkás dolog. A dramaturgok szeretik, ha az ember kapcsolatban van velük, szeretnek belenézni a szövegbe, szeretnek beleszólni. Ezeket a dolgokat én nem tűröm. Én megírom, amit megírok, és ha kész van, odaadom. Ezt a mentalitást a színház nem igazán szereti. De így dolgozom. A darabok ott vannak, ha valaki akar velük kezdeni valamit, akkor fog, ha nem, nem. Én azt gondolom, a színház túlságosan mostohán bánik a szerzőkkel abból a szempontból, hogy ha a szerző él, akkor mindig bele akarnak szólni, csak ha már meghalt vagy külföldi, akkor nem mondják, hogy írja át a darabot. A magyar színház nagyon szereti megmondani az íróknak, hogy mit írjanak, én nem tűröm az ilyet. Ezért nem a legjobb a viszonyom a színházzal.

De azért fogsz még írni drámát?

Lehet, hogy fogok írni, ha olyan dolgot találok, amire ez a jó műfaj, akkor meg fogom írni, függetlenül attól, hogy előadják-e, vagy sem. Mert egyszerűen van olyan, hogy látod, hogy ide párbeszéd kell.

Egyébként nagyon más a két szöveg. Az egyik egy abszolút realista dráma, hasonló miliőt teremt meg, mint A fehér király, *a másik pedig futurisztikus, atombunkerben játszódik az elképzelt jövőben…*

…és kétfejű a főhőse. Hát igen, más a két szöveg. Szeretek sokféle dolgot csinálni. Nem akarom mindig ugyanazt írni. Engem is mindig meglep, amit írok. Ezért jó ez a munka, elég nagy a szabadságom. A filmeseknek például eléggé meg van kötve a kezük, őket köti a pénz. A filmes nem csinálhatja meg azt, amit akar, különösen Magyarországon nem. Nincs pénz várostromokra például. Ha én várostromot akarok, akkor olyan várostromot írok, amilyen nekem tetszik. Ez nagy szabadság, amit nagyon élvezek.

A kortársaid közül kit tartasz fontosnak? Nagyon sokszor emlegetik, hogy Bodor Ádám köpenyéből bújtál ki Vida Gáborral és Papp Sándor Zsigmonddal együtt.

Ez igaz. Bár nem Bodor Ádám köpenyéből bújtam ki, nincs neki köpenye. Egy nagyon nagy író. Szerintem a legnagyobb élő magyar novellista. Ezért mindig iszonyatosan fontosak voltak a szövegei számomra. Hihetetlen, amit meg tud csinálni kis térben, meg nagy térben is. Nagyon sokat tanultam tőle. A másik

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

két írót is nagyon szeretem. Vida fantasztikus novellákat csinál, nagyon lassan és keveset ír. Papp Sándor Zsigmond is nagyon jó író, *Az éjfekete bozót* c. könyve nagyon szép novelláskötet. Most pedig ír egy regényt, kíváncsian várom. Ők mind fontosak nekem. De Bodor mellett mindig szoktam emlegetni Székely Jánost, akit nem ismernek annyira Magyarországon, pedig egy nagyon nagy író. Szoktam emlegetni Szilágyi Istvánt, Lengyel Pétert is. Nemrég újra kellett olvasnom Gion Nándort. Mindenkinek csak ajánlani tudom a *Latroknak is játszott* című tetralógiát, s annak első kötetét, a *Virágos katonát*. Elég erős négy regény, különösen az első három nagyon jó. Nagyon sokat olvasok, és fontos nekem az egész magyar irodalom.

Ezek inkább könyves élmények, vagy személyes ismeretségen is alapulnak?

Most már ismerem személyesen is Bodor Ádámot, de mindig zavarban vagyok, ha találkozunk. Ő nem az az ember, aki veled írásról beszélget. Ottlikról mesélik, hogy mindenkivel szívesen beszélt fociról vagy bármi másról, de írásról sosem. Kevés író van, akivel írásról lehet beszélgetni. Ha mégis írásról beszélget velük az ember, akkor tapasztalatom szerint technikai kérdések merülnek fel. De a nagyszabású beszélgetések nem erről zajlanak általában. Kamaszként voltak olyan illúzióim, hogy az igazán nagy beszélgetés az lehet, amikor Petri és Ottlik beszélget. Pedig valószínűleg főzésről beszélhettek. Ezekkel az emberekkel nem írásról beszélgetek, ha beszélek velük. Ugyanakkor nagyon nagy dolog megismerni őket. De én mindig nagyon zavarban szoktam lenni.

Fegyelmezett író vagy? Rendszeresen odaülsz a számítógép elé dolgozni?

Igen. A próza alapvetően kemény dolog, különösen a regény. Segg kell hozzá. Móriczról mesélik, hogy állt a stégen, meglátta valaki, és azt mondta: „Látod, ott egy író, ott egy nagy segg." Ott kell ülni, különben nem lesz könyv. És egy regény hosszú. Már csak lefordítani is négy hónap. Képzeld el, négy hónapig csak azt csinálod. A regényt években mérik, s úgy érzed közben, hogy nem lehet kihagyni egy napot sem. Ha egy napot kihagysz, akkor több napot is kihagysz. Meg kell legyen az illúziód, hogy minden nap dolgoztál. S ahhoz le kell ülni. Lehet, hogy nem írsz semmit, és felállsz két óra után, de legalább két órát ott ültél.

Közönség: A mellékszereplőid mennyire alapulnak valós karaktereken?

Igazából egyik sem alapul valós karakteren. Általában gesztusokat, mozdulatokat szoktam ellopni.

Közönség: S milyen gesztusból született A fehér király *madaras embere?*

Volt egy munkás, akitől nagyon féltünk, s egyszer láttam őt futni egy mezőn, sisakban.

Az olvasóban önkéntelenül felmerül A fehér király *olvasásakor, hogy tényleg ez lehetett-e számodra a nyolcvanas években a gyerekkor: a házkutatások sora?*

Nem, de ez is. Volt házkutatás nálunk. Láttam, hogy milyen. Attól még írhatnék róla, ha nem láttam volna. Apám sem volt munkatáborban, csak egy napra vitték el, a főhősöm apját mégis elviszik a munkatáborba. Nem realista regényt akartam írni. Az én életem nem volt elég regényes ahhoz, hogy meg tudtam volna írni. Én erősen látok. Sokan mondják, hogy ez a regény a nyolcvanas évek Romániája, de ez nem biztos, hogy így van. Ez egy egyszerű, kényelmes olvasat, de ha valaki nekem azt mondaná, hogy ez a regény most játszódik Romániában, azt mondanám, lehet. Ha a rendszer nem bukott volna meg, akkor most ez lenne ott.

Közönség: Miért is kaptad a becenevedet?

Mert volt egy nyilam, apám csinálta hatéves koromban. Akkor még nem lehetett boltban íjakat kapni. Erdélyben nem mondjuk azt, hogy íj meg nyíl. Ott úgy mondják, hogy nyíl meg nyílvessző. Apám csinált nekem egy nyilat, hozzá egy bőrtegezt és tizenkét tollas nyílvesszőt. Most már tudom, hogy a nyílvesszők végén – apám fogorvos volt – alumíniumkoronák voltak, hogy tompák legyenek. Persze ezeket rögtön leszedtem, s lefűrészelt százas szegeket tettem a helyükre. Akkoriban minden gyereknek volt nyila, mert ment a tévében a *Fekete nyíl* című sorozat, de a nyilak úgy készültek, hogy építkezéseken loptunk Bergmann-csövet, és abból szigetelőszalagoztunk össze nyilakat. Ezek jobbak voltak, mint az én nyilam, jobban vittek, és életveszélyesek voltak. Azokat alig lehetett kihúzni. Nekem viszont fanyilam volt, s igazi tollas nyílvesszőim. Ezzel mászkáltam a negyedben, és innen kaptam a nevem.

Közönség: Amikor írtad a regényt, akkor hallottad magadban a szöveget? Hiszen a szöveg erősen az előbeszédre épül, és elég sok a hosszú mondat.

Igen, de sajnos nem úgy, mintha diktálnák. Egy ilyen mondaton néha három napig kell dolgozni. De az ember hallja a ritmusát. Fel is szoktam magamnak olvasni általában, akár hangosan is. Fontos a hang és a lélegzetvétel.

Közönség: Van úgy, hogy az ember elhatározza, hogy na, még egy mondatot elolvas, de aztán látja, hogy az öt oldalig tart.

Mondjuk erre nem gondoltam annak idején. Valaki például nem központoz. Például Beckettnek van egy trilógiája, ott nem nagyon van központozás. McCarthy regényeiben egyáltalán nincs központozás. Szerintem ez még nagyobb szemétség is, mint amikor néha azért van egy pont. Egyszer írtam egy mesét. Betették egy olvasókönyvbe. Írt a szerkesztő, hogy tegyünk bele több pontot, mert amikor a gyerek olvasni tanul, mindig várja a pontot.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Közönség: A Hevimetál *című novellád ötlete honnan jött?*

Nagy metálos voltam, s vagyok a mai napig. Írás közben mindig zenét hallgatok. Metált most már csak írás közben. Az utóbbi három hónapban vikingmetált hallgattam. Annak idején maidenes voltam, nem Judas Priest-rajongó, ellenben a padtársam Judas Priest-os volt. Ezt a hangot használtam a novellában, de egy kicsit csaltam is. Azóta beszélgettem igazi kemény metálosokkal, és mondták nekem, hogy a Vadernek nincsenek lengyel demói. De az a jó az írásban, hogy ki lehet ilyet találni. Mondjuk azért csak módjával voltam metálos, jártam koncertekre, de nem volt soha sem szöges dzsekim, sem pólóm, mert az egyenruháktól viszolyogtam. Most már néha bánom, mert milyen jó lenne a szekrényben egy-két maidenes póló, de alapvetően nincsenek, soha nem is voltak ilyen vágyaim.

És össze tudod egyeztetni a zenehallgatást az írással?

Igen, mindig ezt csináltam a Collegiumban is. Sosem volt dolgozószobám. Most már van, de már késő. Már rászoktam a zenehallgatásra, ami egyfajta függöny volt nekem. Általában írás közben nem a legjobb zenéket hallgatom, amiket egyébként is hallgatnék. Komolyzenét ritkán hallgatok, általában rockzenét teszek be. Az utóbbi időben elsősorban román hip-hopot hallgattam, amit egyébként nem ajánlok senkinek, és főleg vikingmetált. Volt egy időszak, amikor chilei anarchista punkot hallgattam. Az a lényeg, hogy ne zavarjon a szöveg. Ezért magyar zenét nem szoktam írás közben hallgatni.

Közönség: A black metálhoz mi a viszonyod?

Volt egy idő, amikor elég sokat hallgattam, de annyira nem szeretem. Mindent meghallgatok, de ha nem tetszik, akkor utána már nem rakom vissza többet. Írás közben gyakran három hónapig csak ugyanazt az egy zenét hallgatom. A black metálnál ez nem történt meg, úgy látszik, az nem jött be nekem annyira.

Közönség: Nem szoktad érezni, hogy a zene struktúrája befolyásolja azt, ahogyan írsz?

Nem tudom. De előfordul, hogy tudatosan használom a zenét. Ha érzem, hogy valamihez másféle zene kell, akkor azt rakom be. Előfordul, hogy egy szám első percét rakom be végtelenítve, s azt hallgatom két napig. Ezt persze csak fülhallgatóval lehet csinálni, különben valószínűleg mindenki megbolondulna körülöttem. Nagyon ritkán kezdek el ismeretlen zenét hallgatni. De az az igazság, hogy amikor igazán dolgozom, nem hallom a zenét. Mikor újra meghallom a zenét, akkor tudom, hogy kijöttem a munka ritmusából. Az egész már automatikusan megy. De mostanában sokszor kertben írok, ahol nem kell a zene.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

A készülő regényed címe Mesék a Palotából…

Nem az a címe. Ez csak munkacím. Boldog ember az, akinek van címe. Nekem nincs címem. Mindig akkor lesz címe a könyveimnek, amikor már majdnem megvan. *A fehér király*nak akkor lett címe, amikor már a korrektúrán túl voltunk, már majdnem ment a nyomdába. Addig az volt a címe, hogy *Veszteni tudni kell*, de tudtam, hogy ez nem jó cím, még a könyvre se igaz. Sokszor a feleségem adja a címet, *A fehér király*nak is ő adta. Én meg az ő verseinek és köteteinek adok sokszor címeket. Az új könyvemnek nem tudom, mi lesz a címe. Majd kiderül. Akkor boldog leszek, mert akkor már a végén fogok tartani.

(Elhangzott 2009. május 11-én.)

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

„…a regényben lesz mitől elrugaszkodni”

Kis Orsolya beszélgetése Kemény Istvánnal

A Kedves Ismeretlen *c. regényed* Pryck és Grída *c. fejezete kulcsjelenet, egy erdei kirándulásról szól: három férfi és egy kislány sétálnak a Budai hegyekben délután, aztán rájuk sötétedik. Szerintem a jelenetben elhangzó mese jól megmutatja, milyen fontos tud lenni egy (akár gyermekkorban elmesélt) mese az ember teljes további életére nézve. Ehhez kapcsolódva szeretném kérdezni elsőként azt, hogy vannak-e számodra ilyen fontos mesék, amelyeket esetleg a gyerekeidnek is mesélsz?*

A gyerekeim már sajnos megnőttek annyira, hogy nem mesélek nekik, de amikor kicsik voltak (mivel nem tudok meséket kitalálni), mindig olvastunk esténként. Például a Grimmeket.

A brutális verziót?

A brutális verziót, igen. Pont akkoriban, a kilencvenes évek első felében jelent meg a Grimm-mesék új fordítása, abban benne volt egy csomó irtózat, amit kihagytak a 19. századi fordításból – mert akkor édesebbre és szelídebbre vették az egészet. Aztán később, a 20. században jöttek olyan gyermekpszichológiai irányzatok, amelyek arról szóltak, hogy igenis kell ijesztgetni a gyerekeket, az fontos. Persze lehetséges, hogy ezt is cáfolják majd.

Ezek szerint te is így gondolod.

Igen... inkább. Nem árt, ha az ember néha fél egy kicsit. Ha érik néha ilyen jellegű behatások is. Kissé túlságosan be vagyunk csomagolva a civilizációba.

Egyébként a „Pryck” és a „Grída” neveket te találtad ki?

Álmodtam őket. Van a regényben egy vers, ami az ő történetükről szól – ezt megálmodtam, aztán meg is írtam egy versben, aminek aztán kihúztam a nagy részét. A maradék került bele végül a regénybe. Csak arra nem emlékszem, hogy megvolt-e ez a két név az álomban, vagy utána rögtön találtam ki hozzá őket, de az biztos, hogy az álom az alapjuk.

Miért pont Kedves Ismeretlen *lett a végleges címe a regénynek? Mert úgy tudom, eleinte más címe volt, és volt egy alcíme is. Ezt a kiadó kérésére változtattad meg vagy magadtól?*

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

A kiadó mondta, hogy még gondolkozzunk, és én sem voltam száz százalékig megelégedve az előző címmel. Egyébként sok címe volt, például: *Az édes mindegy*. Ez a cím jóval előbb megvolt, mint egy sor is ebből a regényből. De aztán kiderült, hogy ennek a regénynek mégsem az a címe, hogy *Az édes mindegy*. Azután nagyon sokáig volt az a címe, hogy *Torrington* – ő valóságos személy volt, sarkkutató a 19. században, ő is meg van említve a regényben. A feleségem javasolta, hogy legyen ez a cím, mert egy ilyen cím olyan rock'n'roll-os volna. Nekem tetszett is meg nem is, egy idő után teljesen megszoktam a *Torrington*t. És ezután mondta a kiadó, hogy még gondolkozzunk címen, és aztán lett a *Kedves Ismeretlen*. Hát lehet, hogy végül mégse lett meg az igazi címe...

Az alcím pedig átkerült, és mottó lett belőle, ha jól tudom.

Igen, van egy ilyen mottó, hogy: „Minden igaz, meg persze az ellenkezője is, de azért főleg minden." Egy darabig úgy volt, hogy ez lenne az alcím, de alcímmel már túl kusza lett volna.

És mennyi részed volt abban, hogy pont ilyen lett a borító? Mennyire hangsúlyos a szamár a regényben?

Van a könyvben egy szamaras történet. Illetve inkább csak meg van említve egy szamár. De egy hangsúlyos pillanatban. Szerettem ezt a szamarat, és szerettem volna, ha az olvasó is szereti. És megkeresi a könyvben. Amikor még *Torrington* volt a cím, egy gyönyörű Roskó Gábor-festmény volt a borítóterv: három hatalmas, rikító zöld béka ül háttérben a Gellértheggyel. Kiordított volna minden kirakatból. Én csak azért nem akartam ezt, mert nem szerettem volna hidegvérű állatot a borítóra. A szamarat már eredetileg is javasoltam, úgyhogy ezután azt kértem, hogy ha lehetne, akkor mégis inkább legyen szamár. Így az lett. A békákért vérzett a szíve a szerkesztőnek. Nem csodálom, nekem is. De szerencsére a szamaras is jobb lett, mint amit el tudtam képzelni. Egy nagy falkányi szamár, és van köztük egy fehér.

Ez a feketebárány-dolog fordítottja?

Igen, a fehér szamár.

Mennyi önéletrajzi elem van a regényben? Az apát Istvánnak hívják. Mennyire direkt ez?

Rengeteg valóságos alap van, majdnem mindenki össze van rakva több személyből és kitalációból. Ha mindent összevetek, akkor talán tíz százaléka lehet olyasmi, ami úgy, ahogy le van írva, meg is történt. A nagy része inkább olyan, hogy megtörténhetett volna. Persze dramatizáltam a hétköznapi helyzeteket, kicsit fölturbóztam őket. Több jelenetről kérdezték azóta, hogy tényleg megtörtént-e, és én mindig

azt mondtam, hogy nem. Olyanra még nem kérdeztek rá, ami tényleg megtörtént. De olyan kevés is van.

A regény kapott olyan kritikákat is, amelyek nem voltak teljesen pozitívak. Ezekről mit gondolsz? Van esetleg, amiben igazuk van?

Nem volt teljesen pozitív, ezzel mire gondolsz? Volt olyan kritika, amelyikben az volt, hogy egyetlen jó mondat nincs nyomorult ötszáz oldalon keresztül. A nyomorult szó nem volt benne, de az a vád igen, hogy valaki képes volt ötszáz oldalt végigírni úgy, hogy abban egyetlen jó mondat sincsen. Ezzel nem tudtam egészen azonosulni.

Kinek a kritikája volt ez?

Radics Viktóriáé. Olyan kritika viszont még nem született a *Kedves Ismeretlen*ről, amelyik ennyire elfogultan pozitív lett volna, amennyire ez negatív. Egyelőre még nekem is elég közel van a regény, biztos, hogy vannak hibák benne, két-három átfogóbb hibát sejtek. A kritikákban viszont valamilyen hiányérzet van, amelyet nem tudok hova tenni. Tényleg a könyvnek lenne valami olyan döntő hiányossága, amelyet mindenki lát, csak pont én nem? Vagy pedig valami alapvető félreértés történt, és mindenki valami mást várt. Tőlem, vagy a regényemtől.

A fülszöveg elég merész felvezetést ad.

Igen, a fülszöveg félreviszi az értelmezést. Az a baj vele, hogy szerepel benne a nemzedék szó. Ezt tényleg nagy hiba volt bennhagyni, mert így rá van nyomva a bélyeg, hogy nemzedéki regény, márpedig én nem tudok elképzelni írót (olyat se, aki igazi író, nem olyan, mint én) aki csak azért ül le, hogy írjon egy nemzedéki regényt. A „nemzedéki regény" mint címke ugyanis egyedül csak arra jó, hogy a többi nemzedéknek ne kelljen elolvasni, föl legyen mentve alóla. Szóval ezt nem kellett volna beleírni a fülbe.

Azt mondtad az előbb, hogy „…igazi író, nem olyan, mint én", ezt hogy értetted?

Több verset írtam életemben, mint prózát. És verset is nehezen írok. Ezt a könyvet pedig úgy írtam, mint egy verset, kikeresgélve a végleges változatot, rengeteget szöszölve. De amíg egy vers mondjuk egy oldal, addig ez majdnem ötszáz. Igazából nem így kell prózát írni, azt hiszem. Vagy legalábbis aki igazi prózaíró, az valahogy máshogy van beállítva. Naponta leül, és megír valamennyit, lehet, hogy keveset, de folyamatosan tud haladni. Én meg összevissza mindenfelől kapdostam bele a szövegbe. Viszont igazi prózának szántam. Nem afféle „költői prózának" – ez is egy olyan irodalmi kifejezés, mint a „nemzedéki regény" például, amitől föláll a szőr a hátamon. Ha próza, akkor legyen próza. Nem költői, nem kísérleti. Próza.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Egyszer régebben hallottam tőled valami olyasmit egy interjúban, hogy ha megírsz egy verset, utána megijedsz, hogy többet soha nem fog semmi eszedbe jutni, és nem fogsz tudni írni, és ez az állapot egészen addig tart, amíg megint lesz egy ötleted, és megírsz egy újat, azután kezdődik elölről. Ez még mindig így van?

Máshogy van így. Valamennyi rutint összeszedtem az idők során. De azt hiszem, nem éltem még vissza vele, mármint nem szegtem meg azt a törvényt, hogy verset csak akkor ír az ember, ha tényleg jön. Volt egy pár kivétel, amikor valamilyen megadott témára írtam verset, de száz esetből kilencvennyolcszor megvárom az ihletet. Vagy felidézem. Szóval a főszabály: verset nem kezdek rutinból, de folytatni szabad bármikor. Egyébként pedig a fene tudja, mi a jó vers – néha pont az lesz jó, amelyikről az ember nem gondolja. Amelyik a legócskább módon, fél perc alatt született, vagy rendelésre, és lehet, hogy mégis jobb lesz, mint amin fél évig kotlik a szerző. Sajnos – vagy pont szerencsére – erre nincsenek módszerek. Most is ugyanúgy megkínlódom egy fél oldalas szöveggel, mint az iskolai fogalmazásokkal annak idején, nagyon ritkán jön egyből úgy, mintha diktálnák. Volt valamikor gimnazista koromban egy nagy vágyam: írni egy olyan verset, amelyikben nincs javítás (kézzel szoktam verset írni). Sokáig reménykedtem benne, hogy sikerülhet, de már nagyon régen letettem róla.

Másik regényterv van már a fejedben?

Van, elég régóta. A *Kedves Ismeretlen* próba is volt, és nagyon sokáig úgy voltam vele, hogy talán nem is fogom soha befejezni. De mióta befejeztem, van egy precedens, így valamivel magabiztosabban merem tervezgetni a másik regényt, amely hasonlítana ehhez, csak kicsit messzebb menne vissza az időben, a 19–20. század fordulójától egészen mostanáig, vagy egy kicsit még a jövőbe is. Egy családregény lenne a fővonala.

Hogyhogy éppen a családregény felé fordult az érdeklődésed?

Ehhez kellett egy olyan család, mint az enyém, amelyikkel nemcsak történtek dolgok, de amelyikben el is tudják mesélni, tovább is tudják fűzni. Én nem tudok rendesen beszélni, ez most is hallatszik... De a családomnak nemcsak olyan tagjai vannak, mint én, hanem mindig is tele volt jó mesélőkkel. A család rossz mesélői (mint én) viszont nagyon inspiratív módon tudnak hallgatni.
A jól mesélők akár egy boltba menésből szövevényes történetet tudnak összerakni, amelynek furcsa módon tényleg van csattanója, és még metafizikai távlatokat is kap néha. Sajnos a nagybátyám most halt meg, ő volt az egyik ilyen nagy mesélő a régi családtagok közül. De a nagynéném él még, és ő is nagy mesélő. Vele több mint száz magnókazettányi anyagot vettünk föl pár évvel ezelőtt: gyakorlatilag végigmondta a család kb. százötven éves történetét – aminek jóval több mint a felét saját maga

is látta. Ő 1918. március 5-én született, de már ’19 novemberére is emlékszik – magasföldszinten laktak, látott két katonafejet elvonulni az ablak előtt, és ő nem értette (korán érő volt és korán gondolkozó), hogy lehetnek ezek ilyen magasak. És akkor mondta a nagyanyám neki, hogy ez azért van, mert lovon ülnek, ezek román katonák, megszállás van. Ő pedig megjegyezte. Gyerekkoromban rengeteg történetet és nevet hallottam a családban – és próbáltam magamban összerakni őket, hogy ki kicsoda. Nem sikerült, de foglalkoztatott a dolog, és sok mindent, sok nevet én is megjegyeztem. Amikor aztán nekiláttunk a nagynénémmel a családtörténetnek, kaptam egy hátteret ehhez az egészhez. Nekem ez duplán jó volt: megtudtam, hogy pontosan hogy is vannak ezek a történetek, amiknek a foszlányait gyerekkoromból őrzöm, és kaptam egy anyagot egy regényhez. Ez arra jó, hogy a regényben lesz mitől elrugaszkodni.

Miket szeretsz olvasni, illetve van-e olyan könyv, amelyet szeretsz, de szégyelled magad miatta és nem szoktad nyilvánosság előtt vállalni?

Több olyan is van, olyanok is, amelyekről ki van zárva, hogy itt bárki is olvasta volna. Nagy kedvencem volt például egy háromkötetes ifjúságnevelő regény, amelyet egy szerzetes-pap (Koszter atya) írt meg a 20. század harmincas éveiben Kipling, Verne és Jókai stílusában, zseniálisan – nem lehetett letenni. A negyvenes évek közepén jelent meg utoljára, de otthon megvolt a három kötet. Nem tudom hányszor olvastam, majdnem annyiszor, mint az *Egri csillagok*at. A címe: *Lurkó, Iluska és Fulgur*. A Lurkó a Mauglira emlékeztető rész, a hargitai dzsungelben játszódik, az Iluska már Budapesten, a Fulgurban pedig a főhős olyan tudóssá válik, aki az egész világnak új rendet ad, és uralja a villámokat is. (Mondjuk ki: egy katolikus alapon álló diktátor.) Nagyon olvasmányos és tanulságos könyv.

És kortárs irodalomból, versek közül? Milyen szerzőket szeretsz?

Sok mindenkit. Azért nem szeretem ezt a kérdést, mert ha valakit kihagytam, akkor én érzem magam rosszul.

Beszélhetünk másról is, például hogy milyen zenét szeretsz…

Az meg nem jut eszembe. Ilyenkor mindig zavarba jövök, ha kedvencről van szó, és nem csak verssel van így. Hogy mi a kedvenc számom? Ezer van. De ilyenkor lefagyok és nem tudom. Ilyenkor valami rövid és pontos, betanult listával kéne előállnom, de semmi nem jut az eszembe. Volt pár éve egy nagyinterjú, amelyet a Petőfi Irodalmi Múzeumban Hegyi Katalinnal csináltunk. Megkérdezte, hogy ki a kedvenc zeneszerzőm. És ugyanígy nem tudtam válaszolni, aztán hetekkel később hirtelen rájöttem, hogy de hiszen Chopin. De akkor nem jutott eszembe. Nagyon sok jó dolog íródik manapság. Van, aki azt mondja, hogy a magyar irodalomnak most egy egész jó korszaka van, sőt, nagy korszaka, hasonlítható a 20. század első feléhez.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Jó lenne, ha tényleg így lenne. Prózai kedvenceim: Bartis Attila: *A nyugalom*, Háy János: *A gyerek*, Nádas Péter nagy regénye, Esterházy Péter *Harmonia caelestis*e... A 2000 óta írt regények közül ezek szerintem tényleg maradandók lesznek.

(Elhangzott 2009. október 5-én.)

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

„…azért bonyolítok, mert szeretek bonyolítani”

Tóth-Czifra Júlia beszélgetése Esterházy Péterrel

Az első kérdés rendkívül nehéz műfaj, ebben megegyezhetünk. Amikor készültem erre a beszélgetésre, minél többet és többet olvastam, annál biztosabb voltam abban, hogy mit nem akarok először kérdezni. Ellenben volt egy kétségbeesett pillanatom, amikor úgy gondoltam, hogy a teljes felelősséget áthárítom, és azt fogom kérdezni…

…hogy én mit kérdeznék magamtól?

Lényegében.

Én azt ígértem magának, hogy nem fogok maga ellen támadni, de ha ilyeneket fog kérdezni...

Talán mégsem lesz rá szükség. Mert végül egy közelmúltbeli esemény eldöntötte a dilemmát, jelesül, hogy nemrég, egészen pontosan augusztus végén a Német Futballkultúra Akadémia a 2009. év legjobb futballkönyvének választotta a Semmi művészet*et. Ha jól tudom, alig egy hete érkezett haza a nürnbergi díjátadóról. Mesélne nekünk egy kicsit, hogy miről is van szó?*

Van egy intézmény Nürnbergben, ennek az a neve, hogy Német Akadémia a Futballkultúráért. Ez egy derék szervezet, mert kihasználja, hogy a németeknél más a futballnak a státusza, mint most nálunk, hogy a futball az valóban meg tud mozgatni embereket, és komoly integrációs erő van benne. Ennek a szabályozását végzi ez az intézmény. Például, hogy mindközönségesen hogyan lehet beszélni a lelátón. Ez most nálunk hihetetlenül aktuális lett. Nem akarok itt, most nagyon futballozni, de azáltal, hogy ilyen szóra sem érdemes a magyar futball, lekoptak a szurkolók, vagy alig vannak, illetve csak azok maradtak meg, akiknek nem számít, hogy milyen a minőség, mert annyira szeretik, vagy azok, akiknek ez alibi. És így aztán nyelvileg elég érdekes helyzetek állnak elő.

Maga melyik halmazba tartozik?

Én egyikbe se – csak nem mertem ott Nürnbergben mondani. Engem ez már nem érdekel. Illetve az történt, az a mulatságos dolog történt, hogy nem nosztalgikus érzések fogtak el, hanem – hogy hívják ezt a műfajt? – *time tunnel,* tehát egy rendes időalagút lett. Mindenfélét mondtak rólam, hogy ilyen akadémikus vagyok meg olyan díjas, de valójában én ott hirtelen az a negyedosztályú volt futballista lettem

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

(Csillaghegyi Munkás Torna Egylet), aki harminc-negyven évvel ezelőtt voltam, az és csak az, és az volt a fantasztikus, hogy a Rainer Bonhof, aki egy – hát csak nem jut vissza hozzá – egy mönchengladbachi tahó egyfelől...

Amit mond, fölvesszük.

Éreztem én, hogy baj lesz ebből. Másfelől ő maga Bonhof, és én őmellette ülhettem, és azt láttam magamon, hogy én ettől teljesen meg vagyok hatódva. Valamint ott volt egy még nagyobb ember, Menotti, aki az argentinoknak volt vezetője '76-ban. '76-ban ott épp egy juntaszerűség volt, és… Szóval ez egy fantasztikus pali, egyrészt magas, elegáns, vékony, olyan öltönyökben, amikben csak olasz balhátvédek járnak, selyemöltöny, két gramm, elképesztő, és szakadatlan füstöl, pedig hát azt már ugye nem szabadna. Másrészt annak idején, amikor megnyerték a világbajnokságot, akkor ott volt egy főjuntás, valami tábornok, aki élő tévéadásban akart neki gratulálni, de nem bírta a Menotti kezét megtalálni, vagyis az nem fogott vele kezet. És akkor arra gondoltam, hogy az mégiscsak jobb *kéz-nemfogás*, mint az, amelyik nálunk mostanában elharapódzott, mert ott közben azért lövöldöztek agyon embereket. Annak van tétje.
Csak azt akarom mesélni, tulajdonképpen, ami mesélhető, az annyi, hogy ott hirtelen más térbe és más időbe is kerültem. Ez egy, ahogy mondani szokás, nagyszabású gálaműsor volt, de akik részt vettek, azok is ilyen homályos figurák voltak. Egyfelől voltak kulturális újságírók, a Die Zeittől meg az FAZ-tól és máshonnan, másfelől meg ezek a futballkörnyéki homályos emberek, és azt én nagyon szeretem, hogy ezek között otthonosan tudok mozogni. Nem vagyok idegen. Így aztán eltelt az este.

A Semmi művészet *sikere kapcsán eszembe jutott, hogy emlékszem, amikor a regény megjelent, az ÉS-ben Szilasi László írt egy recenziót, amelyben többek között azt is fölvetette, hogy szerinte a magyar olvasóközönség és kritika a nagy, átfogó, összegző főművek mellett – mint mondjuk a* Harmonia caelestis *vagy a* Párhuzamos történetek *vagy a* Fogság *– nem igazán tud mit kezdeni ezekkel a kis terjedelmű, rövidebb regényekkel.*

Az olvasóközönség az hol tud kezdeni, hol nem. Néha az összegzővel nem tud, néha ezzel nem tud, néha mindkettővel tud. Nem látom ezt a különbséget. A kritika is hol tud, hol nem tud. Ebben nincs semmi kritikaellenesség, de van egy speciális magyar kritikusi attitűd, valahogy szeretik megmondani, hogy minek is kéne lennie. Tehát hogy ezek és ezek a föltételek, láttuk már, hogy ilyenek és ilyenek a képességek, tehát e helyett ilyen és ilyen könyvet kellene írni. Ez időnként előfordul. De ezt a különbséget nagy és kicsi közt én nem érzem, igaz, nem is vagyok igazán figyelmes ez ügyben.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Az elmúlt években megjelenő, illetve megjelenés előtt álló Esterházy-szövegek között az említett kisebb regények mellett egyre nagyobb szerep jut a drámáknak. Hiszen, ha jól tudom, a Rubens *után idén két új drámát is írt vagy – ahogy az alcímek jelzik – mai revüt. Ezek közül az egyik a Nemzeti Színház fölkérésére, a Tízparancsolat-drámapályázatra készült szövege.*

Igen, de ezt így nem mondanám, hogy nagyobb szerep jut. Kedvem van most ilyen kis tárgyakat csinálni. Lesz is. Lehet, hogy ez stratégiailag nem okos gondolat, de nem érdekelnek a stratégiák. Tehát kicsi tárgyakat akarok csinálni, a *Semmi művészet* is ilyen, és még van kettő, három, négy, ami ilyen akar lenni. A színdarab, az pedig úgy van – de nem tudom, miért van így –, hogy színdarabot csak fölkérésre írtam. Magamtól sose. Mi van akkor tehát a *bensőmből vezérelt*tel? De azért az mégis úgy van, hogy kell valami alkalom. Vagy nekem kell, úgy látszik. Egy kivétel van, a *Daisy*. De az pedig saját magát generálta, mert már megvolt mint prózaszöveg, és azt akartam, hogy a dráma ugyanolyan legyen, mint a prózaváltozat, ugyanolyan ordenáré, csak ne legyenek benne ordenáré szavak. Azt hiszem, ez volt egy részfeladat. Ezen kívül minden fölkérésre született, és mindegyiknél nagyon örültem végül, hogy megcsináltam.

Nem érzi megkötve a kezét ezek által a fölkérések által?

Nem, ezek olyan fölkérések, hogy bármit lehet írni. Mondjuk a tízparancsolat. Próbáljon egy drámát írni, amiben nincs benne a tízparancsolat. Na, az nehéz volna! Vagy egy olyan európai művet írni, amiben nincs benne a tízparancsolat. Mondjuk, a *Hamlet*ban kapásból nyolc benne van.

Ki voltak osztva az egyes parancsolatok?

Igen, na de hát akkor ez olyan, mintha azt mondanák: szonett. Akkor nem olyan veszélyes, hogy tizennégy sor. Hogyha van valami, amit meg akar az ember írni, akkor ezek a megkötések többnyire segítő megkötések. Kicsit veszélyesebb a másik (*Harminchárom változat Haydn-koponyára* – T. Cz. J), az több sebből vérzik. Azért lett a fölkérés, mert Haydn-év van. Ez aztán teljes homály, hogy mit jelent, és miért is jelentsen bármit is. De úgy történt, mint mindig, hogy nem fogadtam el rögtön a fölkérést, hanem elkezdtem csinálni magamban, és amikor már úgy láttam – egyébként rosszul –, hogy meg tudom csinálni, merthogy meg akarom, merthogy van mit akarnom, akkor vállaltam ezt is el. Ez egy nehéz dolog, mert van valamiféle kötés: Haydn. De itt sem volt több instrukció. Tehát ezek nem valóságos megkötések, nem valóságos korlátok.
És ami miatt nekem aztán jó, az egyrészt az, köztünk szólva – mindegy, vegye –, hogy nem értek én a színházhoz, ez egy kicsit nehezíti a munkát, de nem nagyon. A rendes színházi embert az előadás érdekli. Engem meg a szöveg. A szöveget

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

igyekszem úgy csinálni, hogy abból jó előadás legyen, mert van erről egy elgondolásom. Ami nem egészen – hogy Mészöly szavát használjam – kvadrál a magyar színházi elképzelések többségével, ez az én bajom, de mindenképpen elé akarok menni. Vagy alá, tehát nem valami elvi, légben lebegő, hanem használható szöveget akarok csinálni, és hajlandó vagyok utána szöszözni is vele, kívánságra.

Csak kívánságra? Vagy van erre igénye, hogy részt vegyen a színpadra állításban?

Nincsen. Érdekelnek a próbák, meg hogy mit csinálnak belőle, de nincsen már szempontom. Tudniillik abban a pillanatban, hogy a szöveg odaadódik a színháznak, attól kezdve a rendező az úr. Én meg olyan vagyok, mint mondjuk a fodrász, tehát van szerepem – a hajaknak jónak kell lenni –, de több nem. Azt pedig már nem akarom opponálni, nem akarom kritika vagy megbeszélés tárgyává tenni, hogy a rendezőnek milyen elgondolásai vannak, mert csak ott lehetne a dolgot megfogni. Azért is nem akarom, mert abban nem vagyok jó. Mert irodalmi a gondolkodásom, nem pedig dramaturgiai. És minthogy azonban jól meg tudom érvelni, amit mondani akarok, ezért könnyen jégre tudom vinni a rendezőt, és ezt nem akarom. Meg a felelősséget sem akarom – éppen az az egyik legjobb dolog a darabírásban, hogy oszlik a felelősség. Hogy jönnek hozzá emberek a tehetségükkel meg a tehetségtelenségükkel, és akkor az egy új dolog lesz. De ha őszinte akarok lenni – és ezt itt ilyen fél-nyilvánosságnak tekintem, tehát csak félig-meddig mondom ezt, vagy majd letagadom –, igazából nem érdekel, hogy milyen darab lesz belőle.

Különös, hogy ezt mondja, mert úgy érzem, éppen ezzel a Haydn-darabbal kapcsolatban – és ez kiderül a Bárka színlapjából is, a szövegből meg aztán végképp –, hogy ez a darab valamivel közelebb áll a színpadhoz azáltal, hogy nagyon fontos szerep jut benne a zenének. Tehát a szövegnek és a zenei betéteknek az egymásra épülő szerkezete nyilvánvalóan akkor fog teljes egészében kibomlani, amikor ezek a betétek megszólalnak.

Persze, és ugye hiába van elgondolva, hogy akkor ezek a zenék itt meg itt legyenek, mert amikor konkrétan ott vannak, akkor derül ki, hogy mit jelent ez például a ritmusra vonatkozóan. Vagy, hogy milyen státuszba helyezi a beszédet. Vagy mit jelent, ha valamely szövegek recitativóként vannak mondva vagy énekelve. Erre vonatkozóan vannak nekem ott ajánlásaim, de azok kimerítik a blöff fogalmát, mert csak a levegőbe beszélek. De az, hogy konkrétan hogyan lassít le az ember egy jelenetet, és az egész színpadi térrel, amelyben tehát zene van, szavak vannak, meg testek vannak – főleg testek vannak – mit csinál, az nagyon varázslatos dolog. Titokzatos. És ez persze érdekel, de – hogy ezt a szép szót használjam – már nem alkotóként érdekel, mert úgy inkább az foglalkoztat, hogy az a szöveg, ami létrejött, az rendben van-e (nekem). Egyfelől. Másfelől pedig – és igazából ez érdekel – bizonyos tapasztalatot vagy tudást szerzek leendő prózaszövegek írásához. Nem is

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

hogy csak tapasztalatot szerzek, hanem szabadabbá leszek. Ez nem valami elvont szabadság, hanem konkrét dolgokat jelent. Például van nekem ez a Csokonai Lili-s könyvem, amelyben, mondjuk így egyszerűen, egy ilyen 17. századi barokk nyelvvel vagy annak egy imitálásával dolgozom. Ez azért van – ennek persze mindenféle *mély* poétikai okai vannak, amik engem még csak nem is hagynak hidegen, azonban főleg azért –, merthogy én ezt szeretem. Ennek az lett a következménye, hogy amikor a *Harmonia caelestis*ben olyan helyre értem – és ugye ott folyamatosan ilyen helyre érek –, ahol egy efféle barokk szöveg be tudott volna ömleni, akkor a barokk szöveg csak annyira ömlött be, amennyire én akartam. Ellenkező esetben hihetetlenül, elmondhatatlanul – egyrészt szép lett volna, másrészt elmondhatatlanul elsúlyosította volna. Na most az nem lett volna jó. Mert amennyit akartam még így is belevettem, de az már tőlem függött. Tehát megvolt az a szabadságom, hogy ebben döntsek, a Csokonai Lili által megszereztem.
Azért mondtam a példát, mert nehezebben eldönthető, hogy miben jelent több szabadságot ezeknek a megírása, de például abban, hogy ha bizonyos helyzeteket – prózában adódó helyzeteket – dialógusként oldok meg, ha konstruálok egy konkrét jelenetet, mintha színpadi jelenet volna, az, ha nem is gyorsabban, de egyszerűbben oldja meg azt a problémát vagy helyzetet. Minthogy én mindig mindent elbonyolítok, ezért mint gyöngytyúk a takonyra, úgy bukom azokra a helyzetekre, ahol egyszerűsíteni tudok. Mert mindig bonyolítok, azért bonyolítok, mert szeretek bonyolítani. De senki más nem szereti, ezt én tudomásul veszem, és próbálok ezen változtatni.

Tiltakoznék, de inkább kérdezek. Visszatérve egy mondat erejéig a zenére. Nehéz zenei matériával dolgozni írás közben?

Hát én nem dolgozom. Odaírom, hogy zene.

Nem tudom elképzelni, hogy nem hallgatja meg ezeket a részleteket.

Na de ez a hülyeség, ha regnál. Hogy tudniillik ezer Haydn-t hallgattam közben, de hogy miért? Ennek semmi köze egymáshoz. Lehetne ilyen kékharisnyásan – már hogy itt én vagyok a kékharisnya, nem maga…

Köszönöm.

…csak hogy tisztázzuk. Tehát lehet hallgatni zenéket, de ennél ez kézművesebb, konkrétabb. Nekem van egy össze-vissza elgondolásom, hogy egymás mellett szóljon a John Lennon meg egy Haydn-kantáta, de azt is látom, hogy ebben egyszerű vagyok, a szónak a rossz értelmében. Nem elég szofisztikált. És így inkább ráhagyom a zenészekre. Mondom ugyan nekik, le is írom adott esetben, hogy én mit hallok, illetve hogy ez ugyanaz, mint gyorsan cserélni az alacsonyt a magassal, a fenségest az ordenáréval. Mert azért az mégiscsak úgy van a színpadnál, hogy

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

el kell képzelni. A legnagyobb hiba, amit ezzel kapcsolatban elkövethet az ember, hogy elkezdi rendezni a darabot. A Shakespeare-daraboknál – aki ugye viszonylag jó nevű ebben a szakmában – soha nincs leírva, hogy például: „bejön, és nevetve azt mondja". Király, kíséret, Gloster, kettőspont. Még szünet is nagyon ritkán van. Majd lesz szünet, vagy nem lesz szünet. Ugye ezt akkor nem a rendező, hanem a színészek döntötték el. Én egy ideig próbáltam semmit nem csinálni, de aztán láttam, hogy néha mégis jó, mert egy kicsit értelmezi a szöveget. Ez a hátránya is. Hiszen épp az a szép, hogy jó úgy színházba menni, ha előtte elolvastuk a darabot. Mert egyrészt jó visszahallani azokat a mondatokat, amelyeket az ember még délutánról az emlékezetében tart, és másrészt jó az, hogy egész mást gondoltunk egy jelenetről, amely azután egész másképpen szólal meg: hangosabban, halkabban, hirtelen fenyegetően, amit olvasáskor nem is vettünk észre – nagyon mulatságos, nagyon jó szórakozás. És én ebből magamban ki tudok játszani kettőt, de nem jó, ha erre lökdösöm akár a rendezőt, akár a színészt. Akkor csinálom, ha valahol mégis azt gondolom, hogy itt tényleg azt akarom, hogy halkan és megrendülten szóljon, és akkor ez ügyben sunnyogok valamit az utasításokba.

De ezt abszolút önreflexív módon teszi. Tehát azt mondja, hogy: „Halkan és drámaian. De lehet másképp is, mert én ezt csak javaslom."

Igen, mert tisztában vagyok evvel az általános hibával, hogy elkezdeni rendezni a darabot marhaság. Így nem is vacakolok ezzel sokat. Inkább szövegnek tekintem, és beleírok mindenfélét a színpadi utasításba. Időként a színpadi utasítás jobb, mint a…

…épp ezt akarom mondani, hogy ez külön élvezet. Na de hogy fogják ezt színpadon megoldani?

Hát oldják meg! Na, ez a jó. Oldják meg. És hogyan. Nem tudom. De hát már kiment a színpadról! Hát akkor ne menjen ki. De hát oda van írva, hogy ki. Hát akkor oldjátok meg. Látja, innen látszik, hogy nem vagyok színházi ember. Molnár Ferencnél nem volt ilyen lazaság. Ő centire megmondta, hogy hol álljanak. Mondjuk a *Liliomfi*. Vagy *Liliom*, elnézést.

Az Egy nő *című művéből annak idején színdarab is készült.*

Több is.

Több is. Az egyiket a Vígszínház mutatta be, de azt talán kevesebben tudják, hogy az Egy nő *eredetileg, legalábbis néhány pillanatig a* Harmonia *egy betétjeként készült, mint az apa naplója.*

Ebben a formában ez így majdnem túlzás. Viszont majdnem igaz. Úgy igaz, hogy '90 nyarán kezdtem el írni a *Harmonia caelestis*t, és egészen sokáig, három vagy

majdnem négy évig is nagyon vakban mentem. Nagyon sok szöveg létezett, de nem egészen tudtam, hogy hogy is van. Tehát különböző irányokba indultam el, és az egyik irány ez volt. Minden, ami akkor készült – kivéve a Kertésszel közösen írtat, mert arról tudtam rögtön, hogy nem oda való – ebbe ment bele, de igazából nem tudtam, hogy hogyan. Itt az volt a könnyű fikció, nem nagyon erős, hogy édesapám titkos naplója. Erre lehetett volna – látjuk utólag – helyet csinálni a regényben, csak azt láttam, ahogyan íródtak ezek a darabok, hogy élesebben szól, ha különveszem. A nagy részeként más lesz a hangzása, más lesz a jelentése, és kár volna érte.

Azért kérdeztem ezt, mert például amikor a Búcsúszimfóniát *annak idején bemutatták, akkor valami olyasmit mondott utána, hogy magának akkor szüksége volt arra, hogy azt az alakot, akit teremtett, az apát, lássa a színpadon.*

Igen, a *Búcsúszimfónia* akkor készült, '93-'94-ben vagy valahogy így, és az tisztán a *Harmonia* anyagából van írva. Az engem akkor valóban megerősített, mert abban az összevisszaságban vagy bizonytalanságban, amiben voltam sokáig, amikor láttam Lukács Sándort ott apaként, akkor az megerősített, mert látszott valami nagyságrend. A figuráé, tehát nem a regényé. A figurának a nagyságrendje. És az akkor nekem jó volt. Nem úgy értem, hogy kellemes, hanem fontos. Megerősített a munkában. Ha hosszan tart egy munka, akkor nagyon el lehet tévedni vagy veszni benne. Az ember már nem tudja, hogy miért kezdte el, minek, kinek csinálja, csak megy, mint a nyomtatósló, minden reggel, már nem tudja, hogy miért. Ez jó is persze, mert nem kell gondolkodni, hogy mit csináljon.

Mit jelent specifikusan a dráma mint műfaj írás közben?

Egyrészt, ahogy mondtam, jó, hogy nem minden van rajtam. A másik meg, hogy a felmerülő problémákról látszik, ha az ember megoldotta. Tehát van egy probléma, és akkor, íme, megoldottam. És ha megoldottam, akkor meg lehet dicsérni magunkat. A regénynél ez nem így van. Ott is meg kell oldani a problémát, mert különben nem lehet továbbmenni, csak akkor könnyen előfordul, hogy három hónap múlva kiderül, az a probléma ott ugyan meg volt oldva, de az egész nincsen megoldva. A darabnál ilyen nincs. A darabnál kell olyan dolgokat tudni, amit egy regénynél nem kell tudni, például a végét. Érdekes: az ilyesmik, amit mondanak a rendes darabírók, az összes közhely igaz. Például az, hogy ha elront az ember egy jelenetet, nem szabad szöszözni vele, hanem újra kell kezdeni. Elejétől a végéig. A regénynél ez ugye nem így van, elkezd bütykölni az ember, aztán lesz valami. Ennek viszont az a következménye, hogy több a sikerélmény egy darab esetében. Regényírás közben ritkább a sikerélmény, mert hiába van jól – az ember akkor nem veszi figyelembe, hogy lesz még rosszul is, tehát mégis örül neki (enyhén) –, igazából nem volna szabad örülnie. Nyögvenyelős az örülés. A darabírásnál, ha

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

valami meg van oldva, az meg van oldva. És akkor meg lehet dicsérni az írót. Kap cukrot. Higgye el, fontos, hogy hogyan telik a nap. Azáltal, hogy ugye minden új sor, baromi gyorsan telnek az oldalak. Ez nevetségesen hangzik, de hogyha az ember harminc éve írja a prózát, akkor nagyon jól tudja, hogy például fél tizenkettőkor hol tart. Ha jól megy, akkor egy oldal és öt sornál tartok. Darabírásnál meg már a hatodik oldalnál. És ugyan hiába tudom, hogy mekkorák a sorok, mégiscsak a hatodik oldal! Az egyszerűdedség nem ismer határokat. Ez olyan, mint amikor kikerül az ember külföldre, és kiderül, hogy három euró egy fagylalt. Ha beszorozza az ember, az a halál. De ha nem szorozza be...

Éppen a Haydn-darabbal kapcsolatban vetődött föl bennem, hogy ugye az egy triviális megállapítás tőlem, hogy az Esterházy-művek egyik jellegzetessége az intertextuális játék. Viszont nekem nagyon érdekes volt megfigyelni azt, hogy az elmúlt években ez a szövegközöttiség egyre gyakrabban jelent életművön belüli transzformálást, több tíz éveket átölelő motívumteremtést, hihetetlen izgalmas mozgásba hozva ezzel a teljes Esterházy-korpuszt. Gyönyörű példája ennek éppen a Haydn, hiszen a Búcsúszimfóniá*ban az apa egy színházi kéziratból szaval, amelynek bizonyos részleteiből ráismerhetünk a Haydn-szövegre. Mintha ez a mostani dráma a* Búcsúszimfóniá*ba volna írva.*

Igen. Ennek az elméleti háttere engem mérsékelten érdekel, de nem akarok ez ügyben nagyképűsködni, csak mondom, amit mindig mondok ilyenkor, hogy ezt én kézművesebben nézem. Látványosan így volt, ahogy leírja – és jól írja le – a *Semmi művészet*nél. De hiszen ez azért van, mert nagyon erősen kapcsolódik *A szív segédigéi*hez, arra vonatkozik. Sőt, minthogy látható szándéka, hogy az elbeszélő én vele azonosíttassék, ezért aztán EP-művekből citál, ami egy azonosítást lehetővé tesz. Azt látom, hogy ahogyan múlik az idő, kevésbé mondatokat citálok, hanem…

…motívumokat.

Vagy nem csak motívumokat, hanem éppen jeleneteket, és azt írom át például. De ez változó. Bizonyos értelemben el is akarom ezt hagyni. Sok mindent el akarok hagyni, ami az eddigi szövegekből nem látszik.

Ilyenkor képes újraolvasni önmagát?

Nem, nem, nem. Hanem csak azt a részt kell megtalálni. De rosszul találom meg. Olyan vagyok ebben, mint egy szórakozott professzor, hogy „hol is írtam ezt?" Mert amíg írom, addig elég pontosan tudom – nem elég pontosan, hanem egészen pontosan, tehát centire tudom, hogy mi hol van –, és aztán később már nem tudom.

És amikor keres, akkor a füzetekben keres vagy a kötetekben?

Nem, egyikben sem. Hanem a *számítógépben*.

Mesélne arról egy kicsit – kérdezem alig ártatlanul és elfogulatlanul –, hogy min dolgozik most?

Elkezdtem, talán 2005-ben vagy 2004-ben, ezeket az *Esti Kornél*-novellákat, és azoknak nagyon sok időt hagytam. Azért hagytam sok időt, mert azok – bizonyos értelemben váratlanul – mindig megleptek. Nem gondoltam volna, hogy ennyire meglepnek, noha elvileg világos. Az lepett meg, hogy milyen éles következményei vannak egy formai választásnak. Minden írásom erről szól, nem tudom, miért lepett ez meg. De sokszor van ez így, hogy nagyon bonyolult processzus után jutok oda, ahonnan indultam. Tudniillik az lepett meg, hogy annak milyen messzemenő következményei vannak, ha ahelyett, hogy „én" vagy „ő", azt mondom, „Esti Kornél". Tehát, hogy ő az alany. Ettől minden megváltozik. Akkor is, hogyha nagyon erős, nem a történet, hanem az élmény, amit meg akarok írni. Nem az élmény lesz más, hanem a fénytörés. Minden más lesz. És ezért számomra nagyon érdekesen vagy meglepetésesen kanyarogtak ezek a novellák. Ezért nem akartam ezeket siettetni. Hadd legyen idejük, nőjenek, ahogy akarnak. Ennek már négy éve. Ennyi azért nem kell kétszáz oldalhoz. Most viszont úgy láttam, hogy kanyarogtak már eleget, a különböző irányok már megvannak, amiket be tudnak járni, megvan körülbelül tizenegy-tizenkét darab, úgy százötven oldalnyi, meg van még kettő-három félig készen, ezeket még megírom, és azután megnézem, mit kell belőle elengedni és hozzáírni, hogy egész legyen. Mindenféle döntések előtt állok. Szerkezeti döntések. Például, hogy akarom-e, hogy erősebb rájátszás legyen a Kosztolányi-struktúrára, és legyen-e egy *Esti Kornél kalandjai*. Ez az, amit most csinálok.

Az első kötetének, a Fancsikó és Pintá*nak az előszavában olvasható: „Fancsikóék a barátaim voltak, noha nem mások ők, mint akkori gondolkodásmódom, vágyaim és erőfeszítéseim két pólusa – mostani tudásom torzításában és tudatlanságom fényében." Akárcsak az* Esti Kornél *első fejezete. Hasonló differenciateremtés az, ami most is foglalkoztatja?*

Akkor, amikor ezt írtam, emlékeim szerint nem gondoltam az *Esti Kornél*ra, de arra a reflexre, ami bennem megvan. Nyilván fordítva van: ez a reflex vezet az *Esti Kornél*hoz, nem az, ami közben kiderült, hogy Kosztolányihoz nekem mi mindenféle kapcsolatom van, mert az nem foglalkoztat, hanem fordítva. A könyvek szerkezetéből is látszik mindig ez a kettősség. Tehát, hogy van valami és annak a szemlélete. Ha akarom, akkor a *Fancsikó és Pinta* is így működik, de látványosan így működik a *Termelési regény*. Van egy alapszöveg és van annak egy lábjegyzetelése. Végül is bizonyos értelemben még a *Harmonia caelestis* is így működik. Sokszor van ez így, mert így látok. Illetve nézek.

Van olyan műfaj, amihez soha nem nyúlna?

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Van hát. A vers.

Indoklást...

Hát mert nem tudok verset írni. A *Daisy*-ben elvileg rímek is vannak – én akkor azt már versnek tekintettem –, és azt aztán Orbán Ottó elolvasta. Nem ismételném meg, miket mondott.

Talán ott ki is köti, hogy a jobb rímek Kosztolányitól származnak.

Mert hát becsületesen volt kezelve a dolog. Szóval a vers, az egy másik dolog. Most volt Kovács András Ferenc ötvenéves, és nekem annyira lefegyverző dolog, amikor például őt hallom. Vagy Parti Nagyot. Nem mondom, hogy jobban tudnak magyarul, mint én, merthogy elég jól tudok, de van azért ez az alapanekdotánk… Meg voltunk hívva Prágába, és mászkáltunk hármasban. Lényegében lábjegyzeteltük a várost. Ha valaki maguk közül ott lett volna, rendesen egy kisdoktorit meg lehetett volna belőle írni, hogy nagyképűen fejezzem ki magam. Rendszerint úgy zajlottak a beszélgetések, hogy KAF mondott valamit, Parti Nagy mondott valamit, én mondtam valamit. KAF, Parti Nagy, én, KAF, Parti Nagy, én, és akkor én kiszálltam. És akkor ezek még hármat egymás között. Elképesztő. A Tandori még ilyen. Nála látszik, hogy milyen hihetetlen szinten birtokolja a nyelvet. Ilyesmiben nagyon jó a Sándor György is. Vele is van ez, hogy mond egy poént, mond rá az ember egy poént, mond egy poént, mond rá az ember, és akkor ő még magában elvan. Persze ennek nincs köze a költészethez, hanem a bravúrhoz van köze. A bravúrosságuk nem független a költészetüktől, de a költészetük nagysága az nem ettől a bravúrtól függ. KAF-nál még inkább látszik a hagyománynak, a nyelvi és kulturális hagyománynak egy nagyon mély és biztos ismerete. Mindez még nem zárná ki, hogy ne írjak verseket, de még kísértésbe sem jöttem sose. Ebből a szempontból érdekes megnézni mondjuk egy olyan embernek a verseit, mint mondjuk a Mészöly. Egyrészt, hogy mi az, ami miatt odasodródik, és hogy hogyan definiálja ő akkor a verset. Mennyiben vers az, és nem próza. Ez Tandorinál is tud billegni.

Soha még csak a közelében sem érezte magát ennek a billegésnek?

Nem. De én nagyon sok olyan eszközt használok, amit a költészet is használ, tehát amit rendes prózaíró nem használ. Ez azért is van, mert bizonyos dolgokat én rosszul tudok. Például cselekményszövésben nem vagyok egy Balzac. Vagy, hogy kisebbet mondjak, nem vagyok egy Darvasi. És akkor nyilván más dolgokkal kell dolgoznom. Operálnom.

Van egy olyan műfaj is, ami az elmúlt években a hiányával tüntet. Ez pedig a publicisztika, amit jóval kevesebbet ír, mint írt mondjuk a kilencvenes évek elején-közepén. Miért van ez?

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Maga szerint? Nem akarok minden nívó alá menni, csak a saját nívóm alá, tudja, a pingvin bemegy a kocsmába, kérdezi, nem láttad a testvéremet? Miért, hogy néz ki? Szerinted?!
Tavasszal megjelentek újra a ’90 és ’94 között írt Kékharisnya-szövegek, és így rá voltam kényszerítve, hogy elolvassam őket újra levonatosan. Azt látom, hogy ugyanezekről a dolgokról szólnak, mint amikről most szólhatnának, csak sokkal kisebb dolgokon is már háborogtunk, sokkal finomabb beszéddel, és aki beszél(t), az sokkal magabiztosabb volt, öntudatosabb, láthatóan bízott abban, hogy csak meg kell szólalni, és ezek a dolgok majd tisztázódnak. Egymás közt tisztázódik. Ezt most nem érezhetni. Írok néha, mert van, hogy egyszerűbb valamit megírni, tehát csak lelki higiéniás gyakorlatozásból, de nincs bennem az a remény, hogy ennek, legalábbis rövid távon, nagy értelme volna. Miközben időnként kell igent meg nemet mondani, de hogy ezt az egészet rendszeresen szemrevételezni, annak nem látom értelmét.

Vár párbeszédet?

Nem várok én semmit. Az is benne van ebben, hogy nem evvel akarom az időmet eltölteni, hanem az *Esti Kornél*lal. Az komoly munka, rendszeresen írni publicisztikát. Elsőnek én a Hitelbe írtam, már vagy húsz éve, minden második héten jelent meg, tehát minden második héten három és fél flekket kellett írnom. Nagyon nehéz, mert az azt jelenti, hogy állandóan figyelni kell, mindent ebből a szempontból nézve, hogy mi alkalmas arra, hogy megírjuk, másrészt, hogy mi alkalmas arra, hogy azt az elvont dolgot, amit az ember vár magától, teljesítse.
Az egy mulatságos helyzet volt még, mert ugye négy embernek kellett írnia, így beszéltük meg: Csoórinak, Csurkának, Csengeynek meg nekem. Nem kevés kajánsággal szoktam mondani, hogy csak én tartottam meg a szavam, mert ők közben elmentek a magyar politikába, és fütyültek megírni a cikkeket. De nekem fontosabb volt megírni a cikket. Most ezt nem érzem, ezt a fontosságot. Vagy még ennyit sem akartam mondani a kérdésre, inkább csak úgy vonogatni a vállamat. Tehát azt gondolom, hogy nincsen társadalmi jelentősége annak, hogy nem írok. Úgy értem, hogy nem lehet levonni – csak kicsit lehet levonni – személyesebb következtetést. Nincs kedvem belemenni ebbe, ezekbe, ilyen hangütésbe. Innét való kihátrálás volt bizonyos értelemben már, amikor elkezdtem írni az *1 könyv*eket. Hogy akkor lépjünk hátra egyet, de akkor legalább nézzük a könyveket, beszéljünk könyvekről. Ezt most is lehetne, csak túl sok munka. Pedig tulajdonképpen időnként szívesen csinálnám.

Ezzel kapcsolatos egy másik benyomásom, ami nagyon megérintett az utóbbi időben keletkezett szövegeivel kapcsolatban. Mégpedig az, ahogyan a saját életmódjára reflektál. Az írásra, ami nem egy napi nyolc órás munka, nem lehet tőle megszabadulni, és a munka miatt fölfüggesztődő vagy fölfüggesztett életére, a köztük lévő feszültségre.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Ez mindig is tárgya volt a szövegeknek. Én másként mondom: igen, bizonyos értelemben erősebben tárgya most, de magamban azt gondolom, hogy azért, mert bizonyos értelemben le akarom ezt zárni. Vagy lezárni, vagy pedig – Tandorinál lehet ezt például erősen látni – ez lesz mindenestül a tárgya. Tandori ebből a szempontból azért költőibb. Én a magam részéről – persze ember tervez, és aztán ki tudja, mi lesz belőle – másfelé akarok menni. De ahhoz megint ezek a szabadságfaktorok kellenek. Hogy hogyan szerzem meg azt a szabadságot, hogy erre az egész reflektálási ügyre fütyüljek. Mindig ilyesmikről van szó: megszerezni valamiféle szabadságot.

Hogyan kell elképzelni egyébként? Hogyan dolgozik?

Hát az *baromi* izgalmas. Lényegében semmi: reggel odaülök, aztán ülök, ameddig ülök – nem igazságos, hogy nevetnek, mert valóságos állítást tartalmazott. Tehát ez valóban azt jelenti, hogy így telnek a napjaim. Mint egy bürokrata. Az jutott eszembe, hogy hányszor írtam már ezt én le. Mindig megfogadom, hogy többé nem vétkezem, de mindig elmondom. Tehát mint egy bürokrata. Akkor jó, ha minden nap dolgozom. Ha nincs különleges esemény – tehát ha valaki udvariatlanul nem hal meg, mert egy órakor egy temetés az nem nevezhető udvariasnak –, akkor én nem mozdulok ki a szobámból háromig. Akkor volna fényes életem – könnyű, vessző, fényes életem –, hogyha nem kéne négy után még egyszer visszaülni.

És ez a délelőttől függ?

Nem. Mindig vissza kell ülni. Mindig kicsivel kevesebb van elvégezve, mint ahogy kéne, ha meg véletlenül annyit elvégzek, amennyit el akarok, akkor jönnek a házi feladatok. Előszó, utószó, e-mailek, rémálom. Minden nap ilyen.

Beteget lehet jelenteni? Lelkiismeretileg azt el tudja rendezni magával, hogy „most beteg vagyok, most feküdnöm kell”?

Betegség szempontjából jó, ha az embernek van anyja. Azért jó, ha van anyja, mert azt át lehet verni. Például fölpöckölni a hőmérőt, vigyázni persze, hogy ne 42,3-ra, mert akkor újraméretik, és kiderül, hogy 36,6. Saját magamat nehéz átverni. Kis lázra régen már nem mentünk iskolába, láznak neveztünk már 37,1-et, 37,2-t is. Most ez nem így van, sajnos. De nem is nagyon szoktam beteg lenni. Ha meg rendesen beteg vagyok, az viszont baromi jó. Ha nagyon, akkor az nem, de ha a kettő között... Akkor két napig feküdni, semmit sem csinálni. Tűnődtem azon, hogy ezt miért nem lehet, tehát végül is nincsen se főnököm, maguk se látják, miért ne lehetne két napig feküdni az ágyban, és ha valaki megkérdezi, akkor azt mondani, hogy beteg vagyok. De valahogy nem.

Ha mégis ki kell mozdulnia, akkor jegyzetel? Van magánál papír, toll?

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Van, mert rémület fog el attól, hogy ha ritkán valami eszembe jut, akkor nem tudom fejben tartani, vagy egy szó eszembe jut, vagy látok valamit. De azért én nem vagyok igazi nagy jegyzetelő. *Hosszú, kalandos* életem során láttam nagy jegyzetelőket. Tehát mondjuk Claudio Magrist. Vagy Cees Nooteboomot. Ezek olyan emberek, akik utazókönyveket is írtak, és mind a kettővel voltam *együtt mászkálva*, hát az hihetetlen. Tudniillik én tudom, hogy milyen ez, mert amikor a Duna-könyvet írtam, akkor mászkáltam így. Az olyan feszült munka, mintha ott ülnék az íróasztalnál délelőtt, csak még ott van csomó ember, meg program, tehát zajlik közben zavaróan az élet, ahogyan azt volt szíves az előbb a szememre lobbantani. És akkor ezek – hihetetlen – jegyzetelnek és kérdeznek. Ez azt jelenti, hogy folyamatosan kíváncsiak. Professzionális kíváncsiak. Én is kíváncsi vagyok, mert csak kíváncsiságból lehet dolgozni, de azért hogyha ott kóválygunk, mondjuk Alsó-Norvégiában, hát akkor annyira mégsem. És akkor ő pedig írja föl – magyar felsőbbséggel, ugye, nincs azoknak egy rendes épületük, minden fából van –, hogy 1892. De amikor megnézem a könyvét, és az 1892 nem szerepel, mert közben ő is rájött, hogy fölösleges, ilyenből még mindig van neki ezer, és abból nyolcvanhét viszont szerepel. És attól lesz igazán jó.
Ilyen Móricz is, akit legendásnak mondanak ebből a szempontból. Ő kifejezéseket gyűjtött, nyilván rémülten, hogy elszakadt a gyökerektől, a bűnös főváros fölszippantotta, és akkor, ha hallott valami fordulatot, azt fölírta. De az ilyeneket én is szeretem.

Matematika, írás, futball, főzés. Melyik a kakukktojás?

Hát sajnos a főzés. De ha evést mond, akkor…

…de direkt nem azt mondtam!

Evésben jó vagyok.

De direkt nem azt mondtam.

Hát igen. Kedves kisasszony, nekem nagyon kevés hibám van, de ez az egy... Szerintem azért nem főzök, mert tehetségtelen vagyok benne. Mert egyébként már nyilván főznék! Én a parodisztikusságig szeretek enni (és inni). Igaz, nem is sokszor vagyok egyedül, de már voltam egy-kétszer, és akkor próbálkoztam. Hát az érdekes volt. A legnagyobb, amikor fogtam, lementem, és vettem egy szelet szép marhahúst, abból próbáltam valamit, és tényleg: mint a cipőtalp. Semmi szórakozás nem volt benne. Vagy ahogy el tudom égetni a hagymát a rántotta alatt. Mindig elfelejtem, hogy előbb a fokhagymát, aztán a hagymát, és semmi nem jut az eszembe. Mert ugye azt mondják, hogy egy kis oregánó, egy kis ez, egy kis az, és hát nekem semmi. Viszont azt mindig nagyon hamar tudom, hogy a környéken mik a jó éttermek. Abban jó vagyok.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Említette, hogy inni is. Tagja még a Borkollégiumnak?

Az már eredeti formájában lényegében megszűnt, fölette a kapitalizmus. Volt a Borkollégium, ami a Borkalauzt adta ki, és rajtam kívül ott mindenki értett a borhoz, és az nagyon nagy élmény volt. Az ízlelésnek a képessége rendes nagy képesség. Tehát vagy van valakinek, vagy nincs. Nekik mind nagyon van. Rohály Gábor volt ennek a vezetője. Ahogy emlékeznek borokra. Vagy az, hogy ez megint egy külön nyelv. Lett egy mandarin nyelv, hát már ahogy a nyelv működik, közmegegyezésekkel, wittgensteini alapon, miszerint a szavaknak nincs jelentése, csak szóhasználat van. Például, mikor azt mondják: „pörzsös anyagok". Önmagában ennek nem volna jelentése, csak tudjuk, hogy mit értünk alatta, és amikor ezt mondjuk, akkor ilyen és ilyen borokat kapcsolunk hozzá. Hogy azok milyen gyönyörű hasonlatokat tudnak mondani! Nagyon érdekes, szerettem oda járni, és akkor valami kicsi ragad is az emberre.

Visszatérve a munkához. Mi az, ami meg tudja zavarni a délutánt? Például unokák megérkezésével ki lehet magát hozni a szobából?

Az unokák *váratlan* megérkezése az... Ugyan az unokák nincsenek külön dresszírozva, de az unokák szülei azok még emlékeznek arra, hogy állatot nem szabad etetni, tehát hogy azt ott békén kell bent hagyni. És akkor az unokák néha bejönnek, hát és akkor bent vannak.
De ennyi változás van, lényegében ugyanannyit dolgozom, mint régebben, csak – nem is hisztérikusabban, de – erősebben kell megteremtenem a föltételeket. Amikor annyi idős voltam, mint maguk, vagy kicsit öregebb, és egy számítástechnikai intézetben dolgoztam, akkor nekem az semmi problémát nem jelentett, hogy ültem egy asztal mögött, szakmai beszélgetést folytattam a kollégáimmal, és írtam a *Termelési regény*t. Ha bejött a főnök, akkor eldugtam a füzetet, és a mögöttem lévő táblára gyorsan kettős integrálokat firkáltam, mert a kettős integráloktól valamiért tartott. És aztán kiment. De azért ezt is föl kellett hamar adnom, mert láttam, hogy lopott időkből ez nem megy. Ahogy múlik az idő, ezt egyre élesebben érzem. Például ma azt már nem tudom megcsinálni, hogy délelőtt szól a telefon, fölveszem, és ugyanúgy folytatom tovább. Tehát nem veszem föl a telefonokat. Vagy nagyon pontosan megbeszéljük, hogy mikor. Ez rémes, hallom magamat, hogy milyen nevetséges, de nem tudok mit csinálni. Mondja, hogy fölhívna délelőtt. Mondom, hogy mikor. Délután. De délután nem tud. Akkor délelőtt. Jó, de hogy akkor mikor. Hát hogyhogy mikor, hát délelőtt. De mikor, mondjuk tíz órakor? Miért pont tíz órakor? Hát mindegy, csak mondjad meg, hogy mikor, tíz óra hét perc is jó, csak akkor mondjuk meg, hogy tíz óra hét perckor. De miért? Azért, mert ha tíz óra öt perckor csörög, akkor azt nem veszem föl.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

De van, akinek ezt nem lehet elmagyarázni – főleg a barátaimnak nem. A családban meg különböző stratégiák vannak. Van, aki hazudik – gyávaságból hazudik –, és azt mondja, hogy nem vagyok otthon. Ez viszonylag jó megoldás, de van egy darab gyerek, aki kemény, mint az ipari gyémánt, és azt mondja, hogy: „Itthon van, de azt mondta, hogy kettőig ne." „De hát én vagyok az államtitkár." „Azt mondta, hogy államtitkártól fölfelé kapcsoljam." És ezt különböző nyelveken el tudja mondani a Miklós nevű kicsit zseniális gyerek, és aztán még az a jó benne, hogy az üzeneteket nem adja át. Fekete lyuk, eltűnik benne az információ, és én ezt tulajdonképpen akceptálom. Ha az okozott kár több, mint ötszáz euró vagy ennek megfelelő forintösszeg, akkor – akkor sincsen semmi. De akkor egy szokásos apai morgás van. Nincs annál rosszabb, mint egy morgó apa.

És morgó apa?

Hát most, hogy nincs itt rokonom, azt mondanám, hogy nem. Voltak morgó periódusaim, de hát a morgás is valami helyett van már. Hogy ne üvöltözzek. De néha az üvöltöző apa jobb, mint a morgó apa. De az apaság amúgy sem egy nagy műfaj. Csak hunyó lehet az ember. Vagy majdnem.

Közönség: Hogy látja zene és irodalom viszonyát?

Általában elég könnyű zenét és szöveget egybehozni, de ez is a nehézsége. Ha az ember ezt komolyan akarja venni, akkor épp ez adja a nehézségét. A Déssel azért jó, mert a Dés – csak hogy tudják – nem csak nagy szaxofonista, hanem nagy olvasó. Valamint egy komoly intellektuel. Szigorú, pontos, nála nem lehet azt csinálni, hogy majd én olvasok, ő meg játszik valamit. Ő azt kimásolja, elolvassa, és átgondolja, hogy mit fújjon rá. Tudjuk persze, hogy szinte bármit fújhatna rá, de ez mégis nagy különbség. Tehát ha ezt mégiscsak komolyan veszi az ember, akkor összeállnak olyan korrespondenciák, amikre nem is gondol. A szöveg is így működik. Ha az ember figyel egy szöveg fölépítésére és mindenféle kapcsolatokat hoz létre, akkor a nyelv még ezer kapcsolatot – tehát nem ilyen belemagyarázóst, amit maguk tanulnak – teremt. Úgy értem, hogy annak van egy legitim része, ha eszezünk rajta. Az szép dolog, kieszelni valamit, de ha az valóságosan ott van... A Déssel azért jó, mert mindig fölfed valamit. Az első zenélésünk a *Hrabal könyvé*vel volt. De ugye az adta magát, mert ott van egy Úristen, aki tehetségtelen szaxofonista. És mondtam neki: ezt a tehetségtelenséget kellene neked eljátszanod, a feltételek megvannak. Nyilván azt a legnehezebb eljátszani, a tehetségtelen Úristent.
Az *Egy nő*nél pedig van ennek egy gyakorlati része is. Kicsi részek vannak, amelyeket jól lehet tologatni. A leghomályosabb akkor a dolog, amikor zongora van. Schiff Andris. Voltam kétszer is vele, és ő nem csak zseniális, de rendes világsztár, ami például azt jelenti, hogy van egy slepp, amely utazik utána. Van valami német hely, ahova minden évben mennek. Egyszer már én is voltam vele ott, és a *Harmonia*

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

*caelestis*ből kellett olvasni olyan szövegeket, melyeknek nem is kapcsolata van a zenével, hanem ahol maga a *zene* szó szerepel, ebből tulajdonképpen egy jól működő estet lehetett csinálni. Jó is volt minden, ami nem volt jó, az a közönség. Tehát az, amit mi itt Magyarországon nem ismerünk, mert nem tudjuk, mi az a polgár, mert nincsen, azt csak a politikusok egy része mondja vagy állítja, miközben minden reflexünk antipolgár (ez egy meg nem írt cikk), de ott van, mégpedig egy magabiztos polgár. Tehát ezek nagyon tudják, hogy mi a művészet, élvezkedőn, a falnak mentem tőle, de hát akkor már késő volt. És megint meghívott az András Svájcba, és ugye Haydn-év van, Haydn-t játszani. Ő játszott, én meg – hát hogy mit. Ugye valóban adja magát a *Harmonia caelestis*, és azt gondoltam, hogy ezt most nem akarom. Nem akarok alámenni, pláne még a Haydn-nel, hiszen hát lényegében legrófozom magam. Kigondoltam, és meg is írtam a Schiffnek – ő szervezte, de nem ő játszott, vonósnégyesek voltak, és két kis szöveg kellett a vonósnégyesek elé és a kettő közé. Tehát kétszer tizenöt percet. És gondoltam, hogy legyen egy kicsit érdesebb a dolog. Megírtam Andrásnak, hogy mi volna, ha az új könyvből olvasnék, a *Semmi művészet*ből. A *Semmi művészet*nek az utolsó fejezete, az egy anyatemetés, eléggé éles és kemény kifejezésekkel. Gyűlöletszavakkal a szeretetről. András meg még nem olvasta a könyvet, de ez nem derült ki a válaszleveléből, csak az, hogy ezt első rangú gondolatnak tartja.

Kiültünk, kiültem, mellettem volt a – azt akartam mondani, hogy Streichquartett – vonósnégyes, tehát egy térben voltunk. A közönség pedig olyan, amire John Lennon azt mondta volt, hogy akkor rázzák meg a kezükön az aranykarpereceket. Havi negyvenezer svájci frankos fizetést lőttem be úgy elsőre. De nincs evvel semmi baj, csak én azt sem kalkuláltam bele egészen, hogy ők tulajdonképpen a zenére jöttek. Kezdtem olvasni. Az első részlet, hogy úgy fejezzem ki magam, még istenes, és azon nagy csöndekkel áteveztünk. Nem gyanakodtam. A második viszont szól erősen, főképp, ha előtte Haydnek vannak játszva. És egyre nőtt a csönd. Vége lett, és abban a pillanatban, ahogy vége lett, fölugrott egy pali, és magából kikelve azt kiabálta, hogy „Nein, nein, nein!" Tulajdonképpen ugye az történt, amit én akartam, azonban – nagy meglepetésemre – ennek én akkor nem örültem. Mert a színpadnak van egy nagyon erős hatása. A színpadon csak eredményt akar elérni az ember. A fölolvasás is más, ha a színpadon olvas föl az ember, mert akkor *kell*, hogy sikere legyen. Mindenütt jó, ha az embernek sikere van, mert egyszerűbb, nem kell vele foglalkozni, de a színpadon *kell*. Ha nincs sikered, akkor halott ember vagy. És ott is, én már semmit nem akartam. Vertem a fejemet a falba, hogy miért nem a *Harmonia caelestis* egyszer már bevált passzusait olvastam. Összeszorult a gyomrom, megijedtem, mert egy ilyen hang nagyon agresszív, nagyon félelmetes. Aztán kis csönd volt, és utána taps. És egy ideig nem lehetett tudni, hogy a taps a palinak szól vagy nekem. Máig sem tudom, a vége felé már inkább nekem. Nagyon helyesek voltak a vonósnégyesek, fölálltak és mondták, hogy jöjjek közéjük, őket

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

meg nagyon megtapsolták. Hát nagyon érdekes volt. Egyfelől jöttek oda hozzám, írtam alá könyveket, és gratuláltak. Illetve a másik: hogy beszéljük meg. A svájci Kulturbürger akarta érteni, hogy mi történt. Ő hibázott-e, miben, én provokálni akartam-e, ha igen, miért akartam provokálni. Az egészet megpróbálták racionalizálni. Mint egy kihallgatásra vagy gyóntatásra ültek oda húsz percekre emberek, és beszéltük át a dolgot. Tulajdonképpen ezt nyilvánosan kellett volna, de ezt nem lehetett ott hirtelen megszervezni.

Nyilvánvalóan németül folyt ez a diskurzus. Ilyenkor az ember az indulatait képes idegen nyelven átadni? Jót tett a beszélgetés?

A beszélgetés jó volt abban az értelemben, hogy nagyon érdekes volt. Ahogy láttam, hogy ők hogyan analizálják az undorukat, volt bizonyos különbség a művészetfelfogásunk között. Látszott, hogy ott a művészet ugyanarra való, mint az ebéd. Valami kellemes dolog. Az Andráséknak, azoknak, akik klasszikus zenét játszanak, ez a nagy cumi. Hogy miközben ezek az emberek, például Haydn, ugyanolyan radikálisan teszik föl a kérdéseiket, mint egy mai szerző, ez a radikalitás el van fedve, ha nagyon erős a publikum, és nem marad más, mint ez az „élvezzük a kultúrát" című – érthető, de engem nagyon irritáló – effektus. Én ebbe a nyugodt, ebéd előtti hangulatba vackoltam bele, akartam is, csak aztán mégsem. Tulajdonképpen azt akartam: kint és bent is egeret fogni. Orcájukba vágni az igazságot, és hatalmas tapsot kapni. Nem ment így a kettő.
Az volt a meglepő, hogy amikor az a férfi fölugrott, akkor meg voltam neszülve. Nem akarom a *félelem* szót használni, az sok lenne, de láttam, hogy mindenestül gyűlöl, utál, megvet. Én ilyen úri társaságban nehézség nélkül tudok mozogni, amúgy is föléjük vagyok rendelve, ha ezt a kontextust nézzük, a társasági leosztást, viszont most azt láttam, hogy pestisesként néznek rám, ahogy a művész helyzetét előírja egy Thomas Mann-novella. Sajátos. Jól megszívtam, egy szó, mint száz. De mindenki, akinek elmeséltem, hogy egy kis részvétet csikarjak ki, azt mondta, hogy nagyon jó, így kell ezt. Klasszikus: más micsodájával a csalánt.

Közönség: Az írásnak és a matematikának van-e közös pontja?

(Sóhaj)

Akkor most indul a második másfél óra.

Egyszer, talán a Matematikai Lapok volt száz éves, meghívtak, hogy mondjak valamit, és ott volt többek között Surányi János professzor úr, aki nekem algebrát tanított. Elég érdekes kapcsolatom van ezekkel a volt professzorokkal, mert én úgy viselkedem velük, mint egy diák a professzorával, ők meg velem úgy, mint egy naaaaagyon híres emberrel. Tehát hihetetlenül oldalgunk egymás között. Amúgy is úgy gondoltam, hogy mélyen lenéznek vagy lenéztek engem, de az derült ki,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

hogy nagyon érdekesen vizsgáztam én annak idején, mert egyfelől viszonylag intelligensen, másfelől meg semmit nem értve. Érdekes kombináció volt, és ezt meg-megjegyezték. Surányi is megjegyezte, majd lényegében ezt a kérdést tette föl, mint maga. Közben nekem már kellett kimennem, hogy megtartsam művészetemet, ezért azt válaszoltam, amit mindjárt magának is fogok, mire ő rám nézett és szenvtelen arccal azt mondta: „A kérdés nyilvánvalóan nem erre vonatkozott." És ez nekem olyan jó volt, matematikusi dolog volt, nem értékelt. Ő föltett egy kérdést, én melléválaszoltam, akkor ő ezt most rögzítené.

Nekem ezt nehéz megmondani, hogy segített-e, vagy hogyan befolyásolt a matematika. Van egy elgondolásom, amit szeretek néha hasonlóan látni a matematikában és az írásban: azt, hogy terek vannak, és hogy a tér minden, minden tér. Ha épp algebra van, akkor van egy tér, ahol elemek vannak, és az elemek között vannak viszonyok, meg vannak műveletek, ezekről ezt meg azt mondunk. Ugyanígy a regényben. Az is egy zárt tér, ahol elemek vannak, egyik szereti a másikat, és azon kívül nincsen semmi. Ez egy nagyon erős élményem. Ehhez szoktam még azt hozzátenni, hogy a futballt is ugyanilyennek tartom. Ott pedig furcsa szabályok vannak, például hogy nem lehet a labdát kézzel megfogni. Ezt egy templomban nem lehet értelmezni. Viszont a futballpályán meg nem lehet érzelmezni, hogy „Én vagyok a te Urad, Istened, Uradat, Istenedet imádd, és csak neki szolgálj!", erre se gólt nem adnak, se szabadrúgást. Értelmetlen dolog. Csak az van, ami ezekben a nézetekben van.

A matematikával még csak nem is úgy vagyok, mint a futballal, hogy ahogy múlik az idő, egyre jobban fényezem a matematikusi múltamat. Az egyik legkínosabb, amikor a Lovász Lászlóval valahol egy helyen voltunk, és valaki azt mondta: „Te, ki szintén matematikus vagy..." Ennél kínosabbat nem tudok elképzelni. Mint a főzés. Ami nekem abból kipörög, azt én nagyon szeretem, meg amit tanultam, az alkalmassá tesz arra, hogy tudománytörténetet olvassak, matematikatörténetet, ami nekem jól jön, az én kis homályos céljaimnak. Meg hogy mi a szépség a matematikában, azt tudom látni. De egyébként nem tudok semmit. Soha nem volt alkotó kapcsolatom a matematikával. Amit olykor zenei szerkesztésnek mondanak, annak lehet köze a matematikához, vagy hogy én szeretem ezeket a francia OuLiPo-s írókat, akik játszadoznak a matematikával, csak ők szigorú avantgárd szempontok szerint mennek, engem ez ebben a formában nem érdekel.

Tehát egy hatása alatt álló férfi lettem, de nehéz volna megmondani ennél tárgyszerűbben, hogy milyen kapcsolatom van a matematikával. Most magának azt kell mondania, hogy a kérdés nyilvánvalóan nem erre vonatkozott.

Az időnk lejárt, a hosszabbítások is lejártak. Úgyhogy csak még egy kérdést. Boldog ember?

Van olyan ember, aki erre igennel válaszol? Én azt látom, hogy az elvártnál több boldog pillanat volt az életemben. De az, hogy boldog ember, azt nem bírom mondani,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

nem is tudom igazán értelmezni, hogy ez mit jelent. Másfelől úgy mondanám, hogy nem vagyok megelégedett ember. De nem vagyok rossz viszonyban az életemmel. Tehát nem úgy gondolok rá, mint egy bűzlő sebhelyre. (Ezt majd még levonatban javítom. Ez egy kis könnyű Kafka-parafrázis volt, mint jól tudjuk.)

Próbálom dimenzionálni a boldogság és a bűzlő sebhely közti teret.

Ez házi feladat lesz.

(Elhangzott 2009. október 12-én.)

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

„…hogy dobbantani tudjon a történet valahonnan”

Szivák-Tóth Viktor beszélgetése Háy Jánossal

Nagyon sokat írsz, nagyon sokfélét, és már elég régóta is. Van-e olyasmi szerinted – bármilyen törekvés vagy az a mód, ahogy az irodalomra gondolsz –, ami végigkísért a pályádon, vagy ami minden műfajban, minden műnemben, amiben kipróbáltad magad, állandó? Vagy ilyet ne is keressünk?

Mire gondolsz?

Arra esetleg, hogy mi a szándékod az irodalommal, csak magadnak szól, csak az irodalomnak szól, képviselsz-e valamit, milyen hatást vársz tőle…?

Na, most zavarba hoztál. Nem nagyon tudom, hogy erre mit lehetne válaszolni. Tényleg több műfajban dolgozom, és hogy mi ennek az összekötője vagy a kenőcse, vagy a kenyőcse, ahogy Hamvas Béla mondja a *Karneválban*, azt nem tudom, de biztosan van valami. Leginkább az, hogy én írom mindegyiket – ez biztos, hogy ilyen közös dolog. De az, hogy gondolatilag micsoda, nem tudom, vagy inkább: nem érdekel, de az is lehet, hogy csak nem akarok róla beszélni. Ha nem tűnik föl, hülyeség lenne elmagyarázni.

Amikor írok, nem lebegnek előttem se nemes, se nemtelen célok, például hogy hasznos legyen az irodalom, hogy Horatius *Ars poeticá*jára utaljak, vagy hogy szórakoztasson. Ugyanakkor meg persze, bár teljességgel hiányzik belőlem minden célzatosság, mégis valamit szeretnék. Mondjuk azt, hogy olyan művek szülessenek, amelyek eredendő létélményt okoznak abban, aki olvassa. Az elemi cél, minden direkt célkitűzés nélkül is mindig az, hogy autentikus műalkotás szülessen, hogy a világot a mű mindig egyedien és originálisan, a lehető legteljesebben ragadja meg. Ezenkívül más nem érdekel. Nem érdekel – mármint művészként – az, hogy hány példányban jelenik meg, az, hogy kinek tetszik, az, hogy van-e olvasója; egyetlenegy dolog érdekel, az, hogy autentikus legyen, hogy autentikusan ragadja meg a mű a tárgyát, magyarán a világot. És hogy ha véletlenül nem sikerül valami, akkor az ne azért ne sikerüljön, mert korrupt művet hoztam létre. Azért ne sikerüljön, mert elcsesztem, ne pedig azért, mert hamis játékba mentem bele, összekacsintottam olvasóval, kritikussal, díjakat adó bizottsággal. Mert mi is a korrupt mű? A műalkotás nem horizontálisan terjed, mert az a termék, az a kínai textiláru, ugyanakkor ő is mint termék horizontálisan terjed; de mint műalkotás eredendően vertikális folyamatban van benne. Nem kisebb célja van, mint hogy a mindenséget a maga

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

teljességében – jó kis dagályosság – próbálja megjeleníteni. Amúgy épp ebben különbözik a valóság érzékelésétől a műérzékelés. A klasszikus József Attila-i dolgozat, ami a műalkotásról szól, azt mondja, hogy az a különbség a műalkotás és a valóság érzékelése között, hogy a műalkotásban képesek vagyunk teljességgel átfogni azt a világot, ami ott ábrázolva van. Van eleje, vége és közepe. Ilyen szempontból az autentikus műalkotás mindig ezt az egészet szeretné megfogni. A mű távlata nem az a távlat, ahol a vásárlás zajlik, ahol a figyelem zajlik, ahol a siker zajlik. A mű távlata és szemléleti pozíciója az, ahonnét a leginkább lehet azt a nagy egészet látni. Kicsit félve mondom ki ezt a szót, hogy mindenség, de végül is – ezt is lehetne mondani. Még cikibb lenne, ha azt mondanám, hogy kozmosz – de ezt is lehetne mondani. A korrupt műalkotás valamit kiszimatol ebből a nagyból, ebből az egészből, ugyanakkor nem az érdekli, hogy ez jelenítődjön meg, hanem az érdekli, hogy amit megjelenítek a papíron, azt el tudjam adni. Az eladás alatt nem csak azt értem, hogy pénzt kapjak érte, hanem hogy sikert kapjak érte, figyelmet kapjak érte, szeretetet kapjak érte. Hogy visszatérjek a korábbiakhoz, azt nem szeretném, hogy ilyen szempontból rossz műalkotásokat hozzak létre, amelyek azért nem lehetnek autentikusak, mert belementem egy korrupt helyzetbe, egy üzleti picsi-pacsiba, kéz kezet mos játékba. Hogyha van valahol, akkor itt tetten érhető bennem valami célzatosság. Állandóan gyanakszom magamra, nehogy a hiú vágyak, a gyávaság, az újtól való félelem rossz irányba vigyenek.

Az, hogy te különböző műfajokban is kipróbálod magad, csupán belső indíttatás? Tehát úgy érzed, hogy valamit így lehet elmondani, valamit úgy?

Kezdjük úgy, hogy én eredendően verset írtam. Ez az alapvető terepem. Amit a művészetről tudok, vagy egyáltalán a nyelvről mint építményről, vagy a műalkotásról mint struktúráról, azt mind a versből tudom. Prózával nem foglalkoztam, nem is érdekelt sohasem, drámával meg végképp nem, egyáltalán nem érdekelt. Drámát alig olvastam. Egy-két klasszikust leszámítva, ami kötelező volt a gimnáziumban. A *Bánk bán*t, talán, de az nagyon nem tetszett. Szóval azt tudtam, hogy olyat nem érdemes írni. A vers volt az alap. Több szempontból is érdekes volt: nyelvileg leginkább azért, mert a vers lényege végül is, hogy kicsi nyelvi egységekben a lehető legnagyobb jelentést koncentrálja. Fiatalon jobb is ilyennel foglalkozni, mert egy ilyen kis egységet jobban át lehet látni, meg kevesebb idő kell ahhoz, hogy egy verset összedobj, mint egy prózát. Pontosabban – rosszul fogalmazok – kevesebb olyan idő kell, amit az íróasztal mögött töltesz. A prózánál nincs mese, ott kell ülni napról napra, minden nap iksz órát a számítógép előtt, és pötyögni, javítgatni kell, és ez eltart – egy hosszabb prózánál – akár több évig is. Ezt huszonévesen, vagy netalántán tizenévesen, amikor én már javában írtam irodalmi jellegű szövegeket, képtelenség lett volna megvalósítani. És – azt hiszem – normális dolog is az, hogy az ember fiatalon inkább arra figyel, hogy mit kap a világtól, mintsem hogy ő adjon ki magából dolgokat.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

A vers volt az alap, a többi műfaj csak később keveredett bele a buliba. Hogy menynyire külső okokkal magyarázható az, amiért idekerültek, nem tudom. Mert mi pontosan a külső? Az, hogy én szerettem volna megmutatni, hogy tudok regényt írni, ez külsőnek hangzik, holott nem az, mert korántsem a külvilágnak akartam bizonyítani, hanem a magam számára. Ez is direkció, csak ez bennem, önmagam számára született direkció. Ha ezt más mondta volna, lehet, nem csinálom, mert különben fafej vagyok, ha valamit más akar, azt én akkor már nem akarom annyira, mert idegesít, hogy nem nekem jutott eszembe. Mindenképpen volt a prózaírásban egy afféle próbatétel: sikerül vagy nem sikerül? És ugyanez volt egyébként a drámáknál is. Tudok-e vagy nem? A prózánál a nagy probléma számomra az volt, hogy miután mindig verssel foglalkoztam, mindig koncentrált nyelvi egységekkel, nem tudtam, hogyan lehet olyan nyelvbe átlépni, ami szétnyúlik a fenébe, és azt se tudom róla, hogy hol vannak a súlypontjai. Netalántán olyan mondatokat is le kéne írnom, amelyek csak a dramaturgiát szolgálják, csak annyi a feladatuk, hogy a cselekmény menjen előre. Ez volt az alapprobléma, hogy miképpen tudok úgy prózamondatot írni, hogy az ne pusztán dramaturgiai jelentőségű legyen, hanem legyen mélyebb konnotációja, és sok-sok jelentésháttere, ahogyan egy versmondatnak van. Ezt kellett megoldanom. A drámánál pedig az, hogy míg a próza úgy íródik, hogy ha valami nincs rendben, akkor a narrációs háttér mindig besegít, és rendbe rakja a szöveget, és ha nem pontosan kapsz el egy karaktert, rossz a dialógus, akkor egy-egy narrációs résszel vagy leírós magyarázkodással simán helyrerázod a dolgot, addig a drámánál nincs ilyen, a drámánál csak dialógus van. Ez is egy afféle kihívás volt számomra, hogy én, aki nagyon szerettem leírásokban gondolkodni, hogyan tudom megoldani azt, hogy egyáltalán nincs leírás, nincs a magyarázkodásnak terepe. Csak az van, hogy pikk-pakk, pikk-pakk – röpködnek a mondatok egyik szereplőtől a másikig. És ennek kell kirajzolnia a karaktereket, ennek kell kirajzolnia a viszonyokat, a sorsokat, ennek kell kirajzolnia a mű teljes struktúráját.

A drámáidat alapvetően novellákból írtad. Amikor megvalósult a dráma, az a novellához képest mit jelentett: adott hozzá valami pluszt, elvett tőle valamit, vagy teljesen más lett?

Amikor az első drámát írtam, helyesebben írnom kellett, hisz volt egy kis ösztöndíjam, és ez kötelezett, akkor a könnyebbség kedvéért kerestem egy novellát, ami egy három oldalas novella volt, *A Gézagyerek* című. A novella tulajdonképpen megragadta azt a problémát, amit később megírtam drámában. De valójában a három oldal nem tudta mindazt a dolgot tartalmazni, amit mondjuk egy hatvan vagy nyolcvan oldalas dráma tartalmaz. Tehát itt mégsem arról van szó, hogy a novellának az – úgymond – megdrámásítása zajlik, hanem arról van szó, hogy a novellában csak jelzés szinten lévő dolgokat, illetve a novellaszituációban rejlő, ám ott ki sem mondott lehetőségeket a dráma szövege a maga műfaji lehetőségei szerint kibontja. A novellát egyébként

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

mindig csak vázlatnak használtam. Volt, hogy el sem olvastam a drámaírás előtt, mert nem akartam, hogy az ottani megoldások fogva tartsanak. A novella és a dráma között az egyik fontos különbség, hogy a novella nagyjából úgy működik, mint egy vers. Ha van benne egy rossz félmondat, rögtön omlik az egész építmény, rögtön hallod a füleddel, hogy gáz. És hiába volt előtte rendben minden, ha ott, abban a pillanatban érzed, hogy itt hamis játék zajlik, az egésznek vége. A dráma ennél sokkal esendőbb, sokkal inkább megengedi azt, hogy legyenek benne – mondjuk úgy – hullámzások. Ezzel nem azt akarom mondani, hogy én nem törekszem a dráma megírásakor a lehető legpontosabb szövegi szintre. De igen, sőt, azt gondolom, hogy jó előadást nem lehet szar anyagból csinálni, még akkor sem, ha zseniális színházi víziót teszünk mögé. De a dráma akkor sem annyira kompakt, mint a novella, Eco után szabadon: nem nyitott mű, hanem nyitott műfaj. Lehet, hogy azért nyitottabb, mert másképp is olvassuk, lehet, hogy azért nyitottabb, mert színpadra kerül, és ott eleve hozzákerül egy csomó dolog. Számomra mindig csak az fontos egy drámában, hogy szövegileg érdekes, izgalmas legyen, a nyelvi kompozíció érdekes legyen. Az nem érdekel, hogy a színpadon mit csinálnak belőle.
Amikor *A Gézagyerek*et írtam, egy helyen elfelejtettem, hogy az egyik szereplő a színpadon van, és épp odajutott a darab, hogy beszélnek-beszélnek, ő meg nem szól semmit. Most mit csináljak vele, Úristen, most meg kéne szólalnia! De már akkor olyan jól ment a dialógus: három férfi nyomta egymásnak, és egy nő kellett hogy bejöjjön a dologba. Akkor hirtelen eszembe jutott: tegnap leesett az asztal alá, és kész; majd most kimászik. És tényleg így is írtam meg, hogy „Jé, itt van a Vízike?! Mikor esett be? Hát nem tudom. Tegnap még itt volt." Ilyet egy novellában nem lehetne elsütni, holott egy drámában ez vicces tud lenni.

Számomra nem is annyira a műnemek, műfajok különbsége a meghatározó az írásaid esetében. Nekem úgy tűnik, hogy két alapvető vonulatba rendeződnek a szövegeid. Az egyik mintapéldánya nekem a Xanadu*, a másiké meg* A gyerek*. Nagyon más nyelviséggel, és nagyon más célkitűzéssel is születtek. Vegyük előre a* Xanadu*t! Arról tudsz beszélni, hogy milyen indíttatással futottál neki ennek a regényednek? Én ide tartozónak gondolom a* Dzsigerdilen*t is, igaz, az belekerült a történelmi regény kategóriájába is.*

A *Xanadu* is belekerült. Amikor a *Dzsigerdilen*t kezdtem írni, rettenetesen érdekelt, hogy miképpen lehet olyan nyelvet létrehozni prózában, ami teljes erővel fel tud mutatni egy világot, ami nagyon tud láttatni dolgokat, nagyon érzékeny, tehát minden érzékedre tud hatni, egyszerre képi és intellektuális, ugyanakkor van ritmikája, ilyen szempontból is közelít a vershez, meg úgy is, hogy tartalmilag is van súlya a mondatoknak. Miképpen lehet olyan nyelven megszólalni, amiben a különböző nyelvi síkok nem határolódnak el egymástól, nem érzed, hogy itt az ész kell dolgozzon, itt meg az érzékek. Egy darabig kísérleteztem, próbáltam…

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Egyébként ez játéknak is jó volt: mondjuk láttam valami érdekeset, egy hegyet, egy sziklát, egy fát, és elgondolkodtam, hogy ezt hogyan tudnám elmondani valakinek, akivel találkozom ötven vagy száz méterre a helyszíntől. Kitaláltam mondatokat. Bizonyos mondatok egészen addig még felidézték bennem az emléket, amíg az még nagyon világos volt, azonban mennél inkább távolodtam, annál inkább halványult a mondat tartalma. Szóval a cél az, hogy olyan mondatot kell találni, ami annyira erősen bírja a valóságot, hogy bárhol, ha kimondom, megjelenik mögötte a hegy, a szikla, a fa. Lehet, hogy nem pont az a szikla, amiből én leképeztem, de tutira egy szikla, és azokkal a jellegzetességekkel, amelyekkel én láttam. Ez akkor engem nagyon-nagyon izgatott, és ebből a nyelvszemléletből, helyesebben valóságszemléletből született a *Dzsigerdilen* és a *Xanadu* is. Ezen a nyelven. Persze soha nem határoztam meg, hogy milyen ez a nyelv, nem írtam le magamnak, hogy ilyen és ilyen elemekből áll, egy csipetnyi ez meg az van benne, hisz mindenfajta szisztematizálás ellentmond az alkotásnak. Azt azonban most már utólag látom, hogy ez a nyelv nagyon burjánzó, ha tetszik, akkor barokkos nagy mondatok vannak benne, nagyon erős képekre épülő leírások. Ez akkor számomra egy varázslatos nyelv volt, nagyon-nagyon szerettem ezen a nyelven írni. Tényleg úgy volt, hogy amikor az ember elkezdett angyalokról, meg nagy felhőkről, meg ezeknek a mozgásáról írni, akkor az teljesen átradírozta az agyamat. Ez tényleg egy más világ volt. De azért alapvetően egy író sosem varázsolódik el magától annyira, hogy ne lássa azt, hogy ez a nyelv kifárad egy idő után. Ennek a nyelvnek az eszközrendszere egy idő után teljesen ismertté vált számomra. Amikor a *Xanadu*t befejeztem, olyan érzésem volt, ha azt mondják nekem, hogy ennek a két pohárnak a szerelmi életéről írjak a Karib-tengeren vagy a Csendes-óceánon – azért mondom ezt, mert a *Xanadu* az Adrián játszódik –, akkor én ennek a két pohárnak a szerelmi életét simán megírom. Törések is lesznek benne természetesen, meg minden. Két hónap, talán annyi sem kell hozzá. Amúgy is valójában egy mű megvalósításakor nem az az igazi idő, amikor effektíve a számítógép előtt ülsz, és ütöd be a mondatokat, hanem az, amikor benned lelkileg és tartalmilag megszületik az egész anyag, és megkapja a nyelvi formáját, és folyamatosan építkezik. És amikor írja az ember, akkor korántsem úgy van, hogy a fejemben van a teljes egész, hanem én is úgy megyek előre, minthogyha most deríteném fel, ami valójában persze benne van a fejemben, de mégis az írás deríti fel, az hozza be ezeket az anyagokat. És amikor te olvasod a könyvet, azt kell érezned, hogy én milyen kedvvel, milyen akarattal megyek előre a szövegben, hogy megkapjam ezt a világot, amit ez a szöveg meg tud szólítani. Mert valójában nem mást olvasol tőlem, tehát nem a *Xanadu* történetét olvasod, hanem ezt a belső akaratot, amivel belevetem magam ennek a világnak a feltárásába. És abban a pillanatban, amikor ennek az eszközrendszere már teljesen ismerős, és nem tudom tovább bontani, nem tudom mélyíteni ezt a nyelvet, akkor én ennek már csak a plágiumát tudom megalkotni. Létre tudok

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

hozni kvázi műalkotásokat, *Xanadu* kettőt, hármat és négyet, mint ahogy a nyugati írók egy jelentős része – egyébként – így dolgozik. Kitalálnak valamilyen nyelvezetet, és onnantól kezdve a kiadók azt mondják, hogy ezen a nyelven kérünk egy újabb könyvet, kicsit változzon a tematika, mit tudom én… A *Xanadu* után akár én is megtehettem volna ezt, hiszen kezemben volt a technika, de tudtam, hogy az egésznek már nincs szíve, csak a dizájnt mozgatnám, azt meg nem akartam. Másmilyen, számomra izgalmasabb nyelvet kerestem, egy neutrálisabb, kisebb szókészlettel bánó nyelvet, éppolyat, ami ellentéte a korábbi prózáknak, és ennek az eredménye *A gyerek*.

Játszott-e valamilyen szerepet ebben az, hogy az utóbbiak esetében egy konkrét szociokulturális környezetet is megjelenítesz? Ami egy másfajta hitelességre való törekvést is jelenthet. Hisz a Xanadu*ban alapvetően az egyes mondatok íve az igazán hangsúlyos. Az, hogy egy mondaton belül kerüljön elő Isten, matróz, mindenki, hogy hirtelen, egymástól nagy távolságra lévő nézőpontok váltsák egymást. És ehhez hasonlót, egy mondaton belül legalábbis,* A gyerek*ben – noha ott is több nézőpont jelenik meg – nem találok.*

Hogy is mondjam? Általánosságban válaszolok. A műalkotásnak nem feladata, hogy egy szociokultúrát vagy egy történelmi tájékot ábrázoljon. Minden műalkotás valamilyen reáliaalapról dobbant, és a *Xanadu*nak is van egy reáliaalapja, természetesen, miután a 15. század vagy a 14. század végén játszódik, már nem is tudom. Nem emlékszem már, tényleg nagyon régen írtam, és azóta már maga a történet is tovább vénült. Ahhoz, hogy dobbantani tudjon a történet valahonnan, ahhoz valamilyenfajta hitelességre szükség van. Légből kapottan nem lehet. Minden szellemi erő is csak akkor mutatkozik meg, ha a mű valahonnét, valamitől elrugaszkodik. De nem célja *A gyerek*nek, hogy az elmúlt ötven év magyar történelmét ábrázolja, nem célja, hogy az alkoholizmus stádiumait felvázolja. Bár meg kell jegyeznem, hogy a legjobb kritika a *Xanadu*ról az Addiktológiai Szemlében (valójában Addiktológia, 2008/2, 183–187. o. – a szerk.) jelent meg, messze fölülmúlta az összes irodalmi kritikát. De ha ezek a reáliaalapok nem stimmelnek, akkor nem érdekel, hogy mi épül rá, mert ha itt maszatolsz, hogyan várhatnék pontosságot azokon a terepeken, ahol alig van a gondolatnak, az érzelmeknek foghatósága. De mégis azt mondom, hogy mind a drámáknak, mind *A gyerek*nek a szociokörnyezet vagy a magyar vidék ábrázolása szükséges, de nem lényeges rétege. Nyilván én onnét indítok, amit éppen ismerek. Egy autentikus műalkotás mindegy, hogy milyen reáliaalapra épül, mert bárhol játszódik, mindig képes a mi belső aktuális történetünkhöz hozzászólni. *Az átváltozás* kispolgári közege: ott is van egy reáliaalap, ahonnét ugrik a dolog; vagy ez a pétervári 19. század vége Dosztojevszkijnél, vagy Tolsztojnál az orosz arisztokrácia működése, vagy Flaubert-nél a vidéki kispolgári francia világ. Három másodperc alatt átlátod azt, hogy mi a reáliaalap. Minden

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

műalkotás meghív a maga keretrendszerébe. Játékszabályok vannak, s ezt mi elfogadjuk. Tudjuk, hogy teremtett világban vagyunk, aminek vannak paraméterei. Ezeket a paramétereket akkor tudod elfogadni, hogyha rímelnek arra a tapasztalati emlékre, amivel te belépsz a műalkotásba. Az írói tapasztalati emlék és az olvasói tapasztalati emlék tulajdonképpen az olvasás során összefut. Innentől kezdve elfogadod a játékszabályokat, de hogyha rosszak ezek a reáliák, akkor nem lépek bele ebbe a játékba, akkor azt mondom, mint a bulvárírónál, hogy hamis játékba nem megyek bele. Svindlibe nem megyek bele, mert unom, érdektelen, nem szól rólam, vagy hamisan szól rólam. Tehát nagyon fontos, hogy az a reáliaalap rendesen le legyen zsírozva, ne csak oda legyen dobva. De mégis azt kell mondanom, hogy mindegy, hogy a *Bovaryné* a 19. század eleji francia vidéki valóságot mutatja, és hogy *A félkegyelmű* a 19. század végi pétervári mit tudom én, micsodát, vagy hogy Thomas Bernhard az 1950-es, 60-as, 70-es évek Ausztriájáról szól valójában, vagy Ellis a 80-as és 90-es évek Amerikájáról. Ezeknek a jelentősége csak annyi, hogy ebből kibomlik-e valami, ami ezen a reáliaalapon túlmutat. Olyan, ami általánosan emberi, mármint, hogy általánosan a te emberi történetedhez tud hozzászólni. Akkor érdekes egy műalkotás, hogyha az nem applikációja akár történelmi kornak, akár valamifajta szociokörnyezetnek, akár Fekete-Afrikának és Ázsiának, hanem ha az a te, most benned zajló léttörténetedhez tud hozzászólni. Ha ahhoz nem tud hozzászólni, akkor nem érdekel. Akkor nem érdekelnek a történelmi regények. Braudel meg Duby sokkal jobb történelemből, mint Thomas Mann vagy akárki, aki történelmi regényeket írt. Igazából azért, hogy történelem legyen, nem olvasunk fikciót, hacsak nem úgy vesszük, hogy a történelem önmaga egy fikció, de akkor Braudel is egy fikció, meg az összes nagy történész, Toynbee is egy fikció.

Tehát a hitelesség alapvetően ontológiai kérdésként merül föl számodra. Ez számomra összekapcsolódik a nézőpontváltással is, és a nézőpontok közé kell számítanom a te írásaidban az isteni nézőpontot, mint igazi mindentudó pozíciót is. A gyerek *esetében azonban a nézőpont-áthelyezéseket sokkal nehezebben fejtem meg. Ott én annyit látok, hogy különböző sorsok egymásra vetülnek, és nem látom át, hogy mi lehetne egy magasabb nézőpont, ahonnan mindez értelmeződik. Az egyetlen tippem a felelősségvállalás problémája, ami talán egy elvontabb szinten értelmezi az eseményeket.*

A felelősségvállalás az fontos, de inkább mást mondanék. A nézőpontváltás számomra állati fontos. Hogy akárki szemléli a világot, képes legyen a bemerevedett szemléleti státuszát megváltoztatni. Számomra például az Isten kérdése, hogyha nem teológiailag nézzük, hanem önismeretileg, azért fontos, mert mindig fel van ajánlva egy rajtad kívüli pozíció, ahonnét önmagadra tudsz nézni. Mióta világ a világ, azóta fel van ajánlva egy hely, ahonnét ráláthatsz önmagadra. És persze több ilyen pozíció is van. Szerintem ezek állati fontosak az életedben. Hogy amikor szorít a cipő, amikor szar helyzetben vagy, mert mindenki lesz szar helyzetben – ezt csak

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

így mellékesen mondom mint öreg aggastyán –, te hogyan rendezed a magad sorsát, és hogyan látod önmagad számára a világot és a másik embert, az nagyban függ attól, hogy képes vagy-e szemléleti pozíciót váltani, ugyanazt a történetet máshonnan látni. Ezt olyannyira fontosnak tartom, hogy bizonyos könyveimet, például a *Házasságon innen és túl* című novelláskötetet vagy az *Egymáshoz tartozók* című legutóbbi könyvet eleve úgy szerkesztettem meg, hogy szemléleti pozíciók vannak bennük kijelölve, ahonnan lehet látni a világot, lehet látni önmagunkat. A másik dolog, hogy a *Xanadu*ban meg is van nevezve egy Isten, ami számomra ugyan egy szemléleti pozíció volt, ahonnét le lehetett írni a világot, ugyanakkor az Isten és az Ő angyalai, mint valamifajta struktúra centrumai, maguk köré szervezik a világot, miképpen az emberi gondolkodás teszi ezt évezredek óta. *A gyerek* ilyen szempontból teljesen más logikára épül – bár a korábbi regényeknél is így van ez, nekem az alapgondolatom, hogy nem ok-okozati rendre épül a világ. Ez a rend csak az emberi gondolkodás terméke, a legtöbb logikusan leírt folyamat, sorstörténet retrospektív, a végkifejletből vezeti le a korábbi eseményeket, holott amikor azok történtek, egyáltalán nem a bekövetkezett vég látszott. Láttam, cigiztél, én meg nem cigizek – ha meghalsz tüdőrákban, utólag tudni fogom, hogy a cigitől; ha nem halsz meg tüdőrákban, akkor mindegy, nem gondolkodunk erről a problémáról, meghaltál másban… De valójában nem úgy van, hogy én ezt csinálom, és ez lesz a következménye. Vagy ez lesz, vagy nem ez lesz. Vagy más vagy egy harmadik dolog lesz. Csak az önmagunkról való gondolkodást könnyíti meg, de valójában nincs a világnak olyan logikája, aminek révén átlátnánk a dolgok alakulását. Az ókortól kezdve a gondolkodás és a történelemszemléletünk is mindig arra épült, hogy az ember elindul egy pontból, és majd – sok-sok nemzedék múlva – elérkezik egy másik pontra; ugye ez a teleológiai célirányosság, hogy elérkezünk oda, ahol a zsidóknak megjön a Messiás, a keresztények meg föltámadnak. És ez lesz a vége a történetnek. Valahol mélyen, akkor is, ha ateisták vagyunk, hiszünk a világ valami felé tartásában. Ugyanezt a logikát követik a nagy, klasszikus, 19. századi regények. Amikor Anna Karenina meglátja Vronszkijt Moszkvában – azt hiszem – Olgáéknál az estélyen, akkor már lehet tudni, hogy Anna Karenina fel fog kenődni egy mozdonyra. Ez logikailag így van rendezve. Na most vagy így van, vagy nem így van. Valójában lehetett volna teljesen másképp is. *A gyerek* viszont radikálisan azt próbálja követni, hogy a sorsok így is vagy úgy is alakulhatnak. Ott úgy van megcsinálva, hogy sorsvariációk vannak, leírok egy történetet úgy, mintha ez történt volna, de valójában épp nem az történt. Ugyanúgy létjogosultsága van annak, hogy az történjen, mint annak, hogy épp egy másik dolog történjen. Ez egy picit hajaz arra a bizonyos káoszelméletre, amely szerint bármi elindíthat egy olyan folyamatot, aminek beláthatatlan következménye lesz. És nem tudjuk azt a pontot megcsípni, ahol le kellett volna csapni azt a rohadék pillangót Tokióban. Tehát kérdés, hogy hozzá tudnánk-e jutni ahhoz a maghoz, amit meg kellett volna fojtani, hogy ne

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

ez az eseménysor történjen meg. És valóban, utólagosan minden eseménysor determináltnak látszik. Egyébként *A gyerek* ellen sokan vádként hozták föl azt, hogy determinisztikus regény, hogy itt csak így és így történhet. Pont hogy nem erről szól, a determinációt a regény egy másfajta szempontból nézi, nevezetesen, hogy minden történés tulajdonképpen értelmezhető determinációként is, hogyha logikai rendszert viszünk bele, és visszafejtjük. De hogy mi a történés, ezt nem tudhatjuk. És hogy mi az ok, és mi az okozat, ezt nem tudhatjuk. A másik az, hogy úgy, ahogy a *Xanadu*nak van centrális hőse, vagy van egy központi alak, akihez képest a világ le van írva, *A gyerek*ben természetesen nem lehet egy ilyen centrális erő, amihez képest mozognak a figurák. Nincs olyan szemléleti magja, ahonnét mindent lehet látni. Ugyanakkor meg mégis van, de ez nem annyira rajzolódik ki egyértelműen. Az, hogy bizonyos távlat kell ahhoz, hogy te láthasd ezeket a sorsokat. Huszonöt évesen, harmincévesen nem lehet így sorsokat még látni.
Azt gondolom különben, hogy az időhöz való viszonyulás az életünk alapmeghatározója. Az időhöz való viszonyulásunk – tetszik, nem tetszik – megszabja azt, hogy mi a szemhatár előttünk. Lehetsz te nagyon okos és érzékeny, lehetsz kevésbé az, mindegy: ha harmincéves vagy, azt a szemhatárt, amit én ötvenévesen látok, nem láthatod. És én sem látom azt, amit a hatvanévesek látnak. Lehet, hogy megértem, lehet, hogy el tudom fogadni, lehet, hogy meg tudom találni a hasonlóságot a saját horizontomban, de valójában az egy másfajta szemlélet. És a szemléleti különbség a saját magad és az idő viszonylatából adódik. Magyarán az az alap, hogy milyennek látod az időt. Ha te depressziós vagy huszonnyolc évesen, az nem olyan depresszió, mint hatvannyolc évesen. Ha szerelmi csalódásod van huszonnyolc évesen, az nem olyan, mint ha harminc évvel később van. Fiatalon még úgy tudsz kijönni belőle, hogy az idő távlatokat tud mutatni önkéntelenül is. Nagyon egyszerűen ez egy rombusz, ismered: ez az erotikus rajz a diákoknál. Az idő először egy távlatokat mutató, belőled mint középpontból kinyíló olló, egy feltárulkozó valami, aztán lassan ez a tükörképébe fordul, és afféle boltozatot látsz magad fölött, ami felé tolnak az évek, s végül majd szétkenődsz a plafonon. Mindez mélyen meghatározza az életedhez, a világhoz, az emberekhez, a gondolkodáshoz, mindenhez való viszonyodat. És mindehhez hozzájön egy biológiai változás is, ami szintén nem élhető meg harmincévesen.

A gyerek*ben az az asszociatív játék, amiben a sorsok, az életutak véletlenszerűen egymásba kapcsolódnak, számomra úgy tűnik föl, mint a mindentudó pozíciónak a paródiája, a mindentudás lehetetlenségének felmutatása. És épp mintha ez a nem-tudás vezetne a gyerek tragédiájához is, akit, gondolom, azért is hívnak gyereknek, merthogy nem tud mindent. Hasonló játékról van tehát szó, mint* A Herner Ferike faterja *című történet esetében, amiben pedig épp az derül ki, hogy Krekács Béla mindent tud.*

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Csak nem tudta, hogy mindent tud. Csak később jött rá. Amikor már túl késő volt.

A gyerek *azonban mégis komorabb. A nem-tudás mindkét esetben sorsszerűen jelenik meg, ami fölveti a kérdést, hogy van-e bármilyen lehetősége a főszereplőnek arra, hogy átlássa az életét. Lehet-e felelősségvállalásról beszélni ilyen feltételek mellet?*

A felelősségvállalásba azért nem szívesen mennék bele, mert az egy morális kategória. És a műalkotás nem morális kérdés. A moralitás, az, hogy én hogy ítélem meg Miskin herceget és Sztavrogint, egyik jó ember, a másik egy geci, olvasói megítélés kérdése. Dosztojevszkijről nem tudjuk, hogyan ítélte meg, amikor a könyveit írta. De utólag talán ő is úgy gondolta, hogy a Sztavrogin, az nem egy rendes ember. Ha engem privátim kérdezel, akkor azt mondom, hogy – most nem irodalomról beszélgetünk, hanem úgy, mint ahogy éljük az életünket – igenis van egyéni felelősség. Hogy ugyan Freud óta tudjuk, hogy anyád sejtjeire mindent vissza lehet vezetni, azt is, hogy neked miért ilyen szar az életed, ha pedig a jungi vonalon megyünk, akkor egészen az archetipikus őrületekig mehetünk vissza, valójában azonban azt a pszichológia sem vonja kétségbe, hogy létezik egyéni felelősség. Nagyon sok hülye szülő van, minden szülőben van valami probléma, bennem is egyébként, senki nem neveli tökéletesen a gyerekét, de azért a gyereken is van felelősség, hiszen az ő sorsa épül, tehát ő is felelős azért, hogy az a sors milyenné válik, és a felelősség később is megmarad. Ha én rossz mintát hozok otthonról – például brutális apamintát vagy szolgálatkész anyamintát –, az, hogy én ne ezt adjam tovább a gyerekemnek, az én felelősségem. Az egyéni felelősségnek számomra van jelentősége. Bár nem hiszek a fejlődésben semmilyen téren, nem hiszem azt, hogy másokká tudunk lenni, és szerintem rossz is lenne, ha mások lennénk, és nem önmagunk, de abban igenis hiszek, hogy a bennünk rejlő lehetőségeknek van egy tól-ig határa, hogy a személyiségünket egy alacsonyabb szinten és egy magasabb szinten is meg tudjuk élni. Ez nem fejlődés, ez pusztán annyi, hogy a benned lévő lehetőségeket jól aknázod ki, vagy nem jól aknázod ki. Nem kell mássá lenned, nem kell megváltoznod – a Cosmopolitan persze biztos azt ajánlja, hogy mindenki változzon meg kétévente legalább, ha másképp nem megy, szilikonnal. Tehát azt mondom, hogy létezik felelősségvállalás, például akkor, amikor egy embernek a sorsát nézem, és fontos is nézni egyébként, hogy ki hogyan éli az életét, érdemes nézni azokat, akikkel együtt vagyunk, barátainkat, ismerőseinket, és érdemes azoknak a sorsát nézni, akiket nem ismerünk közelről, de lehetőségünk van ismerni, mert például híres írók voltak, mint József Attila. Ezek sorsminták. Olyan minták, amiket tesztelni tudsz önmagad döntésein. Vizsgálod ezeket az embereket, de nem ítélheted meg őket morálisan, nem ítélkezhetsz fölöttük – hogy jönne ehhez bárki. A gyerek egy tragikus hős. Azt gondolom, hogy valakinek ezt a balhét is el kell vinnie. Valakinek le is kell züllenie, és el is kell buknia, az is egy feladat a világban. Nagyon

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

nehéz elbukni. Nem olyan egyszerű elbukni. Folyamatosan amortizálódom le, míg végül aztán elvesztem a tudatomat némi külső anyag bevitelével: ledolgozni magadat a nullára, ez is egy kurva nagy feladat, nem kívánom senkinek, hogy végigcsinálja. Én ismerek elég sok ilyen embert, nem leányálom így élni. Amikor polgári státuszból valaki megítéli ezeket az embereket – „elmehetnének dolgozni, és másképp is alakulhatott volna az életük" –, azt mondanám: csináld utána. Vagy örülj, hogy ezt a sorsot ő viszi, és nem te. Mert bizonyos kereszteket ők visznek a vállukon azok helyett, akik a svábhegyi villájukban meresztgetik a valagukat. Bocsánatot kérek azoktól, akik jómódúak.

Megjelent az Egymáshoz tartozók *című köteted, ami már szóba is került. Azt jól érzékelem, hogy személyesebb hangon szólalsz meg? Legalábbis előfordulnak olyan kifejezések, mint „az író", „éppen írok", és így tovább?*

Hát igen, van egy novella, ami például arról szól, hogy azért nem megyünk síelni, mert nekem novellát kell írni, de meg kell vallanom őszintén, hogy valójában síelni voltunk. Ezt később találtam ki, hogy így sajnálatra méltóbbnak ábrázoljam magamat mint magyar írót.

A kötetből engem elsősorban az utolsó darab érdekel, Az asszimiláns. *Fontosnak érezted, hogy ez az írásod záró darab legyen a kötetben. Van ebben provokatív szándék, ami arra indítana, hogy nézzünk szembe az asszimiláció helyzetével, és azzal hogy az asszimilánsok sorsa mit tud mutatni másoknak, mindnyájunknak? A problémakör már régóta foglalkoztat téged, a* Bogyósgyümölcskertész *esetében is előkerült, és folyamatosan jelen van a vidékről Budapestre érkező találkozása egy már zárt kultúrával. Ennek nyilván van egy személyes oldala is.*

Igen, ez engem egyébként is foglalkoztat. '74 óta élek Budapesten, tehát ennek az emléke azért már eléggé a múltba veszik. De hát mindenkinek van valami érzelmi katalizátora. Idefelé jövet Spiróról beszélgettünk: Spirónak az indulati katalizátoráról, arról, hogy ő mindig konfrontálódik a többségi gondolattal. Ha nincs épp valami feszültség körülötte, akkor tuti nyilatkozik valami olyasmit, hogy támadások zúduljanak rá. Persze ez általában senkiben nem tudatos, mégis kitapintható. Mindenkinek van efféle érzelmi hinterlandja. Valóban, ez a vidékről való feljövetel nem volt zökkenőmentes az életemben. De a konkrét emlékek már tényleg nagyon messze vannak. *Az asszimiláns* nem pusztán innét ered. Voltam egy hónapot Indiában, és sok mindent másképp láttam utána. Többek között azt, hogy nekem elég komoly bajom van a magyar értelmiség vagy a magyar elit működésével. És itt nem csak a politikai elitet értem, mert az szóra sem érdemes, az annyira gáz. Hanem a kulturális és a véleményalkotó elitet. Amíg egy diktatórikus államberendezkedés mellett, a kádári időszakban bizonyos emberek bátrak voltak, és fel merték vállalni a függetlenségüket, az autonómiájukat a rendszerrel szemben,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

úgy, hogy nem szerezhettek tudományos fokozatokat, holott minden adottságuk meg lett volna rá, nem kapták meg az akadémiai besorolásukat, nem lehettek egyetemi tanárok, és így tovább, addig a rendszerváltás utáni időszakban a pénz és a gazdagodás teljesen lehülyítette ezt az értelmiséget. Az értelmiségnek – szerintem – örökösen kontrollálni kell a politika működését és gondolkodását, méghozzá úgy kell kontrollálni, hogy közben arra a hatmillió emberre figyel, amely hatmillió emberre a politika sosem figyel – csak egyszer négyévente, amikor választás van. Ez a véleményalkotó magyar elit, amelynek ez feladata lenne, bezárkózott egy középrétegi gondolkodásba. Ez volt az én érzetem, és ma is ez az érzetem. Ez a középrétegi gondolkodás ráadásul Magyarországon még a civilizált világátlagnál is zártabb. Magyarország rettenetesen zárt ország, azt sem tudjuk, hogy mennyire nem tudunk semmit arról a világról, ami körülvesz minket. Egyébként most, a két héttel ezelőtti Narancsban volt valami interjú egy felmérésről, amiből kiderül, hogy Magyarország az egyik legzártabban gondolkodó ország. Mindegy, hogy ki milyen pártállású: nehogy azt higgyük, hogy a liberálisok aztán ihaj-csuhaj, látják, hogy mi van a világban. Egyáltalán nem. Zártan gondolkodók vagyunk. Nem olyan régen volt itt két indiai író, és találkoztam velük. Olyan keserűen mondták, hogy mennyire furcsa, hogy őket annyira érdekli Magyarország, és a magyarok, akikkel találkoztak, egyetlen kérdést nem tettek föl nekik, hogy náluk mi van. Ők érdeklődtek például a színház iránt, míg a magyar kollégák meg se kérdezték tőlük: vajon nálatok milyen színház van? Úgy gondolják, hogy az az egymilliárd kétszázmillió ember semmivel nem foglalkozik, hogy csonthülye? Kis Buddha-szobrokat meg mi a lófaszt faragcsálnak? Ez elképesztő! És a nyelvtudásunk, az ramaty, ebből a felmérésből ez is kiderült. Szóval nagyon-nagyon zártan élünk a világ felé. A kulturális folyóiratokban, ha megnézitek, egy olyan probléma sincs fölvetve, ami most a világban alapvető. Helyi kis gondokon pöcsölünk, amelyek persze gondok, csak közben a világ teljesen másképp gondolkodik. Teljesen máshol vannak a hangsúlyok, teljesen más szerkezet alakult ki, egyszerűen a világ körülöttünk tökéletesen átváltozik. Nem vesszük észre, hogy Párizsnak az egyötöde már muzulmán, azt, hogy egy olyan zártnak látszó német városban, mint Heidelberg, ahogy magam is láttam az utcán, a török vendégmunkások a melóhelyről kijövet török-némettel kommunikálnak, mert ez a lingua franca, és azt, hogy a teljes londoni kiskereskedelem pakisztániak és indiaiak kezén van… Egyszerűen nem vesszük észre, hogy egy olyanfajta fluktuáció van a világban, ami azt a hagyományos, zárt értékrendet, amit mi európaiként képviselünk, egy az egyben meg fogja változtatni, nem tudom, hogy miképpen, de meg fogja. Ugyanakkor nyomjuk ezeket az emberbarát dumákat akkor, amikor a cégek – az IKEA-tól elkezdve a nem tudom miig – gyerekmunkával állítják elő keleten az áruiknak egy jelentékeny részét. Jelen pillanatban is a neokolonializáció eredményeképpen élhetünk mi – magyarok is – ennyire jól. Ezekről nem lehet nem beszélni, hogy például a világ – a hasamra ütök – 20%-a

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

élvezi a világ javainak 70-80%-át. A világ tehát nem úgy néz ki, mint ahogy mi gondoljuk. India például csak Kínát meg az oroszokat tartja kompetensnek, Amerika számára csak fogyasztói rétegként jöhet számításba, nem foglalkozik vele. Sok minden változik, és emögött persze mindenféle érdekek vannak, de ezekről a dolgokról soha nem beszél a magyar kulturális sajtó. A másik probléma, ami miatt *Az asszimiláns*t írtam, hogy én is mint vidékről származó ember asszimiláns vagyok, és abban az időben, minthogy a baloldali eszmék kötelezővé tették az ország vezetésének, volt egy pozitív diszkrimináció a perifériáról jövők számára, például az én számomra is. Ettől még nem volt könnyű beilleszkedni. Nagyon egyszerűen fogalmazva, megtanulni késsel, villával enni, értsétek ezalatt magát a kulturáltságot minden tekintetben, viselkedésben, gesztusrendszerben, nyelvi kifejezésben, tudásban stb. Ezt meg kellett tenni természetesen. De ha nincs egy pici hátszél, akkor ez szinte kivitelezhetetlen. Mára Magyarországon ez a fajta mobilizáció teljesen megszűnt. A társadalom úgy be van merevedve, hogy az indiai kasztrendszer tényleg kutya töke hozzá képest. Itt egyszerűen ahová születtél, az leszel. Onnét ki nem mozdulsz, az tutti-frutti. Ha pedig kimozdulnál, mert mondjuk alkoholista vagy, akkor is megóv a kapcsolatrendszer. Örökölsz egy-két lakást a nagyszülőktől, és akkor azt elihatod életed végéig. Majd a gyerekeid korrigálnak. Ez nagyon-nagyon ártalmas, tudniillik a zárt rendszerek egyre inkább főnek a maguk bugyrában, és nem lehet tudni, mi lesz, ha valamelyik bugyor valahol lent kiszakad, és ellepi az országot az indulati pokol. Mindig szoktunk röhögni azon, hogy az arisztokrácia egymás közt házasodott, és mennyi gyagyás arisztokrata született a körükben. Ez hülyeség, de ha nincs vérfrissítés, persze nem darwini értelemben, hanem kulturálisan, akkor nem kerül be a közös gondolkodásba a másfajta tapasztalat. Ha az elitbe bekerülnek olyan emberek, akik hozzák a periféria tapasztalatát, az használ az elitnek, mert egy olyan tudás kerül oda, ami legalább olyan fontos, mint az, amit a polgári elit gyermekei hoznak nagy könyvtárakkal a hátuk mögött. Ha a pozitív diszkrimináció 1990-ben elkezdődik, például a roma lakossággal, akkor most nem ott tartunk, ahol tartunk. Ha nem az van, hogy már Budapest határán a roma alapokból már egy peták nincsen meg, mert már mind elszedték az ifjú szociológusok meg a politikai potentátok, akkor nem itt tart az ország, az biztos. Szóval részben ilyenek katalizálták ezt a dolgot, és megpróbáltam végiggondolni, hogy mit jelent asszimilánsnak lenni, milyen az, ha pozitív, hogy asszimiláns vagy, milyen erőt, és energiát hozol be a dolgok működésébe. Mert ha mondjuk a történészek között van egy asszimiláns, akkor az nyilvánvaló, hogy nagyon meg akar mutatni valamit. Míg aki belül van, mert az édesapám is történész volt, meg a nagyapám is – hogy ilyen hülye példával éljek –, abban lehet, hogy már nincs benne az a megmutatni akarás. Az asszimiláns esetében viszont már mindjárt kialakul egy versenyhelyzet. A kívülről jövő katalizálja a működést. Ez persze más területen és szinten is igaz. Vannak persze negatív asszimilánsok, akik akarnokokká, törtetőkké válnak.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Szóval ilyesmikről akartam írni. Az alapvető gondolat az volt, hogy nem feledhetjük el a társadalmi mobilitást, valamint hogy az asszimiláció során számtalan traumát seprünk be. A vidék-Budapest asszimilációt tekintettem példaként, mert ezt ismerem, ugyanakkor nyilvánvaló, hogy ez csak egy minta volt, mert az asszimiláció az én értelmezésemben az élet minden területére kiterjed. Ha kaptok egy ösztöndíjat, és holnap elhúztok Londonba, ott asszimilációs problémával fogtok küzdeni. Asszimilációs probléma számomra az, hogy miképpen tudom az új közegben megmutatni azt, hogy ki voltam. Hogy ne történjen hasítás a régi életem és az aktuális között. Létezik életkori asszimiláció is. Például kamaszként még nagyon jól látom, hogy mi a jó, és mi a rossz, és el is döntöm, hogy nem akarok olyan hamis életet élni, mint például a szüleim. Vajon ebből a tiszta látásból mit fogok átvinni a felnőtt életembe, ahol állandóan kompromisszumkésznek kell lennem, ahol állandóan meg kell felelnem a főnökömnek? Merem-e azt mondani, amikor igazságtalanságot látok, hogy ez igazságtalanság? Ezek mind fontos asszimilációs kérdések szerintem. Igyekeztem tárgyszerűen bánni ezzel a fogalommal. Nem akartam botrányt kelteni, de aztán az lett belőle.

Neked mit hozott az írásaidba az, hogy te asszimiláns vagy? Poétikai szempontokra gondolok elsősorban. Vagy olyan jellegzetességekre, amelyek nagyon elütnek attól a környezettől, ahová asszimilálódtál.

Természetesen a vidéki létben van egyfajta természetközeliség. Olyan világ vesz körül, amit értesz. Nekem ez nagyon fontos élmény, hogy tudom, hogy mit miért kell csinálni, minek mi a következménye. A szüleim részben földművelők voltak, nagyjából lehetett tudni, hogy mit, miért és mikor kell csinálni. Pontosan körvonalazott világ volt körülöttem. És ez a világ nagyon földközeli volt. Ez biztos, hogy egy elemi élmény. Ugyanakkor hozzá kell tegyem, hogy engem semmi nem vonzott ebben a világban körülbelül tizenkét éves korom után, sőt már kicsit korábban sem. Gyereknek nagyon jó volt lenni, ez az emlék bizonyos tekintetben jó. Ha nem jön rá arra a tíz évre még az a négy év, amit ott kellett töltenem, és utána még pár év annak a remével, hogy oda vissza fogok kerülni, akkor biztos, hogy nagyon kompakt lennék. De valójában tíz év fölött elkezdtem érzékelni azt, hogy milyen jó egy zárt közösség, mennyire óvja az embereket. Ha a Tóth Joso, aki alkoholista volt, bebaszott, valaki este hazavitte. Nem döglött meg ott az utcán. És a Tóth Joso is valahogy fel tudta nevelni a gyerekeit. És ha kellett, akkor a Tóth Joso kapott két kurva nagy pofont a többiektől, és akkor egy picit észhez tért, és elment dolgozni. Nem hagyták, hogy a feleségét agyonverje, mert ha hallották, hogy üvölt az asszony, akkor átment a szomszéd, aztán rendbe rakta a csákót. Ez egy célirányos, mezőgazdaságra épülő közösség, középkori alapokkal. Természetesen ahogy a váltógazdálkodás folyt, az meghatározta a munkafolyamatokat, s a munkafolyamatok miatt senki nem lóghatott ki a közösségből, merthogy azok egy ritmusban történtek. Ez egy jó

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

alapokra épülő, zárt rendszer, ami önvédelmi és védelmi rendszer is egyben. Ám ha te nem szeretnél részt venni a váltógazdálkodásban, nem akarsz földet művelni, rögtön fölöslegessé válsz. Ha nem fogadod el a rendszert, a rendszer kivet magából. Ez majdnem minden közösség működésében így van. Tanítottam egy ideig, és amikor a kollégáim megtudták, hogy el fogok menni, és nem fogok tanítani, hanem szerkesztő leszek egy könyvkiadónál, az ott maradók rögtön összezártak, és mint árulóra néztek rám. Minden közösségnek van önvédelmi mechanizmusa, azt, aki más akar lenni, azonnal kilöki magából. És én tényleg más dolgokat akartam csinálni, egyébként erre a szüleim is ambicionáltak. Teljesen egyértelmű volt, hogy a falu nekem nem élettér. Ahogy kezdtem kamaszodni, tizenhárom-tizennégy évesen, egyre elviselhetetlenebb volt ennek a zárt rendszernek a begyöpösödöttsége. Egyre csak azt éreztem benne, ami rossz. Az intrikákat, a rosszindulatot, a kibaszott butaságot és fafejűséget, irigységet, minden olyasmit, amit én eleve nem bírtam. És megjelent számomra afféle vágyott életképként a polgári létezés. És kicsit úgy jelent meg, mint a kontrája annak, amit otthon átéltem. Úgy képzeltem a polgári létet, hogy egyrészt nagyon őszinte, nagyon szeretetteli, nagyon nyíltak az érzelmi csatornák. Merthogy én falun azt tapasztaltam meg, hogy kicsit zártak az emberek, nem őszintétlenek ugyan, de zártak, érzelmileg is. Engem például zavart, hogy az anyám nem úgy nevelt, ahogy az én feleségem nevelte a gyerekeinket: simogatás, ölelgetés, szeretet, ahogy egy anya szereti a gyerekét. De ez részben egy tanulási folyamat. Ez nem létezik a falusi kultúrában, vagy lehet, hogy most már létezik, akkor nem létezett. Én erre vágytam. És nagy meglepetésemre nem ezt találtam. Az a bizonyos polgári kultúra, amit én idealizáltam akkor, amikor még nem ismertem, valójában tele van alakoskodással, rosszindulattal, az őszinteség mintha elkerülte volna messziről, iszonyatosan irigy… A budapesti polgárságnál irigyebb közeget elképzelni is nehéz. Rettenetes. Egy kicsit rosszindulatúan azt tudom mondani, hogy energiájukat leginkább a megszerzett vagyontárgyaik (ebbe tartozónak vélem egyébként az információrendszert is) védelme és óvása köti le. De ennek ellenére a polgári kultúra számomra még mindig pozitív, főként az angolvécé és a megfelelő hőmérsékletre temperált lakásfűtés miatt. Ez nem olyan kis dolog. Ha mondjuk mínusz húsz fokban kell kimenni a budira szarni, akkor az ember tudja értékelni az angolvécét. Vagy amikor az a fűtés, hogy bedobnak egy felforrósított téglát a dunyha alá. Szóval én ezeket nagyon tudom értékelni. A többi, az meg elfoszlott…

Ez azt is jelenti, hogy valamennyire még kívülállónak tekinted magad? Vagy szeretnél megtartani egy ilyen pozíciót?

Nézd, vajon cél-e, hogy ezt megtartsam? Én effektíve nem vagyok kívülálló, de belül még mindig kívülálló vagyok. Nekem a polgári közegben a rémséget nem az osztálytársaim jelentették, hanem az osztálytársaim szülei. Kollégiumban

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

laktam, eleve egyedül voltam. Az osztálytársaim körül meg ott tornyosultak ezek a rémesen nagy és nagyon határozott, a maguk személyiségében nagyon határozottan ott lévő emberek, akik hozzám képest biztosan tudták, amit tudtak. Ráadásul az apám, aki a maga közegében szintén ilyen volt, amint feljött Budapestre, ő is megremegett ebben a közegben. Ő sem tudott olyan lenni, mint az osztálytársaim szülei, hanem inkább az én csapatomat, a megrémültekét szaporította. Szülők és tanárok. Számomra ez egy traumatikus pont volt. Amikor a gyerekeim lettek annyi idősek, mint amikor én fölkerültem Budapestre, és elmentem szülői értekezletre, és ott voltak a gyerekeim osztálytársainak a szülei, hirtelen úgy éreztem, hogy ők most megint ugyanolyan nagyok és olyan rendíthetetlenek, mint az osztálytársaim szülei voltak. A gyerekeim osztálytársainak a szüleit is úgy éltem meg, mintha én a saját gyerekem lennék. Visszaredukáltam magam a gyermeki pozícióba.
De egyébként ez egy érdekes kérdés: a kívülállás. Sokszor gondolkodtam rajta, hogy tulajdonképpen mi az, ami pszichikailag katalizálhatja azt, aki műalkotást hoz létre. És nagyon kevés közös pontot találtam azokban, akiknek ismerem az életét – akár maiak, akár régiek –, de ez a bizonyos kívülállás, ez mindig mindenkinél megtalálható. Méghozzá: a kívülállás és a kívülállásból való igyekezet a centrum felé. Egy közösségbe bekerülni azt jelenti, hogy végigmenni egy ranglétrán: elfogad, elfogad, elfogad, aztán ha már mindenki elfogadott, benn vagyok. De ha sokáig állsz kívül, akkor ezt már nem lehet végigjárni, mert akkor már olyan ciki, hogy mindenki belül van… Ha te már túl sokat álltál kívül, akkor már csak egy dolog van: halálugrás a közepébe. De mi az, amivel ezt a salto mortalét meg lehet csinálni, amivel rögvest bekerülhetsz a közösség közepébe? A műalkotás létrehozása – mondjuk – lehet egy ilyen dolog. Ez fölülírhatja az addigi, úgymond, hierarchiának a működését. Hiszen egy teljesen más irányból jövő dologról van szó.

Visszatérve az első kérdésre, hogy mi a közös a szövegeidben, én azt gondolom, hogy ez a kívülállóság mint külső nézőpont – és ezt most poétikailag értem – és az egyszerre több szempontból történő láttatás mindenképpen az.

Egyetértek, ha így gondoltad, poétikailag; ez egy poétikai alapkérdés. Ha nem más emberek ábrázolásáról van is szó, még a saját belső problémáid ábrázolása is csak akkor történhet meg, ha valamifajta reflexióra képes vagy már. A distancia, az eltartása a dolgoknak tőled a műalkotás létrehozásának első lépése. Ez különbözteti meg a kamaszköltőt a költőtől, nem az, hogy a költő ügyesebb verset tud írni. A kamaszversek olyanok, hogy a toll közvetlenül rá van csatlakoztatva a szívre, és igazi vér folyik rá a papírra, a vers ezért privát marad. Míg a tényleg műalkotásként születő, vagy arra aspiráló műveknél ez a fajta egyenes kapcsolat megszakad, és ha ilyenkor, mondjuk ki ilyen tárgyszerűen, a szívről akarok írni,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

akkor a tollal a kezemben *szemlélem* a szívemet. Ez valóban alapkérdés, és lehet, hogy ha az ember nem éli meg a mindennapi életében, hogy ő kívülálló, akkor ezt nem tudja megcsinálni.

(Elhangzott 2009. november 23-án.)

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

„Szűrd le, szűrd le, szűrd le a tanulságot!”

Hercsel Adél beszélgetése Karafiáth Orsolyával

Most épp mivel foglalkozol?

Most több dologban is benne vagyok. A *Cigánykártyá*val párhuzamosan egy lemezt is csináltam, ami után eléggé elfáradtam, ezért úgy terveztem, hogy nyárig az égvilágon semmit sem fogok csinálni; de egyszer csak fölhívott egy huszonnégy éves, édes, nagyon csinos zeneszerző fiú, hogy szeretné megpályázni a Madách Színház musicalpályázatát, és megkért, hogy írjak hozzá szöveget. Most ezt kezdtük el csinálni, és annak ellenére, hogy ez csak pályázat, kicsit túl komolyan vesszük, de ha nem nyerjük meg a pályázatot, az sem baj, mert akkor majd az ismeretségeink révén benyomjuk valahova. Ennek a darabnak az lesz a címe, hogy *Macskadémon*, és egy nagyon gonosz, szörnyű macskáról fog szólni. Nemrég felfedeztem egy tibeti mondát a neten, ami arról szól, hogy amikor a házba beköltözik egy macska, akkor valószínűleg ő egy macskadémon. Ez a macska, ha szerelmes lesz az egyik nőbe, onnantól kezdve nem engedi, hogy bármelyik férfi is közel kerüljön hozzá, mert ha igen, szörnyű dolgok jönnek: csonkolás, sorvadás, balesetek satöbbi. Ebben az egészben az volt a furcsa, hogy rájöttem, hogy az én macskám ez a macskadémon. A barátom például utálja ezt a macskát, és az egész darabnak az ötlete onnan jött, hogy a pasim közölte, hogy válasszak: ő vagy a macska. Én a macskát választottam, és a macskám azóta boldogabb, még többet eszik, valószínűleg a démoni természete miatt. A musical szereplőit magunkról mintáztuk, a zeneszerű fiú, Bella Máté lesz Máté bácsi, a részeges házmester, én meg leszek Orsi, a kövérkés szingli. Egy házban fog játszódni a történet, ahol nagy, bonyolult kapcsolatok lesznek. Ennek a darabnak a kapcsán egy gyerekkönyvet is írok, és egy lemezt is csinálok, mindkettőt *Macskadémon* címmel. Rá vagyok kattanva a macskákra, ez a fixáltság már egy kicsit fura, de most ebben a macskás projektben vagyok benne, amit szeretnék a nyárra befejezni.

A Cigánykártyá*ban is szerepel egy hosszú ciklus a fekete macskáról.*

Ez nem egy új keletű dolog, mert már kilencéves a macskám, és amióta megtaláltam, azóta írok róla verseket. Rájöttem, hogy tényleg szerelmes vagyok a macskámba. Például sokan undorítónak tartják, hogy valaki csókolózik egy macskával, én nem. Szerintem ez egy tök bensőséges dolog, mert a macska odafekszik, jön, tapos, megcsókol, amit nem lehet visszautasítani. Ebben a macskás dologban még egy ideig elleszek, aztán majd meglátjuk, hogy mi lesz utána.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

És ezelőtt mire voltál még nagyon rákattanva? Mi volt a macska előtt?

Azok inkább férfiak voltak. Egész konkrétan azért kezdtem el lemezeket csinálni, mert rákattantam egy német punkénekesre, akit másfél évig üldöztem. Például azért akartam külföldön felolvasni, hogy Dirk lássa, hogy milyen nagyszerű vagyok. Kijárkáltam a koncertjeikre Bécsbe, Bázelbe, a tavaly megjelent lemezemet neki, Dirk von Lowtzow-nak ajánlottam és levelezgettem a menedzserével, Stephannal, akivel jó kapcsolat alakult ki köztünk, de azt mondta, hogy Dirk nem így szeret ismerkedni. Közben az a szar, hogy megértem Dirket, mert amikor nekem írogatnak, hogy szeretnének velem találkozni, kávézni, szerelmi kapcsolatot létesíteni, én is így tolom el a dolgokat. Mivel Dirk egy csodálatos ember, nyilván százezer nő ír neki, ráadásul valamelyik nap elolvastam, hogy milyen leveleket küldtem szegénynek, amik alapján én is tébolyultnak képzeltem volna magam, például egyszer küldtem neki magamról egy gépfegyveres képet azzal a szöveggel, hogy „Válaszolj, te szar!" Ezek után nem csoda, hogy menekült előlem. Aztán tavaly nem egészen véletlenül sikerült megismerkednünk. Van egy nagyon jó módszerem: ha kiszemelek magamnak egy férfit, megnézem, hogy kik vannak a környezetében, álságosan összehaverkodom velük, így a férfinak végül nem lesz más választása, mint az, hogy elfogadja, hogy én vagyok. Ezt csináltam Dirkkel is tavaly Bázelben, pont a születésnapomon, amikor szintén Tocotronic-koncert volt. A zenekar technikusával barátkoztam össze, mégpedig úgy, hogy észrevettem, hogy ő is dohányzik egy olyan kantonban, ahol sehol sem lehet dohányozni, de mi egy remek rejtekhelyet találtunk a pult alatt, és így nagy lett a haverság. Beküldettem vele egy CD-t Dirknek, aki végül kijött hozzám, ami egészen csodálatos volt addig a percig, amíg el nem kezdtem beszélni hozzá. Ő állt, és udvariasan végighallgatott, aztán azt mondtam neki, hogy kedves Dirk, én nagyon-nagyon szeretlek, de most remeg a kezem és ezért elszaladok. Erre ő azt mondta, hogy jó. De a láng azóta se csökkent, és a második lemezemet is neki ajánlottam, és a készülő harmadikat is neki fogom. Nekem egyébként nagy bajom, hogy ha rácuppanok egy bizonyos dologra, akkor azon kívül semmi más nem érdekel. Legutóbb például két hétig bőrnadrágot akartam venni, de mivel most nem divat a bőrnadrág, sehol sem lehetett kapni, de végül találtam a Vaterán. Ugyanez van ezzel a macskadologgal is. Már a *Café X*-ben elkezdtem a macskáról írni, ami annyira beragadt, hogy ez most már örök visszatérő téma lesz az életemben.

A macska-kattanáson túl más mánia is kiolvasható a kötetből, mégpedig a német-mánia, mert megszámoltam, és a kötetben körülbelül negyven versnek német címe van. Ez a mánia nálad szintén elég régóta tart. Mi ennek az oka, honnan jön ez a német-kattanás?

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Dirk előtt egy bizonyos Svenre voltam rákattanva. Ez a német-kattanás még az általános iskolában kezdődött, amikor tizenhárom-tizennégy évesen nagyon szerelmes lettem egy Sebastian Suppauer nevű fiatalemberbe. Miatta tanultam meg németül, és miatta jelentkeztem emelt szintű németes gimnáziumba, ludwigshafeni testvérosztállyal, ami komoly szempont volt, mert Sebastian Ludwigshafenben élt, vagy valahol a környéken. Két évig, az első csókig miatta tanultam németül, de amikor kiderült, hogy Németországban van egy Jutta nevű barátnője, a lendületem alábbhagyott. Éppen ezért nem is jelentkeztem utána az egyetemen német szakra, de aztán jött egy berlini ösztöndíj, ami mindent megváltoztatott. Azóta is állandóan kijárkálok Berlinbe, és ott szerettem meg a német punk és indie-pop zenét, és mára olyan elvakult lettem, hogy szerintem a zene nyelve a német, angol számokat már nem is hallgatok, a magyar számokból meg csak a sajátjaimat. Csak és kizárólag német zenét hallgatok, és mivel zenékre írok, alapvetően a zenék inspirálják, ami nálam versbe jön. A *Café X*-ben még angol dalcímek szerepeltek, a *Cigánykártyá*ban német dalszövegekből lettek a címek, a *Delmenhorst* például Sven egyik albumának a címe. Mindebből talán úgy tűnik, hogy Svent jobban szeretem, mint Dirket, de ez nem igaz. Pont arra gondoltam, hogy a *Café X* tele volt angollal, ez teli van némettel, lehet, hogy a következő kötet olaszos lesz, de egyébként nem, mert a következő kötetemben magyar címek lesznek. Már meg is van a címe, vagy Phantoms and Ghosts lesz, mert ez Dirk másik zenekara a Tocotronic mellett, vagy a Trendy phantom, ami halálról, szerelemről, vagy olyan dolgokról fog szólni, amikről eddig is szóltak a verseim.

Kérlek, meséld el azt a sztorit, amikor újra megkerested Sebastian Suppauert!

A blogomon megírtam, hogy tényleg nagyon szerelmes voltam Sebastianba, aki egyébként egy nagy gyökér gyerek volt, de az a lényeg, hogy voltaképpen miatta akartam író lenni, mert előtte biológus és zenész akartam lenni. Elkezdtem regényeket írni hozzá, amik közül a *Mondd, hogy szeretsz és utána csókolj meg* című alkotás volt a legszebb. Abban a regényben minden benne van a legapróbb részletességgel, például hogy Sebastian hogyan köszönt, vagy az, hogyan mentünk el sztreccsnadrágot venni. Aztán a hosszú füzetek teleírása után elfogyott a kamaszlány lendülete, valamiért megunhattam a történetet, és egy hatalmas érzelmi vihar közepén befejeztem a regényt. Azon a nyáron ő volt a harmadik szerelmem, ezért a regény így végződik: „Egy nyár, három szerelem, elmúlt mindez, úgy, mint egyszer majd az életem." Ezt akkoriban frappánsnak éreztem. Utána belekezdtem egy újabb iszonyatos, Sebastian ihlette regénybe, aminek még megvan három kötete. Nem tudni miért, de a történet Bostonban játszódik, ahol Sebastian egy nővér a helyi kórházban, én vagyok Scarlett, a barátnőm Melanie, akinek a pasiját Ashley-nek hívják. A regény nyilván az *Elfújta a szél* hatására íródott, *Nem fújta el a szél* címmel és arról szólt, hogy Scarlett – vagyis én – öngyilkosságot követ el,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

mert még egyetlen pasija sem volt, a nővére, Miriam bezzeg túl van már három abortuszon. Scarlettet Sebastian ápolja a helyi kórházban, és természetesen hatalmas szerelem alakul ki köztük, de közben bejön a képbe Joey, a New Kids on the Block zenekar egyik tagja, mert akkoriban a New Kids on the Blockért rajongtam. Természetesen Scarlett összejön Joey-val, amiből hatalmas bonyodalmak lesznek, de végül mindenki nagyon boldog lesz egy vidéki házban. Teljes agyrém az egész! Most találtam meg ezeket a regényeket, ezen kívül 543 verset, amiket akkoriban Sebastianhoz írtam. Szerintem ez az idézet nagyon árulkodik a magasságokról: „Ültünk a motoron, lelkem egyesült veled, te még nem tudod, mennyire szerettelek." Ehhez a vershez persze tartozott egy legalább három oldalas bevezető Sebastian szőke hajáról és fogszabályzójáról. Azóta eltelt rengeteg év, és ahogy megtaláltam ezeket a naplókat, verseket, leveleket, egyszer csak eszembe jutott, hogy ez a csávó még valószínűleg él, hiszen két évvel idősebb nálam, és meg kéne keresni. Akkor elkezdtem keresgélni, és mivel nem volt fönt a Facebookon, viszont az édesanyja igen, neki írtam, hogy ki vagyok, hogy egy gyerekkori szerelem voltam, satöbbi… és hogy adja meg Sebastiannak az e-mail-címemet, és ha akar, ír. Vártam két hetet, de nem írt, és akkor kaptam az édesanyjától egy levelet, hogy nem tudja, mit akarok a fiától, de mindenesetre mellékel egy fotót a fiáról, és a most született kislányáról, és azt írta, hogy gondoljam meg, hogy mik a terveim. Gondolom azt hitte, hogy Sebastiant el akarom venni a feleségétől és a kislányától, holott egyáltalán nem voltak ilyen terveim.

Fordítasz németből?

Igen, csak sajnos nem annyit, amennyit szeretnék. Most egy fordításköteten dolgozom, amit már tavaly elkezdtem. A kötet eredetileg az Ulpius Háznál jelent volna meg, de mivel megroggyant a viszonyom a kiadóval, lehet, hogy nem náluk jelenik meg. Egy olyan kompozíciót tervezek, ami szerintem zseniális, és a fixációim is jelen vannak benne: két német dalszövegíró és két német költőnő szövegei. A két dalszövegíró természetesen Dirk és Sven, a két költőnő pedig Else Lasker-Schüler és Mascha Kaléko. Ők egyszerű formákban, nagyon dalszerűen írnak. Else Lasker-Schülert nálunk is sokan ismerik, mert lefordították a műveit magyarra, de én nem igazán szeretem az eddig megjelent fordításokat, mert nem fejezik ki kellően azt az őrült tombolást, ami ebben a nőben van. Nekem először Else Lasker-Schüler neve tetszett meg, mert nagyon izgalmasnak találtam, olyannyira, hogy amikor a kötetét sehol sem lehetett megvenni, elloptam a könyvtárból. Ez a nő totál zizzent volt, nagyon fura ékszereket hordott, iszonyatos volt a haja, elborzasztó sminket viselt, és akkor azt gondoltam, hogy ez a nő én vagyok. Akkoriban már sokat olvastam németül, és elkezdtem fordítgatni a verseit, de akkor még nem volt benne nagy gyakorlatom. Mascha Kaléko meg úgy jött, hogy az egyik ismerősömtől megkaptam az életrajzi könyvét és az összegyűjtött verseit, mert ez az ismerősöm úgy

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

gondolta, hogy Mascha Kaléko kicsit régebben, egy kicsit máshogy, de ugyanazt csinálja, amit én. Nekem pedig rá kellett jönnöm, hogy ez így van. Nagyon könnyű őt fordítanom, mert olyan, mintha magamról beszélnék. Else Lasker-Schüler más tészta, mert belőlem hiányzik az a fajta tombolás, az a fajta iszonyú szenvedély, ami benne volt. Rengeteg szerelme volt, minden férfiért halni készült, de sose halt meg. Én sokkal fegyelmezettebben lángolok, és általában nem egyért, hanem legalább ötért, mindenki kis tüzeket kap.

Az első köteted Lotte Lenya titkos éneke *címmel jelent meg, és a könyv borítóján is Lotte Lenya fotója szerepel. Őt hogy találtad meg?*

A dívákért mindig is rajongtam, a német dívákért különösen. Akkoriban inkább Karády Katalinért rajongtam, Lottéra egészen véletlenül akadtam. Lotte Lenya Kurt Weill múzsája és felesége volt, és Brecht színházában játszott. Brecht darabjait és Weill zenéjét mindig is szerettem, főleg németül. Szerintem nagyon szexis, ha egy díva ezen a nagyon furcsa nyelven énekel. Nem is értem, hogy a német nőknek miért vannak párválasztási problémáik, mert németül beszélni nagyon szexi. Mindenképp egy nőt, egy dívát akartam beszélőnek, címversnek megtenni, de Karády egy borítón nagyon banális, nagyon olcsó megoldás lett volna. Vonzottak a német dívák, és gondoltam, ha odarakunk a borítóra egy alig ismert valakit, akkor jobb lesz. Akkoriban is egy kattanásról volt szó, fél évig Lotte Lenya bűvkörében éltem, csak őt hallgattam, minden fellelhető felvételét megnéztem, és elolvastam a Kurt Weill-lel való levelezését is. Kemény nő volt, idősebb korában még James Bond-filmben is játszott. Egy kicsit ronda volt, és ha az ember ránézett, nem azt mondta, hogy ez egy nő, hanem egy asszony. Benne minden megvan, azért szeretem.

Említetted, hogy a következő kötetnek megvan a címe. Ha jól tudom, ötévente adsz ki új kötetet. Ez a továbbiakban is így lesz, hogy öt év múlva jön a következő?

Igen. 2014-ben. Szeretem ezt az öt évet.

És miért pont öt év?

Mert az öt a szerencseszámom. Mindig is tetszettek az olyanok, mint az ötéves terv, amit azért tartottam nagyszerű dolognak, mert öt év alatt annyi minden történik, annyi mindent lehet csinálni. Egy év alatt az ember még az újévi fogadalmait is elfelejti, vagy semmi sem történik igazán. Két év az páros, a három banális, a négy megint páros, így marad az öt. Nálam mindig úgy van, hogy írom a verseket a kialakult koncepció szerint, és a negyedik év végére általában készen van a kötet, majd az ötödik évben átfuttatom egy csomó emberen, megnézzük, variálunk, kidobunk, ha kell, beleírok, és utána már nincs sok dolgom vele. Amikor megjelent a *Cigánykártya*, már rég a következő verseskönyvembe írtam a dolgokat.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

A következő kötetnek mi lesz a fő témája, koncepciója? Mi lesz benne a tőled megszokott extra?

Az a baj, hogy a következővel kapcsolatban zavarban vagyok, mert amin elkezdtem dolgozni, az nem egy vidám téma. Azt szeretném, hogy valami emlék legyen az apámnak, aki ötvenhárom évig élt, ezért ötvenhárom vers lesz a kötetben, aminek egy részét már megírtam. De az is lehet, hogy ez a kompozíció bővülni fog, és a kötet másik része a családról, a családom történetéről fog szólni. Tehát próbálok egy családi könyvet csinálni, ami biztos, hogy nagyon sötét és szomorú könyv lesz. Arra gondoltam, hogy lehetne benne egy saját magadnak gyártható családfa, vagy majd biztos, hogy kitalálok valami extrát.

Honnan jött az ötlet a Cigánykártya *kompozíciójához?*

Voltaképpen a versekkel való jóslást ráraktuk a kész verseskötetre, ugyanis maguknak a verseknek a jósláshoz eredetileg az égvilágon semmi köze nem volt. Szerintem két-három éven belül mindenki e-bookot fog használni, és a netről egy perc alatt bármilyen könyvet leszed. Nekem ezzel nincs bajom, sőt, nagyon várom már, hogy a nagyregényeket ne a polcon, meg dobozokban kelljen tárolni, ne kelljen elajándékozni, a kukára kirakni, hátha valakinek megtetszik, vagy licitálgatni rájuk a Vaterán. Nyilván hiú ember vagyok, és szerettem volna, hogy a könyvem egyszerre egy műtárgy is legyen, és amikor elkezdtünk azon gondolkozni, hogy a versek és az illusztrációk mellé még mit lehetne betenni, kezembe került Lady Lorelei jóskönyve, ahonnan az egész modellt lenyúltuk, persze más méretezéssel, hogy ne lehessen perelni. Lady Lorelei jóskönyvébe ugyanúgy be vannak süllyesztve a kártyák, mint a cigánykártyás jóskönyvekbe, aminek a kártyáihoz tartozik egy magyarázókönyv. Filó Verának a versekhez készült illusztrációi úgy néztek ki, mint a cigánykártya lapjai, ezért arra gondoltunk, hogy csinálunk belőle egy jóskönyvet, egy cigánykártya-könyvet. Igazából nem akartam és nem is tudtam ciklusokba pakolni a dolgokat, mert akárhogy rakosgattam egymás fölé, alá és mellé a verseket, nem adott ki ciklusokat. Így szép betűrendben kerültek egymás mellé a versek. Hónapokig szórakoztunk vele, míg a kötet összeállt, de szerintem nagyon szép könyv lett. Sokan azzal kárhoztattak, hogy minek rápakolni az ilyenfajta, feleslegés körítést a kötetre, de én szeretek mindent, ami nem teljesen szimpla. Ez olyan, mint, amikor egy nő felöltözik normális ruhába. Egy nő klassz meztelenül is, semmi gond vele, de ha van rajta valami, az még jobb.

Ezeken a kártyalapokon négy különböző nyelven szerepel a kártya címe: angolul, németül, ógörögül és cigányul. Miért pont ez a négy?

A magyarral együtt öt. Az alap cigánykártyán is öt nyelven van, ami mindig attól függ, hogy hol terjesztették a cigánykártyát. A német egyértelmű volt miattam,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

az angol a húgom miatt, a görög Filó Vera miatt, a cigány meg azért, mert cigánykártya.

Hány lapos a cigánykártya?

Akármennyi. Például a szörnyű Dunajcsik Mátyás amiatt kárhoztatott a Magyar Narancsban, hogy biztos azért szerepel 40 vers a kötetben, mert Románia előhívószáma a 40. Sokan azt hiszik, hogy a cigánykártya 36 lapos, de ez nem igaz, mert annyi lapos, amennyit a jósnője csinál vagy csináltat. Amikor agyaltunk azon, hogy a mi kártyánk hány lapos legyen, abból indultunk ki, hogy mindenki a 36 lapos verziót ismeri, azért ki kellett volna dobni négy verset, de én mindenképp 40 laposat akartam, mert nekem a kötet 40 versből állt össze. Akkor mondtam Verának, hogy figyeljen, mert egy hét alatt szerzek neki akárhány lapos cigánykártyát és valóban szereztem is. Az art deco kártyacsomag például 52 lapból áll, amit pedig Napóleon terveztetett egy cigányasszonnyal, az csak 24 lapos. Az mondjuk egy nagyon egyszerű jóslás, mert Napóleon megmondta az öregasszonynak, hogy olyan kártyát akar, amiből egyértelműen kiderül, hogy mi van. Szerintem az art deco kártya a legdurvább, ami eredetileg társasági hölgyeknek készült, és kiderül belőle, hogy abban a korban mi volt fontos, például: udvarló, estély, lottónyeremény. És ebben is benne vannak azok a lapok, amik nyilván még a tarot-ból származnak. Jóskártyából ezerféle van, mert mindenki, minden nép megcsinálta a maga jóskártyáit. A 36 lapos változat valószínűleg azért terjedt el, mert valaki elkezdte, mások pedig leutánozták, ahogy én is leutánoztam Lady Lorelei-t. Lehet, hogy valaki majd engem utánoz le, és elterjed, hogy a cigánykártya 40 lapos.

Hogy működik ez a kötet? Hogy kell vele jósolni?

Jósolni többféleképpen lehet. Létezik az egylapos jóslás, ami azt jelenti, hogy mindennap megkevered a paklit, kihúzol egy lapot, és elolvasod a hozzá illő verset, mert nekem az a mániám, hogy minden nap kell verset olvasni, és akinek megvan ez a kötet, az olvasson minden nap Karafiáthot, és ne mást! Hogyha mondjuk ma kihúztam volna a horgony lapját, ami ragaszkodást, nehezen mozdulást jelent, akkor ma arra gondoltam volna, hogy ma sem szakítok Legáttal (Legát Tibor – a szerk.), vagy ma sem kapok pénzt az Elle magazintól. Persze ez mind koncentráció, akarat és önbeteljesítő jóslat kérdése, mert mindig az van, amit az ember akar, de mindez a kártya mágiájához tartozik. A napi jóslás mellett létezik a három lapos kivetés, ami abból áll, hogy az első lap megmutatja, hogy éppen milyen lelkiállapotban vagy, a második, hogy min kell átlendülni, a harmadik megmutatja, hogy mi lesz. Ezek persze mind csak lehetőségek. Múltkor, amikor így jósoltam, kíváncsi voltam, hogy udvarolni fog-e nekem valaki, és nyilván arra gondoltam, hogy milyen jó lenne, ha udvarolna nekem az a fiú, akit tegnap ismertem meg. Akkor persze kijött, hogy vágy, szerelem, jegyesség. Este természetesen elgondolkoztam ezen

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

az egészen, mert a fiúval nyilván nem is találkoztunk, föl sem hívott, vagyis a lapok csak azt jelentették, hogy én fejben már eljutottam egészen addig a beteges gondolatig, hogy eljegyez az a fiú, akit tegnap ismertem meg. Az ember mindig talál magyarázatokat.

Ha jól tudom, ebben a pakliban nincsenek negatív lapok, például a halál lapja egy az egyben kimaradt belőle.

Valóban nincsenek. Nem szeretem a betegségeket, a negatív dolgokat, de azért négy-öt kétértelmű lapot benne hagytunk, például az öregedést, de azt is lehet pozitívan értelmezni, mert ha kijön mellé egy nagyon jó lap, jelenthet gyarapodást, elmélyülést, bölcsebbé válást. Ami még rossz: a démonok, a búcsú, az árulás, a villám, de a villám is lehet jó, ha én például a villámot húzom, úgy értelmezem, hogy villámcsapásként fog érni valami nagyon jó dolog. A törött tükör viszont a legrosszabb, mert azt sehogy sem lehet pozitívan értelmezni, az game overt jelent, vagyis hogy abban az ügyben már semmibe sem érdemes belekezdeni. Nálam, mivel annyira kevés a rossz lap, nagyon kicsi az esély, hogy olyan felállásban jöjjenek ki, hogy: démonok, villám, törött tükör. Viszont, ha ez jön ki, akkor már ne nagyon gondolkodjunk semmiben.

Melyik a kedvenc lapod?

A kedvencem a szívkirály, és anyagi értelemben nagyon szeretem a páncélszekrényt is.

Mindennap jósolsz magadnak?

Igen, de nem csak a saját kártyámból. Rengeteg fajta kártyám van, meg főleg, ha az enyém nem hozott ki annyira jót, mint szerettem volna, akkor kirakom a Ladyét, vagy az alap cigánykártyát. Előfordul, hogy négy-öt kártyacsomagból is vetek. Újévkor nyilván a tarot-t is, az idei évre nagyon jó lap, a diadalszekér jött ki.

Az Ulpius-háznál nem kaptak frászt ettől a kötetkompozíciótól?

De. Most elég rideg a viszonyunk, valószínűleg el is búcsúzunk egymástól, mert hálátlannak hisznek, de én úgy gondolom, hogy ha a kiadóhoz valaki odamegy egy tervvel, akkor a kiadó nyugodtan mondhat nemet. Nekem nem mondtak nemet, tehát ezért ez egy nagyon drága könyv lett, minden egyes részletével, ami hozzá kapcsolódott. A kötetet három nyomdában nyomták, a magyar kártyanyomda a kártyákat, egy másik nyomda külön elkészítette a díszdobozt, és még a könyvet reklámozó óriásplakátokhoz is ragaszkodtam. Én egy nagyon erőszakos típus vagyok, ennek ellenére lehet nekem nemet mondani, csak ne utólag kérjék számon rajtam a beteg ötleteimet. A kiadó vezetője egyébként szereti a vad dolgokat, sőt, ő még több megvalósíthatóan vad ötlettel előálló szerzőt szeretne a kiadóban.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

És milyen volt, milyen a kötet fogadtatása, visszhangja, leszámítva a „szörnyű Dunajcsik Mátyást”?

Nem tudom, leginkább semmilyen. Azok az olvasók, akik már veszik a fáradtságot, hogy kinyomozzák az e-mail-címemet, azok általában lelkesedő levelet írnak. Például ma is kaptam egy gyönyörűt, igaz, hogy egy hölgytől, aki csak annyit írt, hogy „Isten éltessen, te nagy ember!” Az iwiwen is sokan írnak lelkesedő, dicsérő leveleket. Azok, akik eddig írtak a kötetről, vagy kárhoztatják a csomagolást, vagy el vannak ragadtatva tőle, de a versekről nem írnak egy szót sem. Valószínűleg sokan nem tudnak mit kezdeni azzal, hogy van itt egy dolog, ami se nem csak dekoráció, se nem csak verseskötet. Igazából számítottam is erre a reakcióra. Azt azért egy kicsit nehezményezem, hogy az Alexandra hálózat üzemeltetői nem fogják föl, hogy ez nem egy jóskönyv, mert a kötet az egész karácsonyi időszakban a jóskönyvek, álmoskönyvek kategóriában szerepelt, mind a boltban, mind pedig az internetes listán. De nem csak az Alexandrában akarják eladni a *Cigánykártyá*t jóskönyvnek, hanem más boltokban vagy ezoterikus kávézókban is. Ez nekem egy kicsit fura.

Ehhez a könyvhöz készült egy vagy két lemez is, és a kötetnek kapható olyan verziója is, amelyben mellékletként benne van a lemez. Akkor most mi a helyzet ezekkel a lemezekkel?

A *Fekete macska* című album két verzióban jelent meg, az egyik fajta a kötet verseit dalszövegesített formában tartalmazza, jazz és kortárs zene verzióban. Ez a lemez kifejezetten a kötethez készült, és a kötettel egy napon jelent meg.

És a másik?

A másik még tavaly készült a *Maffia-Klub* című regényemhez, a *Maffia-Klub című film zenéje* címmel. Mivel abban a regényben tizenkét nő monologizált, én mind a tizenkét nőnek írtam egy-egy dalt, amihez felkértem tizenkét zenekart, és hozzájuk tizenkét énekesnőt, és így állt össze a lemez. Most meg a mesekönyvhöz készülök egy lemezzel.

A kötethez készült lemezen Tóth Evelin énekel. Őt hol és hogyan találtad meg? Mesélj róla egy kicsit!

Tóth Evelin a Hólyagcirkusz színésznője, az Ektar zenekarban énekel, és rövidfilmekben is szokott szerepelni. Régen, amikor még mindketten magyar szakos egyetemisták voltunk, nagyon utáltuk egymást különböző férfiügyekből kifolyólag. Én tudtam, hogy ő énekel, és a baráti társaság járt is a koncertjeire, de én nem, mert szörnyetegnek tartottam. Aztán másfél évvel ezelőtt Evelin egyszer csak felhívott, amit nem is értettem, sőt, ilyenkor kapásból ki szoktam nyomni a telefont, de megkért, hogy most az egyszer ne nyomjam ki, mert szeretne meghívni egy kiállításmegnyitóra,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

ahol ő fog énekelni. Azt is mondta, hogy tudja, hogy én őt utálom, de a kiállítást szervező fotós, aki az ismerősöm, szeretné, ha ott lennék. Mondtam, hogy oké, elmegyek, a kiállításon Evelin közölte, hogy megzenésítette a verseimet, de azzal próbált higgasztani, hogy nyugodtan kimehetek, miközben előadja őket, ha nem bírom. De úgy voltam vele, hogy ha már egyszer eljöttem, akkor meghallgatom, és amikor elkezdett énekelni, azt mondtam, hogy na, ez az! Mondtam neki, hogy ne haragudjon, hogy évekig gyökér voltam, és megkérdeztem, hogy nincs-e kedve velem dolgozni, és akkor furcsa módon igent mondott. Azóta sem vesztünk összse, ő a legmegbízhatóbb társam, folyamatosan fellépünk a zenekarral, és már új projekteken törjük a fejünket. Például ebben a musicalben ő fogja az Orsi nevű szinglit – vagyis engem – játszani. Ezt a szerepet kimondottan az ő hangfekvésére és hangterjedelmére írja a zeneszerző. Nagyon örülök, hogy megtaláltam őt, mert nem lehet tőle olyat kérni, amit ne tudna megoldani, mivel tanult operatechnikát, dél-indiai éneklést, közben a hagyományos éneklésben is otthon van. Tavaly jelent meg egy közös lemeze Hamid Drake-kel, a világhírű jazzdobossal, amin mindent megmutat, amit csak tud. Az Exit tíz pontot adott a lemezükre, pedig nagyon ritkán szoktak tíz pontot adni egy albumra. Az enyémre csak hetet adtak a rohadékok. Abban egyszer olyan, mint egy ősnéger asszony, máskor meg, mint egy díva, és van, amikor egy kisgyerek. Iszonyú nagy a hangterjedelme, alakváltó, mindent meg tud csinálni a hangjával. Nagyon sok énekessel, előadóval dolgoztam már együtt, és tudom, hogy velem nem könnyű, mert elég hisztérikus természet vagyok, és Evelin is az, de valahogy ez a két hisztérikus pólus kicsapta egymást. Nagyon ritka, hogy a többhetes stúdiózás közben csak egyszer van zokogva kiszaladás az esőbe.

A másik fontos nő az életedben Filó Vera, aki az előző kötetedet, a Café X*-et és a* Cigánykártyát *is tervezte, illusztrálta. Hogy kezdődött a vele való munkakapcsolatod?*

Verát is utáltam évekig, mert nagyon idegesített, hogy 2002–2003 tájékán mindenütt őt ünnepelték, és nagyon nem tetszett, hogy mindenütt Filó Verába botlom. Egyszer meghívtak minket együtt Stuttgartba, őt mint fiatal női drámaírót, engem meg mint költőnőt. Nagyon paráztam attól, hogy egy hétig egy vonatkupéban, egy szobában leszünk, de amikor véletlenül rám feküdt a vonatkupéban, mert nem vette észre, hogy én már lefeküdtem aludni, nagyon aranyos és könnyű volt, és én akkor annyira meghatódtam, hogy megkedveltem. Amikor a *Café X*-et csináltuk, nem mondtam neki semmilyen instrukciót, csak azt, hogy szép rajzokat szeretnék. Vele nagyon szeretek dolgozni, mert olyan, hogy megcsinálja a dolgot, nekem pedig csak annyit kell csinálnom, hogy leokézom, vagy nem. Az ilyen emberekhez munka szempontjából nagyon hűséges tudok lenni. Például mindig Marjai Judit fotóz engem, a ruháimat pedig szinte minden alkalommal a Manier Szalon és Tóth Virág csinálja.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Szóba került a Maffia-Klub *című regény is. Tervezel még regényt írni?*

Igen. Írok is, de még nagyon béna. Mindenfélét tervezek írni, szerintem annyi regény-dráma terve, mint nekem, senkinek sincs. Állandóan jegyzetelek, nagyszabású terveket gyártok. A regény egynegyede egyébként már kész van, de eddig még senkinek sem tetszett, aki olvasta, ami azért egy kicsit elgondolkoztatott. Ez a kedvenc rendezőm, Fellini *Júlia és a szellemek* című filmjének átirata lenne, *Juli és a szellemek* címmel, áthelyezve a mai Magyarországra, egy fiatal nő szemszögéből. Nagyon izgatnak a különböző megcsalásos történetek, hogy ki kivel marad, ki kivel nem marad, ki kihez lesz hűséges, hűtlen. Nagyjából erről szólna a történet. Van benne egy tehetségtelen regényíró, Mini, aki mindig újabb és újabb regényekkel áll elő, és mindig ezek mozdítják elő a cselekményt, de egyelőre még se füle, se farka nincs az egésznek, eddig hat fejezetet írtam meg belőle. De most inkább a vers, a fordítás és a musical érdekel.

És akkor még ott vannak a dalszövegek. Ha jól tudom még Koncz Zsuzsának is írtál dalszöveget, amire nagyon büszke vagy. Nálad hogy viszonyul egymáshoz vers és dalszöveg?

Nagyon sokszor írok át verset dalszöveggé, mert ha már van egy jó kis rímem, azt könnyű „lebutítani dalszöveggé". A dalszövegnél mindig az a lényeg, hogy könnyen fogyasztható, gördülékeny legyen, hogy ne torlódjanak benne a hangok, hogy szépen hajlítható legyen. Általában könnyen írok dalszöveget, és már jó sokat megírtam, mert nagyon zenében gondolkozom. Egyszer szeretnék egy igazi slágert írni, tetszene, ha egy egész ország Karafiáthra táncolna. Csak ehhez nem gondolkodom még eléggé slágeresen, és az elgondolkodtatóbb dalszövegeket jobban szeretem. A szemét Exit is azt írta, hogy Karafiáth zenéjéhez első sorban türelem kell, ami azért nem annyira a sláger felé tereli a dolgot.

Koncz Zsuzsán kívül, még kinek írtál dalokat?

Gerendás Péternek, Soma lemezére két dalt is írtam, és a Kaukázus *Győr* című számát is én írtam. Általában elszórt felkéréseket kapok, jobban szeretek magamnak dalokat írni, azért is csinálom a saját lemezeket, mert tudom, hogy elég speciális az ízlésem, nem véletlen, hogy nem sokan szeretik azokat a zenéket, amiket én. Nekem a kortárs zene a mindenem. A horror-sanzon műfaját én találtam ki, nekem nagyon tetszik, és próbálom a sanzon-punk műfajával együtt átnyomni a köztudatba.

És hogy megy?

Sehogy. A húgom sem bírta végighallgatni a lemezemet, és azt mondta, hogy vegyem ki, mert megfájdult a feje.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

A prae-s blogodon azt írtad, hogy azért lettél költő, mert elvetélt zenész vagy.

Igen, világéletemben zenész akartam lenni, frontember, popsztár…

És ez miért nem jött össze?

Aki már hallott engem, akár a saját együttesemben énekelni, az többé nem teszi föl ezt a kérdést. A blogomra azt is megírtam, hogy sokáig ápolgattam magamban azt a fájdalmat, hogy azt gondoltam, hogy a hegedű lesz az én utam, de nyolc év hegedülés után elcsíptem egy telefonbeszélgetést a hegedűtanárom és az édesanyám közt, amiben a tanárom kérte a szüleimet, hogy most már tényleg magyarázzák el nekem, hogy semmi, de semmi tehetségem nincs ehhez a dologhoz, és nincs értelme több energiát beleölni. És én abban a percben ki is iratkoztam az Ifjú Operabarátok Köréből.

A versben mégis ott van a zene…

Igen. Ez a musical is éppen azért érdekel, mert szeretem, ha megzenésítik a dalszövegeimet. Ha valaki meg akar zenésíteni, ahhoz hozzá szoktam járulni, mert nagyon szeretem visszahallani a saját soraimat. Erről jut eszembe, hogy sokoldalú egyéniségemre jellemzően forgatókönyveket is írok, és nagyon büszke vagyok arra, hogy bemutatták a Filmszemlén azt a nagyjátékfilmet, ami az én egyetemista éveimről szól, és aminek én írtam a forgatókönyvét. Ennek a filmnek a betétdala a punkzenekarom slágere, a *Vérhóhér dala*, ami a film végén jazz-verzióban el is hangzik, aminek a refrénjére vagyunk a legbüszkébbek, ami csak annyi: „Szűrd le, szűrd le, szűrd le a tanulságot!”

A verseidről még annyit, hogy szinte minden versedben van valami önéletrajzi momentum.

Van. Én a tipikusan rossz alanyi költő vagyok, mert mindig magamról írok. Ezen most próbálok változtatni, de nem nagyon tudok magamon túllépni. Leginkább azért, mert kedvelem, szeretem magamat.

(Elhangzott 2010. február 8-án.)

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

„A Wikipédia én vagyok”

Förköli Gábor beszélgetése Balázs Attilával

A meztelen folyó című regényed narrátora-főhőse először akkor találkozik az Új Symposion folyóirattal, amikor apja szexújságai között turkál. Nálad hogyan zajlott le ez a találkozás?

Pontosan úgy, ahogy elmondtad. Az Új Symposion valamikor a hatvanas években indult, a Vajdaság meghatározó folyóirata volt. Egészen a nyolcvanas évekig szépen működött, amikor lesújtott rá a hatalom pörölye, mint a Mozgó Világra, és ’83-ban teljesen átformálódott. Avantgárd folyóirat volt annak köszönhetően, hogy Jugoszlávia meglehetősen nyitott ország volt; azt mondják Magyarország volt a keleti tömb legvidámabb barakkja, ami nem igaz, mert Jugoszlávia volt az. Sok minden eljutott hozzánk, irodalom, művészet, filozófia. Édesapám, aki fura ember volt, magyar nyelvet és irodalmat tanított az újvidéki főiskolán, amikor is egy éjszaka megpattant benne valami, s másnap elhatározta, hogy bohóc lesz. Édesanyámnak annyit sikerült elérnie, hogy ne bohóc legyen, hanem az újvidéki rádiókabaré főnöke. Olvasta az Új Symposiont is, de polgárpukkasztónak tarthatta. Még gyerek voltam, a szobában rugdostam a focilabdát, s begurult az ágy alá. Benéztem utána, s két stóc kiadványt találtam. Az egyik volt az Új Symposion, a másik pedig az akkoriban meglehetősen liberális országnak számító Dániában kiadott pornóújság volt. Úgyhogy először természetesen nem az Új Symposionhoz nyúltam, hanem ez utóbbihoz, amin ma sem lepődöm meg különösebben. De aztán olvasgattam az Új Symposiont is. Láttam, hogy apám mindenféle jeleket írt a lapba. Gyakorlatilag aláhúzta az erotikus vagy rázós részeket, mintha vizsgára készült volna, különböző színeket használt. Előszeretettel huzigálta alá Ladik Katalin erotikus verseinek akkoriban ominózusnak számító részeit vagy Tolnai Ottó általa blődnek tartott, hihetetlen szürreáliáit vagy Domonkos István verseinek ugyancsak erotikus részleteit. Amikor elkezdtem írni az Új Symposionba, rájöttem, hogy nyitott kapukat döngetek, mert apám előbb írt a lapba, mint én; persze csak ilyen formában. Szóval végül az Új Symposionnál kötöttem ki, ott lettem íróvá. De gyerekkoromban, amikor olvastam a folyóiratot, különösen azok a részek, amiket apám aláhúzott, engem is irritáltak. Egy nagyobbacska gyermek realitásérzékével úgy éreztem, hogy ezek az avantgárd figurák hülyék, bolondok, s nem értettem, miért írnak így, amikor lehet szépen is írni. Rájöttem aztán, amikor később bejártam az ágy alá néha jobbra, néha balra érdeklődve, hogy ezek a groteszk dolgok, a szürrealizmus, az abszurd

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

engem igazából nagyon érdekelnek. Így az irodalom fogaskereke nem a realizmuson keresztül csípett el engem.

És mikor állt be ez a változás?

Amikor én is elkezdtem írni. Egyáltalán nem gondoltam, hogy prózát fogok írni, néhány versem volt ekkor. Összesen négy gyermekkori versem van. Az egyiknek fantasztikus címe van, *Volt egyszer egy róka*, s így hangzik: „Volt egyszer egy róka, nem fért be az odújába. Mit tehetett szegényke? Elment hát a hegyekbe. Meglátja egy egérke, és megkérdi: Mi baja van, őkelme? Hagyjál nyugton, egérkém, nincsen nekem szerencsém, annyi a bajom, mint szőr a hasamon." Ez körülbelül megmutatja korai ars poetica gyanánt, hogy mivé fejlődhettem volna.

Az írói indulásod teljes mértékben az Új Symposionhoz köthető?

Teljes mértékben. Ott éppen valamiféle nemzedékváltás volt, s valahogy én is bekerültem. Megboldogult barátom, Sziveri János költő volt a társaság centrumában, ott volt még Fenyvesi Ottó, Csorba Béla is. Kissé az ágy alatti földrajzom mintájára balra volt az egyetem, jobbra a kocsma. Észrevettem, hogy egy társaság valahogy balra indul, de egy újabb svunggal elhúz jobbra, és eltűnik a kocsmában. Kíváncsi lettem, mi történik ott benn, s én is odamentem. Ott az történt, hogy amikor Sziveri János berúgott, fölpattant az asztalra, s addig szavalt, amíg a földühödött szerb pincérek le nem taszították onnan. Ez ismétlődő performansz volt, Sziverit igazából sosem tiltották ki. Ez a társaság rájött, hogy van egy harmadik hely, ahol az ember jól érezheti magát, az pedig érdekes módon a templom tövében, az újvidéki Katolikus Portán volt. Ott, az apácák mellett táborozott le az Új Symposion szerkesztősége, mert ott volt az Ifjúsági Tribün. Ott, az apácák társaságában született például *A parázna söprű* című vers Ladik Katalintól. Ebben a szerkesztőségben nagyon élénk szellemi élet folyt, s ha összehasonlítom a mostani folyóirat-szerkesztőségek munkájával, akkor azt tudom mondani, hogy nagyon színes, életes és üdvös dolog volt ez, hiszen az ivászaton kívül hasonló világnézetű emberekkel lehetett ott vitázni. Most más a gyakorlat, az ÚS Veszprémben működő utódját, az EX Symposiont interneten keresztül szerkesztjük, s az már nem ugyanaz, mint az egykori szerkesztőségi élet. Úgy látom, hogy a többi mai folyóirat is ettől szenved. Pedig a szerkesztőségben pezsgővel vagy anélkül, pezsgő szellemi életnek kell folynia.

Amikor 1983-ban szétverték a Sziveri-féle szerkesztőséget, akkor te is tagja voltál a szerkesztőbizottságnak, vagy csak szerzőként dolgozták a folyóiratnak?

Tagja voltam, olvasószerkesztője. Előtte olyan szövegeket tudtunk publikálni, amelyek Magyarországon nem jelenhettek meg, például Mészöly Miklós és az induló Esterházy, Nádas, Konrád állandóan írtak nekünk. Mészöly gyönyörű ember volt, szellemes és jó beszédű, szerettük ott látni a szerkesztőségben, ahol gyakran

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

megfordult. 1983-ban aztán megszűnt ez a lehetőség. Az Új Symposion KISZ-es lapként indult annak idején, és nem is tudott önállósulni. Amikor egy nagy színházi fesztivált megtámadott az egyik kolléganőm (Radics Viktória – a szerk.), akkor kitört a botrány. Visszamenőleg eljutottak egészen oda, hogy én milyen vad, erotikus dolgokat jelentetek meg a lapban. Arra hivatkozva, hogy ez káros az ifjúságra, meg persze politikai indokokkal szétrobbantották a szerkesztőséget. Bár nem tudok franciául, a francia mellé a szerbet nézve fordítottam Georges Bataille-t, és akkoriban nagyon nagy megütközést váltottak ki a szövegei. A folyóiratszám megakadt a nyomdában. Akkoriban még ólombetűkből szedték ki az oldalakat, s a szedőnek fennakadt a tekintete a különböző erotikus cselekvéseken, s odaírt a margóra mindenféle megjegyzéseket, és megfeledkezve arról, hogy mennyire beleélte magát a dologba, fogta az írást, visszavágta, mondván, hogy ezt nem hajlandó kiszedni. De aztán ez a lap a kezem ügyébe került, és láttam, hogy mekkorákat élvezett ezen az egészen, mielőtt visszadobta volna. Szimptomatikus vita kezdődött, arról szólt, hogy vajon egy öntudatos szocialista munkás, aki történetesen egy szedő, köteles-e elvégezni ilyen esetben a feladatát, vagy megállíthatja-e ezt a parázna szemetet, s visszadobhatja-e. Hosszú huzavona után az volt a konklúzió, hogy igen, megteheti. Még a nagy szabad Jugoszláviában is, ami ugye mégiscsak az egypártrendszer minden ismérvével bírt.

Kilencven előtt megjelenhettél magyarországi lapokban?

Igen, már a nyolcvanas évektől kezdve. Az első magyarországi könyvem a Magvetőnél jelent meg a JAK-sorozatban, mind a mai napig nagyon szeretem, a címe: *Ki tette a macskát a postaládába?* Egyszer egy antikváriumban – ugyanis nagyon szeretek a saját könyvemre bukkanni antikváriumban, kivéve persze, ha dedikált példányról van szó – megtaláltam ezt a könyvet, nekem már nem volt belőle egy darab se. Megnéztem, úgy tűnt, minden rendben van, megvettem. Mondjuk az ára megalázó volt, tíz fillérbe került. Otthon meg belenéztem, s az állt a belső címlapon, hogy Molnár Miklós: *Processzusok*. Így jött ki a nyomdából. Mondták, őrizzem meg, mert unikátum, mert többet ér, mintha az eredeti könyvemet találtam volna meg. Visszatérve a könyvemre – na meg az erotikára – amikor megjelent, az Artisjus küldözgette a papírjait, amik keresztülmentek Belgrádon, ott is még machináltak velük valamit, s úgy érkezett meg hozzám, hogy a budapesti Magverő (!) Kiadó küldi őket nekem. Folyóiratokban is nagyon sokat publikáltam, sokfelé.

Az írásaidban sokszor megidézed ezeket az időket, s az lenne a kérdésem, hogy ez nálad valamiféle nosztalgia vagy legendagyártás?

Ezt az időt nem tudom lezárt korszakként kezelni. A *Cuniculus*t például a mai napig nem tudom lezárni, s nem is tudom kihagyni a *Kinek Észak, kinek Dél* történetéből. Azért nem, mert amikor a *Cuniculus*t írtam symposionistaként, úgy látszik, hogy

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

az apám ágya alatti szövegek jobbról és balról is hatottak rám, s valami polgárpukkasztó dolgot szerettem volna. A történelemórákat nem nagyon szerettem, mert állandóan Tito bácsi partizánjairól kellett tanulni mindenfélét. Újvidékkel szemben állt Pétervárad, Európa egyik legnagyobb erődje, amelyet a török ellen építettek, a török meg sokáig nem jött, mint a Buzatti-regényben. Felvittek minket ebbe a várba, s gondoltam, hogy végre valami érdekes fog történni. De hiába volt ott Savoyai Jenő és Haynau festménye, hiába ott kötött békét Mátyás a velenceiekkel, erről mind nem volt szó. Hanem le kellett néznünk a városra, s akkor megtanultuk, hogy ez a Tito marsall sugárút, ez a nem tudom már milyen partizán néphősről elnevezett utca, keksz- vagy gumigyár – a történelem fintora, hogy utóbbi már kondomgyárrá silányult, de még mindig viseli a néphős nevét. Amikor avantgárd symposionista lettem, a pétervárádi vár elkezdett zavarni, legszívesebben felrobbantottam volna, úgy éreztem, fölöslegesen terpeszkedik ott. Még a végén az ember kísértésbe esik, hogy történelmi regényt írjon róla, ami aztán tényleg mindennek a teteje. Aztán pár évtized múlva rájöttem, hogy a pétervárádi vár hihetetlen emberi tapasztalatok sűrítménye, amit én addig észre se vettem. S akkor pár éve nekiláttam megírni a *Kinek Észak, kinek Dél*t. De már amikor a *Cuniculus*t írtam, akkor is valamifajta történelmi regényt akartam írni, mert kielégítetlen voltam ebből a szempontból; történelmi regényt, de másmilyent. Úgy gondoltam, hogy ha ennyi partizán van a történelemben, akkor miért ne viselkedhetnék partizánként az irodalomban. Gondoltam, hogy mindenféle regiszterben, amiben csak tudom, különböző mimikrikkel, stílusváltással, a legkomolyabb történeti szövegektől kezdve a bibliaimitációkon át a képregényszövegekig megírom a nyulak történetét úgy, mintha az emberiség történetét írnám. Így kerültek a *Cuniculus*ba partizánnyulak. Később fedeztem fel Michel Foucault-nál azt a gondolatot, hogy többféle történelem létezik. Legfontosabb vezérelvem a homo ludens eszménye volt. Egy kritikus, Bognár Antal, akire sokáig haragudtam, azt írta a regényről, hogy bravúros ugyan, de ő azt szeretné, ha ez az író megírná az emberek történetét. Ezt földhözragadtnak és alpárinak tartottam. De pár évtized múlva, amikor ránéztem a pétervárádi várra, akkor eszembe jutott ez a kritikus, s félig-meddig bocsánatot kértem tőle gondolatban.

Új regényedben állandóan forrásokra hivatkozol. Mennyire fontos neked, hogy meglegyen könyvedben a hitelesség látszata?

Amikor a *Cuniculus*t írtam, akkor a posztmodern felé haladtunk, s az *Új Symposion* szerkesztőségében és az én íróasztalomon is bőszen folyt az áltények gyártása. A játék lényege az volt, hogy ami játék, kitaláció és fantasztikum, az abszolút tényként hasson, s fordítva: ami történetileg verifikálható, az spekulációnak tűnjön. Jó szórakozás volt például Tito-szöveget átírni spekuláció formájában. Ez egy stilisztikai átalakítást igényelt. De nem ezért robbantották szét a *Symposion*t; ezt a szöveget sajnos meg is semmisítettem. A *Kinek Észak, kinek Dél*t azért írtam, hogy megértsem, mi történt,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

hiszen ha az ember alól egy egész országot visz el a háború, azt észreveszi. Ilyenkor hihetetlen öniróniával azt szoktam mondani, hogy én lassú felfogású ember vagyok, ergo vastag könyvet kell írnom erről a témáról, hogy magam is megértsem, mi történt ott. Éppen ezért háromszor kellett végigmennem ezen a hosszú úton, és rájöttem, hogy így sem értem. De azért örülök, hogy megszületett ez a könyv. Amikor áttelepültem 1991-ben, akkor dúlt a háború, s úgy éreztem, korán jöttem el. Gondoltam, visszamegyek, és megnézem magamnak ezt a háborút; nem puskával megyek – ez elvi kérdés –, de kamerával. A horvát-szerb frontszakaszon bóklásztam a legszörnyűbb időkben. Azt hittem, a kamera nem olyan szörnyű, mint a puska, de a csatákat senki sem hiszi el halottak nélkül, ezért rá kell közelíteni a halott emberek arcára. Ez olyan mértékű behatolás egy halott ember privát szférájába, hogy rájöttem, ez egy dögkeselyűmunka, hiába akarsz valamifajta igazságot megmutatni, hiába magyarázod magadnak, hogy azért teszed, hogy a világban felfigyeljenek erre, és segítsenek. Rá kellett jönnöm, hogy ez nekem nem való, és hogy nekem jobb az íróasztal. De azért még végeztem utána is újságírói munkát, sőt most is az vagyok pluszban vagy mínuszban. Ez volt a személyes tapasztalat. Ezen kívül sokat kutattam, jártam délvidéki levéltárakba, ennek eredménye az eddigi legvastagabb könyvem. Mindig gondolkodtam azon, hogy mit is jelent a borgesi világkönyvtár fogalma, hogy képzeli Borges azt, hogy az egész világ egy könyvtár. S nem is ott, a könyvtárban értettem meg igazán, hanem az internet döbbentett rá arra, hogy mi az a világkönyvtár. A világkönyvtár maga az internet, ahol innen helyből besétálhatsz akár az argentin könyvtárba is. Rájöttem arra, hogy milyen jó olvasni a Wikipédiát, és arra, hogy a Wikipédiát igazából nem is kell átírni, mert az maga a valóság és a valótlanság hihetetlen elegye, önmagában kész mű, nem szabad rajta rontani. A Wikipédia én vagyok. Úgyhogy sok mindent átemeltem belőle. Itt is működtetem azt, hogy ahol fennkölten kellene fogalmazni a téma miatt, ott a Batman-filmek szlengjét használom.

Van szerinted valamilyen átjárás a Kinek Észak, kinek Dél *mesélős világa és az eszszé között?*

Pályám elején sokat írtam az amerikai irodalomról, ezek esszék voltak, s úgy látszik, hogy ez nagyon megkötötte a kezemet. Sokáig azt gondoltam, hogy voltak boldog idők, mielőtt még az esszé megölte volna a regényt, de az új könyvemben különösen sok esszéisztikus rész van.

Történetdarabkákban, novellákban gondolkoztál, vagy előbb volt az átfogó koncepció, hogy írsz egy nagy szövegegységet Pétervárádról, aztán Újvidékről, s még egy harmadik, lezáró részt?

Már az elején éreztem, hogy egy hatalmas nagy konstrukció lesz, hogy ebbe a könyvbe mindent belerakhatok, amit csak gondolok erről a témáról. Hogy lesznek benne esszészerű passzázsok, s előrelendítő akciós részek. Azon kívül, hogy szerettem volna

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

megtudni, mi történt a Balkánon velünk és Jugoszláviával, az indított még erre a regényre, hogy találkoztam egy könyvvel, Újvidék monográfiájával, amelyet egy zentai pap, Érdújhelyi Menyhért írt, aki összeveszett összes barátjával, ismerősével, még Istennel is. De olyan jól megírta Újvidék monográfiáját az 1800-as évek végén, hogy egyből lefordították szerbre és németre. A húgomnál bukkantam rá, azonnal magával ragadott, s tudtam, hogy megtaláltam az alapművet az új könyvemhez. Kutatni kezdtem ez után az ember után, aki mindenkivel összerúgta a port a Délvidéken, s a végén kivándorolt Amerikába. Olvasgattam a zentai levéltárban, nézegettem kanadai és egyesült államokbeli forrásokat, s rájöttem, hogy ez az ember kétszer halt meg. Ez egy regényíró számára nagyon érdekes. Akkor már tudtam, hogy megvan a következő motívum, ami engem előre fog vinni. Az emberek miért mennek el Amerikába? – ez mindig is érdekelt, noha én is szerettem volna elmenni. S miért halnak meg ott kétszer?

Gondolom számítógéppel írsz. Ez a szövegalkotási technika megkívánja ezt a szövegalkotási módot, nem?

Persze, már régóta számítógéppel írok. Amikor még Jugóban éltem, volt ott egy Playboy-szerű lap, azt ott Startnak hívták. Nagyon jó interjúk voltak benne, például John Updike-kal, aki már akkor számítógéppel írt. Az újságíró azt a kérdést forszírozta, amíg Updike el nem küldte a fenébe, hogy nem kerül-e ezzel tisztességtelen előnybe a többi íróval szemben. Én mindenesetre érzem a számítógép előnyeit, s szeretek is szörfözni rajta. A történelmi regény írásában nagyon sokat segít a gép, nemcsak a Wikipédiával kecsegtet, hanem a több darabból összeálló szövegen is könnyebb a segítségével fogást találni.

És nálad nagyon fontos a tipográfiai játék is, a Cuniculus*ban talán még látványosabb is a képbetétekkel együtt…*

Igen, a bohó ifjúság, akkor még rajzoltunk is a könyvbe. Úgy gondoltam, hogy a könyvben a nagy szürke felületek nagyon idegesítők, meg kell őket törni. Akkor még írógéppel dolgoztam, s ha elszúrtam valamit, azt nagyon utáltam felülírni, ezért azt szépen átrajzoltam, lett belőle nyíl, virág, kisnyuszi. Amiben még segít a számítógép: vizualizálni a sokszálú történetet. A klasszikus történelmi regénnyel, mint például az *Egri csillagok*, ugyanis az a bajom, hogy – és itt nem hazudtolom meg eredendő erotikus beállítottságomat – már a regény elején, amikor a kisfiú és a kislány fürdik, nem veszik észre azt, hogy egyikük kisfiú, a másik kislány. Ez már rögtön nem tetszett. Nagyobb probléma, hogy az olyan multikulturális közegben, mint a Vajdaság, nagyon nehéz olyan statikus kamerával dolgozni, mint az *Egri csillagok*: egy nemzet vagy egy szubjektum szempontjából próbálja megragadni a történelmi idő egy szeletét. Ez a fekete-fehér ábrázolásmód nem bonyolultabb egy spagetti-westernnél. Így egy sokszínű környezet megragadására, mint a Balkán, teljességgel használhatatlan. Ezt legutóbb a Nemzetiben próbáltam elmagyarázni, ahol Alföldi Róbert kérdezett,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

s volt bátorságom fikázni az *Egri csillagok*at. S utána azt mondták, hogy azért nem veszik a regényt, mert bántottam Gárdonyi Gézát. Hát, ha ezen múlik…

Egy ilyen sokszálú regénynél mikor érzi azt az ember, hogy le kell zárni?

Amikor nagyon elfárad. Az Élet és Irodalom négyesfogata az Írók Boltjában vitatkozott a könyvről, s többen is arra az álláspontra jutottak, hogy hirtelen van vége, tovább kellett volna írni. De azt hiszem, pontosan annak a veszélyét sikerült elkerülnöm, hogy túlírjam. Ott, ahol abbahagytam, egészen új időszerkezet kezdődne.

Nem érezted, hogy így is túl sokat akarsz mondani? Személyes vonatkozásoktól kezdve mitológiáig és néprajzig minden van ebben a könyvben, s folyamatosan tágul a tér, amelyet leírsz, még Amerikába is eljutunk.

Abból a szempontból is nagyon örülök ennek a könyvnek, hogy – bár alig emlékszem, hogy mi hol van benne – megtalálok benne mindent, amit erről a témáról ki tudtam találni. S ha keresek valamilyen tényszerű dolgot, akkor a saját könyvembe belelapozva eszembe tudom újra juttatni. Nekem ez egy nagyon hasznos kézikönyv.

Kanyarodjunk egy kicsit vissza a Magyarországra való áttelepülésed idejére. Azon kevés magyar író közé tartozol, akiről a művei alapján lehet tudni, hogy pontosan hol lakik, nevezetesen a Király utcában. Ez megjelenik a Király-album *c. könyvedben. Miért ragaszkodsz ennyire ehhez a helyszínhez?*

Az, hogy valaki átjön Szerbiából, s itt letelepedik, az önmagában nem nagy dolog. Sokkal érdekesebb az, ha valaki elmegy Tasmániába. Bizonyos szempontból azonban ez bonyolultabb. Én ezt úgy tudnám megfogalmazni, hogy emigráltam az anyaországba, ami elég groteszkül hangzik. Úgyhogy az én átjövetelem mindenképpen regénybe illő. Valahogy úgy jött, hogy éppen a Király utcában találtunk lakást a feleségemmel és a lányommal. Nagyon gyorsan felfedeztem, hogy a Király utca is multikulti, kínaiak vannak ott, görög, indiai étterem, török falafel, a házban laknak görögök, olaszok, angolok és írek, sőt még sziámi macska is van… Mindig ragaszkodtam valamifajta tájhoz, földrajzi egységhez, városrészhez, máskülönben az ember elröppenne, mint egy lufi. S a Király utca nagyon jól jött nekem az újvidéki Telep helyett, mert addig az volt az a hely, amely lekötve tartott. De nem vagyok röghöz kötött, mert az én világom nagyapám tanyájától, ahol lovak és tehenek is voltak, egészen az Empire State Buildingig terjed. A szülőföldet szeretem kiterjeszteni a szellemi szférába is. Így beletartoznak a szülőföldbe a bosnyákok és az amerikai indiánok is. Ugyanakkor szeretek ragaszkodni egy utcához, egy városrészhez.

És otthon érzed magad, gyűjtöd a történeteket a kínai éttermekben?

Hogyne, ezek benne vannak a *Király-album*ban és *A meztelen folyó*ban. A *Kinek Észak, kinek Dél* viszont más irányba vitt el.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

A szóban előadott történetek, pletykák meghallgatása és továbbszövése mennyire áll hozzád közel? Érzel-e kapcsolatot a rádióbeli munkád és az írástechnikád között?

Szerintem a rádióban sokkal könnyebben megjelenik az irodalom, mint a tévében vagy a filmen. De a rádió az irodalmi munkásságomban nem meghatározó tényező. A pletyka mint olyan engem is érdekel, mint minden normális embert, főleg ha rólam szól. Annak a folklórnak a része, amelyet nagy előszeretettel használok. Az angol irodalomban a gossipnak külön irányzata van, a pletykairodalom aztán elvisz egy irányba, amelyet kritikusok anekdotikus stílusnak neveznek. De amikor írok, nem gondolok arra, hogy anekdotikus irányzatot képviselnék. Arról írnak mostanában, hogy a prózaírók újra felfedezték a mesét, a történetet. Én meg sohasem hagytam el, s így van ezzel sok más író is. Az anekdotát nem tudatosan művelem, ha egyáltalán. Nem tartozik rám ez a műfaj. Viszont eszembe jutott egy anekdota, ami a regény szempontjából nagyon fontos. A pétervárádi várat az 1600-as évek végétől kezdték el építeni, úgy 1780 körül fejezték be. Az építéséhez nagyon sok embert összefogdostak a környéken. Az embertelen munkába sokan belepusztultak, s beépítették őket a várba. Amikor pedig Mohács után nyomultak be az országba a törökök, akkor Ibrahim pasa megrohamozta a vár elődjét, és ezrével haltak meg emberek. Úgyhogy a vár története bővelkedik véres epizódokban. Itt lendül egyet a történelem kereke, ahogy írni szoktam, s ott vagyunk Jugoszláviában a nyolcvanas években: a vár először a katonaságé volt, majd kiebrudalták őket onnan; ezután a szerelmes pároké lett, főleg homoszexuálisoknak volt a találkozóhelye, utána pedig színházi fesztiválnak adott otthont. Valamikor erre a fesztiválra érkezett három indián: ők voltak az Apacs Avantgárd Színház, egy öreg meg két ifjú harcos. Az előadást este tartották a várban, az öreg sámán tüzet rakott, mindenféle porokat dobált a lángba, amitől teljesen transzba esett, s különféle motívumokat hozott fel az indiánok történetéből, harcok, bölényvadászatok, születés, halál, amiket a két ifjú harcos eljátszott. Az egyik pillanatban az öreg indián felugrott, megmeredt, és hanyatt vágódott. A közönség elkezdett tétován tapsolni, de láttuk a két ifjú harcos arcán, hogy ez nincs benne az előadásban. Hívtunk mentőt. Akkoriban Pétervárádon volt Európa egyik legjobb szívkórháza, mielőtt lebombázták volna. Megvizsgálták az öreget, de semmit nem találtak nála. Öt napig aludt. Amikor felébredt, újságírók vették körül. Teljesen kipihenten válaszolt a kérdéseikre, hogy révületében a szellemeket hívta, de nem számított arra, hogy ilyen rengeteg szellem fogja megrohanni. Eszembe jutott, hogy itt tényleg ezrével pusztultak el emberek, s erre senki nem figyelmeztette az öreg indiánt. Ez az anekdota talán tartalmaz valamit a valóságnak és a valóságon túlinak a keverékéből, ami a regény egészében megjelenik; bele is került a könyvbe a történet.

(Elhangzott 2010. április 8-án.)

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

„Milyen a mondat, amikor faltól falig ér”

Evellei Kata beszélgetése Parti Nagy Lajossal

Szeretettel köszöntjük Parti Nagy Lajos írót, költőt az Eötvös Collegium Magyar Műhelyében. A nemrég megjelent, A pecsenyehattyú és más mesék *című mesekötetről beszélgetnénk, amelyet Banga Ferenccel közösen készítettek.*

Én életemben nem írtam mesét, és ha Banga Ferenc grafikus nem keres meg az ötlettel, valószínű, hogy nem is kerül rá sor. Banga húsz évvel ezelőtt benevezett egy pályázatra, erőszakmentes népmeséket kellett válogatni, ahhoz rajzokat készíteni, melyekből majdan animációs filmek lettek volna. Banga csinált egy nagyon finom pakkot, kiválasztott tizenhárom mesét a világ mesekincséből. Valamikor, amikor maguk még nem léteztek, létezett egy *Népek Meséi*-sorozat Magyarországon. Nagyon jó sorozat volt, de a benne lefordított népmesék nagy részének a fordítók nem igazán adtak nyelvet – szóval ezek derék, ám nagyon gyönge szövegek voltak magyarul. A pályázatot Banga megnyerte, de a filmekből nem lett semmi, és valahogy az egész pakk eltűnt, húsz, vagyis most már huszonegy évvel ezelőtt. Tavaly Banga a Képzőművészeti Alap valamelyik irodájából, melyet fölszámoltak, kapott egy telefont, hogy jöjjön be, mert van itt neki százötven rajza. Bement, és megtalálta az egészet, meséstül, mindenestül. Az akkori munkái sokkal rajzosabbak, gyerekrajzabbak, tán még közelebb is állnak hozzám, mint a későbbiek. Mi már dolgoztunk együtt korábban, és megkérdezte, átírnám-e a meseszövegeket, ő hozzátenné a rajzokat, és ebből csinálnánk egy könyvet. Én húztam a számat, hogy minek belenyúlni népmesékbe, de megmutatta a szövegeket, és láttam, hogy ezekkel tényleg kell valamit csinálni, mert nagyon semmilyenek. Némi gondolkodás után elkezdtem magyarnépmesésíteni őket. Benedek Elek világa felől, nagyjából a 20. század eleji népmesegyűjtés nyelve és tónusa szerint. Végül ez a könyv lett belőle. Ahogy írtam, ahogy játszottam vele, nagyon megszerettem ezt a munkát. Kész, vagyis félkész anyagból mesét írni igen varázslatos tevékenység, sajnos nagyon kevés volt az időm. Az az igazság, hogy a gyöngébb mesékből lehet igazán jót írni. A jó mesékről egyszerűen lepattan az ember, nem hagyják magukat.

Ezek elég izgalmas szövegek, és semmiképpen sem szokványos népmesék.

Nem, de az alapjuk népmese.

Említette, hogy tulajdonképpen az volt a gond a Népek Meséi*vel, hogy csak tanulságból álltak, és igazából nem voltak szövegileg erősek. Ön szerint mivel lehet közel hozni*

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

a mai olvasóhoz ezt a műfajt? Ugye, hallhattuk, hogy bizonyos modern jelenségek is fölbukkantak bennük. Ezek vajon a gyerekeket célozzák meg?

Nem célozzák meg kifejezetten a gyerekeket, inkább – hogy mondjam? – nem tévesztik őket cél elől. A gyerekeket zavarja a legkevésbé, hogy nem tudják, mi például a *gamatság*. Maguk tudják? Gonoszság, rosszaság, szemétség – azt hiszem, ez egy székely tájszó. Vagy nem tudják például, mi az a *punga*. A *punga* egy román szó, nemes egyszerűséggel szatyrot vagy cekkert jelent, és az erdélyi magyarok is bőven használják. Egyébként már az irodalomba is bevonult, Bodor Ádám *Az érsek látogatása* című regényében szerepel bizonyos Punga atya. Na, így válnak köznevek tulajdonnévvé, oda és vissza, és ez például azért nagyon jó szó, mert tele van az embernek vele a szája. A gyereket tehát nem zavarja, hogy nem érti, mert a kontextusból kitalálja. A gyerekek sokkal okosabbak nálunk, sokkal. Nem tudom egyébként, hogy gyerekkönyv-e. Mielőtt a Magvető kiadta a könyvet, Morcsányi Géza, az igazgató megkért, hogy ha lehet, legyen inkább gyerekkönyv, például ne legyenek túl hosszúak a mesék, satöbbi. Amúgy én nem figyeltem erre, nem törődtem vele.
Hogy mivel lehet közel hozni a mai olvasóhoz a mesét? Erre mindenki mást mond. Szerintem a nyelvvel. Nem csak a gyerekekhez, bárkihez. Ez egy elképesztő és kimeríthetetlen kincs, a mesék nyelve. Én gyerekkorom óta nem olvastam Benedek Eleket. Illetve a kisgyerekeimnek pár évvel ezelőtt a *Világszép nádszálkisasszony* meséit. Olyan nyelve van, olyan erős, annyira sugárzik, hogy nem nagyon kell hozzátenni, s a feldolgozások nem sokat könnyítettek a Benedek Elek-féle „eredetin". Én annyit csináltam, hogy elkezdtem lapozgatni a szójegyzékét, kicsit olvasgattam – mondom, kevesebb időm volt, mint kellett volna –, majdnem hogy azért, hogy szagot kapjak, de azért az egész ne legyen pusztán egy imitáció. Persze tettem bele anakronizmusokat, ha úgy tetszik a magam szórakoztatására, ezek nem idegenek a mesétől. Hiszen hogyha a hatvanas vagy a hetvenes években születtek volna népmesék, akkor nyilván lenne bennük gáztűzhely meg gázpalack meg nem tudom én, ezerkettes Lada meg Zsiguli. Mert hiszen tényleg egykorúságból dolgozik és gyűjtődik a mese, csak ezek az egykorúságok aztán kikopnak belőle. Bekerül ebbe a különös meseidőbe, amiről soha nem tudjuk, mikori. Például ki tudja megmondani a *Jancsi és Juliská*ról, hogy mikor játszódik maga az alaptörténet? Múltkor olvastam, hogy körülbelül a 15. században játszódhat, amikor Németországban volt egy nagyon-nagyon aszályos és nagyon-nagyon hideg időszak több éven keresztül, kis jégkorszaknak is mondják. Nagy valószínűséggel akkor voltak ott olyan éhínségek, hogy nemritkán kicsapták a gyerekeket az erdőre, hogy ne egyenek annyit – akiket meg más emberek összeszedtek, meghizlaltak és megettek. Ez tehát egyáltalán nem annyira különleges és mesés, mint ahogy mi most gondolnánk. A *Jancsi és Juliská*nak is volt egy kora, egy saját kora. Azonkívül, hogy ezt be is fejezzem, Gothár Péternek, a nagyszerű filmrendezőnek, volt jó pár évvel

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

ezelőtt egy filmterve. A *Jancsi és Juliská*t akarta megcsinálni nagyon gazdag, nagy költségvetésű, komoly játékfilmben, és nem sokon múlott, hogy sikerüljön is neki. Megmutatta nekem a forgatókönyvet. Úgy kezdődik, hogy valahol – mondanám, hogy Erdélyben, de bárhol lehet –, tehát valahol itt Kelet-Európában egy lepukkant, negyvenes házaspár kézikocsin húz egy gázpalackot. És akkor ott vagyunk, abban a térben vagyunk, ahol igenis minden megtörténhet. Ez volt az első ilyen, ami nagyon megragadt bennem: hogy valahogy így kéne a mesékhez nyúlni, hogyha az ember hozzányúl.

Érdekes, amit a nyelvről mondott, mert többen azt tartják, sőt, már születtek is ilyen kísérletek, hogy a régiességeket kiirtsák bizonyos olvasmányokból, mivel sokan azzal érvelnek, hogy ezeket a mai gyerekek már nem értik és nem képesek befogadni.

Nézze, az idiotizmus az egy dolog, a művészet meg – nevezzük az egyszerűség kedvéért mégiscsak művészetnek – egy másik dolog. Egy műalkotást leegyszerűsíteni, ehetőbbé tenni lehet, de az már egy másik műalkotás, ha műalkotás egyáltalán. Az nem megy, hogy kitakarunk egy képből – mondjuk egy Klee-képből – ezt-azt, mert túl bonyolult, mondván, egy középiskolásnak úgy is jó, egyszerűsítve. A szándék persze jó, kétségbeesett felnőttek, látván, hogy a gyerekek már azokat az alaptörténeteket se ismerik, amiket a szüleik még így-ahogy tudtak – Jókainál maradva, *A kőszívű ember fiai* vagy *Az arany ember* –, azt gondolják, hogyha lecsupaszítják a mesét, leszedik róla a jókaiságot, akkor ezeket az őszintén szólva elég közepes történeteket majd enni fogja az olvasóközönség. De ez egy tévedés. Ha valakinek az a mániája, hogy leegyszerűsít bizonyos műveket, és a saját neve alatt ezeket persziflázsként, zanzaként továbbadja, azzal semmi bajom. De úgy csinálni, mintha Jókai lenne, és megetetni a közönséggel, hogy ez tulajdonképpen Jókai, csak háromszáz oldallal kevesebb – ez részint butaság, részint erkölcsileg-üzletileg sincs rendben. Én amúgy minden kísérletet támogatnék az irodalom közelebb hozására, elvből tehát nem vagyok ellene a *Száz híres regény*-típusú összeállításoknak, csak ha Móriczot átírjuk egyperces novellába, ne mondjuk, hogy Móricz egyperces novellákat írt. Visszatérve a népmesékhez, ha nagyon elkönnyítem őket, akkor nem marad semmi. Csurig van történettel a világ – a gyerekek és a felnőttek világa –, borzalmas sztori-dömping van. Mi az, ami ezeket a sztorikat igazán érdekessé teheti? Mi más, mint a mód, ahogyan valaki elbeszéli őket! A fogalmazás. Hogyha valaki rászán huszonnégy órát, nekiáll szörfölni a tévécsatornákon, és lejegyzi a futó történeteket, biztos, hogy száz-százötven sztorit leszed egy huszonnégy óra alatt. Ezekből van hat vagy hét, amire azt lehet mondani, hogy a megformálásában, az elbeszélésmódjában van valami érdekes. A tömegirodalomban ugyanez az arány, csak a tömegirodalomnak a vizualitás, a filmmédia legyőzhetetlen ellenfele. Az ember nagyon meggondolja, ha vacak krimit akar olvasni, akkor nem jobb-e helyette vacak krimit nézni. Persze a jó krimivel más a helyzet.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

A nyelvezethez visszakanyarodva, eszerint ez ugyanolyan fontos része magának a mesének, mint a történet. Említette, hogy gyerekkora óta nem olvasott Benedek Eleket, csak a gyerekeknek. Hogyan alakult ki ezeknek a meséknek a stílusa, ez a sajátos hangneme?

Az ember próbálgat, hisz mi más az írás, mint ez, különféle együttállások kipróbálása. Az eredeti történetekhez nem nagyon nyúltam – kicsit kibővítettem, picit eljátszottam itt-ott velük, de nem akartam mindenáron legyűrni őket, hanem arra voltam kíváncsi, hogy lehet ezekből népmeseszöveget csinálni. Erről a folyamatról nagyon nehéz bármit mondani. Az ember elkezdi imitálni. Vesz egy levegőt, és azt mondja: hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy… Aztán hogy mi volt, elmondja többféleképpen, ha el nem tolja, a végére kicsit jobb lesz a mondat, kicsit mindig jobb lesz. Picit figyel arra, főleg az elején, ha vannak kedvenc szavai, mániái, azokat játékba hozza, megnézve, kontextusban mit csinálnak. Ha meg valami olyan kell, ami nincs, vagy én nem találom, akkor kitalálok valamit. Nagyon izgalmas, hogy az ember gátlástalanul keveri a valóban létező tájszókincset a saját innovációjával, ha úgy tetszik, a saját szókincsével. Az irodalomban ez abszolút megengedhető. Imitálom valamelyest, de tudom, hogy imitálom. Én echte székely mesét nyilvánvalóan nem tudok írni. De próbálkozni lehet: az ember egy kicsit közelebb megy hozzá, látja, hogy ez sok, és akkor visszavesz. Milyen jól szól egy ilyen szó, hogy „dzsakuzzi", egy finn mese időtlen terében. A váratlanságától, a hangzásától az odanemillőségétől elkezd pulzálni a szöveg, és ottragasztja az embert. És mi más lenne az úgynevezett irodalom, mint ilyesfajta ottragadottság, nem?

Ezek a nem valódi szavak – amikor úgy érzi, hogy valamire nincs megfelelő kifejezés – ebből a forrásból jönnek?

Olykor igen. Olykor a fene tudja, mert néha nem emlékszem. Jártam már úgy, hogy kérdezték, mi ez a szó, és honnan van, mire azt mondtam, hogy én találtam ki, később meg kiderült, hogy nem. És a fordítottja is előfordult: volt szó, amire esküdni mertem volna, hogy a Tájszótárban olvastam vagy Szinnyeinél vagy valahol, és nem. Ez játék, halálkomoly, de játék. Mindig ott van mögötte a vakszöveggyúrás, a halandzsázás elementáris gyönyörűsége és öröme, amit a gyerekek hihetetlen boldogan és tehetségesen csinálnak.

A szövegeket inkább felolvasásra, vagy inkább elolvasásra szánta?

Ez jó kérdés, látja. A szöveg elsősorban arra való, hogy olvassák. Én fejben nem tudok mondatot írni. Van, aki tud, főleg költők. Fejben egész verset is lehet írni, csak más agyberendezés kell hozzá, mint az enyém – mondjuk, memória. De nekem egyszerűen akkor van meg a mondat, ha látom magam előtt, papíron, képernyőn, és ez azért annyiban átsugárzik, hogy, azt hiszem, a befogadónak is papíron van meg

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

igazán a mondat. Az igaz, hovatovább az egész irodalom átmegy egy ilyen furcsa változáson: egyre több lesz az olyan helyzet, hogy felolvasott szövegekkel találkozik a befogadó. Hogy ez rossz vagy jó, az persze kérdés. De így van, és az biztos, hogy az írói interpretáció is hozzáad valamit a szövegekhez, valami eredetit, valami érdekeset, meg persze a jó színészi interpretáció is – lásd a hangoskönyv-dömpinget az utóbbi hat-nyolc évben. De azért az irodalom, azt gondolom, még jó sokáig inkább olvasásra van kitalálva. Olyan persze van, hogy valaki jobban vagy kevésbé szájra vehető mondatokat ír. Előbbi esetben talán rövidebbek a mondatok, vagy kicsit egyszerűbb a struktúrájuk, mint e mesékben is. Ezért tűnhet úgy, hogy felolvasásra lettek szánva – meg hát azért, mert némelyiket már sokszor olvastam.

A vizualitásról szólva – a képek ezek szerint fontos részét képezik ennek a szövegnek.

Igen, mert együtt jelentik a könyvet, de van külön életük is. Például Cserhalmi fölmondta az egészet cédére, tehát léteznek a könyvön kívül is. A könyv ötlete Banga Ferencé, és én nagyon szeretem ezeket a rajzokat. De azt nem mondhatnám, hogy amikor a szövegeket megírtam, nagyon mentem volna a rajzok után. Ha igen, olykor azért, hogy teremtsek ilyen kapcsolódásokat. De nem törekedtem rá, inkább a történetből indultam ki. Ha egy illusztrátor egy klasszikus, hagyományos könyvillusztrátor-helyzetben illusztrálja a művet, az a könyv nagyjából kész van, és a rajzoló vagy lerajzolja a történetet a bal oldalon, ami nagy divat volt a múlt században, vagy pedig tényleg műveket csinál arról, hogy ő mit gondol ebben a szövegtérben vagy ennek a szövegnek a teréről – de akkor is előbb van a szöveg. Néha van a fordítottja is: én többször dolgoztam már úgy, hogy valaki megkért, írjak szövegeket a fotóihoz. Akkor a kép vezet, és annak a motívumait kell megmozdítani, abból kell valamit csinálni, és ott, pro forma, én lennék az illusztrátora a képnek, de amikor tényleg elkezdek vele dolgozni, óhatatlanul elszakadok tőle. Bangával többször dolgoztunk együtt, csináltunk például egy tekercskönyvet. Ott nekem egy *Kacagj, bajazzo* című versciklusomat – vagy mi a fenét – kellett leírnom kézzel, Banga meg rajzolt hozzá. Illetve Banga megcsinálta a rajzokat, én pedig az üres helyekre beírtam kézírással a szövegeket. A második könyvnél is megvolt a szöveg, és Banga rajzolt hozzá. Ez volt *A vak murmutér*.

A szövegről szólva – említette, hogy nem annyira felolvasásra, mint inkább vizualitásként alkotja a szöveget. A versek hogyan születnek?

Ugyanúgy. Tologatom a szavakat, vagy a papíron, vagy a monitoron – vagy mind a kettőn, és akkor abból valahogy nekem összeáll. Egy vers – főleg amiket én írok, tehát ezek a rímes-ritmusos, nagyon fölpolírozott, nagyon földallamozott szövegek – eleve felolvasásra van, hisz nem más, mint hangzás. Tényleg vannak kollégáim, akik tudnak fejben verset írni, én sose tudtam. Persze bennem is ott a dallam, a bizonyos mormolás meg hangzás, de amikor egy picit is nyelvvé válik, le kell

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

írnom. Látnom kell, különben visszacsúszik a tagolatlan belső beszédbe, és úgy van továbbra is, hogy nincs. Márpedig a műcsinálás mégiscsak egyfajta projektálása, artikulálása ennek a belső beszédnek.

Tehát egy improvizatív, zeneibb gesztusnak a lejegyzése.

Azért zeneibb, mert maguk a versformák vagy a versformatöredékek, amelyeket én használok, azok zeneiek, talán ezért lehet ez. Az is igaz, mivel én elég sokat dolgozom színházaknak is, és ott azért arra is kell figyelnem, hogy – ahogy mondani szokták – ne essen le a színész szájáról a mondat. De ez mindig alkufolyamat a nyelv meg a beszélője között: a beszélő igyekszik a saját száját a mondathoz nyitni, de a mondatnak is kell valami gesztust tennie a száj felé, hogy abból legyen valami. Nem?

A színházhoz kapcsolódva – egy fordításnál, mondjuk egy színdarabnál, mire szokott figyelni?

Jó kérdés. Hogy kész legyen határidőre.

Értem!

Ezek zömmel nem fordítások, tényleg. Amit fordítottam, az németből pár színdarab. Én nem vagyok műfordító, mert se időm, se kedvem, se különösebb ambícióm nincs. Viszont belecsúsztam ebbe az átírósdi- vagy megnyelvelősdi-pozícióba. Ez egy furcsa, olykor számomra is nehezen megmagyarázható dolog: van egy mű, ez esetben egy drámai mű, egy idegen nyelven, aminek, tetszik, nem tetszik, akkor is új nyelvet kell adni, hogyha ez csak egy natúr, egyszerű fordítás. Hogy ez az új nyelv mennyiben szolgálja az eredeti megértését vagy a legegyszerűbb interpretálást, illetve mennyiben akar önálló műalkotásként létezni, az tényleg a divatok, konvenciók, korok – és persze a fordítói kreativitás és bátorság függvénye. Mindkét véglet létezik: vannak a nagyon-nagyon követő, de művészi fordítások, és vannak a teljesen elszállt fordítások, e kettő között pedig számtalan lehetőség. A színház sokkal több mindent megenged, hiszen minden egyes előadás nagyjából ugyanannak a szövegnek a totális újramozgatása. A színházban többféle alapanyagból létrejön egy új műalkotás – az előadás maga, és ennek az egyik komponense a szöveg. Én tulajdonképpen nagyon erős és szabad olvasatot adok ezeknek a szövegeknek, úgy teremteni meg a cselekmény magyar szövegét, hogy az már az átirat kategóriája, nem műfordítás. Fontosnak tartom, hogy a szöveg legyen az enyém, de a mű azért legyen mégis az eredeti szerzőé. Ez több okból fontos. A kortársaknál a tisztesség és persze a szerzői jogok miatt, a klasszikusoknál pedig azért, hogy ne legyen félreértés. Ha valaki nem akarja elolvasni a Molière *Tartuffe*-jét, hanem elolvassa az én könnyebben olvasható változatomat, ne hihesse, hogy a Molière-darabot olvasta el. Hát nem. Az én verzióm az egy dolog – most

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

eredetinek mondom Vas István, illetve Petri fordítását –, a magyar *Tartuffe* pedig az egy másik dolog. Ezért kell ezt a distinkciót megtenni. Ha ezt megteszem, akkor viszont már akkora a szabadságom, amekkorát a színház, illetve maga a feladat megenged nekem. Eltekintve a klasszikusoktól, többnyire nem túl erős nyelvű művekből csinál az ember valami sűrűbbet vagy erősebbet. Ez nem azt jelenti, hogy ezek ne lennének jó dramatikus művek. Csak éppen nem a nyelvük a legerősebb komponensük. Ez egy drámai, színpadi műnél nem feltétlenül hiba. Hány olyan rendező van, aki szívesebben dolgozik olyan darabbal, amelynek nem túlságosan erős és nem túlságosan sugárzó a nyelve, mert egyszerűen fél attól – és nem ok nélkül –, hogy megeszi a nyelv az előadást.

És melyek azok a művek, amelyekről úgy találta, hogy érdemes őket nyelvileg újragyúrni, átformálni?

Az a helyzet, hogy nekem e darabok túlnyomó többségét, például Molière *Tartuffe*-jét, eszembe nem jutott volna újraírni vagy átírni. Nem is nagyon vagyok oda Molière-ért – persze a *Tartuffe* remekmű, és ezt a munka során, hogy úgy mondjam, egészen bőrközelből, testközelből láthattam. De például *Az úrhatnám polgár*ból is csináltam egy változatot, aminek az eredetijét én soha nem szerettem. Van benne egy nagy szerep, vannak benne nagyszerű dolgok, de azért az egész mű engem nem izgat föl. Minden munka másfajta kihívás. Caragiale *Farsang* című darabjából, persze felkérésre, írtam egy magyar változatot. Minden fordító folyton azon kínlódott, hogy lehet vagy nem lehet Caragialét fordítani. Aki ugye a 19-20. század fordulójának a román, félig városi, félig vidéki, felkapaszkodó, franciáskodó, újgazdag, kistahó nyelvéből gyúr egy elképesztő tűzijáték-sorozatot. (Tűzijátékot nem lehet gyúrni, Isten áldja a képzavart, úgyhogy ezen van még mit finomítani.) Én azt gondoltam, ha nem lehet fordítani, át kell írni. Vegyünk föl egy fikciót, és képzeljük el, hogy Tersánszky Józsi Jenőt – aki egy óriási nagy magyar író, annak dacára, hogy meglehetősen el van felejtve – 1921-ben bezárják egy szobába három hétre, bort meg kenyeret adnak neki, hogy írja meg Caragiale a *Farsang* című darabját magyarul. Tersánszky hihetetlenül tudja ezt a félvidéki-félvárosi élőbeszédet – az ő műveiből, szókészletéből meg lehet teremteni ezt a Caragialét. Ez volt az úgynevezett munkahipotézisem, noha ehhez sem tartottam magam teljesen. Nagyon izgalmas volt szakmailag. Visszatérve Molière-re, *Az úrhatnám polgár*nál azt találtam ki, hogy mi volna, ha a Csokonai fordította volna le. Ez is munkahipotézis, betarthatatlan persze, hisz Csokonai darabjait alig lehet már játszani, akármilyen gyönyörűek, egyszerűen nem mennek át a rivaldán, akkora a nyelvi távolság. Kiindulni viszont ki lehetett belőle: mi van, ha nem „korszerűsítem" a nyelvet, hanem megpróbálom újraértelmezni az egykorúságát, vagy, mondjuk, a 19. század eleiségét. Hogy lehet-e teremteni olyan nyelvet, amelyik nagyon teherbíróan 18. század végi, de ugyanakkor van olyan nézete is, mintha teljesen mai és modern lenne. Itt persze mindenféle

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

regiszterkeverés belefér, a lényeg, hogy az eredmény egy működő, létező szöveg legyen. Mindegyiknél ez a lényeg.

Ezek szerint az a félelem, amit említett, hogy a szöveg megeszi az előadást, ezekben az esetekben nem vált valóra.

De. Mondjuk előadása válogatja. Van, amelyiket meg tudja enni, van, amelyiket nem tudja megenni. Minden előadásnak van egy teherbírása. Van, amelyik ezt a teherbírást rosszul méri fel. Volt már olyan előadás, ahol én is úgy láttam, hogy sok lett a szöveg. Az én ajánlatom minden esetben több, mint amit aztán a rendező vagy a színészek adott esetben elfogadnak. Tehát van egy kész munka, az enyém, mint irodalmi mű, abból közösen megcsináljuk az olvasópróbai példányt. Ez már húzásokkal meg betoldásokkal meg mindenfélével ékes. Mondjuk a húzás nem az én kompetenciám, de a betoldás jobb, ha rajtam keresztül történik. Utána viszont elkezdődik egy munka, egy monstre alakulás, épülés, dörzsölődés. A vége pedig, mondjuk, a tizedik előadás: akkor van kész. Egy jó előadás a saját feleslegét le is koptatja magáról, ebben majdnem biztos vagyok. Már amennyire én ezt átlátom…

És mondjuk egy hangoskönyv esetében lát valami szükséget az átformálásra?

Ez egy jó kérdés. Érdekes, ugye, hogy mi az etikett, hogy milyen illemszabályokat követnek egy irodalomnak vagy egy kultúrának a hangoskönyvei. Technikai-terjedelmi korlát már alig van, úgyhogy nincs értelme húzni, sem az egész regényt fölolvasni, hisz a befogadó – nem akkor nyomja be az autóban a cédét, hogyha két kilométert megy, hanem egy hosszabb úton, mikor több ideje van. De még ha kicsi részletekben hallgatja is, az egészet akarja birtokolni, ez az én tapasztalatom. És úgy látom, hogy a magyar hangoskönyvkiadásban is inkább ez győz, hogy teljes műveket adnak ki. Szerintem a hallgató teherbírása nagyobb, mint az olvasóé. A meséknél föl se merült, hogy bele lehetne nyúlni a felvétel miatt. Persze sok kiadó inkább hagyományos cédélemezt akarna kiadni, és szereti, ha hetven perc alatt van a szöveg, valaha egy átlagos hangjáték olyan ötvenhat-ötvenhét-ötvennyolc perc volt ideálisan, hogy a közszolgálati rádióban beférjen két hír közé. Ez elég jó terjedelem, ez az ötvenhat-ötvenhét perc.

A hangoskönyvek egyre népszerűbbek lesznek, most már egész regényeket is kiadnak. Egyre többen említik, hogy kevesen olvasnak, és főleg a fiatalok már nagyon ritkán vesznek kézbe könyvet. Ön szerint az olvasás meddig fogja még tartani az állásait?

Az lehet, hogy könyvet ritkábban vesznek kézbe, de sokkal-sokkal többet olvasnak, mert a képernyőn is olvasnak. Az egész életüket írással-olvasással töltik – most hagyjuk, hogy mit olvasnak, és mit írnak: ki ezt, ki azt, ki amazt, de hát ez a könyvolvasásnál is nagyjából így van. Szóval a könyvolvasás sincs veszélyben. A történetfogyasztóknak az a kisebbsége, amelyik a történeteket könyveken keresztül is

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

magához veszi, az nem fogja az olvasást abbahagyni, még ha talán keveset is olvas. Aki pedig ezeket a történeteket művészetként akarja olvasni, tehát az irodalmat mint szóművészetet fogja fel, az könyvben olvas, mert a könyvnek megvan a tapintása, megvan a szaga, megvan az íze. Ez egy nagyon-nagyon erős, egy minimum félezer éves konvenció, és ezt táplálja egy hatalmas könyvipar, aminek hiába nyomtat háromnegyed része vackot, amiért kár kivágni az erdőket, az egynegyed is olyan sok és olyan jó, hogy én egyáltalán nem féltem a könyvolvasást. Az igaz, a könyv egyre drágább dolog lesz, olykor az ember nem tudja majd megvenni, és akkor leszedi a hálóról, vagy elolvassa az interneten. Igen, az internet az lesz, amire teremtődött: a fiatalok és a szegényebbek könyvtára. De ettől a könyv ugyanúgy hozzá fog tartozni az emberi kultúrához, mint eddig. Az meg nagyon jó, hogy a sok fölösleges vackot nem kell kinyomtatni. Csak gondoljanak bele, hogy mennyi papírszemét teremtődik meg még egy ilyen kicsi, szegény országban is, mondjuk, egy kampány alatt, amiről tudni, hogy az ember csak ránéz, és soha többet nem olvassa el. A telefonkönyvek, hála Isten, fölköltöznek a hálóra, meg a menetrendek és hasonlók. Egyszer olvastam, hogy fizikai értelemben micsoda tömege van egy nagy vasúttársaság menetrendjeinek vagy egy telefontársaság telefonkönyveinek. Hát ezek kisebb erdők. Azt pláne nem gondolom – akármennyire is jövendöljük –, hogy azt a fajta nagyon intim érzést, ami az embert a könyvhöz fűzi, kiirtaná. Az internetszex se oltja ki a valódit. Az meg nettó hülyeség, hogy a fiatalok kevesebbet olvasnak. Ez nem igaz. Nagyon sokat olvasnak – hát hogy mit, az más dolog. Úgyhogy én ettől nem félnék. És még azt se mondanám, hogy ne tudná viszonylag normálisan eltartani egy művészetfogyasztó közönség – nem gazdag közönség, egyébként – a műalkotások előállítóit. Ez nagyon nehéz persze: elképesztően drágák a könyvek ahhoz képest, hogy milyenek a magyar könyvárak. Lazán meg lehet duplázni vagy háromszorozni. Amennyibe egy könyv kerül, a többszöröse annak, amennyiért adni tudják. Ezt a különbözetet valakinek valamilyen módon állni kell, illetőleg lehet nyolcezer forintért adni egy kicsi könyvet, csak éppen a kutya nem fogja megvenni. És támogatási szempontból még mindig az irodalom a legolcsóbb, még mindig az irodalom igényli a legkisebb állami támogatást. Én most a szépirodalomról beszélek, hogy a tankönyveknek mi lesz a sorsa, azt nem tudom. Vagy a szakkönyveknek. Másrészt, ha majd minden kiadóban ott lesz egy okos gép, amin két gombnyomással könyvet lehet csinálni bármi adathalmazból, ami a hálóról letölthető, akkor az küldhető, postázható, akár a Bookline-ról. Szóval kettesével is elő lehet állítani könyveket. És aki meg tudja fizetni, vagy azt mondja, hogy neki ez könyvben kell, akkor az hazaviszi könyvben. Tíz-tizenöt évvel ezelőtt a könyvkötő mint mesterség, úgy tűnt, hogy végleg kipörög a világból, most meg kezdenek visszajönni mint könyvdizájnerek vagy könyvszobrászok. Mert ugye van egy adatanyag, van valami jó papírom, kinyomtatom magamnak, és utána azt gondolom, hogy nekem ez kell, és akkor egyszerűen beköttetem. Aki volt már

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

életében egy nagyobb könyvvásáron, mondjuk a frankfurtin, egyszerűen eltátja a száját. Ez egy roppant erős ipar, ezt nem lehet legyőzni egyik pillanatról a másikra. És nem is gondolom, hogy vetélkednének, hogy az egyik le akarná győzni a másikat. A Gutenberg-galaxist a hülyeség, a pökhendi ostobaság tudja csak legyőzni, bár eddig ez nem sikerült.

Az internet és a kézbe fogható könyv tehát nem riválisok.

Nem riválisok, meg kell nézni, hány vállalkozás él abból, hogy könyveket árul, és könyveket küld az interneten. Ennek a vége is papíralapú tárgy.

Annyi műfajról esett itt szó – mi késztette arra, hogy ennyiféle területen kipróbálja magát, hogy ennyifélét alkosson, a verstől kezdve a nagyepikáig?

Azt hiszem, valamilyen irodalmi kalandvágy. Az ember egyszer csak rádöbben, hogy annyira elképesztően sok mindent ki kéne próbálni a saját mesterségén belül, és ehhez képest gyalázatosan rövid az idő. Vagy egyszerűen csak le akarta vizsgáztatni a saját kezét, hogy tudja-e ezt csinálni. Hogy igaz-e az, például, hogy külön van valakiben a költő meg a prózaíró meg a drámaíró. Dehogy van külön. Ugyanaz a kéz ír mindent. Mindenkinek vannak alapkészségei, vagyis a tehetségének a természete különböző, emellé még a szocializációja is ilyen vagy amolyan. Az enyém ebből a szempontból feltétlenül a költőé. Itt azt nevezem költői kondíciónak, ha valaki főleg kis szerkezetekben, metaforákban, képekben, nagyon kicsi területen cselezve tud valamit valamiről, vagy vél tudni valamit valamiről elmondani. Valahol a sűrítés, a sűrítettség mentén gondolnám ezt. Én, azt hiszem, először leginkább ezt tudtam, vagy azt gondoltam magamról, hogy ezt tudom, ezért ezt kezdtem valamennyire tudni. És itt lép be a szocializáció: hogy úgy is gondoltam magamról, hogy én költő vagyok. Ez a személyes történet, aminek van egy nagyon egyszerű irodalomtörténeti vagy poétikai oka: hogy a huszadik század második felében, vagy legalábbis a harmadik harmadában a magyar próza, ez az úgynevezett új (miben új?), szóval ennek az utóbbi harminc évnek a prózája nagyon sokat tanult technikából a költészettől. A sűrítést, a vágást, a különféle trükköket én a prózától tanultam vissza. Miközben én magamat leginkább költőnek gondoltam, igazság szerint relatíve fontosabbak voltak számomra a prózaíró kortársaim vagy a prózaíró elődeim. Ez már egy intő jel volt, hisz még egyáltalán nem írtam prózát. Az is igaz, hogy a két műnem fogalmazásmódban elkezdett közeledni egymáshoz, és sokkal erősebb volt ez a közös nyelvi szabadságharc, mint az, ami elválasztotta volna a lírát és az epikát egymástól. Azonkívül, amikor én ’90-ben – annak is már húsz éve – megírtam, befejeztem egy töredékekből álló verseskötetet (az volt a címe, hogy *Szódalovaglás*), azt gondoltam, hogy amit én a költészetről meg benne magamról tudni véltem, az nekem most itt van. Valamennyire tudom tehát magamat meg a formát, de miért csináljam azt, hogy tíz éven keresztül nyomatom ugyanazt?

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Lehetett volna, és nyilván nagyon szép dolgok kijöttek volna belőle, hiszen festők csinálják azt, hogy ráfognak valamire, pontosan tudnak valamit, és a kis nüanszokban maguk is, adott esetben a befogadók is örömüket lelik – de lényegében ugyanazt csinálják. Másfelől nézve persze én is ugyanazt csinálom, mert a bőrömből nem bújhatok ki, de akkor legalább megpróbálom, hogy milyen prózát írni. Milyen a mondat, amikor faltól falig ér. Milyen a nyelv, amikor történetet beszél el? Mert ennél nagyobb mákony, mint történetet csinálni meg alakot teremteni, azt gondolom, nincs az irodalomban meg a szóművészetben – még akkor is, hogyha a költői, irracionális semmiből-teremtéshez talán nem fogható semmi. Ez óriási dolog, hogy egyszer csak valami élni kezd a papíron, egy alak, egy figura, egy történet. És erre voltam kíváncsi, hogy mi ez. Így kezdődött, és akkor már ez bennem teljesen egyben is volt. Sokkal inkább, sokkal többször izgat az, hogy prózában mit kéne, vagy mit lehetne megcsinálni, mint hogy versben. De hát én már nem látok különbséget – vagy nem különbséget nem látok, persze, látom, hogy melyik mi, de bennem ez nagyon egyben van.

Van-e folyamatban valami, még készülő mű, amelyet majd nemsokára olvashatunk vagy hallhatunk?

Mindig van. Az előbb itt beszéltem a prózaírókról – én nagyon tisztelem a rendes, komoly regényírókat, és nem is igazán érzem magam prózaírónak: olyasmi, de mégse teljesen. Egy regényíró, az én fogalmaim szerint legalábbis, úgy dolgozik, hogy egy dolgot végigcsinál. Utána kiüríti a fiókot, belekezd egy másik dologba. Ha az ember nem ekkora szövegtestekben gondolkodik, akkor bizony több dolog csinálódik egymás mellett. Még azt se mondanám, hogy én csinálom, hanem a gépben ketyegnek, érnek, csiszolódnak ezek a kezdemények, ezek a mindenfélék. Olykor megtalálok valamit a gépben, ami hét-nyolc évvel ezelőtt valahogy belekerült – beleírtam, ott volt –, és nem volt se helyi, se alaki értéke föltétlenül, most pedig megtalálom, és látom, hogy igen: ennek ez a helye, ez ide való, ebből ezt és ezt kéne vagy kell csinálnom. Így értem azt, hogy a gép vagy a fiók – ebből a szempontból ez most mindegy – érleli ezeket a szövegeket. Több mindenfélét csinál az ember, csak hol ez van készebb állapotban, hol a másik, és amikor már nagyon rágják a fülét, hogy rakjon össze belőle könyvet, vagy ha tényleg nagyon úgy érzi, hogy ez most már egybeáll valamivé, akkor rászán egy csomó időt, hogy megnézze, tényleg lehet-e könyvet csinálni az adott darabokból. A könyv azért mégiscsak egy kerek dolog. Könyvet akkor érdemes csinálni, hogyha a bennfoglalt írások együtt is szólnak valamiről. Pont azért, mert tele van a világ könyvekkel. Nem kell mindig könyvet írni, verset meg pláne nem. Most már kénytelen leszek befejezni, nyáron vagy ősszel, egy írást – alighanem jövő tavasszal meg is jelenik –, olyan száz-százhúsz oldalas szöveg, az lesz az alcíme, hogy *Előadás*. Egy hosszú próza, szöveg, monológ. Nem mondanám kisregénynek, de terjedelme szerint

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

nagyjából olyasmi. Ez az, amiről tudom, hogy most már nem akarok tovább dolgozni rajta. Aztán vannak mindenféle más dolgok, amit meg kéne néznem, hogy áll a gépben – vagyis hogy hogyan állok vele. Emellett meg is kell élni valamiből, ezek főleg a színházi munkák, úgyhogy dolgom rengeteg van, mindig több munka van, mint amennyit el tudok végezni.

Tehát akkor nyárra esetleg számíthatunk valamire…

Nyárra nem – őszre igen.

(Elhangzott 2010. április 12-én.)

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

„Idegesít, hogy ott van valami, amit lehetne érteni, de nem értem”

Petykó Márton beszélgetése Tellér Gyulával

Vendégünk Tellér Gyula, műfordító, akivel a tavaly megjelent, A kockadobó *című műfordításkötete kapcsán beszélgetünk. Ön 2009-ben ünnepelte a hetvenötödik születésnapját, és ez a kötet a szerkesztő, Kulin Ferenc irodalomtörténész ajándékának is tekinthető. Mikor értesült a munkálatokról?*

Elárulom azt a titkot, hogy júliusban születtem. Az Írószövetségben a barátaim rendeztek egy születésnapi összejövetelt, de ez októberben volt már. Azt gondolom, ha az embert jó szívvel köszöntik, akkor akár egy év múlva is nyugodtan köszönthetik. Ott a köszöntés közben Kulin Ferenc felolvasta azt a tanulmányt, ami itt előszóként van benne a kötetben. Felolvasta, és utána, amikor felköszöntöttek, akkor átnyújtották ezt a kötetet. Nagyon örültem neki, de hadd tegyek hozzá még egy dolgot: Kulin Ferencet leszámítva olyan, számomra kedves személyek szervezték ennek a kötetnek a kiadását, akik nem voltak tisztában a szöveggondozás kérdésével, és ennek következtében, amikor tüzetesen végigolvastam, akkor úgy konstatáltam, hogy a mintegy négyszázötven szöveges oldalt tartalmazó kötetben több mint száz oldalon van hiba. Sajtóhiba, tördelési hiba, rossz helyesírás, olyan szavak betétele vagy átírása, amik az eredetiben nem voltak benne. Úgyhogy, ha ismerik azt a mondást, hogy „Minden örömben van valami üröm”, hát ez az üröm ebben a kötetben benne volt. Én röstellem, hogy ez egyáltalán forgalomba került, és talán majd a beszélgetés egy alkalmas pontján egy-két abszurditást be is mutatok, hogy mi minden került be ebbe a kötetbe, de amúgy nagyon örülök neki. Nagyon örülök neki.

Ez a kötet a lírai műfordításokat összegzi. Van olyan mű, amit nagyon sajnál, hogy kimaradt?

Felkészültem erre a kérdésre. Az a helyzet, hogy megítélésem szerint, ha a versfordításaim mennyiségét tekintjük, akkor az ebben a kötetben lévő fordítások nagyjából a negyedét-harmadát teszik ki – ha szabad ilyen nagy szavakat használni – az életművemnek. Mondok pár szerzőt, akik nincsenek itt: Publius Ovidius Naso, vagyis Orras Ovid; Catullus Valerius vagy a *Sukaszaptati* című szanszkrit mesegyűjteménynek a versbetétei, a *Nibelung-ének*ből általam lefordított elég

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

terjedelmes rész, Rilke *Duinói elégiái*i vagy ugyancsak Rilkének a *Herbsttag* című verse, amit a Szerb-féle *Száz versből* lehet ismerni, ott Komlós Aladár fordításában. Majakovszkijtól rengeteget fordítottam, méghozzá szerintem az egyik legjobb művét volt szerencsém tolmácsolni: a *Pro eto*, az *Erről* című poémát. Ebben a kötetben benne van ugyan – megint sajnos rosszul – Mallarménak A *kockadobás* című versszerű művének a fordítása, de abban az önálló kötetben, ahol az megjelent, én – bocsánat a vulgáris kifejezésért – egy piszok nehéz kis szonettet is lefordítottam Mallarmétól *Kis dal* címmel. Az sincsen benne. Megyek tovább: fordítottam Pablo Nerudától, fordítottam különböző kubai költőket, fordítottam Goethét, ráadásul az egyik kedvenc fordításom egy Goethe-fordítás. Fordítottam Nietzschét. Nem volt könnyű munka. Jeszenyint az oroszok közül. Nyersfordításból fordítottam svéd, norvég, flamand költőket. Az északi germán nyelvekben fantasztikus költők vannak, fantasztikus jók, és olyan formai bravúrok és formaművészet, hogy leesik az ember álla. Mi nem nagyon ismerjük ezeket a dolgokat. Moldvaiakat, cseheket, litvánokat, Heinét. Azt nagyon szerettem.

Néhány szót a francia fordításaimról. Nem tudom, hogy az itt jelenlévők mennyire ismerik az alexandrin-problémát. Az alexandrin egy francia versforma. A dolog lényege az, hogy ez egy olyan kényszerítő jellegű forma, hogy a legtöbb francia költőnek van olyan verse, amelyik beleesik abba a hibába, hogy nem azért van egy mondatban néhány szó, mert a mondanivaló feszítette a költőt, feszítette a mondatot, hanem azért, hogy kijöjjön az alexandrinus sornak a hossza. Ez még egy olyan zseni esetében is kimutatható, mint Baudelaire, de találtam egy olyan francia költőt, akit nem lehetett ilyen kényszerlépésen rajtakapni, sőt a mondanivalója szinte szétfeszíti a vers rendelkezésre álló terét. Ez egy bizonyos Agrippa d'Aubigné nevezetű költő. Egyszerűen zseniális. Sajnos nincs benne a kötetben a belőle való fordításom. Fordítottam például Gottfried Bennt. Az egyik legnehezebb volt. Szóval van bőséggel, ami kimaradt. Remélhetőleg majd egyszer össze tudok kotorni annyi pénzt, hogy egy nagyobb gyűjteményt kiadjak.

Beszéljünk azokról a versekről, amelyek mégis bekerültek a kötetbe! Ezek közül melyek a kedvencei?

A kérdés egy kicsit mesterkélt a számomra, mert én mindegyik fordításomat szeretem. Ha mégis elfogadom, hogy kedvenc, akkor kétféleképpen keletkezik kedvenc. Az egyik az, hogy valamilyen nehézséget sikerült a fordítás közben az embernek legyőznie, úgy érzi, hogy jó dobással jött ki a keze alól a fordítás. De az igazi kedvenceim azért kedvencek, mert nagyon jó versek. Az utóbbi húsz-huszonkét évben nem fordítottam, tehát ami életművem van, az addig gyűlt össze, de azért ez sem teljesen igaz, mert kétszer vagy háromszor tettem kivételt. Megpróbálkoztam, hogy tudok-e még fordítani. Az egyik ilyen fordításom Goethének egy a legtöbb antológiában nyolcsoros, valójában tizenkét soros verse, amelynek harmadik versszakát

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

valamilyen okból kifolyólag nem szokták közölni. Ezt a verset például az emberi sors olyan összefoglalásának tartom nyolc sorban, ami egyszerűen agyonvágja az embert. Ennél jobbat nem lehet csinálni. Ezt megpróbáltam lefordítani valahogy a következőképpen: „Ki sosem ette kenyerét könny közt,/ vagy, mert gondtól nem alhat,/ nem ült ágyán virrasztva, / még nem ismer az, ti égi hatalmak./ Az életbe vezetitek szegény embert,/ hogy bűnbe essen,/ majd kínok közé vetitek,/ mert bűn nem marad büntetetlen." Ez például kedvencem. Nem a fordítás, sietek hozzátenni, hanem a vers.

Több szerzőtől, több korszakból, több nyelvből fordított. Hogyan készült fel egy fordításra? Hogyan kell elképzelnünk azt a folyamatot, ahogy a fordítás történik?

A megszokott jelrendszerhez képest egy másik jelsorozat mögé elrejtett tartalomnak a titka már nagyon régóta izgat engem. Idegesít, hogy ott van valami, amit lehetne érteni, de nem értem. Az, hogy idegen nyelvekkel foglalkozzak, tizenkét-tizenhárom éves koromtól kezdve folyton piszkált. Nem azt mondom, hogy azonnal megtanultam nyelveket, de ez a középiskolás nyelvtanulásban és később egyebekben is nagyon előrehajtott. Úgyhogy egy csomó nyelvvel foglalkoztam, de ezeknek a nyelveknek az ismerete szinte egyik nyelv esetében sem vezetett oda, hogy ezeken a nyelveken beszélni is tudtam volna. Ez egy passzív, az értésre kihegyezett nyelvtudás volt, ahol természetesen az embernek szótárt, alkalmanként még nyelvtankönyvet is jó használnia ahhoz, hogy igazán megértse a szöveget. Ilyen típusú nyelvértésem több nyelvből is összejött: angolból, németből, franciából, oroszból, latinból, ógörögből, olaszból, spanyolból. Ezek azok a nyelvek, amikből, ha elém tesznek egy szöveget, akkor a szöveg természetétől függően el tudom olvasni, meg tudom mondani, hogy mi van benne, vagy pedig némi szótárhasználattal eljutok ugyanidáig. A fordításnak az az alapja, hogy az ember lehetőleg értse meg azt a verset, amit lefordít. Ez nem olyan könnyű dolog. Ha van olyan egyáltalán, hogy klasszikus költészet. Egy alkalmi definícióval azt mondom, hogy a költők egy darabig úgy használták a nyelvet, ahogy a beszélők általában használják, tehát ugyanazt a grammatikát, szójelentéseket, csak legfeljebb ők válogattak, sűrűbbre fogalmaztak, tömörítettek, de végül is a nyelv ugyanaz volt. Voltak mindig úttörők, eredeti személyiségek, de valahogy mégis a 19. század második felééig eltartott ez a dolog. Ezzel a költészettel kapcsolatban egészen mást jelent megérteni egy verset, mint ha egy modern francia költőt akar az ember megfejteni. A kedvenceim közé tartozik egy Pierre Reverdy nevű francia költő. Reverdy verseiben gondolattöredékek vannak, de azok is inkább valamilyen szituációra vagy képi helyzetre utalnak, ezekből építkeznek. Tehát csupa olyan dologból, ami nem a szövegben van, mint egy Lamartine versben, hanem valahol mögötte van. A felidézett képzetekből rak össze egy verset. Kérem szépen, ezt meg kell tudni érteni. Nem egyszerűen a nyelvet kell tudni, hanem rá kell tudni érezni arra, hogy miből építkezik az a bizonyos költő, ha nem pontosan

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

abból, mint Victor Hugo valamelyik versében. Az első lépés az, hogy az ember ezt megérti. Utána egy sajátos kombinatorika következik. A magyar műfordítói szokás azon alapszik, hogy lehetőleg az eredeti versformában jelenítse meg az ember a fordítást. Elkezdődik egy saját kombinatorika, hogy abba a versterjedelembe, olyan ritmikai megkötésekkel, olyan rímképlettel hogyan lehet azt a bizonyos gondolatot a lehető legjobban megközelítő szöveget beletenni. Amikor három vagy négy sor nagyon jó, akkor még mindig ki kell dobni az egészet, mert az ötödik sorra az ember nem találja meg a megfelelő rímet vagy a formába belesimuló szövegdarabot. Ez egy verejtékes munka. Az a helyzet, hogy – ne próbáljuk elhallgatni – itt is egy bizonyos tehetségre van szükség, hogy az embernek ez a kombinatorika jól menjen. Mondok egy érdekes példát, amely ennek a tehetségnek a létezését mutatja. A műfordítói tehetség nem csupán minőségi, nemcsak az, hogy az ember ugyanazt a gondolatot egy csomó módon ki bírja fejezni, hanem mennyiséget is kell produkálni. Ha valaki egy egész életen keresztül fordít le egy szonettet, van tehetsége a fordításhoz, mert harminc év munkája után ott van a szonett tökéletesen. Csakhogy ő nem műfordító, a műfordítónak ugyanis ezt egy hét alatt kell elkészítenie, ha meg akar élni belőle, vagy egyáltalán műfordító akar lenni. Tehát itt mennyiségi követelmények is vannak. Egyszer Theodor Daubler, formai kérdésekben remekül működő német költő egyik versét fordítottam. Beállított hozzám egy kitűnő barátom, egy jeles nyelvi adottságokkal rendelkező rajztanár. Nekiült ő is a versnek. Én két nap alatt lefordítottam a szonettet, a barátom három hét alatt készült el vele, pedig folyamatosan dolgozott rajta. Ez is hozzátartozik a dologhoz. A válasz: meg kell érteni a szöveget, de a szöveg sajátos felhasználásait is meg kell érteni, azt a módot, ahogy a vers építkezik a nyelv segítségével, de nem okvetlenül a szokásos nyelvhasználat szerinti nyelvből, és amikor ezt megértette az ember, akkor meg kell próbálni ezt valahogy megépíteni magyar szavakból, a magyar szavakhoz kapcsolódó asszociációkból.

Gyakran szóba kerül, hogy tanítható, illetve tanulható-e az irodalom. Mit gondol, mennyire tanulható a műfordítás?

Ez azért nehéz kérdés, mert engem nem tanított senki. Nem állítom, hogy nem tanultam másoktól. Tegyük meg ezt a finom megkülönböztetést. Az volt a szerencsém, hogy viszonylag hamar rájöttem, hogy ehhez hozzá tudok nyúlni, a második szerencsém pedig az volt, hogy egy olyan könyvkiadói műhelybe csöppentem bele, ahol fantasztikusan hozzáértő emberek voltak. Amikor az ember elkészített egy fordítást, akkor a kritikákból lehetett tulajdonképpen a legtöbbet tanulni, hogy valami miért nem igazán jó, miért nem elfogadható. Én az Európa Könyvkiadó számára dolgoztam a legtöbbet. Mondok pár nevet: a latin csoportban ott volt Lator László, a nevét minden bizonnyal ismerik, ott volt Benyhe János, talán ismerik, kitűnő prózafordító, később brazíliai nagykövet és minden elképzelhető nyelv tudója.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

Ott volt Katona Tamás, aki angol szerkesztő volt, megint egészen kitűnő tudója a dolgoknak. Ott volt Lator felesége, Pór Judit, elsőrangú francia irodalomértő és fordító, szöveggondozó. Ott volt Osztovits Levente, Géher István… Azt gondolom, hogy ezeket a neveket ismerik, hiszen ők egyetemen is tanítottak, vagy talán van olyan, aki még mindig tanít. Azt hiszem, Lator László vezet műfordító szemináriumot. Tehát azt gondolom, jó, ha valaki, aki nagyon érti ezt a szakmát, segít végiggondolni a dolgokat a tanulni vágyóknak. Ilyen értelemben talán lehet tanítani, de igazából az embernek magának kell a dolgokat felfedeznie.

Megpróbálkozott saját művek írásával is, vagy kezdettől fogva kizárólag műfordítással foglalkozott?

Igen, megpróbálkoztam. Az az igazság, hogy kezdettől fogva élt bennem egy ideál, nem is annyira a versek konkrét stílusával, sokkal inkább a színvonalával kapcsolatban. Ez a szint volt Ady. Úgy éreztem, hogy akkor érdemes versírással foglalkoznom, ha képes vagyok elérni ezt a színvonalat, de tizennyolc-húsz éves koromra beláttam, hogy nem fogom tudni elérni, így felhagytam a versírással, és azóta nem is igazán próbálkoztam vele.

(Elhangzott 2010. április 19-én.)

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

„Milyen alapon vennék fel távolságot, amikor írok?”

Förköli Gábor beszélgetése Krasznahorkai Lászlóval

Új könyve az Állatvanbent *címet viseli, Max Neumann-nal közösen készítették. Mit kell tudni erről a képzőművészről és erről az együttműködésről?*

Max Neumann nem festősztár. Képi világának azonban sok csendes híve van, elsősorban Franciaországban, Spanyolországban, Olaszországban, Japánban. Amikor megtudta, hogy a könyv, az *Animalinside* – magyarul: *ÁllatVanBent* – fülszövege úgy kezdődik, hogy „Max Neumann világhírű festőművész”, azt fölöttébb derűs elnézéssel fogadta, s akképpen reagált, hogy boldogan beleegyezik a minősítésbe, különösen, ha engem is világhírűnek neveznek, melyre szerinte nekem több okom van – nincs. Szigorúan tradicionális értelemben vett festő, festéket, ecsetet használ, vászonra és fára dolgozik. Általában nagyméretű képeket készít, és mindig figuratív műveket alkot. Alakjait monokróm, árnyalatlan színekkel tölti ki. Rendkívül érzékeny és rendkívül művelt képzőművészről van szó, különösen az irodalmi, a zenei, a színházi, a filmes, az építészeti és természetesen a képzőművészeti műveltsége lenyűgöző. Nem tudom, kihagytam-e valamit… Egyszerűen mindent ismer. Egy olyan *emelt szintű* világban él, melyben könyvek, kiállítások, színházi előadások, filmek, zseniális koncertek peregnek egymás után, szüntelenül. Hosszú barátságunk kezdete óta az az érzésem, hogy hétköznapi élete lassan elfoszlik, s amit él, az egyre inkább ebben az *emelt szintű* világban zajlik. Berlint, lakóhelyét is e világ tükrében látja és ítéli meg, Berlint, ahol magányos útjait rója a lakása és a műterme között. Ezek egyébként két különböző városrészben találhatóak, az egyik, a lakás, egy gazdag negyedben, a másik, a műterem, egy szegény negyedben. Kétségbeesetten szorgalmas és súlyosan hipochonder, ami egyszer majdnem az életébe került. Nagydarab, lassú mozgású, halk beszédű, kitűnő humorú társalgó. Közös könyvünk története úgy kezdődött, hogy egyik látogatásom alkalmával a műtermében – szegény negyed – észrevettem az egyik képén egy kivételesen szörnyű figurát, ő meg azt vette észre, milyen érzékenyen észlelem ezt, úgyhogy legközelebb, amikor ő jött látogatóba hozzám – szegény negyed –, hozott nekem ajándékba egy képet, amely ennek a szörnyű figurának az egyik lehetséges manifesztációja volt. Annyira megijesztett, ami erre a képre rákerült, hogy talán még megköszönni is elfelejtettem, csak habogtam valamit, aztán gyorsan feltettem a képet egy polcra,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

és sürgősen valami jó távoli témába kezdtem. A képet még elmozdítani se mertem, ott maradt a polcon, s hiába próbáltam nem nézni, néznem kellett – alig volt olyan nap, hogy ne akadt volna meg rajta a tekintetem. Négy év telt el így. Egyszer aztán fölkértek, írjak egy könyvsorozatba a műfordításról. Egy igényes, igen szép sorozatról van szó, amelyet egy londoni kiadó gondoz, de Párizsban szerkesztik, és amelybe kitűnő szerzők jelentős dolgokat írtak. (Az American University of Paris *The Cahiers Series* c. sorozatáról van szó, a londoni kiadó a Sylph Editions – F. G.) Én viszont nem tudok megrendelésre írni, és a műfordításról biztosan nem. Megkérdeztem, mennyire lehet tágan értelmezni a műfordítást. Azt válaszolták, nagyon tágan. Ekkor úgy döntöttem, hogy jó, rendben, akkor majd sokáig fogom nézni például Neumann képét, és amikor már nem bírom tovább ezt a nézést, akkor írok róla; ezzel mintegy lefordítom, műfordítom a képet, azt is remélve, hogy így megszabadulok a tehertől, amit a birtoklása jelent. A kiadó nagyon megörült a válaszomnak, nem kis részben azért, mert kiderült, hogy sorozatszerkesztője, aki különben a Beckett-levelek egyik gondozója, Dan Gunn, épp Max Neumann csendes hívei közé tartozik. Elkezdtem tehát a nézést, és hamar kiderült, hogy képtelenség az egész, nem fog menni, megbántam, szenvedtem. De néztem a képet kitartóan, s aztán egy napon hirtelen összerándult a fejemben egy szöveg, amelyet elvittem Max lakására – gazdag negyed –, és lefordítottam neki németre. Nem mondott rá semmit. Aztán legközelebb, már a műtermében – szegény negyed –, amikor elmeséltem neki, miben állapodtunk meg a kiadóval, előhúzott egy friss képet, amelyet, mint mondta, a szövegem hatására festett. Egy másik feldolgozása ugyanannak a borzalmas figurának. Hazamentem – szegény negyed –, és írtam erre az újabb verzióra egy újabb szöveget, és aztán ez így ment: ő festett, én írtam, én írtam, ő festett. Így született meg a könyv, eredeti címén az *Animalinside*, tizennégy képből, illetve tizennégy szövegből. Nem volt kétséges sem neki, sem nekem, hogy kockázatos vállalkozásba kezdtünk. Nem pusztán azért, mert belülről ábrázoltuk azt, amit talán nagy távolból is tilos, hanem mert a nyilvánosság elé bocsátjuk. Gyönyörű könyv lett belőle. Rettegtünk a következményektől. A kiadásnak 2010. szeptember 8-án volt a bemutatója a párizsi amerikai egyetemen. S ezen a bemutatón kiderült, hogy pár nappal azelőtt a már kinyomott példányokat ki kellett dobni, nem tudom, hány ezer példányt, ki, a szemétbe. A főalak mocskos fekete színének hűsége kedvéért a londoni kiadó olyan speciális fekete festéket használt, amelynél fogva a lapok – előre nem látható ok miatt – mind összeragadtak. A bemutatóra pár darabot nagy kínnal-keservvel újra megcsináltak, hogy legyen mit kitenni. Kezdődik, néztem Maxra. Max bólintott. Nem beszéltünk többet a dologról. Várunk.

A Széchenyi Irodalmi Akadémián tartott előadásának a címéből az derül ki, hogy egy regényről van szó. Mennyire tartható ez a könyv valóban regénynek?

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

A regény szó nem magára a műre vonatkozott. Székfoglaló előadásom címe pontosan így szólt: *Egy regény története*. Arról van szó, hogy el akartam mesélni, milyen regényes körülmények között jött létre ez a mű. Amúgy a kérdés lényegére nézve mit is mondhatnék…? Nehéz megnevezni a műfaját, nemigen létezik ilyen könyv. Biztos van, de ilyenfajta együttműködésre én nem nagyon ismerek példát. Az, aki szavakkal foglalkozik, gyakran ódzkodik attól, hogy szövegének vizuális korlátja legyen. Az pedig, aki kizárólag képekkel dolgozik, úgy érzi, nincs szüksége semmiféle körbevételre. Itt a képek nem illusztrációk, a szövegek pedig nem kommentárok. Mondhatnám, hogy egy barátság történettelen dokumentuma, de hiába: nem csak közhely lenne, nem is volna igaz. Arról van szó, hogy Max is, én is eljutottunk egy pontra, ahonnan lehetségesnek látszott megjeleníteni a Rosszat. A kérdés az, hogy lehetséges volt-e, vagy szükséges.

Csodálkozom, hogy azonnal visszautasította, hogy műfordításról írjon. Bár ön nem foglalkozik műfordítással, könyveinek állandó szereplői a tolmácsok, és gyakran épít a nyelvi félreértésekre. Az egyik legtöbbet utazó magyar íróként hogyan gondolkodik erről a kérdésről? Mennyire érzi úgy, hogy adekvát kérdéseket tud feltenni egy másik kultúra képviselőjének?

Itt két kérdés lopózott egymás mellé. Ami arra vonatkozik, hogy képes vagyok-e adekvát módon érdeklődni valami felől, nos, nem, vagy a fene tudja, hogy mondjam, a döntő, hogy ez az érdeklődés ne írja elő semmiféle fondorlattal a választ, ne szabjon korlátot annak, akitől érdeklődünk. Arra gondolok, hogy a kérdezés helyes volta nem is egy kérdés helyes megfogalmazásában rejlik, hanem abban, hogy tisztelettudóan kérdezünk, azaz tisztelettudóan lemondunk a kérdezésről, és csupán a kíváncsiságunkkal fordulunk valaki felé. Ami aztán a tolmács és, hadd tegyem hozzá rögtön, a fordító dolgát illeti, mind a kétféle létezés rendkívüli szerepet játszik az életemben. Valami félreértés folytán azzal büntettek a gimnáziumi években, hogy nem volt szabad élő, úgynevezett nyugati nyelveket tanulnom. Talán mert felismerték bennem az osztályellenséget, arra lettem utasítva, hogy e gimnáziumnak a hátul kullogóihoz tartozzam, így az efféléket egybeseprő F-jelű osztályban, tehát F-jelű osztályellenségként – nyilván úgy gondolták: büntetésből – latint és ógörögöt kellett tanulnom, mondjuk, az angol vagy a német helyett. Hogy miért gondolták ezt büntetésnek Gyulán, ahol mindez megesett, nem tudom, mindenesetre végtelenül hálás vagyok érte, mert a többi nyelvet mindenképp megtanulja az ember később, de ezeket felnőtt fejjel elsajátítani már nehéz. Most tehát itt van a latin és az ógörög – és minden, ami ezzel, a halott nyelvekkel, együtt jár, meg itt vannak a beszélt nyelvek, amikkel szintén együtt jár valami, éspedig az én esetemben a könnyelműség. A halott nyelv, más szóval a halottak nyelve egyfajta merev tisztaságban ott van az agyban, ezzel az ember nem viselkedhet nyeglén, hanyagul, viszont az élő nyelv, azaz az élők nyelve mintha megengedné, hogy akár még

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

slendriánok is legyünk velük, általuk, én mindenesetre ilyenformán vagyok, azaz sok idegen nyelvet használok erre-arra, de istenigazából egyetlen nyelvet sem birtokolok igazán, mert úgy érzem, birtokolni egy élő nyelvet, ez lehetetlen. Ennek az oka az anyanyelv maga. Az anyanyelv valami megfejthetetlen beágyazódás egy nyelven át a létbe. Ez nem egy nyelv puszta tudását jelenti, hanem azt, hogy a világot mi az anyanyelven át a kontúrjaival, egy összefüggésrenddel együtt kapjuk. Bármilyen szinten sajátítsunk is el egy idegen élő nyelvet, annak se a mélysége, se a lényege nem vethető egybe azzal, ami ezzel a mélységgel, ezzel a lényeggel az anyanyelvünk esetében eleve adva van. Úgy alakult aztán, hogy két ponton is érintkezni kezdtem az élő idegen nyelvekkel, így kerültem kapcsolatba tolmácsokkal, illetve fordítókkal. Az előbbiekkel is, az utóbbiakkal is ugyanaz a nehézségem támadt, hogy ugyanis ők hozták folyton munkájuk közben a tudomásomra, milyen áthidalhatatlan szakadék választ el minket egymástól: a tolmács is, a fordító még inkább az én anyanyelven támasztott kijelentéseimnél hiába tesz úgy, mintha az áttétel lehetséges volna, folyton bebizonyosodott és bebizonyosodik, hogy hiába tesz így, az, ami a lényege a mondanivalómnak, nem egyszerűen valami esemény, valami történet, nem szavak és mondatok ilyen-olyan jelentéssel, hanem a magyar nyelv, egy anyanyelv – ez a mondanivalóm; és ezt, az anyanyelvet teljességgel lehetetlen és értelmetlen kísérlet transzponálni. Könyveim fordításainál így aztán mindig nagyon kussolok, úgy teszek, mintha az én könyvemről volna szó, miközben tudom, hogy nem, az valami drága szörnyszülött, a szívünkhöz közel álló kudarc, valami, ami se a fordító anyanyelvéhez, se az enyémhez nem tartozik, de ha mégis valakiéhez jobban, akkor a fordító az. Ezért azzal a tisztelettel figyelem a fordítóim munkáját, amivel az ember a gúzsba kötöttek szárnyalni akarását figyeli: a helyzet rakja rá a béklyókat a fordítókra, és aztán elhangzik az utasítás: repülj. Én meg sompolygok ott körülöttük, nagyon megszeretem őket, és csak nézem, ahogy megbéklyózva olyan mozdulatokat tesznek, mint aki repül. Szörnyű. És ha meg kitekintünk innen, és megfordítjuk a kérdést, hogy mi van Dosztojevszkij, Homérosz, Dante, Kafka felől nézve, akkor a dolog még siralmasabb. Dosztojevszkijre nézve mit tudok én Dosztojevszkijről? Körülményeket. Olvasom Dosztojevszkijt magyar fordításban, és abban a meggyőződésben teszem ezt, hogy Dosztojevszkijt olvasok. Hát, nem. És itt most nem arról van szó, hogy a klasszikus Dosztojevszkij-fordításokról kiderült, hogy emeltebb szinten tették át őket egy-egy világnyelvre, mint ahogy azok írva voltak. Hanem arról, hogy fordításban úgynevezett „Dosztojevszkij-körülményeket" ismerhetek meg csupán. Képtelenül hangzik, ugye? Pedig így van. És akkor itt még csak a nyelvekről beszéltünk. Mert bennem analógiák támadtak akkor is, amikor egy tudás átörökítését figyeltem meg. Létrejön egy zseniális gondolat egy adott korban, állapítottam meg magamban, majd megfigyeltem, milyen elképesztő torzulást szenved ez a gondolat akkor, amikor az úgynevezett elsajátítás címén zajló zavaró folyamatok megindulnak: a tudás átvételekor a megértésnek döntő szerepe van,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

márpedig minden megértés speciális, perszonális, eseti, véletlenektől, szituációktól, körülményektől függő. Maguknak az eredeti gondolatoknak is hasonló a sorsuk tehát, mint az anyanyelvi megnyilatkozásoknak: lényegük transzponálhatatlan, átvehetetlen, elsajátíthatatlan. Nem állunk jól.

Említette, hogy szereti hagyni beszélni a karaktereket. Nem rejt ez magában veszélyeket? Hogyan képes reflektálni arra, amit írt, hogyan tud távolságot teremteni a szövegétől, miután az elkészült?

Örülök, hogy beljebb kerültünk, belülre az anyanyelven. A kérdésre, amennyiben ez egy kérdés, nehéz válaszolni. Hogy reflektált-e egy szöveg, illetve nyilván, hogy mennyiben az, azt egy olvasó, aki kívül van az adott szövegen, úgy véljük, jobban el tudja dönteni. Csak az a baj ezzel, hogy a legfontosabbat nem említjük ekkor, hogy ugyanis ő sem szabad. Így a távolság fogalma mindkét oldalról, az olvasó és az író felől nézve is igen homályos, zavaros. Azt hiszem, súlyos tévedésekkel kell számolnunk itt is, ha úgy gondoljuk, hogy egy irodalmi kifejezés vágya után az író átgondol, nekiül, megír, szép koncentráltan és szorgalmasan és józanul, mint ahogy azt is nehezen lehet elfogadni, hogy az olvasó, az valami objektív állapot, amely a maga oldaláról szintén tartalmazza a józant, az érintetlent, az előtörténet-, a várakozás-, az előítélet-nélküliséget – dehogy! Az olvasó ugyanúgy nem józan, nem érintetlen, nem előtörténet-, várakozás- és előítélet-nélküli lény, már hogy is lenne az. S egyáltalán, meggyökereztek bennünk az olyan feltételezések, hogy különösen a prózai művek alkotása és befogadása esetén a folyamatnak legalább az elején vagy a legvégén valami józan észre azért mégiscsak szükség van. Semmiféle művészeti manifesztáció és semmiféle valódi befogadás esetén nem játszik szerepet semmiféle józan ész. Ahol a mű születik, és ezt kétszer teszi, egyszer a művészben, egyszer az olvasóban, ott nincs semmi keresnivalója az észnek. Ily módon a távolság felvételének, de még feltevésének sincs itt szerepe. Ez tehát a kérdés egyik oldala. A másik a személyes eset, hogy miképpen is áll a dolog velem. Annyit elárulok, hogy ha magamról kell beszélnem, folyton improvizálok, annyira nem foglalkozom személyes ügyekkel, nem analizálok, nem vizsgálódom és így tovább, tehát most is csak úgy rögtönzésszerűen hadd beszéljek arról a kérdés kapcsán, mi a helyzet nálam az élő beszéddel. Ez ugyanis változott az esetemben az idők során, egyre nagyobb befolyást gyakorolt rám, ahogy valaki beszél, ahogyan valaki egészében a nyelven keresztül kifejezi magát, azt mondhatom, hogy egy szép napon arra ébredtem, hogy valaki folyton beszél bennem, különböző alakban mutatván fel magát, beszél szüntelenül, és magam is rákaptam erre a pergőtűz-szerű beszédre, s megtettem, vagy hát, pontosabban úgy alakult, hogy szép lassan a használt anyanyelvem kezdett egyre inkább erre a mániákus beszélőre hagyatkozni, s a stílus, amelyen megnyilatkoztam, kezdte egyre inkább a beszélés, sőt, egyenesen a rábeszélés jellegét ölteni, mert nézzük meg, hogy van ez a dolog például most, hogy beszélgetünk,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Ön kérdez valamit, én válaszolok, és mert át akarom törni azt a hűvös figyelmet, amit tanúsít irántam, egyre mélyebben és mélyebben igyekszem magam kifejezni, hogy maga valamilyen bizalmat érezzen irántam, és elkezdjen odafigyelni rám, s elkezdjen velem beszélni, na, és ekkor tegyük fel újra az eredeti kérdést, és tágítsunk a hatókörén: vajon ha ilyen módon elérem a rábeszélésnek egy mélyebb szintjét, mégis miért kellene távolságot felvennem? Utána? Vagy hogy? És minek? Hogy az egészet majd felülről nézzem, és aztán leüljek, és megítéljem, vagy megírjam az egészet? Ha így tennék, akkor aztán a szöveg fölé lehetne írni, hogy X. Y. műve, alá pedig műfaji jelölésként, „árulás".
Tehát még egyszer: milyen alapon vennék fel távolságot, amikor írok? Mi indokolná? Hogy akkor józanabb vagyok? Miért kellene nekem józanul látnom egy karaktert? Nem, nekem át kell adnom magam neki, pontosabban belátni, hogy itt nincs szükség rám, itt csak rá van szükség, itt nincs két hely, egy nekem, egy meg neki, itt csak neki van helye, ebben a műben – úgyhogy ennek a kérdésnek még van egy igen fontos erkölcsi vonatkozása is. Összefoglalóan tehát: ha nem is tudatosan, de az én úgynevezett művészetem igyekszik magát elvezetni, visszavezetni a rábeszélés szuggesztiójához. Feltétlen, vagy szinte feltétlen bizalomra van szükség az olvasó és köztem, ha ez nincs meg, megette a fene az egészet.

Nem szokta újraírni a szövegeit?

Ó, nem, nemhogy újraírni, újra elolvasni sem kívánom őket. Amikor lezárok egy könyvet, azaz pontosabban, amikor átadván a kéziratot egy kiadónak, megszabadulok tőle, valami kétségkívül véget ér, befejeződik, s ez a befejeződés, mint egy hatalmas dárda, odaszögezi a könyvet a valósághoz, és már nem lehet onnan kitépni, visszavonni. Számomra a megjelenés egy adott pillanatában a könyv meghal. Szinte minden alkalommal így történik: megérkezik az első példány, eltartom magamtól a borítót, hm, belelapozok, megnézem a kötést, hm, beleszagolok, egy darabig ott hagyom elöl, egy asztalon, vagy a zongorán, valahol, hogy lássam, s nem tagadom, öröm az, amit érzek, mert öröm tölt el, hogy szép, hála annak a néhány szeretett embernek, a kiadómnak, a tipográfusomnak s annak a két hölgynek, aki a könyv születését végigkíséri, illetve vele marad, dicsérjük külön és együtt, hogy milyen szép lett, hogy milyen szép tehát – de én nem egy újonnan megszületett, hanem egy halott szépségét látom benne, hogy milyen csinosan van felöltöztetve, hogy tehát ahhoz képest, hogy halott, még milyen jól néz ki, és így tovább, aztán eltelik valamennyi idő, a könyv felkerül egy polcra, ami olyan, mint egy temető, van egy polc, ahol a saját könyveimet tartom, ahová a saját könyveimet temetem el, mert tényleg eltemetem őket, még akkor is, ha ezt csak most mondom, nem így gondolok rájuk, egyáltalán nem gondolok rájuk ugyanis pár nap, néha pár hét múltán már sehogyan sem, kezdem elfelejteni őket, ahogy a halottal teszi az ember, beszélnek róla, írnak róla, fontos vagy nem fontos, mit, szerintem halottról

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

jót vagy semmit, mindegy, valószínűleg csak én gondolom így, s végül a könyvnek elkezdődik a maga sorsa, és ez a könyv már csak egy láthatatlan idegszálon van összekötve velem, aztán telik-múlik az idő, s már ez a kapcsolat sem áll fönt, a könyv megszűnik a számomra, már nem része az életemnek, már régen új formás lábakon akad meg a tekintetem, új blúzok alatti tavaszi érzékiség csap meg, vége, ha szóba hozzák, az ő nézőpontjukon át látom már, a sajátom szétfoszlott, de kitanultam, hogyan ne kelljen bevallanom, hogy már semmiféle személyes viszonyom nincsen vele, az arcom se rezdül, még csak nem is fáj, mert már a fájdalom se eleven, amit okozott egykor. Nehézséget azért okoz, ha például egy film vagy egy fordítás miatt elő kell vegyem, főleg ez utóbbi esetben kínos az egész, a fordító úgy bánik vele, a maga szempontjából tökéletesen érthető, mint egy örökké elevennel, és én meg nem beszélhetek róla, hogy nekem viszont halott, nem azt mondom, hogy megráz, amikor egy fordítás, vagy egy film miatt bele kell olvasnom egy-egy ilyen régi, halott könyvembe, nem ráz meg, legfeljebb idegesít, amikor pontatlanságokat, hibákat, ilyesmiket találok benne, de nem, semmi katarzis, semmi személyes érintettség, látom egy könyvtárban, ahogy valaki belelapoz, vagy látok valakit egy metrón, ahogy a kezében tart egy-egy ilyet tőlem, és nem érzem érintve magam, nem esik jól vagy rosszul, hogy leveszi a polcról, vagy visszateszi, nekem mindegy, nem engem vett le vagy tett vissza, ez a lényege a dolognak, hogy az a könyv már nem én vagyok. A furcsa pedig az, hogy amíg írtam, addig meg nem én voltam. Még nem, már nem. Mintha az egésznek részint semmiféle köze nem volna a személyemhez, részint meg amíg készül, azonos volna velem, de túlzottan, amikor a folyamat és a médium között semmiféle különbség nincsen.

Azt tapasztaltam, hogy az ön olvasói vagy a korábban emlegetett szuggesztív légkört szeretik műveiben, vagy az iróniát. Hogyan fér meg az irónia az állandóan fenntartott intenzitás igényével?

Nem irónia az, én úgy gondolom, hanem inkább egyfajta brutális komikum – gondoljon a *Sátántangó*ra, benne, mondjuk, a kocsmai jelenetre, vagy ahogy a gyáva szereplők hagyják magukat átverni. Ironikusnak még Eszter úr alakját sem nevezném *Az ellenállás melankóliájá*ból, ő csak próbál ironikus lenni, de nem lesz az, egy intellektuális szarkazmus az övé, egy választékos szómolnár ő, akire aztán, és ez is inkább tragikomikus, egy őrült nagyot mér a sors a végén, a gőgjére, szarkazmusára, gúnyos fensőbbség-tudatára, és legfőképpen létezésének nagy erőfeszítéssel fenntartott emelkedettségére, pont ott, ahol a legkevésbé várja: őt szolgáló fiatal barátja miatt olyan ütést kap a szívére, amibe beledöglik. A világot magyarázza megfellebbezhetetlen tónusban, és ezzel saját életének kétségkívül magasabb minőséget ad, de a végén rá kell jönnie, hogy nem a szellemi emelkedettség, a jól formált poén, a megfogalmazás maró gúnya tartja őt életben, hanem egyes-egyedül az a szeretet, melyet fiatal barátja iránt érez. Egész sorsában, mint ahogy fiatal barátjáében is,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

ott a brutális komikum, és hogy pont akkor jöjjön rá a főhős, mi sorsának valódi értelme, amikor elveszíti azt, az szerintem elég intenzív atmoszférát teremt és feltételez. Vagy ott *Az urgai fogoly*, ami sokakat meglepett. Mindenki azt várta, hogy első három könyvem után műveimben most már mindig részeg parasztok fognak kóválygani a Dél-Alföldön, hogy mindig esni fog az eső, néha föltűnik egy rettenetes nő, akit mindenki meg akar kapni, és ezt egészen hatvan-hetven éves koromig, az akadémiai székfoglalómig fogom csinálni. Pedig egy részeg paraszt is elvetődhet Mongóliába, és egy részeg paraszttal is történnek dolgok Mongóliában, melyek új fordulatot adnak az életnek – és pontosan ez történik *Az urgai fogoly*ban. Ha nem is parasztként, de legalább részegen, tudniillik egyszer csak, akár e regény hőse, ott voltam, ahová valójában soha nem vágytam, ahová soha nem készültem, ott én, aki aztán ezzel „az én"-nel vett részt *Az urgai fogoly* kalandjaiban. Olyan házban nőttem fel, amely a Kelet felé le volt falazva. Nálunk mindenki a Nyugat felé nézett, a Kelettel pláne a Távol-Kelettel nem foglalkozott senki. Néhány dolgot ismertünk természetesen, például Weöres Sándort és az ő Lao-céjét, vagy Tőkei Ferenc nagy művét a kínai filozófiából. De ezzel együtt is lényegében tájékozatlanok voltunk, s voltam magam is, fogalmam nem volt, mi is az, hogy Kelet. És akkor egyszeriben, tényleg teljesen váratlanul, előkészületlenül, felkészületlenül ott találtam magam, szinte szó szerint az alföldi pusztaságból – Mongóliában. A dolog komikus voltát a magyar alföldből és a mongóliai realitásból következő tapasztalatok hasonló voltában látom. Azt meg, hogy ez a komikum brutális, azzal érzékeltetném, hogy van egy fejezet, amelyben a központi figura tök részegen bolyong Pekingben, és úgy érzi, valami egészen fontos tény van előtte, de fogalma nincs, mi az. Megy erre, megy arra, buszozik, mászkál össze-vissza, és akkor eljön a megváltó pillanat: rádöbben, hogy nem a posztmaoista Kínában van, hanem az utolsó nagy ókori birodalomban, melynek jelenben futó korszaka történetesen pont ez a posztmaoista. Átélni, hogy a történelem folytonos, átélni ily módon magát a Történelmet – ezt a fejlövés-szerű élményt igazán nevezhetjük megrendítőnek. A helyzet ismét csak brutálkomikus, hiszen ezt egy a Keletről mit sem tudó európai mondja ki, aki egy olyan folytonosságot észlel, amelyről európaiként nem lehet tapasztalata. Európa történelme a szabdaltság történelme. Egy európai, de különösen egy közép-európai vagy kelet-európai egyszerűen alig találkozhat olyan ténnyel, mely ellentmond ennek a szabdalt történelemnek, hiszen nagyon kevés olyan hely akad ebben az Európában, mint például a svájci Stein am Rhein városa, ahol találni egy táblát az egyik ház falán, s ezen a következő olvasható: az UTOLSÓ háború emlékére, mely e város falai alatt zajlott, s alatta évszám: 1478. Egy magyarnak történetesen, aki végiggondolta, illetve átélte a maga közép-európai kataklizmáit, pontosan a történelem megszakítatlanságáról nincs, mert nem lehet tudomása. Az utolsó háború emlékére 1478?! Ez nem brutális? Nem komikus?! És ugyanakkor: nem elég intenzív?! Akkor mi az?! A *Seiobó járt odalent*ben *A száműzött királyné* c. fejezet

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

elején két egymásba kapcsolódó mottó áll. Az írás Botticellinek és a fiatal Lippinek az Eszter könyvéről festett táblaképeivel foglalkozik, s ez a bizonyos kettős mottó részben egy keresztrejtvény, amelyben a vízszintes nem tudom hányra azt az ortodox értelmezést várják megoldásként a megfejtőtől, amely szerint Vashti, Ahasvérus király előzött felesége, aki az Eszter könyvében szerepel, vétkes volt, részben pedig egy hirdetés, mely a maga ordenáré módján arra az ortodox hagyományból kipárolgó nézetre reagál, amely szerint Vashti királyné tulajdonképpen azért lett száműzötté, mert leprája volt, ezért nem akart mutatkozni a férje előtt, ezért nem engedelmeskedett ura, a nagy király hívásának, és ez vezetett pusztulásához – nos, Ausztráliában felfedeztem egy kozmetikai céget, amely magát Vashtiról nevezte el, s ez a cég különböző kozmetikai kencéket reklámoz ezen a néven, hogy Vashti, nyilván abból a megfontolásból, hogy e kencék megvédik a szépséget a pusztulástól. Iszonyú mélyre süllyedt ez a kipárolgó tudás, és ott iszonyú intenzitással rombol a maga brutális komikumával.

Térjünk vissza egy kicsit a távol-keleti tapasztalatra. Mintha a Rombolás és bánat az Ég alatt *c. könyvében már nem lenne meg az a folytonosság, amelyet* Az urgai fogoly *hőse érzékel. Ön szerint mi történt? Mi az, ami még a Mao-rezsimnél is durvábban be tudott avatkozni ebbe a kultúrába?*

Az a folyamat, ami érthető módon sokakat bizakodással töltött, s tölt el, és mintegy a szabadság megjelenéseként értékelődik a maói diktatúra után, vagyis az, hogy beengedték, vagy be kellett engedjék Kínába a világot, egyelőre azt eredményezi, hogy a követhetetlenül gyors gazdasági nyitás, azaz a növekedés, a gyarapodás, a felzárkózás, az új világcivilizációban való részvétel – mellékesen – iszonyú pusztítást is végez. Kína miközben építi, rombolja is önmagát. Nem külső erők miatt, hanem jelenlegi fejlődésének kegyetlen törvényeiből következően saját maga emészti fel tradicionális kultúráját és artikulációs bázisait, azaz beküldi őket a múzeumba, ha egyáltalán, egyszóval száműzi a hétköznapi életből azt az íratlan, gigantikus törvényrendszert, saját kultúráját, amely több ezer éven át irányította – legalábbis a *Rombolás és bánat az Ég alatt* néhány kínai szereplője és főhőse ezen a nézeten vannak. A folyamat, mint köztudott, persze már a 19. században elkezdődött, mindnyájan ismerjük az ópiumháború és az európai agresszió piszkos történetét. Előtte is érték Kínát támadások, egyrészt folyamatosan északi barbárok felől, de gondoljunk a mongolokra vagy arra a tényre, hogy a kínai császárság utolsó pár száz évében nem kínaiak, hanem mandzsuk uralkodtak. E támadásoknak mindnek sinizálódás lett a vége: a barbár bejövetel magukat a barbárokat tette kínaivá. Az imperialista Európa megjelenésével azonban valami igazán ijesztő történt: Kínának be kellett látnia, hogy a földgolyón alapvető változás állt be, és ez véget vet a kínai birodalomnak. Egy valóban Új Kínát kell felépítsenek, s ez a régi elvetésével, lebontásával jár. Most Kína eszelős léptékben fejlődik gazdasági, de szellemi

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

értelemben is. Ma a Beidán, a Peking Egyetemen, amely politikailag már vagy száz éve a legérzékenyebb pontja az újkori Kínának, és ezért a politikai hatalom mindig árgus szemmel figyeli, elképesztően szabad szellem uralkodik. Amikor felléptem egyszer itt, a kínai professzor olyanokat mondott bevezető előadásában, hogy azt hittem, én már nem tarthatom meg a magamét. Azt hittem, nem jól hallok, annyira provokatív volt a rezsimmel szemben. Ugyanezt tapasztaltam Sanghajban is, délen pedig még inkább – valami hasonló mindig is volt Kínában, hogy tudniillik minél távolabb mentünk az éppen aktuális fővárostól, annál inkább a helyi hatalmasságé volt a döntő szó. De hogy mi van most? Egyrészt az értelmiség meglehetősen bátor. Másrészt ezekre a bátrakra senki nem figyel különösebben. A tömeg erősen lojális a kommunista rezsimhez. Cserébe ez a rezsim hagyja, hogy a kínaiak megőrüljenek. Mert a kínaiak megőrültek. Most valóságos istenük lett: a pénz. Ilyen, szinte már gyerekesen pénzéhes tömeget el se tudtam képzelni! Egyszerűen nem tudnak ellenállni a pénznek, az üzletnek, a gyarapodás vágyának. Egyszer régen egy költővel beszélgettem Xianban, s amikor már belemelegedtünk, kérte, mutassam meg a két kezemmel jelezvén a mennyiséget, hány könyvet írtam. Mutattam a két kezemmel, hogy á, nagyon keveset. Mire ő vagy egy métert jelezvén megmutatta, hogy ő viszont nagyon sokat. Majd elmesélte, hogy Jünanban textilgyára van, Szecsuanban rizsföldje. S hogy nekem mim van otthon, Európában? Gyár? Újság? Tévé? A tartomány egyik vezető költőjéről van szó! Mindenki üzletel. De nem igazán könyvvel. Az értelmiség még mindig tiszteletben tartja ugyan a könyvet, de a könyv mellett mindenki töri valami másban a fejét. A könyv, legalábbis, amit én meg a hozzám hasonlók írnak és írtak, nem jó üzlet ott sem. Amikor 2009-ben ismét Kínában jártam, egy könyvkiadó lecsapott rám, és azt hajtogatta, hogy minden könyvemet ki akarja adni. Ebből én már tudtam, hogy egyet se fog kiadni, valóban fantasztikus vacsoráik közben és után ugyanis a kínaiak annyira boldogok, elégedettek, hogy ebben a boldog elégedettségben mindent megígérnek. Nem erőltettem a részleteket nagyon, de kíváncsi voltam, hogy ebben a milliárdos lakosságú országban hány példányban adnak ki egy könyvet. Éppen akkor jelent meg egy T. S. Eliot-kötet. Mondta, hogy négyezerben. És Kertész Imrét? Azt is négyezerben. A számok tehát nagyjából ugyanott járnak, mint az európai kiadóknál. Azt mondják nekem, hogy ha tízezer példányt nem tudnak eladni, az eleve bukás. Pedig valójában ők sem tízezer példányban adnak ki egy kötetet, hanem először ezerötszázban, és ha látják, hogy fogy, nyomják a következő adagot.

Közönség: Volt szó a műfordításról. Mit gondol, a nyelvünk határai megegyeznek-e gondolkodásunk vagy világunk határaival?

Már hogy egyezhetnének meg? Érzelmeink és a kutyánk érzelmei: itt van rögtön egy azonnal belátható válasz. Kívül tágasabb. Viszont megfoghatatlan. Gomolyog, ködlik, villan, elmerül, megjelenik képként, kép-előttiként, csattan, távolodik,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

közeledik, itt van, nincs itt, már majdnem emlékszem rá, gyűlöl: érzem, és így tovább – nyelv előtti, vagy talán nyelven kívüli tények, állapotok. „Világ". A nyelv, és itt kizárólag az anyanyelvre, valakinek az anyanyelvére, akár egy kutyáéra is, gondolok, egyik képességünk ebben a „világ"-ban. Képességünk, de ugyanakkor nem választhatjuk, és azt hiszem, nem is mondhatunk le róla egy másik kedvéért, mert ha nem használjuk is, másikat már nem lehet választani. Nem élhetek anyanyelvem nélkül… De a „világ"?! Nem arról van szó, hogy nagyobb volna, mint a nyelv… Egyszerűen: más. Az újkori filozófiai gondolkodás rendesen bezavart, hogy ez egyáltalán kérdés legyen.

Közönség: Részt vesz könyveinek a fordításaiban?

Igen, és ezt általában igénylik is a fordítók. Egy van, aki nem. Az angol fordítóm, a magyar származású George Szirtes. Őt kifejezetten megzavarnám, ha besegítenék. Aminek persze ára van. Csinál hibákat, hol ezért, hol azért – ezek mind tartalmi, értelmezési gondokból erednek. Viszont iszonyatosan erős, koherens nyelvet hoz létre angolul, és ebben, pont ebben csak akadályoznám, azt hiszem. De az ő esete különleges, ő nem fordító, ő költő: saját irodalmi világa van. Csodálattal adózom neki, hogy egyáltalán vállalkozott három könyvem angolra fordítására. És nem tudják neki megfizetni. Azt írta a naplójában, amikor a Sátántangón dolgozott, hogy annyira szenved a gondolattól, hogy fordítania kell, hogy ha csak arrafelé megy a lakásában, ahol a *könyv* van, már görcsbe merevedik a gyomra. A legtöbben viszont igénylik a segítséget, lehetetlen lenne például olyan fordítót találni, aki mindahhoz ért, amit a *Seiobo* érint. Amúgy én az állandó fordítókban bízom, akik már egy-két könyvömön végigküszködték magukat. A szívemhez legközelebb a magyar származású spanyol fordítóm, Adan Kovacsics áll, aki egy 68-as lázadó, filozófiára érzékeny, művelt és nagyon jó ember, aki kezdetben német filozófiát, politikatörténetet, aztán századfordulós osztrák írókat fordított, majd elkezdett foglalkozni magyarokkal. Azt hiszem, Kertésszel és velem kezdte a modern magyarokat, a kezébe akadt egy-egy könyvünk, és segítségükkel visszatanulta magát a magyar nyelvbe. Ő a magyar és a spanyol nyelv zenéjére figyel. A francia fordítóm, Joëlle Dufeuilly a legalaposabb, ő leginkább a világosságra ügyel. Német fordítóm több is volt, kezdetben Hans Skirecki, egy tapasztalt profi, neki köszönhetem a nagyszerű, sűrű német *Sátántangó*t és *Az ellenállás melankóliáj*át, de jelentős mértékben neki a *Háború és háború* német nyelvterületen elszenvedett kudarcát is, ő ugyanis a nagy kapkodásban lényegében egy nyelvi romhalmazzá, egy zavaros nyelvezetű olvasmánykásává bomlasztotta a regényt, majd jött a kitűnő, szintén együttműködést igénylő Christina Viragh, most pedig némi túlzással alkalmasságát, tehetségét felismerve mintegy magam fedeztem fel, neveltem ki jelenlegi fordítómat, ami rettenetes feszültséget, és igazán sok munkát jelentett, de megérte, egy fantasztikus fordító született, a nevét legalább itt elhallgatom, annyira félek, hogy

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

elviszik másnak, amikor majd megint ő kell. És ő mindig kell… Japán fordítóm különleges eset, szép, elegáns, hogy is mondjam, higiénikus, s nagy meglepetésemre ő is igényelt segítséget, pedig ő az *Északról hegy…*-et fordította. Kérdeztem egyszer tőle, drága Mika-san, mondja már el nekem, mert Japánban soha nem tudom meg, ha maga ezt el nem árulja, milyennek találja a könyvemet, végső soron mégis csak a maga kultúrája a háttér ebben a műben? Japánosan kitért, majd a végén kipréseltem belőle a választ: „Furcsa", ezt felelte, „nálunk ilyesmi nincs." Miért is nevezzük mi furcsának a japánokat?

Közönség: Nem gondolt még arra, hogy más nyelven írjon?

Nem. Egyrészt nem tudok egy nyelven sem olyan jól, másrészt a magyar nyelvet fantasztikusnak tartom. Olyan dolgokat lehet vele megcsinálni, amilyet semmilyen más nyelven nem tudnék, már amennyire az ember ezt egyáltalán a sajátjáról, illetve bármilyen idegen nyelvről csak úgy kijelentheti. Ha nem lennék magyar, és választhatnék, valószínűleg akkor is a magyart választanám, mert ilyen értelemben törékeny és mesebeli nyelvről, mint a magyar, nem tudok. A fordítóim nem véletlenül panaszkodnak, s beszélnek kínokról: van egy homály a nyelvünkben, amely olyasmi, mintha mindegy volna, miről akarunk beszélni, a nyelvünk mindenképp arról beszél általunk, hogy valami nagy kincs van fájón elrejtve valahol.

Közönség: Mennyire figyel a könyvei fogadtatására, és mennyire elégedett a magyar irodalomban elnyert pozíciójával?

Újabban figyelmesen olvasom a kritikákat, és fontos, hogy mit gondolnak könyveimről az olvasók. Külföldön egyértelműen pozitív a visszhang, szívesen elmondom, hogy a *Háború és háború* c. kötetem volt az egyetlen, amely kapott elutasító kritikákat is – nagyon nehéz volt mit kezdeni egy művel, amelyik nem csak könyvből áll, és teljes kontextusa nélkül nemigen lehet megérteni. A *Seiobo*-könyv átütő sikere viszont sokakat e könyvvel, mármint a *Háború és háború*val kapcsolatos nézetük utólagos felülvizsgálatára késztetett, ezt mutatja többek között a számomra nagy jelentőségű Neue Zürcher Zeitung vezető kritikusának, Andreas Breitenstein úrnak az esete. Magyarországon sincs okom igazán panaszra, döntően alig van olyan szakértő, aki legalább valamelyik könyvemet ne tartaná megemlítendőnek a modern magyar irodalomban. Kétségtelen azonban, hogy itthon a bíráló megjegyzéseken s az elutasításon túl azt is érzékelnem kell, hogy sikerült egy adott kör tekintetében a periférián elhelyezni engem, de hát tulajdonképpen még csoda, hogy csak ennyi az ítélet, hiszen én egészen mást csinálok, mint a magyar irodalom fő vonulata a hetvenes évek fordulójától kezdve. Ez már a nyolcvanas évek elején nyilvánvaló volt, amikor írni kezdtem. Akkor is voltak, akik furcsának találták, hogy lehet regényt írni akarni egy régi értelemben, mely ugyanakkor furcsamód mégsem egészen avítt. Az egész ügy a *Háború és háború* megjelenése idején kicsit

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

elkomolyodott, amikor Margócsy István és még jó néhány nagyszerű tudós minden erőfeszítése ellenére az irodalom más nagyszerű kritikusai között megerősödött és rögzült egy réteg, amelyik lényegében már egészében és visszamenőleg utasította el azt az irodalmi javaslatot, amelyik az enyém, s utasítja el ma is. Ugyanakkor valamelyest megnyugtató a számomra, hogy egyrészt a kritikusoknak még mindig egy jelentős része kedvezően vélekedik az erőfeszítéseimről, pedig olyanokról is szó van köztük, akik nagy nyomás alatt állnak, másrészt közönségem nagy része fiatal, és nem olvas kritikákat, illetve abból a rétegből kerül ki, amelyiknél nem számít, hány éves, csak az, hogy érzékenysége a régi. Vannak közöttük kifejezetten rajongók, ám igen sokan nem hajlamosak az ilyetén rajongásra, csak egyszerűen érdeklődnek az iránt, mit csinálok. S ez az érdeklődés már önmagában megtisztelő. A pozícióm? Külföldön, az Egyesült Államokban, Angliában, Spanyolországban, Franciaországban, Németországban vagy Lengyelországban a kortárs irodalom fontos teljesítményeként figyelik, mit művelek. Magyarországon? Vannak, akiknek fontos vagyok. És vannak, akik számára periférikus írónak számítok. S hogy elégedett vagyok-e ezzel? Nem. Méltatlannak érzem hétfőn, szerdán és pénteken. Viszont kedden és csütörtökön felmerül bennem, hogy mi van, ha tényleg periférikus vagyok. Erre viszont már csak a hétvégén válaszolok. Hogy semmi.

Közönség: Hogyan születtek meg a Sátántangó *és* Az ellenállás melankóliája *c. regények figurái? Találkozott velük az életben is?*

Hajdani polgárcsaládból parasztivá süllyedt, majd ismét polgárosuló nagycsaládban születtem. Következésképp ifjúkori lázadásomnak az volt a lényege, hogy nem túl eredeti módon mindent hazugnak ítélvén elhatároztam, elmegyek az igaz valóhoz. Radikálisan hátat fordítottam tehát az egész közegnek, amelyből származtam, elfordultam családtól és baráttól, mindenkitől és mindentől, ami egykor a világomat jelentette. És fogtam magam, és elmentem oda, ahol a legelnyomottabbak és a legkizsákmányoltabbak lakoztak. Vonzott a tudat, hogy azok közé kerültem, akik nyomorultul élnek ugyan, de talán épp a nyomoruk miatt ők már nem hárítják tovább az igazságtalanságot és a hazugságot. Semmilyen kapcsolatom nem volt a kádárista Magyarország normális közegével, teljességgel aszociális lettem, s erősen vonzódtam az anarchizmushoz. Nem a kommunista Magyarország agresszív kreténsége volt tűrhetetlen a számomra, hanem mindenféle társadalmi kreténizmus. Ebben az időben, tehát a húszas éveim közepéig nagyjából, még nem foglalkoztam irodalommal. Nem akartam lenni valami. Éltem egy életet a nyomorultak között, és nem vágytam máshová, nem is volt bennem semmi, ami a vágyakozásra emlékeztetett volna. Büdös kocsmák, lepattant gyárak, kiábrándító művelődési házak, sivár mezőgazdasági telepek, világvégi vasútállomások, hideg vidéki buszok hátsó ülései, szánalmas utcák, aztán meg Budapesten ugyanez, egy romlott nagyváros legalsó bugyrai – ezek voltak életem helyszínei. Állandóan csatangoltam, belaktam

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

egész Magyarországot. De választott helyszíneimen is idegen maradtam, az ottaniak nem fogadtak be, azonnal tudták, hogy nem közülük való vagyok. Például szokatlan volt számomra a gondolat, hogy kézzel hozzáérjek az ételhez. Amikor először megfogtam kézzel egy kolbászt, az őrületes dolog volt a számomra. Csavarogtam, részegeskedtem, a világ legjobb irodalmát olvastam, és sokáig távol tartottam magam a nőktől, hogy a szellemem ép maradjon. Viszont az említett regények figuráit a képzeletem teremtette. És igen, találkoztam velük az életben is. De csak utána. Azután, hogy megteremtettem őket.

(Elhangzott 2010. október 4-én. Megjelent Krasznahorkai László új beszélgetéskötetében: Krasznahorkai László, *Nem kérdez, nem válaszol. Huszonöt beszélgetés ugyanarról*, Magvető, Bp., 2012, 73–91. o.)

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

„…egy életen át ezzel küzdöttem, hogy miként oldjam meg a párbeszédeket”

Gór Zsófia beszélgetése Vámos Miklóssal

Legutóbbi könyve, A csillagok világa *a mesék körül forog. Mennyire fontos ma a mese az emberek életében?*

A mese szó a magyar nyelvben több értelemmel bír. Egyrészt jelent hazugságot, gondoljunk a „mese habbal” kifejezésre. Másrészt olyan történetet, melyről azt hisszük, hogy gyermekek andalítására született. Ez tévedés, a meséket eredetileg felnőtteknek írták, csak mára a gyerekekre tolták a felelősséget. Végül a mese azt is jelenti: történet. Én történetmesélő vagyok, annak születtem. Gyakran megkérdezik derék újságírók, hogy miért lettem író. Remek válaszokat szoktam kitalálni, hiszen ez a foglalkozásom, de a szomorú igazság az, hogy már három-négy évesen is találtam ki történeteket. Mi a Délibáb utcában laktunk, ez egy csendes utca a Hősök tere felé, kivéve forradalmi időkben, mert akkor hangos. Nemrég elsétáltam megnézni a szülőházam, az utcán szembejött egy három ajtós szekrény méretű férfi, és azt mondta: *Én ismerlek téged. Te vagy a Vámos Tibor!* (Ez az eredeti nevem.) Igen. *Amikor óvodás voltál, minden nap mentél az óvodába, és megálltál, meséket adtál elő nekem.* Kiderült, hogy ő volt akkor az albán követség előtt álló rendőr. Megragadtam az alkalmat, hogy egy műbírálatot csikarjak ki belőle, megkérdeztem, milyenek voltak azok a mesék. *Borzasztóak… és újra meg újra elmondtad őket.* Akkor miért hallgattad végig? *Tudod milyen unalmas volt állni a fakabátban?*
Véleményem szerint a történet a legfontosabb dolog a kultúrhistóriában, odáig is elmennék, hogy gyógyterápiás hatású. Ha valaki beteg, maradjunk annál, hogy lelki beteg, például szerelmi bánat gyötri, sok mindent tehet, például leugorhat a legközelebbi hídról, de célravezetőbb venni egy töltőtollat meg papírt, vagy inkább füzetet. Ne használjanak ronda papírt, mert az árt! Egy szép füzetbe írják le, hogy mi is történt. Mire a végére érnek, kicsit meg fognak vigasztalódni. Ha jó stílusban írják, nagyon. Nekem ez a fő tevékenységem, történetekkel próbálom magamat gyógyítani, és az a bónusz, ha netán mást is sikerül.
A csillagok világa azzal kezdődött, hogy született két gyerekem, méghozzá egyszerre. De akkor már ötvenhárom voltam, nem éppen atyai kor. Az itt lévő urakat buzdítanám, hogy korábban csinálják, ilyenkor már fárasztó. Van nekem egy harminchárom éves lányom is, ő már régóta londoni lakos. Amikor ő gyerek volt,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

vele is hevesen kommunikáltam, hiszen nyelvében él az atya. Mindig próbáltam dumákkal elkábítani. Állandóan jegyzeteltem, amiket mondott, és amikor húsz éves lett, odaadtam neki azt a füzetet. Két szépirodalmilag értékelhető mondatot mondott nullától húszéves koráig. Megjegyzem, a bölcsészkarra járt szegény – ezt most nem biztos, hogy jó helyen mondom. Az első mondata az volt: *Nem megy semmi*. Ez tetszett nekem, a 80-as évek legelején voltunk, és ezt szociológiailag pontosnak találtam. A másik mondatot az váltotta ki, hogy elég szegény voltam. Prózaírásból éltem. Azt nem mondhattam a gyereknek, hogy ezt nem tudom megvenni neked, az égő. Inkább azt mondtam: ez neked még nem való. Emiatt aztán egyszer így szólt: *Légy szíves, kérek szépen valamit, ami való*. Ezzel a két mondattal lehetne valamit kezdeni szépirodalmilag, többel nem állt elő.

Nem így az a két gazember, akiket most próbálok tenyészteni, ők nagyon meglepőket mondanak. Mesélek nekik, de nem Grimmet, mert abban sokat folyik a vér, azt nem tudom feldolgozni. Mindig próbáltam nekik a szépirodalmat mesélni, például a görög mitológiát, de folyton közbeszóltak. Kialakult egy állandó helyszín, én tűzoltóságot akartam, de ők azt mondták, legyen mentőállomás. Ahol két mentőlovag dolgozik, ők. Csöng a telefon, Ménesi úti Collegium telefonál, tűz van. Akkor ők beszállnak a mentőhelikopterbe, eloltják a tüzet, és cserébe a diákönkormányzat elviszi őket egy játékboltba. Egyszer csak arra gondoltam, hogy legyen ebből egy mesekönyv. Már annyi mindent írtam, mesekönyvet még nem. Nagyon jóban voltam Lázár Ervinnel, Janikovszky Évával, amíg éltek, gondoltam, követem a példájukat. Elterveztem, hogy lesz huszonnégy mese, de másképp alakult. Az írásban az a jó, hogy szórakoztat, és sok a meglepetés. Aki nem élvezettel ír, azt nehéz lesz élvezettel olvasni. Nekem minden sor élvezetet okozott. Más kérdés, hogy néha nem sikerül, vagy rosszul. Az nem baj. Mindenesetre ez a terv váratlanul családregénnyé alakult. Pedig azt hittem, jól kitaláltam egy meseregényt, amelyben csak párbeszéd lesz. Érdekelt, hogy lehet-e írni regényt úgy, hogy csak élőhangot használok, de úgy, hogy soha ne kelljen odaírni: mondta Béla, mondta Jolán. Három hangra gondoltam, később hat lett belőle. A történet családregényt kért magának. Fejlődésregényt, amelynek a főhőse egy tengerjogász, bár olyan nem létezik. Ez a könyv engem nagyon felkavart, főleg a gyerekek miatt. Igazából jogdíjat kéne fizetnem nekik. Ugyan a szövegben az ő részük csak úgy tíz százalék, de a többihez is ők ébresztették a gondolatot. Ezt talán nehéz elhinni, mondok egy példát. Autón vittem őket az óvodába. Ülnek hátul, egyszer csak az egyik azt kérdezi: *Papa, szerinted milyen színűek az istenek?* Nem tudom, milyen színűek az istenek, és nem jó, ha az apa valamit nem tud. De mire válaszoltam volna, a másik rávágta: *Az istenek kékek, mint a lányok*. Szerintem ez költészet. Tudom, néha a szülő, ha a gyereke lerajzol egy házacskát, rögtön azt hiszi, hogy egy kis Michelangelo. Én nem ilyen vagyok azért, remélem. A másik elgondolkozva így szólt: *Szerintem az istenek mégis inkább fehérek*. Mire az egyik: *Nem, kékek, mint*

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

a lányok. A lányok kékek? Inkább pirosak, nem? Mindegy. Ezeket én mindig felírom. A regény már befejeződött, de még mindig. Befejezem ezt a kissé hosszúra nyúlt választ. Ma ezt hallottam a kocsiban: *Teneked ki a legjobb barátod? – Természetesen te. – Én azt reméltem, hogy te is megkérdezed, hogy nekem ki. – Na, ki a legjobb barátod? – Te, meg az Isten.*

Azt mondta egyszer, hogy minden könyvnek van egy gyászéve, és ez az új könyv különösen fontos az Ön számára, még nem tudta elengedni.

Igen, látja, feketében vagyok.

Meglepő a cikk, amiből idéztem, mert a fotón mosolyog.

Mond valamit. Ez a lányom poénja. A televízióban készítettem műsorokat, összesen hét évig, ezért felismernek utcán, étteremben. Gyakran zavar. A lányom javasolta, hogy mosolyogjak, akkor a kutya sem ismer rám. Vannak tévés barátaim, akik ha nem ismerik fel őket, depressziósak. Nekem nem kényelmes az ismertség.
Ami a gyászévet illeti: a könyvírás egy nagyszerű dolog, izgalmas egy bonyolult szerkezettel bajlódni, miközben nem tudjuk, hová megyünk. Kétféle utazó van, az, aki kipipálja, hogy Eiffel-torony, megvolt, és az, akit nem érdekel, hogy melyek a kötelező látnivalók. Én ilyen vagyok, a meglepetéseket szeretem. Írás közben is megyek előre, és várom, hogy lepjen meg a saját szövegem. Tény, ha valahol tartunk már egy prózában, tettünk le bizonyos téglákat, akkor nem lehet bárhova menni. Egyre szűkülnek a lehetőségek, és a végén már csak egy ösvény marad. Ez a fázis a legjobb. A végén van olyan időszak is, amikor már a korrektúrán is túlestél, többé nem javíthatsz, de még nem jelent meg. Az a mélypont. Amikor már nem az enyém, de még senkié. Amikor megjelenik a könyv, akkor a szerző megszűnik létezni. Abban a percben, hogy kapható a boltban, már ahány ember megveszi, annyi féle könyvről van szó. Akkor már elvették tőlem. Nem szomorúság ez, de ha regényt így befejezek, utána elég sokáig nem tudok írni. A leghosszabb ez a gyász az *Apák könyvé*nél volt, két és fél évig csak úgy éltem a világban. Apró munkákat csináltam, de gondolni sem tudtam más tervre. Most nem ennyire rossz a helyzet, vannak tervek, mindenesetre tavasz előtt nem fogok hozzá.
Amikor Amerikából visszajöttem 1990-ben, mind a Szépirodalmi, mind a Magvető Kiadó csődhelyzetbe került. Az első ember, akivel találkoztam, Spiró György volt, közölte velem, hogy Magyarországon megszűnt a két kiadó, amelyik kortárs szerzőket adott ki, és magyar kortárs irodalom itt nem is fog megjelenni egyhamar. Én Amerikából jöttem, mondtam, hogy ha nincs, alapítunk egy kiadót. Így lett az Ab Ovo, amelyiknek tizennyolc évig maradtam szerzője. A vezetéssel csak négy évig foglalkoztam, mert iszonyú linkek voltak az írók, és ez nem esett olyan jól az asztal másik oldaláról. Néhány éve konstatáltam, hogy nem lehet tovább kis kiadó szerzőjének maradni. Bár ez a bölcsészkar, szent és emelkedett irodalmi témákról

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

kellene beszélni, de tudják-e, hogy ha bemennek az Alexandra könyvesboltba, és nagy halomban ott áll Vámos Miklós fölpolcolva, a halom tetején a háromoldalú fotóval, akkor azt hihetik, hogy ennyire szeret ez a bolt vagy könyvterjesztő engem. Pedig ezért a kiadó fizet. És még sok minden másért. Tudtam, nem maradhatok sokáig az Ab Ovónál, de nem akartam a Magvetőhöz menni, mert ott jelennek meg a legnevesebb kollégák. Ha egy kiadónál vagyunk, akkor már nem legendák a példányszámaim, hanem tények. Nem akartam még jobban magamra haragítani őket. Amikor a kiadóban dolgoztam, messze nem voltam ismert szerző. Mindig azzal az íróval voltam kénytelen foglalkozni, akinek a könyvét vitték, mint a cukrot. Aki sikeres, azt kell utánnyomni, ő kapja a meghívásokat, neki vannak ügyei. Nem maradt időm, hogy a kevésbé sikeresekkel foglalkozzam. Így megy ez. Épp ezért néztem ki magamnak az Európa Kiadót, mert ott nincs túl sok kortárs szerző. A drága Szabó Magda volt a legfontosabb szerzőjük, de ő meghalt. Vele közeli, személyes viszonyban voltam, de ettől függetlenül az a meggyőződésem, hogy az én életem időszakában ő a legnagyobb magyar író, minden ellenkező híresztelés dacára. Mindig reménykedtem, hogy az Európának eszébe jutok, és aztán egyszer csak csöngött a telefon. Úgynevezett életműszerződést kötöttek velem, ami elég nagyképűen hangzik, elnézést kérek. Kérdeztem, hogy nem vagyok-e én ehhez túl fiatal? Azt mondták, nem. Évi két könyvemet adják ki, tíz évig. Amikor aláírtuk a szerződést, volt már 33 könyvem, túl nagy présbe nem dugtam a fejemet. Ha újat írok, beletesszük a sorozatba. Eddig négy jelent meg, és csak egy volt régi belőle, a *Félnóta*. A *Tiszta tűz* csupa új kisregény, novella, a *Kedves kollégák* pedig az írókkal készített interjúimat tartalmazza. *A csillagok világa* egy egészen új regény. Jövőre az *Apák könyvét* gondolják kiadni, meg a *Zenga zének*et. Ha ledobnám a gyászruhát, és gyorsan írnék egy regényt, nem is kerülne jövőre sorra. Aki ráér, tovább gyászol. Úgy látom, ma akármit kérdez, mindig ilyen hosszúra sikerül a felelet, a legközelebbi válaszom az lesz, hogy nem.

Hányszor lehet elmondani egy történetet?

Nem. Hogy érti ezt?

A Tiszta tűz *párhuzamos történeteire gondolok.*

Abban a könyvben azt a gondolatot próbáltam körüljárni, hogy mi van akkor, ha adott témáról írunk két különböző szöveget. Az egész úgy kezdődött, hogy írtam egy kis novellát. Minden művem nagyjából ötven százalékig önéletrajzi. Igaz történet, hogy egyszer bentfelejtkeztem a Szépművészeti Múzeumban egy éjszakára, mert a kelekótya apám arra a kérdésemre, hogy a múmiák mikor vannak fenn, azt találta felelni, hogy éjjel. Velem nem lehetett kukoricázni, biztonsági kamera sem volt még, így ott maradtam egy éjszakára, de a múmiák nem keltek föl. Ami érdekes, hogy másnap, szombat reggel hazaosonva konstatáltam, hogy a szüleim

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

nem vették észre, hogy nem voltam otthon. Ez akkor nem rázott meg, sőt örültem, hogy békén hagytak. De el sem tudom képzelni, hogy ha bármelyik gyerekem nem volna otthon, az ne tűnne föl. Erről szólt a novella, megjelent. Az én szüleim korán meghaltak, két különböző súlyos betegségben, mégis az utolsó három-négy hónapban egyformán összeasztak. Emlékeimben úgy él, mintha ugyanabba a kórházba kerültek volna, azonos az ágynemű és az orvos, pedig nem is egy évben történt. Eszembe jutott, hogy tulajdonképp múmiák lettek belőlük. Írtam egy folytatást az eredeti novellához, mely a szüleimről szólt. Biztosan tudják, hogy a magyar és a világirodalom legjobb dupla novelláját Krúdy Gyula írta: egy bizonyos párbajról, két szemszögből. Ha jót akarnak olvasni, nézzék meg. Gondoltam, hogy én is írok ilyen duplákat, egész kötetnyit. Így született négy dupla novella, és három dupla kisregény, a kettősség sokféle változatát próbáltam ki.

A Tiszta tűz *utolsó kisregényében, a* Tiszta pohár*ban a szereplők beszélnek egy kéziratról. Ha jól tudom, ez létezik.*

A *Tiszta pohár* arról szól, hogy van egy magyar író, akiben valamelyest rám ismerhetnek, ha nagyon akarnak, de teszek lépéseket, hogy azért ne. A kollégák nem nagyon kedvelik, és a bölcsészkar sem. Ez különben tény. Szoktak nálam jelentkezni fiatal, lelkes lánykák, hogy diplomamunkát készülnek írni a munkásságomból. Kérdezem ilyenkor, hogy miben segíthetek, hát, semmiben, csak a lelkesedést óhajtották megosztani, majd ha kell, kérdeznek. Pár hónap múlva pironkodva hívnak, hogy elnézést kérnek, de a professzor lebeszélte őket rólam. Meg kell mondanom a fiatal bölcsészlányok nagy dicsőségére, hogy ennek dacára fél tucatnyian mégis írtak belőlem diplomamunkát. Szóval, a történetben van egy szerző, akinek efféle problémái vannak (nem én vagyok egyedül ilyen), és egy kollegája rábeszéli, hogy írja meg az összes sérelmét. Egyszer csak jelentkezik egy ismeretlen kislány, aki azt állítja, hogy az unokahúga, és tényleg az. Kettejük kapcsolatáról szól a kisregény, de közben sokat beszélnek erről a bizonyos kéziratról, aminek az a címe, hogy *Tiszta víz*. Ezt szintén posztmodern trükknek érezték az irodalmi szakértők. De az igazság az, hogy Márton László tanácsolta, írjam meg ezeket a problémákat. Egyszer egy nyáron egy füzetbe meg is írtam. De nem akarom közzétenni, csak a Márton Lacival akartam kitolni. Különben odaadtam neki, elolvasta, és azt mondta, hogy ez nagyszerű, csak rakjam időrendbe, én ugyanis szabad gondolatfűzéssel meséltem el a dolgokat. Mondtam neki, hogy jó, majd időrendbe rakom, de tudtam, hogy úgysem fogom, inkább írok egy másik kisregényt, amelybe egy sor sem kerül be a *Tiszta víz*ből. Ez lett a *Tiszta pohár*. Ha már itt tartunk, magamhoz ragadom a kezdeményezést. Ez itt az új regényem. *A csillagok világa*, egy kis könyvbemutató. Hogy ez az ábra itt a címlapon micsoda, az a 251. oldalon derül ki. Önök szerint mi ez, mit ábrázol? Zsófit kérdezem először.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Akkor is mondhatom, ha én már olvastam?

Akkor nem. Mire hasonlít? Elmondom, miket mondtak eddig. Valaki úgy vélte, hogy a Tankcsapda együttes gitárosa. Valaki más azt mondta, hogy itt Magyarország látható, egy tulipánnal és két nemzeti színű szalaggal. Az egyik kisfiam szerint ez egy ember, aki a győzelem jelét mutatja a hüvelykujjával. Egyesek szerint ez az én önarcképem. Mindezzel szemben ez a *tui* nevű kínai írásjel, az a jelentése: közösen átélt öröm. Egy kínai étteremben jártam minap, nálam volt a könyv. Megkérdeztem a pincért, hogy tud-e itt valaki kínaiul olvasni? *Igen, a szakács.* Kiküldte a szakácsot, magyarul nem tudott, megkérdeztem angolul, hogy mi ez? Földerült az arca, azt mondta: *Csele, csele! Folint Eulóla, csele!* Kiderült, hogy a mai kínaiban, azon túl, hogy közösen átélt öröm, azt is jelenti, hogy pénzváltó és készpénz. Ami igen bíztató a könyv bevételeit illetően.

Külföldön megjelenő könyveire akár az Apák könyve *ómagyar szövege, akár a* Zenga Zének *gyermekbeszéde miatt hogyan tekint? Át lehet ezeket ültetni?*

Magam is műfordítottam, de én borzalmas műfordító vagyok, mert mindent átírok. Ami magyarul nincs, nem hagyom ki, inkább kitalálok valami egész mást, és néha olyan messzire kerülök az eredetitől, mint Makó Jeruzsálemtől. Tehát rám ne bízzanak műfordítást! Bár nagy élvezettel szoktam csinálni. Bevallom, én az olyan műfordítót szeretem, amilyen én vagyok. Például sziklaszilárd meggyőződésem, hogy nem szabad ponttól pontig fordítani. A német nyelv bonyolult szerkezetei a németnek nem olyan bonyolultak, mint nekünk. Ezért amikor Lukács Györgyöt olvasunk fordításban, akkor komplikáltabb szövegnek érezzük, mint a németek – az ő nyelvükön írt. Ugyanígy a rövid, kattogós angol mondatok csak nekünk tűnnek olyannak, az angoloknak természetes. Szerintem, ha németből fordít valaki, egyszerűsíthet, több mondatra bonthat, ha angolból, akkor esetleg több mondatból gyárthat egyet. Nagyon megengedő vagyok a műfordítókkal. Nem bánom, ha átírják, megoldják. Az *Apák könyve* 17 nyelven jelent meg, értelemszerűen nem tudtam ellenőrizni valamennyit. Elolvastam az angolt, kis erőfeszítéssel megnéztem a franciát, nagy erőfeszítéssel a németet, és heroikus munkával a spanyolt. A többivel nem foglalkoztam. Az *Apák könyvé*nél külön probléma a nyelvújítás azon a nyelven, ahol nem volt ilyesmi. Egyébként összeállítottam a műfordítóknak egy magyar-magyar szótárt, mert például egy német műfordító azt, hogy mi az a morvány, nem fogja megtalálni sehol. Leírtam nekik, hogy morvány = kalács. A többi könyvemhez nem csináltam ilyet. Valakinek vagy van teremtő fantáziája, vagy nincs. Az csak nálunk szokás, hogy művészek fordítanak. Külföldön ezek derék mesteremberek. Nagyon ritka az olyan fordító, mint Terézia Mora, akinek van saját irodalmi tevékenysége. De szerintem ez nem költészet, amit nagyon nehéz lefordítani. Egy regényben, ha ez-az elsikkad, attól még annak állnia kell a lábán. Amelyik nem áll a lábán, az magyarul sem.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Érdekes, hogy a fordítók olyan hibákra hívják fel a figyelmet, amiket a magyar olvasók esetleg észre se vesznek. Esterházy Péter mesélte, hogy a *Harmoniá*ban szerepel egy nagynéni, aki a könyvben világtalan. De a valóságban lát. Ezért a könyv bizonyos pontjain mégiscsak lát. A német műfordító szólt, de ő úgy hagyta. Könnyű egy posztmodernnek. A realista író nagyobb bajban van. Az *Apák könyve* francia fordítója szólt, hogy amikor azt írom, hogy a hősök bouillabaisse-t esznek, akkor ez az étel még nem létezett. Rendben, legyen halászlé, feleltem, és a magyarban is átírtam. Szerencsére az *Apák könyve* Magyarországon 33 kiadást élt meg, mindig kicsit változott, mert amiket a fordítók és az olvasók észrevettek, kijavítottam. Egyébként egy könyv soha nem a műfordító miatt bukik meg. Ahogyan egy színdarab sem a színészek és a rendező miatt bukik meg. Ha jó a darab, nem lehet olyan rosszul előadni, hogy ne hasson. Ha meg rossz, nincs mit tenni. Szóval, nem vagyok szigorú a fordítókkal. Most jelent meg egy könyvem németül, ami Magyarországon nagyon megosztotta a kritikusokat és az olvasókat. Az a címe: *Utazások Erotikában (Ki a franc az a Goethe?)*. Azért lehetett nehéz fordítani, mert a könyv hetven százalékban Berlinben és Németországban játszódik, és a magyar szöveg tele van a német nyelvvel kapcsolatos hülyéskedéssel. Hogy ezt hogyan lehet németre átültetni, azt nem tudom. Van némi rossz érzésem, mert a pápát kicsit megcsipkedtem benne. Ratzinger akkor lett pápa, amikor ezt a könyvet írtam, és mondott ostobaságokat. Írtam a német kiadónak, hogy ezeket ki is lehetne húzni, ha gondolják, de nem válaszoltak. Megérkezett a könyv, de még nem mertem kinyitni.

A csillagok világá*ban Tomi és Gabi lovag nagyjából annyi idősek, mint a* Zenga Zének *Öcsije. A gyermeknyelv feldolgozására, vagy akár a sváb nyelv használatára a* Sánta kutyá*ban, s a többi nyelvi játékra és kísérletre mi indítja?*

A prózaírásnak a nyelv a lényege. Ha megpróbálok prózát írni, alakokban gondolkozom. Hősökben, figurákban, emberekben. Valahogyan ábrázolni kell őket. A *Zenga Zének*nek, ahogyan a címe is mutatja, az az alapötlete, hogy egy Öcsi nevű hatéves kisfiú bóklászik 1956-ban, és találkozik minden bajjal, amivel a felnőttek is. Tudtam, hogy nagyon sokat fog beszélni és gondolkozni. A prózaírásban a legnehezebb a párbeszédek megoldása. Mondta Béla, felelte Béla, bólintott Béla, és megigazította a frufruját, ezek nem jók. Rendelkezésre áll Hemingway módszere, akinél *he said, she said, he said*, az unalomig. Ez magyarul eleve nem megy, mert nincs *ő* és *őe,* csak egynemű *ő* van. Azt akartam, hogy a kisfiú beszédét meg lehessen ismerni anélkül, hogy oda kéne írnom, hogy mondta Öcsi. Nagyon hadartam, amikor kisfiú voltam, ezt próbáltam reprodukálni: *Elmegyeka Zangelika nénihez*. Ez olyan, mint a francia nyelvben a *liaison*. Így mindig egyértelmű, ha a gyerek beszél, vagyis egy gonddal kevesebb.
A *Sánta kutya* alapötlete az, hogy ha eltelik egy ember életében húsz-huszonöt év, ennyi idő alatt szinte minden megváltozik, még a neve is. Nő esetén például

gyerekkori bece, lánynév, asszonynév, újabb asszonynév, felnőttkori bece-, időskori ragadványnév. A könyv nyolc részből áll, főhősöm kislányból öreg néni lesz. Először svábok között él, tehát svábosan beszél. Aztán Szögedre kerül, ráragad az őzés. Azt akartam kifejezni, hogy bizonyos időszakonként más emberekké válunk. Mindegyik fejezet úgy kezdődik, hogy az olvasót picit lépre csalom, azt hiheti, új szereplővel ismerkedik meg. Amikor negyedszer csinálom, már sejtik, de eleinte nem biztosak benne, hogy mindig ugyanarról a személyről van szó.

Az *Apák könyve* tervezgetésekor az a teljesen lehetetlen ötletem támadt, hogy egy regényt úgy írnék meg, hogy a magyar nyelvnek mindig az akkori állapotát használom, amikor a fejezet játszódik. Háromszáz év története, heroikus munka volt. Az első három fejezetben az összes szót meg kellett nézni az etimológiai szótárban, hogy létezett-e a nyelvújítás előtt. Legalább háromféle helyesírást használtam a könyvben, egy kézenfekvő példa az *utcza*, *ucca*, *utca*. Sajátságos a helyzet a perc szóval. A korai fejezetekben úgy írtam: *percz*. Biztos voltam benne, hogy ezt a szót használták már 1700-ban. Megnéztem: nem. Akkor átírtam *minutá*ra, de utánanéztem, az sem létezett. Miért? Mert 1700-ban erre a fogalomra egyszerűen nem volt szükség. A legrövidebb kifejezendő időszak a fertály óra volt, azaz a negyedóra. Ezért nehéz történelmi regényt írni, mert nem könnyen helyezkedünk bele az akkori élet mindennapjaiba. 1700-ban egy ember heti egyszer fürdött, meleg vízben csak akkor, ha a felesége hajlamos volt vödrönként fölforralni neki a vizet. Ahogyan mi ma élünk, az nagyon különbözik a régi koroktól. Azért találtam ki az említett nyelvi megoldást, hogy alaposan éljük át az idő múlását. Szerintem a prózaíró számára legfontosabb két fogalom a tér és az idő. Van olyan művészet, amely csak a térrel foglalkozik, mondjuk a szobrászat, van, amelyik csak az idővel, a zene, és van, amelyik mind a kettővel, például a regény. Olyan nép írója, ahol nincs elegendő tér, specializálhatja magát az idő ravasz kifejezésére. Az *Apák könyve* olvasóinak zöme nem ismeri az általam használt régi szavakat, és nem is magyarázom meg ezeket lábjegyzetekben. Igyekeztem a szövegben azért világossá tenni, miről lehet szó. Tehát a mondott morványról nem derül ki, hogy kalács, de az igen, hogy péksüteményféle és édes. Még soha úgy nem írtam semmit, hogy némi nyelvi bizgelődés ne lett volna benne, és nem is hiszem, hogy valaha is fogok. Úgy érzem, hogy szerves része a jellemábrázolásnak. Kezdjük ott, hogy ki hogyan beszél. Nem tudom, tanítanak-e ilyesmit a bölcsészkaron, de kéne. Van például női mondat és férfi mondat. Az egyenjogúság dacára. Tehát ha ön elmesél valamit, aztán én is ugyanazt a történetet, nagyon különböző mondatok hangzanak el. A nők érzelmesebbek, jobban meg tudják ragadni a színeket, a hangulatokat, a férfiak meg törnek előre. Valamirevaló írónak ezt ábrázolnia kell. Ha kinyitják bármelyik könyvemet, remélem, a párbeszédek minden mondatáról érezhető, hogy férfi vagy nő száját hagyta el. Ez nagyon mulattató bíbelődés, és akkor a tájszólásokról, szlengekről még nem is beszéltem. A Yale egyetemen voltam több évig,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

furcsa tanári pozícióban, és akkor még nem volt cédé, csak kazetta. Volt egy sok száz kazettából álló gyűjteményük, azt rögzítették, hogyan beszélnek az amerikaiak. Milyen az észak-texasi kiejtés, milyen a déli, és így tovább, valamennyi államé, aztán az összes lehetséges külföldié, amikor angolul beszél. Büszke vagyok rá, hogy én lettem a magyar. Magyar, aki még nem tud eléggé angolul, kinti időszakom elején készült a felvétel. Ráírták, hogy *heavy iron curtain accent*.

A Félnótá*ban a párbeszédeket úgy oldotta meg, hogy zárójel, név, zárójel,* A csillagok világá*ban pedig már a név sem szerepel.*

Igen, út az üres papír felé. Amikor a *Félnótát* írtam, 30 éves voltam, és egy embercsoportot akartam megörökíteni. Van ugyan két látszólagos főhős, de közben még száz szereplő. Állandóan változik a beszélő személye. Mondjuk: *Megnéztük a kiállítást, és láttátok, hogy jó. Néztem anyámat, és láttuk, hogy kedves asszony.* Úgy éreztem, hogy ebben a zűrzavarban legalább azt, hogy ki beszél, tisztázni kell. Ezért ahhoz hasonlóan oldottam meg, ahogyan színdarabban szokták: *Gyere haza (anya), kihűl a vacsora.* Most, hogy erről beszélgetünk, kezdem belátni, hogy egy életen át ezzel küzdöttem, hogy miként oldjam meg a párbeszédeket. Ehhez képest most írtam egy regényt (*A csillagok világa*), mely kizárólag élő hangokkal operál. Gondolom, a következő regényemben egyáltalán nem lesz párbeszéd.

Azért is kérdeztem ezt, mert egyszer azt nyilatkozta, hogy az egyre egyszerűbb stílus felé törekszik.

Remélem. Van az a híres Goethe-mondás, amit ha ügyes vagyok, nem rontok el: Először rosszul írunk és egyszerűen, aztán rosszul és bonyolultan. Utána jól és bonyolultan, végül pedig egyszerűen és jól. Erre törekszem, azt szeretném, ha a legeszköztelenebb prózát írhatnám. E szempontból *A csillagok világa* nagy előrelépés. Egy prózaírónak van legalább száz eszköze, azokból ebben a könyvben mintegy hármat használok. Arra törekedtem, hogy a történetet úgy meséljem el, hogy közben voltaképp el sem mondom. Folynak a párbeszédek, a háttérben zajlik egy teljesen konkrét családi történet, amire csak néha esik utalás. Ez nagyon közelít a Hemingway-féle jéghegy-elmélethez, miszerint úgy kell írni, hogy van egy nagy jéghegy, de mi csak a csúcsát írjuk meg, mégis ott kell úsznia a szöveg mögött – vagy alatt – az egésznek. Ennek iskolapéldája *A fehér elefánt formájú hegyek* című igen rövid írása, arról szól, hogy egy fiú és egy lány Spanyolországban valahol egy restiben várja a vonatot, és azon vitatkoznak, hogy egy bikáról elnevezett koktélt megkóstoljanak-e. De a valós cselekmény az, hogy a nő teherbe esett, és legyen-e abortusz. Erre két félszó utal, és az sem konkrétan. Ilyen az igazi írás, a legnagyobb mestere talán Csehov. Akinek még egy nagy trükkje van, nála a szereplők soha nem azt mondják, amit gondolnak. A Yale-en elvégeztem egy színészosztályt, mert a hozzám hasonló vendégtanárok ingyen tehették, bár soha nem akartam

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

színész lenni. Kis Csehov-jeleneteket kellett játszanunk. Az egyik arról szólt, hogy egy orvosba szerelmes egy nő, de az orvos nem törődik vele. Az orvos a tudományos munkásságát mutatja meg neki, hány ló és szarvasmarha volt itt régen, egyre csökken a számuk, pusztul az orosz haza. Nagyon unalmas tárgy ez a nőnek, aki azt akarná jelezni az orvosnak, hogy szereti őt. A nő az unokahúgáról fecseg, mert van egy furcsa taktikájuk a nőknek: ha magukról akarnak beszélni, akkor egy másik nőről kezdenek beszélni, és nézik a férfi szemét, vajon mit szól hozzá. Egyszer csak az orvos megragadja a nőt: Legyen este a kerti kapunál! Tehát az történt, amit a nő akart, győzelem. Igaz, valószínűleg a nő nem így képzelte, hanem hogy a férfi letérdel, kinyit egy kis dobozt, benne a karikagyűrű – ezt nem írja Csehov, én költöm hozzá. Csehov szerint a nő válasza: *Ez rémes!* És elrohan. Ez tökéletes. Akkoriban én már nem voltam fiatal, harmincnyolc múltam, egy vöröses szőke huszonhárom éves kaliforniai lány volt a partnerem. Elrebegte, hogy ez szörnyű, próbált sírva fakadni, és elrohant. De nem volt jó. A tanár azt kérdezte: *Miért szalad el, fél tőle? – Nem. – Mit érez? – Szerelmes vagyok belé. – Akkor miért kell elszaladnia? – Mert így írta Csehov. – Na jó, de Csehov csak azt írta meg, hogy mit mond, azt nem, hogy mit tesz, csináljon valamit, ami kifejezi az érzéseit.* Én ugyanígy ültem egy asztalon, lehet, hogy ez egy szokásos pózom. *This is awful*, mondta a lány, közben a vállamra hajtotta a homlokát, csak aztán szaladt el. Létrejött a jelenet. Valahogyan így megy ez. Ezzel nem akarnám magamat Csehovhoz hasonlítani, csak mesélem, hogy mennyire szeretem az ilyen megoldásokat.

A gyászévről már beszéltünk. Most egyhamar nem is következik semmi, kicsit pihen?

Sok teendő volt a könyvvel, elmentem vidéki városokba, sok interjút kértek tőlem, látom, egy részük ott van a kezében. Ezzel foglalkoztam, most próbálok körülnézni, hogy mi is legyen. Ezen a dramaturgiai ponton egy picike meglepetéssel szeretnék önöknek szolgálni. Van nálam egy tárgy, amit meg szeretnék mutatni. Szeretném, ha az enyém volna, de nem az, csak kölcsönbe kaptam. Ez a nagyon szép kis zsebóra Móricz Zsigmondé volt. Megfoghatja, ha vigyáz rá. Az egyik könyvterjesztő hálózat tulajdonosa régi könyveket, dedikált dolgokat és ilyen ereklyéket gyűjt. Látogatóban voltam nála, mutogatta a kincseit, van egy vizsolyi Bibliája is. Mutatta ezt a zsebórát, én nagyon szeretem Móriczot, mégiscsak ő volt a huszadik század legnagyobb magyar prózaírója. Látta az arcomon ezt az ejakulatív örömöt, és kölcsönadta. Elmesélhetik az unokájuknak, hogy látták Móricz Zsigmond zsebóráját. Bár lehet, hogy rossz taktika volt megmutatni, mert ki fog ezek után kérdezni?

Közönség: Tud még úgy olvasni, hogy nem az írástechnikát figyeli?

Ez egy mindennapos probléma, de ha jó a könyv, akkor csak úgy tudok. Egyébként rossz könyvet olvasni nagyon érdemes, ajánlom, abból lehet tanulni. Nagyon jó könyvből nem lehet. Például az *Anna Kareniná*ból nincs mit megtanulni,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

utánozhatatlan. Ha elragad a könyv, mindenről elfeledkezem. Őrült gyorsan olvasok egyébként, ez is probléma. De az is, hogy nem tudok könyvet félbehagyni, van bennem egy pozitív derű, hogy hátha azért kialakul. Most meg tudom mondani, hogy mit olvastam utoljára ilyen lobogással. *A csillagok világa* hátán van egy fotó, kezemben könyvvel állok rajta. Azért készült, mert egy hetilap azt találta ki, hogy ismert emberek mondják meg, mit olvasnak, és fényképezzék is le őket. Julio Cortázar *Sántaiskola* című regényét szorongatom, ez a latin-amerikai bumm első átütő könyve volt, de nálunk csak nemrég jelent meg. Úgy kezdődik: Háromféleképpen lehet olvasni ezt a regényt: A. Az alábbi sorrendben: 3., 5., 9. stb. fejezet. B. Olvassák el az első részt, a másodikat hagyják a francba. C. Ahogyan jól esik. Én a B. változattal indítottam, utána pedig elolvastam a második részt minden fakszni nélkül. Ha előbb jelenik meg ez a regény nálunk, mondjuk 1960-ban, lehet, hogy az egész magyar posztmodern próza kicsit másképp alakul.

Közönség: Mi a baja a bölcsészekkel?

Nekem? Semmi. Szerintem ahhoz, hogy az emberek olvassanak, különféle utak vezetnek. Ám azok nem szerepelnek a bölcsészkari hagyományok között. Ahogyan a bölcsész szokások szerint nekiugranak egy könyvnek, az ellentétes azzal, ahogyan én gondolkozom az olvasásról és az elemzésről. Nem a bölcsészkarokkal van baj, hanem a jelenlegi látásmóddal, mely ott uralkodó, amennyire meg tudom ítélni. Elfogultsággal vádolhatnak, engem politikai okok miatt nem vettek ide föl, igaz, vagy nyolc éve már tanítottam itt. Az a tapasztalatom, hogy vannak híres professzorok, nagy nevek, akik nem tudják megúszni azt, hogy ne váljék belőlük ízlésdiktátor. Az ő általuk kijelölt irányba fordul mindenki, aki a bölcsészkaron irodalmár akar lenni. Az ő tanítványaik lesznek a kritikusok. Valljuk meg, a bölcsészek általában nem élvezetből olvasnak, hanem feladatból. Kukorelly Endre szokta mondani, hogy középiskolákban az irodalmat kéne tanítani, és nem az irodalomtörténetet. A bölcsészkarokon is nagyobb teret kellene engedni annak, hogy a könyveket élőlényeknek tekintsék. A magyar szakosoknak úgy (is) kellene foglakozniuk a könyvekkel, ahogyan a gyerekekkel szokás. Nagyszerű módszer, ha az ember olvas egy könyvet, amelyik tetszik neki, kézzel leírja a legjobb részeket, és közben megállapításokat tesz. Ahelyett, hogy egy vizsgára elolvasna húsz könyvet, és másik húszat arról a húszról, a magyarázat magyarázatát. Különösen Magyarországon van ez így, nem tudom miért. A Yale-en azt tapasztaltam, hogy kicsit több kapcsolatot tartanak a könyvekkel a filoszok, a nálunk általános, elvontabb szemlélet helyett vagy mellett. Amennyiben a kritikám igazságtalan, esetleg túlzó, kérjék ki maguknak nyugodtan, de erre a kérdésére csak ezt tudom felelni.

Közönség: Írókkal készült beszélgetős könyvében Kulcsár Szabó Ernő is szerepel. Akkor miért hívta meg?

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Mert ő az egyik ilyen híres professzor, és kíváncsi voltam rá. Én nem haragszom senkire. Tiszteletben tartom más ember véleményét, de ezt akkor tudom igazán megtenni, ha megismerem. Mindenkit elhívtam, aki még élt. Balassa volt az első nagy ízlésdiktátor, ő egy bizonyos könyvben (nem egyedül írta) kijelölte, hogy a magyar irodalom Esterházy és Nádas. Azelőtt egy évvel jelent meg Spiró György legnagyobb sikere, *Az Ikszek,* komoly könyv, minden szempontból sikert aratott, de említést sem kapott. Lehet Spiró regényét leszólni, de egy ilyen nagyságrendű szerzővel akkor is foglalkozni kell. Nem mondhatják, hogy egyoldalúan állok ehhez a kérdéshez, hiszen valóban, az enyémtől eltérő gondolkodású írókkal és irodalmárokkal is beszélgettem kamerák előtt, a könyvembe is bekerültek.

Közönség: Amikor ír, tekintettel van arra, hogy a mű hogyan fog bekapcsolódni az irodalomtörténetbe?

Amikor írok, nem érdekel senki, sem az olvasó, sem az, hogy a többi művekhez hogyan illeszkedik. Majdnem mindig úgy történik, hogy adódik egy gondolat, annak eredek nyomába, keresek hozzá megfelelő figurákat. Ha megvan a szükséges embercsoport, akkor keresek egy alkalmas történetet. Úgy formázgatom az anyagom, mint a szobrászok a gyurmát vagy a gipszet. Én nem ismerem a biztos siker titkát, annak ellenére, hogy szeretik azt hinni rólam, hogy tudom, mitől döglik a légy. Fogalmam sincs. Nem is az a dolgom, hogy a sikerrel foglalkozzam. Az vagy jön, vagy nem. Nekem sem minden könyvem üt be. Van négy, amelyik nagyon nagy példányszámban kelt el, ebből kettő világszerte, de a többi nem. Soha nem is foglalkozom ezzel, a siker a ráadás. Azzal foglalkozom, hogy olyat írjak, ami nekem tetszik, és ha önöknek is, az tiszta haszon. Ha bemegyünk a Zeneakadémiára meghallgatni egy Mozart-estet, ahhoz elvileg nem kell semmilyen előképzettség. De ha valaki nem tudja, hogy hány tételből áll a szimfónia, és közbetapsol, a karmestertől a nagybőgősig mindenki nagyon pikírten fog nézni, és haragszik. Most őszintén, miért ne lehetne beletapsolni, ha valakinek annyira tetszik? A nem zeneértő ül, nézi a többieket, és reménykedik, hogy ők tudják. Ha tapsol, ő is tapsol. Ugyanez a helyzet az irodalommal is. Oda lehet-e adni egy könyvet mindenkinek? Nemrég jártam egy kis faluban, a nézőtéren olyan emberek is ültek, akik alig tudnak olvasni. Oda lehet adni nekik a *Háború és béké*t? Demokrata vagyok. Szerintem mindenkinek minden könyvet oda lehet adni, legfeljebb alatta marad, ha szabad így fogalmaznom. Hajdanán a művészet egyszerűen működött: Verdi írta a zenéit, és suszterinasok fütyülték. De nem tett engedményt. Ez csak arra válasz, hogy én hogyan állok ehhez a kérdéshez, azt nem tudom, miként kellene. De az a mérhetetlen sznobizmus és gőg, amivel a kultúraértők néznek azokra, akik nem azok, biztosan helytelen. Mondok konkrét példát, a *Harry Potter*-könyveket le szokták nézni. Én azt mondom, hogy aki világszerte sok millió embert, főleg kamaszokat rávett, hogy hét vastag kötetet elolvassanak, az tud valamit. Lehet, hogy ezek rossz

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

könyvek. De mi – rendes írók – tapsikoljunk! Mert ha valakit *Harry Potter* beterel egy könyvesboltba, van rá esély, hogy legközelebb valamelyikünk emelkedett irodalmi művét viszi haza. Magyarországon a tömegkultúra és az elitkultúra szétvált. Külföldön nincs ekkora különbség a kétféle irodalom között, az egyik, amelyik kapja a díjakat, a másik pedig, amelyiket veszik. Amit én képviselek: plebejus és demokrata gondolat, könnyű félreérteni, de remélem, önök nem fogják.

Közönség: Sokat beszéltünk a párbeszédekről, de mégsem jutottunk el a drámáig. Nem tervezi, hogy egy teljesen párbeszédes könyv után drámát ír?

Ez fájdalmas kérdés, fiatalon írtam vagy öt egész estés darabot. Be is mutatták őket, de szerintem nem jók. Mégis ennek révén kerültem Amerikába, kint az egyiket előadták, és ott mint drámaszerzőt ismertek meg. Én nem szeretem a saját színdarabjaimat, mert a jó színdarab szerintem olyan, hogy a második felvonásban újabb rakétákat kell begyújtani, az nekem még nem sikerült. Csak egyfelvonásost tudok írni. A „rendes" darabjaimat is elnyújtott egyfelvonásosoknak érzem. Most már idegenkedem is a műfajtól. Ahogyan az ember öregszik, egyre merevebb lesz, én egyre kevésbé tudok másokkal együttműködni. A színház csapatjáték. Ha írtam egy regényt, akkor az az enyém, ha rossz, én vagyok a hibás, nem kell haragudnom rendezőre, színészre, színigazgatóra. Nagyon nehéz műfaj a színdarab. Ötszáz prózaíróra jut öt drámaíró, és ez nem véletlen. Ha elég sokáig élek – amire törekszem, próbálom a nemzedékem túlélni, sportolok, egészséges életmóddal próbálkozom –, lehet, hogy még kísérletet teszek a drámával. Egyébként a darabjaim meg is jelentek, sőt, az Európa Kiadónak előbb-utóbb eszébe jut, hogy az életműsorozatban újra sajtó alá rendezze őket. Így állok a színdarabbal. Molnár Ferenc elbátortalanít.

Közönség: A bölcsészkar kérdéséhez szeretnék visszatérni. Nem lehetséges, hogy a tudományos élet meglehetősen hierarchikus felépítése miatt tűnik így a helyzet, és amiről most beszélünk, már inkább a félmúlt? Úgy érzem, hogy ebből sokaknak kezd elegük lenni, és sokan változtatni akarnak ezen.

Ha így van, annak teljes szívemből örülök. Észleleteim forrása, hogy heti vagy havi egyszer, amikor a könyvtárban elolvasom az irodalmi folyóiratokat, a kritikai rovatokban ezt a változást még nem érzékelem. Sőt. Néha egészen fiatal lányok írnak kritikát olyan tónusban, ahogyan valaha Pándi Pál.

Közönség: De a nagyon fiatalok tudásbizonyító dolgokat írnak. Ott van egy nagy ember, az egészen fiatalok a nagyemberen keresztül jutnak be a laphoz. De a jó tudósiskolák nem úgy működnek, hogy aki tanítvány lesz, annak úgy kell írnia, mint a nagymesternek, mert az idomítás volna.

Egyetértek. Azt is remélem, hogy az itt ülőket egy kicsit fellázítottam, és ha így van, már nem jöttem hiába.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Közönség: Inkább hallja, vagy látja a saját szövegeit?

Melyiket hogy. Tanulásban vizuális típus vagyok, tudom, hogy az ötvenhatodik lap alján van egy ciráda, és ott a válasz, csak épp vizsgahelyzetben nem mindig tudom elolvasni. Írás közben a párbeszédeket mindig hallom. Méghozzá különböző hangokon hallom, ha mégsem, akkor választok hozzá színészeket, esetleg külföldieket. Olyankor Robert de Niro és Meryl Streep is beszél magyarul.

Közönség: Mennyire referencialista, mennyire irányul az érdeklődése a valóság felé?

Sokféle irodalom van. Én régi vágásúnak gondolom magam, embernek is, írónak is. Írták már rólam, hogy tizenkilencedik századi író vagyok. Bár az volnék! Az az irodalom, amiben én utazom, élet és irodalom duettjéből az előbbit tartja fontosnak, én tehát valamiképpen mindig az életet próbálom leképezni, divatjamúlt fordulattal: tükröt tartanék a valóságnak. Azt a fajta irodalmat, amelyet szómágia és más formai eszközök túlsúlya jellemez, semmivel sem tartom alábbvalónak, csak éppen én nem olyannal foglalkozom. A családi élet krónikása vagyok. Írtam anyáról, apáról, gyerekekről, barátságról, szerelemről, házasságról, ez a témakör az én világom.

(Elhangzott 2010. november 15-én.)

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

„...az élet megélt tartalmatlanságának is volt valami emberi léptéke”

Bátori Anna beszélgetése Márton Lászlóval

Korábbi vendégünk, Vámos Miklós irodalmi munkássága és a bölcsészkar kapcsolatáról is beszélt – azt mondta, hogy őt nem kedvelik a bölcsészkaron. Az én megítélésem szerint Márton Lászlót határozottan kedvelik a bölcsészkaron. Ön hogyan látja egyetemi oktatás és élő írók, kortárs irodalom kapcsolatát? Mennyire fontos ez a dolog?

Nem könnyű erre a kérdésre válaszolnom, mert nincsen egyetemi karrierem. Igazából a bölcsészkaron utoljára akkor jártam, amikor megkaptam a diplomámat, leszámítva azt, hogy egyszer-egyszer meghívtak egy-egy órára, akkor is többnyire a német tanszékre, ami azért nem egészen a Piarista köz vagy a későbbi Múzeum körút. De ez sem teljesen igaz, mert éppen ebben az évben lenyomtam egy szemesztert Berlinben a Humboldt egyetemen. Ott szobám is volt, és ki volt írva a nevem elé, hogy „Dr. Professor”, holott se doktor, se professzor nem vagyok. De nem tiltakoztam. Az ottani diákokkal nagyon jól megvoltam. Ők nem tudták, hogy író vagyok, vagy elvileg tudták, de olyan nagyon nem foglalkoztak vele. Ez a Siegfried Unseld vendégtanárság volt (Siegfried-Unseld-Professur – B. A.). Az kellett, hogy az illetőnek legyen egy pár könyve, és azt el is lehessen olvasni németül, hogy meg tudjon szólalni a nyelven, mondjuk ne csak írt légyen, hanem el is olvasott légyen kettő és félnél több könyvet, és ezekről valamilyen koncepciója legyen. Ezeknek a feltételeknek úgy-ahogy megfeleltem. De az, hogy nekem itt a Kárpát-medence magyar nyelvű bölcsészkarain mi a pozícióm? Különösebb értesüléseim nincsenek. Meg nem is nagyon foglalkozom vele, mert ha zajlik a recepció, az kicsit olyan, mintha egy halott szerzőről szólna az egész. Az, hogy itt húsvér alakban jelen vagyok, ilyen szempontból tekinthető akár véletlennek is. Annyiból zavaró a dolog, hogy nem zárult le az életmű, ezért mindig, ha hallgatólagosan is, de találgatásokra vannak az említett munkák szerzői utalva. Egyébként ezt színházban is tapasztaltam. Nagyon hosszú idő után bemutatták Egerben *A nagyratörő* trilógiát, amit a kilencvenes évek legelején írtam. Jártam a próbákra, és tapasztaltam, hogy ez két évtized elteltével még mindig egy darab – nem akarom magamat Katona Józsefhez vagy Madách Imréhez hasonlítani, nem is azonos a helyzetünk, mert ők nem érték meg azt az életkort, amit én megértem, és nem láthatták színpadon az annak idején megírt, és hosszú ideig be nem mutatott művüket, én meg láthattam. Amikor kérdezték

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

a próbákon a színészek, hogy ez vagy az vajon mit jelent, akkor láttam, hogy nagyon nem vagyok azonos akkori önmagammal. Csak olyasmit tudtam mondani, hogy úgy emlékszem, hogy én akkor ezt vagy azt gondoltam. De éreztem a nagyon nagy distanciát. Ez egy kicsit hasonlít az egyetemi bölcsészkari helyzethez, noha a színészek a legkevésbé sem hasonlítanak a bölcsészhallgatókhoz.

Vannak kritikái, tanulmányai és irodalomtörténeti munkái is. Hogy viszonyul az író a tanulmányíróhoz? Ez valamiféle kettős szerep, vagy ugyanaz érdekli íróként, mint amikor egy kevésbé szépirodalmi jellegű munkával foglalkozik?

Én nem látok rémesen nagy különbséget. Ráadásul még műfordításaim is vannak. Annak idején, amikor kijutottam külföldre – nyugatra aránylag későn jutottam ki –, akkor nagy meglepődéssel tapasztaltam, hogy ott ezt élesen szétválasztják. Ha egy író túlságosan sokat fordít, akkor íróként nem veszik számításba. Ha viszont egy műfordítónak írói ambíciói vannak, azt perverz kisiklásnak tartják, jobb esetben valamiféle megbocsájtható bűnnek. Bizonyos kultúrák erősen hajlamosak a merev szétválasztásra. Nálunk, Magyarországon, meg egyéb közép-kelet-európai kultúrákban is, különféle kultúrtörténeti okokból ezek a foglalatosságok összenőttek. Azt tudom saját magamra mondani, hogy én író vagyok és elbeszélő. Még csak nem is elsősorban, hanem ez vagyok, így tudom magam meghatározni. Lehet, hogy ezt mások nem így látják, de mindent megteszek annak érdekében, hogy így lássák. Ami pedig azt jelenti, hogy a fordításaimat is íróként művelem. Kifejezetten életmű-immanens okai vannak, ha egy művet lefordítok, és nem az, hogy egy kiadó megbíz vele. Az sem, hogy pénzt keressek, és az sem, hogy nem tudok íróként érvényesülni. Kezdetben, úgy a nyolcvanas években valóban volt úgy öt-hat év, a második kötetem megjelenéséig, amikor publikálási nehézségeim voltak. Ma már persze így visszatekintve ez nem olyan nagyon hosszú időszak, de egy húszéves embernek ez pokolian hosszú, pláne, ha nem tudja, hogy mikor lesz vége. Akkor jöttem rá, hogy a fordításaimat könnyebben meg tudom jelentetni. Meg eléggé gyorsan belejöttem a régi német szövegek olvasásába, ahol viszonylag kevesen mozogtak otthonosan, és így történhetett meg, hogy 1982-ben – huszonhárom éves voltam, negyedéves német szakos hallgató – megbíztak Martin Luther *Asztali beszélgetései*nek válogatásával, fordításával és kommentálásával, ami szerintem azzal magyarázható, hogy hülye volt a kiadó vezetője. Istennek hála, egyébként. Egy ilyen munkát nem szabad egy kezdőre bízni, mert az elrontja. Véletlenül nem rontottam el. Teljesen új volt az igazgatónő is, egy teljesen újonnan függetlenné vált kiadóban, a Helikon Kiadóban. Szerencsére úgy sikerült a munka, hogy egy-két apróságot leszámítva ma is vállalnám. Ennek aztán nagyon hamar vége lett, a nyolcvanas évek közepétől már nem okozott gondot, hogy megjelenjek. Akkor viszont fokozatosan rájöttem, hogy nekem a fordítás nagyon jó pihenés. Például nem kell kitalálnom a cselekményt. Írom a mondatokat szépen egymás után, de már ki van találva a könyv, és

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

ezzel nekem nem kell fáradoznom. Fokozatosan arra is rájöttem, ha menet közben egy kicsit bejárom a régmúlt kolléga észjárásának kacskaringóit – jobban szerettem halott szerzőket, úgymond klasszikusokat fordítani, mint élőket –, és ezt valahogyan rekonstruálom, akkor ez által saját magamról is megtudok valamit. Ez nagyon élesen mutatkozott meg abban az időszakban, amikor Heinrich von Kleist munkáival foglalkoztam, a kilencvenes évek közepén. Ez a *Jacob Wunschwitz igaz története* című regényben csapódott le. Most a kérdés második felére térnék rá, nevezetesen arra, hogy a kritikáimat meg a tanulmányaimat is íróként írom meg, nem profi kritikusként. Amikor, mondjuk, írok az ÉS-be vagy a Holmiba egy recenziót, akkor azt azért teszem, hogy saját magam számára megindokoljam, miért érdekel az a könyv, és mit tudok vele íróként kezdeni. A hosszabb tanulmányokról utólag mindig kiderül, ha nem már menet közben, hogy mindig egy számomra fontos írói problémával való szembesítést készítenek elő. Azt gondolom, hogy egy írói életmű akkor normális (bár nem szeretem ezt a szót, hogy normális), ha többféle rétege is van, nem egyetlen műfajban merül el az író. Az elbeszélésből kiindulva, aztán a különböző leágazásokból oda visszatérve nagyon sok mindent át lehet fogni. Egy embernek többféle képessége is lehet.

Most is dolgozik egy fordításon. Mi ez, és miért érdekes az Ön számára?

Nem tudom, hogy ismerik-e Gottfried von Strassburg főművét, a *Trisztán és Izolda* címen ismert eposzt – eposznak szokták nevezni, én inkább úgy mondanám, hogy verses regény. Egy pár éve ennek fordításán dolgozom. A 13. század elején keletkezett, közép-felnémetül íródott, egy olyan nyelven, amely tulajdonképpen közel áll a mai némethez, de mégsem azonos vele. Jó német tudással az ember azt hiheti, hogy megérti, de aztán rájön, hogy nem érti meg: teljesen más a logikája. A szavak többé-kevésbé ugyanazok, de teljesen mást jelentenek. Igazából úgy 2000 körül kezdtem el gondolkodni rajta, hogy le kéne fordítani magyarra. Akkoriban olvastam végig Montaigne esszéit – az előtt egy-egy esszét olvastam, de úgy elejétől a végéig nem. Kezembe került egy teljes kiadás, nem a Jelenkor-féle, hanem egy német nyelvű, és hát az egy fantasztikus kincsesbánya. Azon kezdtem el gondolkodni Montaigne olvasása közben, hogy a modern értelemben vett egyéniség kialakulása hogyan függ össze a modern értelemben vett elbeszélő próza vagy elbeszélő epika kialakulásával – hiszen a *Trisztán* nem egy prózai, hanem egy verses munka. Egy darabig a 16. századra összpontosult a figyelmem, majd pedig azon kezdtem gondolkodni, hogy nem fedezhetném-e föl Gottfried von Strassburgban és főleg művében is a modern epika egyik számottevő előfutárát. Persze nem ilyen elméleti dolog volt ez, hanem elkezdtem olvasni, elkezdtem hozzá szakirodalmat is olvasni, és akkor rájöttem, hogy milyen óriási remekmű ez. Mérlegeltem egy-egy jelenetet, hogy például egy 19. századi író ezt hogy oldaná meg, és hogy oldja meg ő, mi az, ami ügyetlenségnek látszik, holott nem is biztos, hogy ügyetlenség, hanem egy

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

olyanfajta szemlélet vagy egy olyanfajta nagyvonalúság, ami ma már nem létezik. Meg az nyűgözött le, hogy Gottfried nyilvánvalóan meg volt győződve arról, ahogy az összes kortársa is, hogy az emberi természet adott. Akkoriban ezt így gondolták, a szereplők is elmondják ezt időnként, hogy például ha valaki nemes lelkűnek született, akkor az nemes lelkű. Ha valaki hitványnak született, akkor az hitvány. Nem tud más lenni, nem is akar, de még ha akar, sem tud. És közben Gottfried valami olyasmit ír le, ami ennek ellentmond, nevezetesen azt, hogy az emberi személyiség fejlődésre képes. Nem tudja, mi az, hogy személyiség, nincs is rá szava, de mégis, valamitől az ő szereplői, elsősorban Trisztán, de Izolda is, elkezdenek alakulni, és másmilyenek lesznek, mint voltak. Ezt ő a szerelemmel indokolja. De közben úgy írja le őket, hogy nyilvánvalóan a szerelem sem valamilyen varázsütésre támadt dolog, hanem egy folyamat. Nagyon tapasztalt ember lehetett, valószínűleg nem volt már fiatal, amikor nekikezdett a műve írásának, sok élettapasztalata volt, és egyszerűen használta a szemét. Amit látott, amit hallott. Ez alapján sokkal plasztikusabb egyéniségeket ír le, mint például Wolfram von Eschenbach, akit egyáltalán nem érdekeltek a jellemvonások. Vagy mint a *Nibelung-ének* névtelen szerzője, aki egy olyan archaikus eposzt alkotott meg, hogy amikor az ember olvassa, akkor az az érzése, a *Gilgames-eposz* óta tulajdonképpen az epikában olyan sok minden nem történt. Ez nem visszamaradottságot jelent, vagy valamilyen avítt provincializmust, hanem azt, hogy a *Nibelung-ének* szerzőjének, aki valószínűleg egy politikában járatos szerzetes lehetett, átjárása volt az elbeszélések egészen archaikus rétegeihez. Egy az ősvilágba visszanyúló, de közben a kortárs politikát is érintő történetet dolgozott fel ezen a módon. De az én választásom Gottfriedre esett. Hogy most jelentsem is állapotomat, azt tudom mondani, hogy ez a mű a jelenlegi formájában húszezer verssor. Vitatkoznak a germanisták rajta, hogy vajon azért maradt-e félbe, mert Gottfried megrettent a saját merészségétől – kétségkívül a korabeli társadalmi intézményrendszerről meglehetős ironikus véleménye van –, és nem merte folytatni. De én valószínűbbnek tartom azt, hogy egész egyszerűen meghalt. Mert egyrészt nem volt már fiatal, gondolom én, másrészt mert Ulrich von Türheim azt panaszolja egy *Trisztán*hoz írt folytatásában, hogy szegény Gottfried mester meghalt. Ezt én elhiszem neki, ellentétben némely germanistákkal, akik nem hiszik el. Lehet, hogy most is él, persze. No és a húszezredik sor tájékán, történetesen épp egy csúcsponton, félbeszakad a mű. Többen írtak hozzá folytatást, többek közt Ulrich, és egy bizonyos Heinrich von Freiberg. Ha azokat is lefordítanám, akkor az már harmincezer sor lenne. Nem fogom lefordítani, előre láthatólag. Most a tizenháromezredik sor tájékán tartok, és két-három éven belül azért készen lesz, mármint eljutok a végéig. Csak az a probléma, hogy az ember nem csak személyiségként, hanem fordítóként is változik. Ezt korábban nem nagyon tapasztaltam, mert Heinrich von Kleist elbeszéléseit néhány hónap alatt lefordítottam, de még a *Faust*ot is két év alatt, az nem olyan sok idő. De tíz, vagy tizenkét

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

év alatt az embernek a műfordításról vallott elképzelései is némileg megváltoznak, tehát az elejét valószínűleg hozzá kell igazítanom a későbbi stádiumhoz. Eleinte még nem tudtam olyan jól közép-felnémetül (tíz év alatt azért bele lehet jönni), így lehetséges, hogy a szövegértelmezések helyenként felülvizsgálatra szorulnak. Egyébként van nekem egy nagyon kedves tanárom, Vizkelety Andrásnak hívják, annak idején ő tanított középkori német irodalomra, és neki meg szoktam mutatni, amit fordítottam. Úgyhogy nagyon nagy baj nem lehet a régebbi részekkel sem. Ennek ellenére még finomítani kell, ez is még valami munka, meg kell írni, hogy mi a befejezés, még ha nem is fordítom le, és kell valami kísérőtanulmány, amiben a Gottfrieddel kapcsolatos elképzeléseimet meg kell vallanom. Mire mindez meglesz... Ugyanakkor én nem úgy végzek egy fordítói munkát, hogy már azt fontolgatom, hogy ezt elbeszélőként miként hasznosíthatom majd. Vannak olyan dolgok, amikből soha nem lett semmi, például nem tudom megmondani, hogy a Goethe *Faust*jának a fordításából milyen közvetlen írói hasznom származott. Időnként viccből azt szoktam mondani, hogy arra az időre, amíg az ember foglalkozik a szerzővel, megvan a telefonszáma. Mondjuk Goethét nem volt olyan könnyű felhívni, de Heinrich von Kleistet elég könnyű volt. Ha már a kilencvenes évek elején el lett volna terjedve a mobil, akkor azt mondanám, hogy a mobilszáma is megvolt. Aztán később már nem volt meg. Vagy itt van Gottfried von Strassburg, akiről csak annyit tudunk, hogy Gottfried, azt már nem, hogy a Strassburg mit jelent a nevében, hogy ott született, vagy nem ott született, de háza volt ott neki... Tudjuk még, hogy valószínűleg nem pap volt, valószínűleg katona sem volt, mert nagyon utálja a csatajeleneteket, kifejezetten megvetéssel beszél a hadi eszközökről. Vélhetőleg valami miniszteriálisféleség lehetett, jogi végzettségű ember, mert nagyon sok jogi terminológia van a szövegben. Azt is be lehet nagyjából határolni, hogy mikor élt, mert olvasható egy kritikai revü a szövegben, ahol a kortárs, közelmúltban élt költőket sorolja fel, és egyes költőket még élőként emleget, másokat meghaltként. Ennek alapján lehet tudni, hogy nagyjából 1210 és 1220 között keletkezhetett ez a szövegrész. De ennek ellenére az az érzésem, hogy megvan a mobilszáma, és időnként hívom is. Aztán vagy mond valami értékelhetőt, vagy nem – időnként olyan erős a felsőfrank tájszólása, hogy csak írásban értem meg, szóban nem, de az már az én bajom, nem az övé. Ez kifejezetten írói jellegű találkozás, nem profi fordítói. Más kérdés, hogy szert tettem olyan készségekre, amelyek alapján profi fordítóként meg tudom állni a helyemet. De ez egy más ügy.

Hogyan gondolkodik kortárs, és régebbi irodalom kapcsolatáról? Az elbeszélői technikákon kívül mi kelti föl egy-egy régi szöveg iránti érdeklődését?

Nagyon röviden: azt gondolom, hogy minden most van. Ez olyan, hogy van, aki utazni szeret. Le lehet élni úgy egy életet, hogy az ember nem mozdul ki a XI. kerületből. És le lehet élni úgy is, hogy az ember a jelen fogságában van, nem

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

mozdul ki a jelen pillanatból. Ha komolyan vesszük, hogy minden most van, csak a nyelv, az észjárások, a jellemvonások változnak egy kicsit, akkor semmi különös: ismerkedünk elődeinkkel. Vagy tipológiai, vagy genetikai, vagy szellemi rokonságot találunk, és akkor ráismerünk olyan mintázatokra, amelyeket eddig öntudatlanul követtünk, most meg nagyobb fokú tudatosság lép ennek a helyébe. Nagyon röviden ezt tudom mondani, mert olyan nagy antikváriusi érdeklődés nincs bennem. Nem vagyok muzeológus és nem vagyok régész, noha bizonyos esetekben egy-egy terület archeológiáját nagyon jól el lehet végezni. Egyszer szerkesztettem egy kéziratot, amelynek a története az 1840-es évek elején kezdődött, Újpest alapításával. Újpestet gróf Károlyi István alapította, leszármazottja annak a Károlyi Sándornak, akiről az egyik regényem szól, és véletlenül a család történetének későbbi eseményeit is valamelyest ismertem, ellentétben a szerzővel, aki idős kora ellenére kezdő volt, és fogalma nem volt arról, hogy itt lehetnek bizonyos problémák. Például nyugodtan leírta, hogy a frissen felépült újpesti házsorok udvarán a gyerekek fociznak. Mondtam, hogy most el kell dönteni, hogy a Holdon vagy a Marson vagyunk valahol, vagy tényleg az 1840-es évek Újpestjén vagyunk, mert akkor nem fociztak a gyerekek, hanem tessék megnézni, hogy mit játszottak. Vagy ugyanebben az időszakban valaki vonattal jött Kolozsvárról, és figyelmeztettem rá, hogy az illető nem jöhetett vonattal Kolozsvárról. Ez az archeológiai rész, de ez szerintem a legkevésbé sem érdekes. Nem ez az érdekes, hanem az, amiről Goethe a *Faust*ban azt mondja, hogy „Barátom, a letűnt korok/ Oly könyv, mely hét pecséttel zárva!/ Az idők úgynevezett szelleme/ Csupán az urak saját jelleme,/ Melyben a múlt idő csak tükröződő lárva." (Goethe, Johann Wolfgang von, *Faust*, ford. Márton László, jegyz. Kocziszky Éva, Ikon, Bp., 1994, 52. – B. A.) Ki tudjuk-e nyitni egy kicsit ezt a könyvet? Ekkor már nem az a kérdés, hogy fociznak-e vagy nem fociznak 1840-ben, hanem valami egészen más, nevezetesen az, hogy mi foglalkoztatta azokat az embereket, akik akkor ott mozogtak, látjuk-e őket egyáltalán úgy, mint ezt a két alakot itt a könyv borítóján (az *Amit láttál, amit hallottál* kötet borítójáról van szó – B. A.), és akkor tüntessük el a könyvet, tüntessük el a borítót, úgy, hogy csak ez a két alak maradjon itt. Körülbelül erről van szó, hogy látjuk-e, és el tudjuk-e képzelni, hogy mi történik akkor, amikor a szereplő talál egy csecsemőt a küszöbön, és úgy dönt, hogy örökbe fogadja – hogy még utoljára erre a kéziratra utaljak. Én mindig látni szerettem volna valamelyest az alakjaimat, és ha az alakjaimat látom, azokat, akiket hősnek nevezhetek, akkor látni fogom a mellékalakokat is. Azokat, akiknek nincs különösebb szerepük a történetben, de az életnek az úgynevezett sűrűjét alkotják. Akiknek rálépnek a lábára, mire bocsánatot kérnek, de nem úgy kérnek bocsánatot, mint ma, hanem valahogy másképpen. Főleg az indulatoknak, az akarati és az érzelmi nyomatékoknak a hálózatát és sűrűségét fogom látni, és azokból fognak kirajzolódni az emberi testek. Ha viszont erre a belátásra eljutottam már, akkor azt fogom észlelni, hogy ha egy manapság

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

játszódó történetet írok, az nem működik lényegesen másképpen, csak hiányoznak a történelmi paraméterek. Nem sugallom azt az olvasónak, hogy „öreg, most egy olyan korba megyünk, amiről neked nem lehetnek személyes emlékeid". De ez is más dolog, mert ha találkozom egy nagyon idős emberrel, annak a második világháborúról vannak személyes emlékei. Az anyósom számára teljesen magától értetődő volt a háború, és így is mesélt róla, vagy éppen arról, hogy gyereklányként eljárt a Vajda János Társaságba, és ott megjelent Kosztolányi Dezső. Emlékezett rá, hogy mit mondott. Számára ez lényegében közelmúlt volt. Számomra ez nem közelmúlt, hanem egy visszavonhatatlanul lezárt idő. De ha én azt mesélem el, hogy ültem 1989 karácsonyán a televízió előtt, és néztem a Ceaușescu házaspár végét, akkor ez számomra nem történelem, de a maguk számára esetleg az. Szóval az egyes emberek életében is változó, hogy mi történelem, és mi nem. Ha egy kicsit visszább ugrunk, a ma élő emberek között nem akad olyan, aki az első világháborúra emlékezne, de azért a szülei vagy a nagyszülei mesélhettek róla. Az apám, aki egy Mezősas nevű Bihar megyei faluban nőtt fel, mesélte, hogy gyerekkorában volt egy nagyon öreg asszony, aki folyton azt emlegette, hogy milyen volt, amikor jöttek a huszárok. Ez volt 1848. Még ez is valamiféle nagyon halvány, de személyes motívumra visszavezethető emlékfoszlány. De a török korral ezt már nem lehet megcsinálni. Ettől függetlenül a nyelv, amit ott beszélnek, a mi nyelvünk. Pontosabban a mi nyelvünk is, meg nem is, mert nem úgy fejezzük ki magunkat, mint azok az emberek, változott a szókincs, és a grammatika is változott egy kicsit. De azért nincsenek különösebb megértési nehézségek, nem mondjuk azt, hogy nem magyarul beszéltek, mert hiszen a *Halotti beszéd* szövegét is kis fáradsággal meg lehet érteni. A magyar irodalomban nagyon hangsúlyosan jelen vannak a török idők. Valahogy sokkal több török korban játszódó regényünk van, mint az Árpád-házi királyok idején játszódó, és nem akarok valamiféle általános mérleget megvonni, de Kemény Zsigmond vagy Jókai regényei mintha egy kicsit jobbak is lennének, mint Hegedüs Gézának vagy Passuth Lászlónak az Árpád-kori regényei. Szerintem ez azzal magyarázható, hogy egy 16-17. századi embernek a személyiségét, lélektani indítékait jól meg tudjuk érteni. Nem tudom, gondolkodtak-e azon, hogy a középkori embereket mennyire nem értjük? Ha egy ókori személyiségre gondolunk, mondjuk olyan személyiségekre, mint Julius Caesar vagy Démoszthenész vagy Nagy Sándor, miközben az ókor egészen messze van tőlünk, ezek mégis elég tisztán előttünk állnak mint személyiségek. Lelki alkatuk, törekvéseik összessége. Míg ha veszünk egy hasonló volumenű középkori személyiséget, mondjuk III. Ottó német-római császárt, vagy egy Árpád-házi királyt, mondjuk Kun Lászlót, semmit nem értünk belőlük. Amennyiben ismerjük az életrajzukat, tetteiket, nem értjük, miért csinálták éppen ezt vagy azt, miért hoztak ilyen vagy olyan döntést. Én nem vagyok medievista, és soha nem végeztem mikrokutatásokat, főleg olyan területen nem, amelyet aztán nem aknáztam ki elbeszélőként, de azt gyanítom – mert

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

egypár ilyen mikrotörténeti munkát elolvastam –, hogy borzalmasan nehéz ezt rekonstruálni. Sokkal nehezebb, mint az ókor vagy a reneszánsz alakjait, s ez részben a történetírók, illetve a krónikások munkásságával magyarázható. Az ókoriakat azért értjük meg, mert volt Plutarkhosz, Tacitus és Livius és még sokan mások, míg a középkori krónikások teljesen másképp gondolkodtak az emberi cselekvésekről. Érdemes elolvasni mondjuk Tours-i Szent Gergely *A frankok története* című munkáját. Ott azt látjuk, hogy Szent Gergely egy pillanatig nem gondolkodott azon, hogy a lakodalomban miért ránt kardot X püspök unokaöccse, és kezd el kaszabolni körös-körül mindenkit, hogy mi volt az a jelentéktelen szóváltás, és mit csinál a püspök, és ki hal meg, kit vetnek börtönbe, miért menekülhet el a gyilkos, amikor százan is közrefogják. Teljes homály van. De közben ez a homály az életnek olyan gazdagságát, az indulatoknak olyan ingamozgását és szélsőségességét sejteti, ami kutatásra meg továbbgondolásra ösztökél. Megint ott vagyunk Gottfried von Strassburgnál, hiszen az ő műve közelebb visz a középkori ember megértéséhez – engem legalábbis igen. Mert azt nyomon követve, hogy Trisztán és Izolda szenvedélye hogyan alakul ki, ilyesféle személyiségek válnak transzparenssé.

Egy kicsit az Amit láttál, amit hallottál *kötetről kérdeznék. Hogyan kezdődött a novellák írása, és egyáltalán hogyan jött ennek a novelláskötetnek az ötlete?*

Minden írónak, ha nem hal meg fiatalon, és nem marad egykönyvű író, meg kell oldania egy dilemmát. Nevezetesen azt, hogy miközben az életkor előrehaladtával a személyiség rugalmassága csökken, mégis valahogyan fejlődnie kell. Egy bizonyos időn túl ez már nehéz. Emlékszem rá, hogy 1974-ben, amikor elkezdtem folyóiratokat olvasni, Déry Tibor nyolcvanéves volt, és valaki leírta róla, hogy „fejlődőképes író". Akkor még nem fogtam fel, hogy ez milyen durva sértés. Ma egy nyolcvanéves íróról nem lehet leírni, hogy fejlődőképes, még akkor sem, ha ténylegesen az. Az írónak a pályája jelentős részén figyelnie kell arra, és meg kell oldania, hogy ne maradjon benne abban, amit már kikísérletezett, amit már tud, ami már megy neki, mert akkor önmagát fogja utánozni, és nem műveket fog írni, hanem X-műveket, ami nagyon nagy különbség. Nem mindegy, hogy Ady Endre ír egy verset, mondjuk *Az ős Kaján*t, vagy pedig Ady-verset ír, amit szintén nagyon sokszor megtett. Lehet, hogy nem tudta volna megalkotni a nagy verseit sem, hogyha nem ír egy csomó Ady-verset, önmaga utánzatát, de ha csak olyat írt volna, akkor nem lett volna nagy költő. Ez az egyik. A másik viszont az, hogy nagyon sok olyan írót tudok, akinek olvasom a könyveit, és az az érzésem, hogy mindig ugyanazt az egy könyvet írja. Kicsit más a történet, nem a szüzsé, hanem a fabula, hogy az orosz formalisták jól ismert szétválasztását alkalmazzam. Másfelől az se jó, ha egy író hanyatt-homlok elfordul saját korábbi teljesítményétől, pláne, ha pocskondiázza is korábbi műveit, és valami olyat ír, ami egyáltalán nem következik a korábbi munkáiból. Folyton a fejemre szokták olvasni, hogy egyszer, egy

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

nagyon-nagyon régi, több mint húsz évvel ezelőtti interjúban eléggé meggondolatlanul azt találtam mondani, hogy hét könyvet akarok írni. Valójában akkor sem azt akartam mondani, hogy ténylegesen hét könyvet akarok írni, hanem valami olyasmit próbáltam ezzel kifejezni, hogy viszonylag csekély, nem túl nagyszámú elbeszélői problémát szeretnék művekben megformálni, és hogy időről időre más-más, elképzeléseim szerint egyre nehezebb és bonyolultabb problémákra fog majd helyeződni a hangsúly. Hogy mik lesznek ezek később, azt nem láttam pontosan előre, mert úgy gondoltam, hogy mindent azért nem kell előre kitervelni. Egyébként pályakezdő íróknak azt szoktam mondani, hogy az egyes műveket sem kell nagyon alaposan előre kitalálni. Nem jó, ha az ember úgy ül neki, hogy majd lesz valahogy, és semmiféle elképzelése sincsen, de az sem jó, ha valaki arra törekszik, hogy előre mindent a legapróbb részletekig átgondoljon, mert ezáltal az anyagot megfosztja elevenségétől és alakuló képességétől. Az se jó szerintem, ha valaki huszonöt éves korában kigondolja, hogy majd harminc és harmincöt éves kora között ezen a regényen fog dolgozni, harmincöt és negyvenéves kora közt egy eposzt ír, negyven és negyvenöt éves kora közt meg nem tudom mit csinál. Elmegy parlamenti képviselőnek. Negyvenöt és ötvenéves kora közt az ebből adódó tapasztalatait dolgozza föl. Nem. Arra viszont felfigyeltem már akkor, hogy vannak hosszú életű festők, akiknek különböző korszakaik vannak, és ahogyan néztem ezeket a különböző korszakokon átívelő életműveket, láttam, hogy ezek a festők ezt a dilemmát valahogy megoldották. Például Picasso. Mire erre rájöttem, addigra azt is észrevettem, hogy az én életem is így alakul. Volt az életemnek egy korai korszaka, nagyjából a nyolcvanas évek végéig tartott, és a vége nagyjából egybeesett a politikai változásokkal. Utána volt egy színházi korszak, amikor gyors egymásutánban egy csomó drámámat bemutatták, ami megint csak nagyon élesen lezárult, mert a kilencvenes évek közepétől kezdve aztán egyet se mutattak be, sehol. A kilencvenes évek közepétől jött egy regényírói korszak, egymás után írtam a történelmi regényeket, amihez még *A nagyratörő*t is oda lehet számítani, mert bár kicsit korábban írtam, meg dráma, mégis tulajdonképpen annak előkészületeinél találkoztam azokkal a regényötletekkel, amelyeket később kidolgoztam. Ez tartott a kétezres évek közepéig. Ezt nem lehet a végtelenségig csinálni. Készítettem a feljegyzéseimet, és rengeteg olyan történettel találkoztam, amit jól meg lehetne írni. Világos volt, hogy a *Testvériség* trilógia után még újabb és újabb történelmi regényeket írni nincs értelme, mert ötletek ugyan volnának, de azok ahhoz képest nem volnának újak. Ekkor teljesen váratlanul beesett a *Minerva búvóhelye* ötlete, ami nagyon sok szempontból egészen más jellegű könyv, mint a megelőzőek. De az már nagyon erősen ráadás volt. Szerencse, hogy összejött, nekem ez a legkedvesebb könyvem, meg úgy érzem, hogy amit ilyen módon az idő szűrőjén és perspektíváján keresztül az emberi létezésről el tudok mondani, abban van benne leginkább. De világos volt, hogy slussz, hogy tovább ez nem megy. Az alatt az időszak alatt,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

miközben a regényeimet írtam, feltorlódott egy csomó olyan ötlet, ami egyáltalán nem volt használható a regényekben. Ez meglehetősen zavart, ezeket aztán, megint csak pihenésképpen, megírtam elbeszélésnek. A kétezres évek közepén ezekből már egész sok összegyűlt, sokkal több, mint amennyi ebben a kötetben benne van. Megpróbálom felidézni, hogy mikor jutott eszembe, hogy ezekből esetleg egy kötetet lehetne összeállítani. Valamikor a *Minerva* megjelenése után történt, hogy Visky Andrással beszélgettem a 2006-os könyvhéten, a Vörösmarty téren. Nem kell őt bemutatnom, költő, dramaturg, drámaíró, és mellesleg a kolozsvári Koinónia Kiadót vezeti. Szerettem volna, hogyha Erdélyben is hozzáférhetőek lennének a könyveim, tudniillik a magyarországi könyvek terjesztése Erdélyben, meg egyáltalán az államhatáron túl mind a mai napig nincs igazán megoldva, talán csak Szlovákiában jobb a helyzet, de ott sem mindenütt. Arra gondoltam, hogy mi lenne, ha ezeket a novellákat összeraknám egy kötetbe, és a Koinónia kiadná. Megkérdeztem a Jelenkor Kiadó vezetőjét, Csordás Gábort, hogy ő mit szólna ehhez. Azt mondta, hogy rendben van. Akkor elkezdtem tudatosan írni, 2007-től kezdve. Először is összeszedtem az anyagot, kidobtam azt, ami teljesen használhatatlanak látszott. Volt egy pár olyan, amin nem kellett változtatni, volt egy pár olyan, amit többé vagy kevésbé át kellett írni, és úgy emlékszem, olyan nyolc-tíz elbeszélés nagyjából egyben volt. Akkor nekiláttam egy színházi tárgyú elbeszélésnek, de az túl hosszú lett, úgyhogy aztán önálló kötetben jelent meg *Ne bánts, Virág!* címen. Az került volna ennek a könyvnek a végére. Ha már a színházat kilőttem, gondoltam, hogy írok egy mozis történetet, ez lett az utolsó írás. Ha az ember összerak egy ilyen novelláskötet, valahogy meg kell komponálni. Kártyalapokra, kis cédulákra írva kiraktam a címeket, és raktam őket, mint a pasziánszt, hol így, hol úgy, és lassan összerendeződött. Világossá vált, hogy hol vannak a foghíjak. Azokat 2007 végén és 2008 elején megírtam, és 2008-ban elkészült a könyv. Nyáron volt a korrektúraforduló, merthogy betűkaros írógépen gépeltem le a szövegeket. Meg is fogadtam, hogy soha többet nem teszek ilyet, mert a szedési kultúra ijesztő gyorsasággal szertefoszlott. A kilencvenes évek közepéig tudtak gépelt iratból szedni a különböző kiadói vagy nyomdai munkatársak. Ez a tudás elenyészett. Megláttam az első korrektúrát, és olyan jeges rémület fogott el, nem mondom meg, hogy hány sajtóiba láttán, hogy... Végül is nem maradt benne sajtóhiba, ellentétben a *Minerva búvóhelyé*vel, amit szégyellek. (Nem láttam ugyanis a könyvnek a gerincét, nem néztem meg, megelégedtem azzal, hogy megnéztem a címlapját, gyönyörű volt a címlap. A gerincébe is becsúszott egy otromba sajtóhiba. Megtanultam, hogy mindig meg kell nézni a címlapot is, a gerincet is, és akármilyen jó a korrektúra, akkor is kell kérni második korrektúrát.) Szóval mentek ezek a korrektúrafordulók 2008 nyarán, és őszre megjelent a könyv. Ha poétikailag akarom megfogalmazni – mert végül is ez azért nem arról szól, hogy nekem voltak melléktermékeim, és azokat össze kellett rakni, és akkor jött a gereblye, meg

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

a gyűjtőkosár –, akkor úgy mondanám, hogy elkezdett az a probléma érdekelni, hogy rövid terjedelemben és kicsi időperspektívába hogyan lehetne átmenteni azokat a vívmányokat, amelyeknek többé-kevésbé a birtokába jutottam, vagy birtokába juttathattam olvasóimat a történelmi regények írásakor. Magyarán szólva, hogy hogyan lehet komplex, sokrétű, nagy eseményeket átfogó, de mégis inkább novella- vagy elbeszélés-jellegű elbeszélői prózát létrehozni. Ezen a köteten azért látszik az átmeneti állapot, mert vannak olyan írások, ahol ez a törekvés jól érezhető, vannak olyanok, amelyekben kevésbé. Azt is pontosan tudom, hogy nem egyenletes a kötet, minden írás meg van benne csinálva, de azért nem egyforma fajsúlyúak. Csak azt is ki akartam próbálni, hogy milyen az, amikor úgy van összeszervezve egy kötet, hogy van egy pár könnyedebb dolog, majdhogynem anekdotikus, és utána jön egy kicsit bonyolultabb. A *Távolsági járat* a végén, vagy a címadó novella, az *Amit láttál, amit hallottál*, vagy az elején *Az ablakkeret*, ezek bonyolultabb, súlyosabb ügyek, a *Zoli és az emberi nagyság* meg a *Nirvána*, azok, ha úgy tetszik, felejthetőbbek. De akkor úgy képzeltem, hogy ez majd nagyon jó átvezetés lesz különböző darabok között. A kritikusok egy része ezt megerősítette, más része meg inkább kétségbe vonta, ez már így szokott lenni. A most következő kötet valamivel szigorúbban szervezett lesz. Tíz elbeszélés lesz benne, és mindegyik egy-egy állat köré csoportosul. Folyóiratokban jelent is meg ezekből elég sok. Kopogós címek egymás után: *A kutya*, *A makákó*, *Az egér*, *A polip* stb. Természetesen én nem vagyok természeti író, nem vagyok Fekete István, és valójában ugyanúgy nem érdekel az állat a maga természetrajzi mivoltában, ahogy a történelmi regényekben sem érdekelt a történelem vagy a kultúrhistória. Engem az érdekel, hogy egy állat mint lény hogyan tud megjelenni, és az állat köré hogyan szerveződik az emberi sors. Mindegyik szövegben elhangzik egyszer az a mondat, hogy „Te nem vagy ember!", de ez mind a tíz szövegben mást-mást jelenthet. Más az, ha a nagyon értelmes kiskutyát simogatja a középkorú vagy idősödő gazdasszony, és azt mondja: „Dásenyka, te nem vagy ember! Te egy állat vagy!" (És ráadásul a „Dásenyka" Karel Čapeket is az emlékezetünkbe idézi – ez egy kedveskedés.) Abban az esetben, ha szociális segélyre szoruló munkanélkülieket dolgoztatnak, és a munkavezető mondja az egyiknek, hogy „Te nem vagy ember!", akkor ez megint valami egészen mást jelent, és megint más az, ha ki van írva a vonat vécéjében, és így tovább. Arra gondoltam, ez lehetne a címe, hogy „Te nem vagy ember!". De aztán rájöttem, hogy ez nem elég attraktív cím. Ha ott virít a címlapon, hogy „Te nem vagy ember!", az esetleg elszomorítja az olvasót, és azért erre is gondolni kell. Akkor egy kicsit gondolkoztam, és végül is az lett a címe hogy „Te egy állat vagy!". Az már nem ennyire durva. De közben mégis orbitális. Most persze ha az van ide kiírva, hogy „Márton László – Te egy állat vagy!", ez visszaüthet, de azt gondolom, hogy ezt bevállalom, és az érdemi állítást viszonylag könnyen hárítani tudom majd, ha esetleg sor kerül rá. Ezeket az elbeszéléseket gépbe írtam. Pontosabban nem gépbe írtam, ez nem

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

állja meg a helyét, nem, én nem tudok gépbe írni. Nem jut eszembe a képernyő előtt semmi, erre rájöttem. Az persze igen, hogy „Kedves Andris! Nagyon jól éreztem magam tegnap este nálatok." Ilyet le tudok írni. De ott van a villódzó képernyő, és mint valami vád vagy szemrehányás, néma követelés mered rám. Mióta feladtam a betűkaros írógépet, azóta van füzetem, és a füzetbe írom kézzel, aztán bemásolom a gépbe. Bemásolni már tudom. Egyébként nagyon tanulságos látni, hogyan változik meg a szöveg a kézzel írt változatból, sok átfirkálással, javítással, mindenfélével, egy kinyomtatás közeli állapottá. Mindig szoktam ajánlani pályakezdő íróknak – soha nem fogadják meg, de azért én mondom –, hogy próbáljanak kézzel írni. Higgyék el, mondom nekik, hogy ez jót tesz. Vagy legalább az ötleteiket jegyezzék fel kézzel, mert látni fogják a kézírásukon, hogy milyen lelkiállapotban voltak, és ez nagyon sokat segít.

Említette, hogy a Minerva *a kedvenc könyve, és hogy ráadás is, de ugyanakkor más is, mint a korábbi regények. Ezzel szemben a kritika mintha azt mondta volna, hogy ez ugyanannak a még egyszeri megismétlése. Mi erről a véleménye?*

Ezt igazából még az elutasító kritikák sem mondták. Két jelentősebb kritikára emlékszem, az egyik Radnóti Sándoré, a másik Margócsy Istváné. Margócsy életrajzi regénynek olvassa, és az életrajzi regény sémáit kéri rajta számon, Radnóti Sándor pedig az elbeszélés iránti nem elég nagy kedvet rója a szerző szemére, németül is megmondja, hogy jobban megértsem: „Unlust zu fabulieren". Azt állítja, hogy a regény központi cselekménye túlságosan szegényes, a melléktörténeteket nem tekinti a mesélőkedv megnyilvánulásainak, az előtörténetet sem, majd pedig javaslatot tesz, hogy a szerző írjon humoros elbeszéléseket. Amit alkalomadtán majd nagyon szívesen megfogadok, de hát előzőleg nem szólt nekem, amikor dolgoztam a *Minervá*n, hogy humoros elbeszéléseket kellene formálni belőle. Végül is harminc esztendei internálás az nem is annyira vicces. Azt hogy mondjuk a *Wunschwitz*nak vagy a *Testvériség*nek az ismétlése volna, azt emlékezetem szerint nem állította senki. Az Árgus-beli kritikára emlékszem még, de az egy olyan mértékben személyeskedő kritika volt, és oly mértékben lemondott mindenfajta argumentációról, hogy azt nem tekintem kritikának. Margócsynak meg Radnóti Sándornak mégis volt egy gondolatuk, és ezt meglehetősen magas színvonalon ki is fejtették. Ennek a kritikának a szerzőjéről nem mondható el sem az, hogy gondolata volt, sem az, hogy a nem létező gondolatot színvonalasan próbálta volna meg kifejteni. Hogy a második felére válaszoljak a kérdésnek, az érdekelt engem, hogy hogyan lehet történéssornak álcázni azt, hogy nem történik semmi. A *Minerva* főhőse egy bizonyos Johann B., akit az olvasó irodalmi ismereteitől függően vagy egyáltalán nem azonosít, vagy valamikor a hatvanadik és százhuszadik oldal között azonosít Batsányi Jánossal. Nem akartam leírni ezt a nevet, mert akkor azon nyomban jönnek a középiskolás klisék. Van a történetnek egy német változata is,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

mert először németül írtam meg, kíváncsi voltam, hogy tudok-e németül prózát írni. Egy kis osztrák kiadónál jelent meg száz vagy százötven példányban, ott nyugodtan leírhattam, mert egy osztrák olvasónak az, hogy János Batsányi, semmit nem mond. Viszont azután megcsináltam a magyar verziót, amelynek az elkészítése (mert lefordítani nem lettem volna képes a novellát) több hullámban történő bővítés volt. Először létrejött egy kisregény, ami az Alföldben megjelent. Amikor az Alföld korrektúráit olvastam, akkor jöttem rá, hogy még bővíteni kell. Az a fura, hogy folyóiratközlésre teljesen jó volt, de világos volt, hogy kötetben nem állja meg majd a helyét. Következett egy újabb bővítés, egyebek mellett ennek a Johann B.-nek a történetét is meg kellett teremteni. Azt, hogy valaki 1816-ban odakerült egy városba, ami akkoriban még fallal volt körülvéve, és a falon nem léphetett ki – ez egyszer történt meg egész idő alatt –, és aztán meghalt 1845-ben. (Az én történetemben valamilyen oknál fogva már ’44-ben meghal, ilyen apró változtatások vannak benne.) Egyszer hagyhatta el ezt a kreclit, a rendőrminiszter éberségének kijátszásával – valami más hatóságtól engedélyt kapott, hogy fürdőbe mehessen a feleségével. Utána a rendőrminiszter, aki ellentétben a mai miniszterekkel, harminc évig miniszterkedett, gondosan ügyelt rá, hogy Batsányi, most még csak nem is a regénybeli Johann B., még csak véletlenül se kaphasson engedélyt, hogy elhagyhassa Linz városát. Nyilván biztos történt vele valami, időnként nevezetesebb emberek odaérkeztek a városba, tudjuk például, hogy 1845 elején Erdélyi János meglátogatta. Lehet, hogy mások is meglátogatták. Ez azonban nem terelheti el a figyelmünket a lényegről, hogy tudniillik semmi nem történt. Él bele a semmibe, közben megy előre a 19. század, már ott vagyunk a forradalom küszöbén. Az ő tudata körülbelül megállt a napóleoni időkben. Egyrészt az volt a kérdés, hogyan lehet ezt történéssorokkal álcázni, ráadásul úgy, hogy az olvasónak közben az legyen az érzése, hogy megyünk előre, miközben nem megyünk előre. Másrészt hogyan lehet az elszigeteltségnek, a történésekből vagy történelemből való kivettetésnek a poétikáját megtalálni, hogyan lehet ezt valamiféle fabulával és szüzsével felruházni, és hogyan lehet a belső száműzetésnek a különböző poétikai kellékeit felépíteni. Ez a korábbi könyvek írásakor egyáltalán nem jutott eszembe. Azt találtam ki, amit Radnóti úgy fogalmazott meg, hogy „elbeszéléshez vagy meséléshez való kedvetlenség”. Tény az, hogy én ezt nem negatívumnak tekintem, és hogy ez hajtja előre ezt a könyvet. Az is tény, hogy sok olvasóban erős ellenszenvet ébreszt a könyv. Nem tudom megmondani, hogy miért, mert nem tudok belelátni a fejükbe. Valószínűleg azért, amiért nekem annyira kedves. Pontosan a légüres tér a közepén irritál sokakat. De a Metternich-féle rendszer elnyomó gépezetét sem a szokásos klisékkel írom le, hanem miközben embertelenségét és kísértetiességét próbálom érzékeltetni, ugyanakkor emberi vonásait is megmutatom. Például azt, hogy egy miniszter odafigyel egy távoli városban élő száműzöttre, nehogy kimenjen fürödni, vagy azt, hogy egy nyolcvanegynéhány éves aggastyánt, aki már

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

húsz éve semmi aktivitást nem fejt ki, még mindig rendszeresen figyelnek, és még mindig az összes levelét elolvassák. Ez nagyon szörnyű, de közben valamelyest megható is. Van Radnóti Miklósnak egy verse, az *Ó, régi börtönök*, 1944-ben írta. Tulajdonképpen azt mondja, hogy szemben a 20. századi totalitárius rendszerek tömegpusztító sorstalanságával, mert végül is Radnóti is a sorstalansággal állítja szembe az egyéni sorssal járó szenvedést, korábban az emberi méltóságnak és a megélt mégoly tartalmatlan életnek, az élet megélt tartalmatlanságának is volt valami emberi léptéke. Amely emberi lépték egyébként előzménye és előfutára volt a későbbi embertelenségnek. Ez a felismerés zavaró lehet.

(Elhangzott 2010. november 29-én.)

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

„…mintha kiment, és egy másik ajtón visszajött volna a történet”

Gyöngyösi Megyer beszélgetése Tóth Krisztinával

Költői pályájának kezdetét több interjúban Mezey Katalin versíró körétől számítják. Mesélne arról, milyen formában működött ez a kör, kik voltak a tagjai, hogyan hatott gondolkodására?

A Sárvári Diákíró Kör egy hetente működő műhely volt, mely évente rendezte meg a sárvári diákírók találkozóját. A szakkörszerűen összejáró társaságba a budapestiek jutottak el, a pályázatra viszont a legkülönbözőbb helyekről jelentkeztek. A körben majdnem mindenki megfordult – rövidebb vagy hosszabb ideig –, aki most a kortárs irodalomban jelen van. Én tíz évig jártam ebbe a társaságba, a középiskolai évek alatt nagyon fontos volt ez a közeg. Mezey Katalin vezette a műhelyt, a működését nagyjából úgy lehet elképzelni, hogy felolvastuk egymásnak az új verseket, ettünk valamit, beszélgettünk, és Mezey Kati olvasásra érdemes könyveket javasolt nekünk. Emlékszem például, hogy Kertész Imrét ajánlotta, mutatta a *Sorstalanság* akkori, első kiadását. Azt mondta, van egy nagyon jó magyar írónk, és szinte a kutya nem hallott róla, de olvassuk el, ez egy nagyon fontos regény. Elég sok mindenről szó esett ezeken a csütörtöki találkozókon, de a legjobb az volt, hogy lehetett egymás verseiről beszélgetni. Egyébként ez egyáltalán nem volt zökkenőmentes, nem volt könnyű. Nagy sértődések, megbántódások is estek, de azt mindenképpen megtanulhattuk, hogy lehet utólag dolgozni egy versen, el lehet belőle hagyni felesleges részeket, tehát valahogy le kell tudnunk választani magunkról. Hogy ez nem feltétlenül érzelmi, hanem szakmai kérdés. Szerintem ilyen szempontból is számítottak ezek a csütörtökök. És hát van annak valami otthonossága, ha az ember éveken át ugyanoda jár, és a hely sem változik. Azt nagyon meg lehet szokni.

Mezey Katalin hogyan terelgette Önöket, mennyire szólt bele, miképp hívta fel a figyelmet a hibákra? Megmaradt a kapcsolat a kör tagjai között?

Előbb az első kérdésre válaszolnék. Most, hogy időnként nekem is vannak tanítványaim, nagyon csodálom Mezey Katalint abból a szempontból, hogy nem próbált jobban irányítani minket, mint amennyire lehetett. Neki elég erős, markáns versízlése van, és azt hiszem, hogy világosak a vonzalmai, hogy mi az, amit fontosnak tekintett a hagyományból, hogy hozzá mi állt közelebb. Ehhez képest békén hagyott minket:

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

nagyon finoman és jó arányérzékkel adagolta az észrevételeit. Kemény István is tagja volt például ennek a körnek. Így utólag azt hiszem, az, amit ő csinál, meglehetősen távol áll attól, amit Mezey Katalin költőileg képvisel, aki ennek ellenére nagyon nyitottan kezelte és biztatta Istvánt. Én nem tudom, hogy képes lennék-e azt megtenni, hogy ennyire elvonatkoztassak attól, amit én gondolok a versről. Hogyha valakiben észreveszem a tehetség sötét magját, akkor ennyire függetleníteni tudjam magam saját versízlésemtől, és hagyni tudjam őt menni a saját útján. Ő igazából nem is terelgetett minket, hanem ötleteket adott, hogy mit kéne olvasnunk, és ami a leghasznosabb volt szerintem, hogy mindenkinek olyasmiket ajánlott, ami továbblendítette azon az úton, amelyen a saját tehetsége, természete is vonzotta volna.
A kör tagjaival megmaradtak a kapcsolatok, Mezey Katalinnal kevésbé, neki újabb és újabb tanítványai vannak az utóbbi húsz évben, nyilván kevésbé fog azokkal foglalkozni, akik már elindultak ezen a pályán, és inkább azokra koncentrál, akik most próbálkoznak. De azokkal, akik sokszor jelen voltak, megmaradt. Vörös István járt oda, Bartis Attila, Kemény István, Térey János, Peer Krisztián. Nagyon sokan megfordultak egyébként mások is, de ők voltak az állandó jelenlévők. Érdekes, hogy azok közül, akik angolosok voltak, és akik a Géher-szemináriumra jártak, nem nagyon jöttek ide, mert nekik volt saját műhelyük, volt hova járniuk. Ők nem fordultak meg itt, de nekik meg hasonlóképp otthonos volt, azt hiszem, a Géher-szeminárium. Később, az egyetemi évek alatt a Lator-szeminárium volt olyan műhely, ahol az írással és műfordítással próbálkozók rengeteget tanulhattak. Nemcsak a mesterség gyakorlati fogásairól, hanem általában az irodalomról. Azok nagyon szép évek voltak, emlékszem az izgatott toporgásra a folyosón hétfő esténkét. Jött Lator a fekete svájcisapkájában, mindig olyat hordott. Vártuk azokat az órákat!

Ha jól tudom, Mezey Katalin ösztönzésére jelent meg igen fiatal korában az első kötete, az Őszi kabátlobogás. *A versek abban az időszakban készültek, amikor ennek a körnek tagja volt. Mit gondol most már érett költőként visszatekintve az első kötetről?*

Hát, sok jót nem. De ez kikerülhetetlen, nagyon kevesen ússzák meg azt, hogy legyen egy gyenge első kötetük, nekem sem sikerült. Nyilván akkor nagyon örültem neki, elképzelhetetlen és fantasztikus dolog volt. Ha a mostani, érettebb szemmel gondolkodnék, akkor nem azokat a verseket írnám, de hát ez fából vaskarika. Nem szeretem – nagyon röviden. Kevesen tudnak kivárni, hogy saját hangjuk legyen. Petrinek például volt annyi rálátása a saját verseire, hogy ő nem adott ki első kötetet, így tulajdonképpen megúszta az első kötetét, de ismétlem, ez keveseknek sikerül. Térey mondta egyébként éppen a saját első kötetéről, hogy mindenképpen van egy első kötet, és ezt utólag nem lehet jóvátenni.

Az álom egy központi motívuma költészetének. Jász Attila egy kritikájában azt írja, hogy „az álom egyrészt megmunkálandó nyersanyag, másrészt az álomszerűség

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

poétikai technika, mely az álom (a tudatalatti) működésének mintájára szerveződik. Azaz az álomképek lebegő egymásutániságának mintájára kapcsolja össze (Tóth Krisztina – Gy.M.) a valóságból kiragadott részleteket."(Jelenkor 2002/12) Hogy látja, milyen szerepet tölt be az álom a poézisében?

Az álom örök és kiapadhatatlan alapanyaga a költészetnek. Érdekes volt egyébként, hogy ezeket a verseket választotta (*A késő délutáni órákról* és a *Szilveszter* hangzott el. – Gy.M.). Én egyfelől szeretetteljes megértéssel hallgattam ezeket, egyfajta megbocsátó engedékenységgel, másfelől elég sok minden bennük van, ami most is jellemző szerintem. Ilyen szempontból nagyon érdekes, ahogy a folytonosságra rámutat a választás. És valóban az egyik motívum, ami ezt a folytonosságot megteremti, az álom. Sokan írtak meg beszéltek az álomról, és vannak, akik egészen tudatosan használják, ha például megnézi – akit én nagyon szeretek – Jékely Zoltán verseit, azokban is nagyon erősen jelen van az álom. Sokan használják egyébként az ilyenkor a mélyből fölmerülő különös szókapcsolatokat is, amelyek minthogyha messzebbről érkeznének, mint a tudatosan komponált mondatok. Határ Győző például diktafont tartott az ágya mellett, és arra mondta fel az ötleteit, és úgy tudom, Parti Nagy Lajos is eltanulta tőle ezt a technikát. Én mindig halálosan biztos vagyok benne, hogy azok a jó dolgok megmaradnak a fejemben, amik ilyenkor eszembe jutnak, a többségüket mégis elfelejtem. Abban a féléber állapotban viszont rendre azt gondolom, hogy ezek átmenthetőek a tudatos alkotási fázisba, hogy felszínre hozhatóak. Nem minden hasznosítható egyébként az álomalapanyagból, de nagyon sok minden igen. Az aztán egy másik munkafázis, amikor azon töprengek, hogy mi az, ami felhasználható, és apránként levagdosom a fölösleges részeket. Elég sok álmodott versem van, meg van olyan szókapcsolat is, ami most nemrég egy novellába került bele. Valaki káromkodott az álomban, és emlékszem, hogy próbáltam valahogy alvás közben megjegyezni ezt a káromkodást, mert azt gondoltam, na ez olyasmi, amit bele lehet írni egy szövegbe. Hogy alapanyag. Azt mondta az álomban az egyik szereplő a másiknak, hogy „te ripacsvödör pinaló". Ezt annyira érdekesnek találtam, hogy gondoltam, muszáj fölhasználni: bele is került egy novellába (*Huszadik fejezet, avagy a fog története* a *Pixel* c. kötetben – Gy.M.). Az öreg nagymama mondja ezt, a haldokló öreg nagymama, a saját fiának, akit már nem ismer meg. Ráadásul a *pinaló* itt folyamatos melléknévi igenév volt – még ez is valahogyan evidens volt az álomban –, mint a tányérnyaló, hogy mást ne mondjak. És az is előfordult, hogy készen rátaláltam az álomban egy versmondatra, csak nagyon nehéz volt azt a szövegkörnyezetet megtalálni, ahová beágyazható. Az is ilyen álmodott sor volt például, hogy „mindig az anyák szülik újra az árvaságot" (a *Vaktérkép* című vers a *Magas labda* c. kötetben – Gy.M.). Ezen is látszott már elsőre, hogy egy vers része lehet, mégse tudtam sokáig beépíteni sehová. Vagy most hoztam egy újabb verset, annak a címe, a *Hosszúalvó,* na, az is

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

ilyesmi volt. Az álmomban olyan megszokott szóösszetételnek tűnt, mint például a hosszútávfutó. Mintha azt mondanánk, hogy valaki távalvó. Aztán megörültem neki, hogy egyrészt sikerült átmentenem a szót az ébrenlétbe, mert ez nem mindig megy, másrészt felismertem, hogy ez megint valami üzenet, egy verscsíra. Üzenet a mélyből, valami bontakozó vers kezdete.

Az első három kötet után megjelent 2001-ben a Porhó, *amiről talán kijelenthető, hogy egyfajta mérföldkő a pályáján. Ebbe a kötetbe a korábbi versek közül is válogatott néhányat, ugyanakkor három új ciklus is belekerült. Az idő motívumának kulcsszerepe – a néhol egyértelműen kirajzolódó számvetés gesztusával – talán Pénelopé alakjának megjelenésében is tetten érhető. Az ő alakja egyrészt címként is egy vers élén szerepel, emellett a szálak-motívum által több allúziót tesz rá, illetve a* Szőnyeg *című versben található, hogy „szövök egy szőnyeget". A lírai én(ek) között és Pénelopé között is felfedezhető párhuzam, hogy édesanyák, hogy ellenségük az idő, „tubusos hajfestékekről az első ősz szálak ellen" – olvashatjuk például* A könnyű poggyász*ban. Mit fejez ki Pénelopé?*

A kérdésben tulajdonképpen benne is volt a válasz: a szövés. Az egész kötetet egy szövedéknek tekintettem, próbáltam úgy válogatni a korábbi kötetekből is, minthogyha kihúznék szálakat és visszakötném az új kötetbe. Így válhat nyomon követhetővé az, amit én lényegesnek gondolok, amiben a korábbi versekben is magamra ismerek. Nagyon sok minden leválik menet közben az emberről, van, amit pedig állandónak tekint. Most nem feltétlenül csak a vállalhatóságról beszélek, hogy mennyire tekintem érvényesnek később ezt vagy azt a verset, hanem az egyes versek közötti folytonosságról. A szövést kicsit tágabban is értem. Erős bennem a rendszerező igény. Azt szeretném, hogy a versek és a prózák is valami szövedéket adjanak ki azáltal, hogy a világból egy-egy fontos dolgot megragadnak, s egyúttal helyre is tegyék azt. Nem tudom ezt másképp megfogalmazni, tilitolizás, hogy helyükre kerüljenek a darabkák a képben. Mert amit meg tudok ragadni, le tudok írni, az már feldolgozható. Ha alapanyaggá tudom tenni, nincs baj. Ez a belső rendrakási igény úgy működik, hogy amire magamban nem tudok választ találni, és nem hagy békén, azt megírom. Ezáltal valahogy a helyére kerül.

A Hosszúalvó *kapcsán említette már, hogy előfordul, hogy egész mondatokat megálmodik. Hogyan születnek a versek?*

Ez látszólag nagyon egyszerű kérdés, egyébként meg jó bonyolult. Mindig vannak versnek látszó töredékek, amiket az ember hajlamos kiegészíteni, szeretné, hogy vers legyen belőlük. Ezzel azonban óvatosan kell bánni. Én például annyira óvatosan bánok, hogy hosszú-hosszú hónapok óta egyetlen verssort nem írtam. Mindig azt gondolom magamban, amint hozzáírok vagy kiegészítek valamit a meglévő versalapanyagban, akkor az már hamissá válik, mesterkélt

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

lesz. Próbálom annak a sűrűségét megőrizni, ami felvetődött, jóllehet természetesen a vers nehézkedési pontja, a verscsíra az más sűrűségű a versen belül is. Bár nem lehet ugyanazt az anyagsűrűséget produkálni egy teljes versszövegen keresztül, az mégis egy fontos kérdés, hogy mennyit rakok hozzá, és az milyen anyag. Nálam ez úgy működik, hogy mindig vannak ezek a talált sorok, és azok elkezdenek dolgozni, jó időbe beletelik, amíg megérkeznek hozzám a mozaikok, s aztán elkezdem ezeket rakosgatni, és vagy kialakul valami, vagy nem. Ez egy elég hosszú folyamat, és az a személyes tapasztalatom – persze mindenki másképp működik –, hogy az időt nem lehet kispórolni belőle. Én nem tudok spontánul és egy levegővel megírni valamit, kell a töprengés. Most például konkrétan fél éve van egy záró sor a fejemben, azt gondolom, hogy ez egy nagyon jó kis záró sor, és többször írtam már köré mindenféle verseket, aztán mindig kiderült, hogy ez nem annak a szövegnek a záró sora, egyszerűen fityeg rajta, mint egy oda nem illő ruhadarab. Valahogy ez ilyen kivárásos játék. Várom már, hogy ezt be tudjam fejezni. Nyilván neki lehetne gyürkőzni, de több támpont kellene a saját versemhez, több megérkező kis elem.

Verseiben a rend motívuma is észrevehető, ami ellen hiábavaló a lázadás, ha például az Árnyékfű *című versre gondolunk, de a novelláit is lehetne itt említeni, amikben a narrátor egy olyan pozíciót látszik felvenni, ami egy kissé szenvtelenebb és ironikusabb ezzel a renddel szemben.*

Itt tulajdonképpen a távolságtartásra kérdez rá, ugye? Most fejeztem be egy – nem is tudom, minek nevezzem – novellafüzért (a *Pixel*t – Gy.M.), nevezzük jobb híján novellafüzérnek, annak a narratíváján végigvonul egy állandó kettős pozíció. Mindig kiszól az elbeszélő hangja a szövegekből, ezáltal állandóan eltávolítja az egyébként folyamatosan előre gördülő történetet, mindig jelezve, hogy itt történetről van szó. Egyébként sokat gondolkodtam ezen mostanában, ezen az ironikus pozícionáltságon, és nem tudom – bár nem szerencsés ilyen általánosságokat mondani –, hogy nem vált-e kicsit rutinná ez a távolságtartás. Nagyon fontosnak tartom egyébként a távolságtartást mint pozíciót, de amikor ez elkezd természetessé, mi több, versgeneráló pozícióvá válni, akkor azzal szemben kételyeim vannak, hogy ez hosszútávon mennyire alkalmazható. Ebbe nem szeretnék most mélyebben belemenni, mert saját magamban sem fogalmazódott meg még elég világosan ahhoz, hogy formába tudjam önteni, de vannak a folytathatóságával kapcsolatban kételyeim. Éppen a prózaszöveg kapcsán gondolkodtam, de ott ezt végül szükségesnek találtam. Megpróbáltam a könyvnek egy olyan változatát is elkészíteni, amelyből kivettem a szövegre és történetre vonatkozó elbeszélői reflexiókat, és rábíztam mindent a történetre. Aztán mégis szükségesnek tartottam visszarakni, mert azt tapasztaltam, hogy ennek a könyv fölépítésében fontos poétikai szerepe van. Egy nagyon komoly többlettől fosztanám meg a saját szövegemet. S bár végül

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

szükségesnek láttam visszatenni a prózakötetbe, mégiscsak vannak kételyeim – főleg versben – az állandó eltávolítással, idézőjeles beszéddel kapcsolatban.

A párkapcsolatok én–te viszonya a versek zömében nagyon hangsúlyos, ezzel szemben például az anyaság nem nagyon jelenik meg a verseiben. Egy interjúban azt nyilatkozta, hogy szakítás után el kell telnie egy időnek, hogy versben tudja feldolgozni. Mi az oka annak, hogy a kapcsolatok ábrázolása bizonyos szempontból ennyire unipoláris, általában egy kapcsolat vége jelenik meg az írásaiban?

Nézze, nagyon fontos, hogy ne azonosítsuk a versbeli beszélőt velem. Ez nem napló, nem önéletrajz, noha a próza is tekinthető autofikciónak bizonyos értelemben, tehát vannak autobiografikus elemei, de ez egy nagyon ingoványos talaj. Ezen a ponton visszautalnék az iróniára. Engem egy kicsit zavar az ironikus pozícionáltsággal kapcsolatban, hogy mintha kialakult volna a kortárs költészettel szemben egy olyan elvárás, hogy legyen roppant vicces és szórakoztató. Én nem akarok mindig vicces lenni. Állatira tudok vicces lenni, de azért mindig nem szeretnék… Tegyük már ezt néha zárójelbe, mert elfáradnak ettől a szerzők. Bizonyos dolgokat nem érdemes poentírozni, noha sokszor azt érzem, hogy az a könnyebb csapásirány, elütni, mint a golflabdát. De nem vicc, hogy nem vicc. Éppen most volt a novelláról egy kerekasztal-beszélgetés, amelyen szóba került a történet, és ezzel kapcsolatban egy szerzőtársam idézte a saját egykori, történetre vonatkozó tűnődését, vagyishogy „könnyű novellát nem írni" (Németh Gábor – Gy.M.). Hogy ami eleve megvan, minek kibontani. Ez azt jelenti, hogy nagyon nagy vonzása van az igazi, lekerekített történetnek, és tulajdonképpen az a könnyebb megoldás, ha az ember történetté írja azt, ami egyébként nem biztos, hogy lezárható – mintha a történetmesélés valami lehetséges dolog volna, mintha feltétlenül hinne a történetben. Azt gondolom vagy inkább érzem, hogy nem biztos, hogy a szövegeknek mindig teoretikus problémákat kell boncolgatniuk. Kicsit eluntam azt, hogy az írások folyton saját létjogosultságukat, megírhatóságukat járják körbe. Durván leegyszerűsítve, ahogy a festészetben visszajött mondjuk a kétezres években a táblakép, és ismét létjogosultságot nyert az – ami korábban nonszensznek számított –, hogy valaki vászonra fessen, úgy én azt képzelem, hogy újra lehet történetet is írni, persze mindazzal a háttértudással, ami megkerülhetetlen. Hogy tudjuk mindazt, ami a posztmodern irodalomban a történettel történt. De mégiscsak mintha kiment, és egy másik ajtón visszajött volna a történet. Részben ezért gondoltam, hogy ezt a tudást jelzendő én visszateszem a szerzői reflexiókat a saját szövegembe, miközben boldogan és lendületesen mégiscsak történeteket írok. Minden egyes ilyen történetnek van egy eleje és vége, ha nem is okvetlenül lezártak.

Köteteiben a vizualitás jelenléte rendkívül erős. A Porhó *kötetben – megszámoltam – százszor fordul elő a „nézni" és annak szinonimái. Minek tulajdonítja a vizualitás*

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

ilyen nagyfokú jelentőségét? Ez számomra kicsit a Lábass Endre-i prózát idézi fel, az pedig azt, hogy mindketten jártasak a képzőművészetben.

Ezt úgy képzelem, mint egyfajta érzéki beállítódást, a világ érzéki módon való megragadását. Nagyon ritka nálam az, hogy nem képi dologból sarjad ki a vers, hogy tisztán gondolati. Általában az történik, hogy egy kép kap önmagától jelentést, és nem a gondolat felől indul el valami. Igaz ez akár a prózákra is. Ez valami olyasmi, amiről Petri a *Mosoly* című versében ír, „A szem mohó, éhes kíváncsisága,/ a nézés gyönyöre, hogy minden látvány/ a maga más-más módján színöröm". Nekem nagyon fontos egy versben, hogy legyen benne valami olyan vizuális elem, amit magam előtt látok, ha később felidézem a verset. Ez kicsit úgy működik, mint egy súly, ami a gondolatiságot összeköti a képi-érzéki résszel, rögzíti a szöveget. Ha megfelelő pontossággal ábrázol valaki egy jól megragadott képet, akkor az – éppen a pontos leírás által – elkezd többletjelentést kapni. Mondok egy másik példát: egész életemben, pontosabban fiatalkoromban, amikor ez számított, rettenetesen rossz vizsgázó voltam. De tényleg, katasztrofálisan rossz. Többször mondták szerencsétlen vizsgáztatók, hogy jó, mondjak valamit, teljesen mindegy, hogy mit, nem kell a kérdésre válaszolni, csak valamit mondjak már. Ez odáig ment, hogy a végén már ténylegesen nem tudtam megszólalni. Amikor aztán Párizsban éltem, elkezdtem Ponge verseit fordítani, aki, mint olvastam, szintén nagyon rossz vizsgázó volt az egyetemen. Ő aztán úgy döntött, hogy akkor kizárja a világot, szűkíti a belső kamera képét, és egy dologra fókuszál. Nekifogott különböző tárgyakat a lehető legpontosabban leírni, és ez a meglepő ráközelítés adta a versek poétikáját. A szokatlan nagyítás. Abban az időben ezeket fordítgattam, így próbáltam magamnak segíteni. Nem hat ez közvetlenül, mint valami tabletta, de valami támpontot mégis ad. Nem olyan könnyű pontosnak lenni, nem elég mondjuk a jó szem, az is fontos, hogy mit emelünk ki. Hogy a sok felesleges látványelem ne vonja el a figyelmet arról, amit meg akarunk mutatni. Az általam szeretett költők közül mindegyikben van valami nagyon erős érzékiség és vizualitás. Ez biztos azzal függ össze, hogy én is szerettem rajzolni, hogy képekben látom a világot, és képekben látom meg a lehetséges történetet is. Sőt, visszafelé is igaz: a sztorit viszont képekre fordítom le. Ez szerintem nem mindenkinél van így, mert van, aki kifejezetten a cselekményre fókuszál. Az igazi prózaírók, ha létezik ilyen, a sztori felől közelítenek.

Most már ebből a pozícióból visszatekintve talán megállapítható, hogy a költészetében számos dolog változott. Leggyakrabban az szokott elhangzani, hogy a dallamosság tudatos visszaszorulása figyelhető meg a versekben, ami ellehetetleníti azt, hogy a dallamosság elvigye a jelentést. Ugyanakkor bizonyos dolgok permanensen jelen vannak, akár ilyen kis képekre gondolunk, mint a beton pingpongasztal, amivel két versben és egy novellában is találkozhatunk, akár olyan dolgokra, hogy az idő végig kulcspozícióban szerepel. Hogy látja, miben ragadható meg leginkább a változás?

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Először a kérdés első felére válaszolnék, mert az megütötte picit a fülemet, amit a formával kapcsolatban mondott. A magyar kortárs szerzőket folyamatos gondolkodásra és útkeresésre készteti, hogy mit lehet kezdeni a formával és a versbeli zeneiséggel. Szóval látom, hogy ez másnak is gond, mást is foglalkoztat. Én nagyon fontosnak tartom, hogy ne tekintsük a formát valami különálló dolognak, a forma nem a vers burka. Nem egy edény, amibe beleöntjük, amit már kitaláltunk. Engem az is szokott kicsit idegesíteni, hogy a kritikákban – nem csak a rólam írtakban, általában is – szeretik azt feltételezni, hogy egy szerző a pályája előrehaladtával egyre töredezettebb műveket ír, így végül a fejlődés-átalakulás kívánatos végpontján a forma bábjából végre kiszabadulhat a szerzői szándék szegény lepkéje. Hogy a korral egyre bölcsebbé váló szerző feladja azt a naiv illúziótlanságot, amit a zárt forma sugall. Én ezt abszurdnak tartom. Minden egyes versnek saját formája van. Szerencsés esetben elsőre is abban a formában íródik meg. De előfordul, hogy nem, hogy jól meg van csinálva, de nem szólal meg igazán, szóval halott szöveg marad. Ez nem csak csomagolás kérdése, tehát a vers zeneisége nem hántható le, mint egy héj arról, ami megszólal benne, mert a gondolatiság nem választható el a szavak, mondatok ritmusától. Itt van például ez a *Hosszúalvó* című vers, amelynek a hullámzását és a rímelését lényegesnek érzem, tehát nem arról van szó, hogy ezt meg lehetett volna egy teljesen másik formában is írni, és én gondolkoztam, hogy tulajdonképpen a piros dobozba rakjam vagy a kék dobozba. Engem szokott egy picit irritálni, mikor erről van szó, vagy arról, hogy valami felé tart a dolog, és ha elhagyja valaki a formát, az dicséretes, mert talpraesetten ledobja magáról a kényszerítő kötelékeket, és immár béklyók nélkül, szabadon mondhatja azt, amit akar. Nem erről van szó. A forma el is fedheti azt, amit mondani akarok, és segíthet is kibontani, sőt önmagában is beszélhet, úgy értem, hogy lehet saját hangja a formának, amire én rácsodálkozhatok. Pusztán a forma előhozhat valamiféle többletet, és persze el is viheti a verset a hasbeszélés felé. Én nem azt mondom, hogy nem lehet formában hasbeszélni, hanem azt mondom, hogy nem-formában is lehet nagyon jól hasbeszélni, tehát hogy nem itt dől el a dolog, szerintem nem itt van a tétje. Azért szeretnek erről annyit beszélni, mert leírható. Vannak kételyeim, és időnként másféle formákat használok, időnként meg azt gondolom, hogy nagyon fontos, hogy zengjen. Pontosan tudom, hogy milyen fordítási nehézségeket vet ez föl, de én mégis csak egy magyar nyelvű szerző vagyok, aki magyarul írja a verseit. A magyar hagyományhoz és hangokhoz kötődöm, és mindaz, amit erről gondolok, az nyilván belekerül a verseimbe. Ezek nem fordíthatósági szempontok. Amikor ezt lefordítják franciára vagy németre, akkor elhagyják a formát, mert abban a kontextusban ez nem tűnik korszerűnek, de ez megint egy nagyon ingoványos dolog, hogy mit tekintünk korszerűnek. Magyar nyelven egész másképpen működik a vershallásunk és a fülünk is, mások az elvárásaink, és más reflexek

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

lépnek működésbe, amikor egy magyar nyelvű szöveget olvasunk. Ezzel a kicsit bő lére eresztett válasszal csak azt akartam mondani, hogy nem annak mentén írható le egy pálya – én már azt sem szeretem, hogy fejlődés, mert olyan, mint ha az ember menne föl egy lépcsőn, és egyszer csak megérkezne valahova –, hogy valaki hogyan viszonyul a formához. Ez tulajdonképpen egy részletkérdés. Nagyon fontosnak tűnik, de valójában nem az.

Ha mégis lát a pályáján valamiféle elmozdulást, változást, akkor azt miben ragadná meg leginkább?

Azért érdekes dolog ez, mert az utóbbi időben tíz-tizenöt vers született, és szerintem mindegyik azt a sorozatot folytatja, amit a *Magas labdá*ban elkezdtem, de mindegyik más-más módon. Az egyik a történet felé megy el, a másik a repetitív zeneiség felé, mégis összefüggenek egymással is. Vannak ezek között hosszabb, nagyobb lélegzetű versek is, és vannak egészen rövid darabok, három sorosak. Ha valamiben elmozdulást látok, az egyáltalán nem formai dolog: a távlatok. Tehát mindazok az elemek, amik eddig is jelen voltak, azok talán – nem szándékom, hanem megfigyelésem szerint – nagyobb távlatban mutatkoznak meg.

Már többször érintettük a novellákat, térjünk át most rájuk. A Vonalkód *megírásakor Ön már egy sikeres, mondhatni, kész költő volt. Ha jól tudom, kicsit bátortalanul kezdte el írni ezeket a novellákat, nem volt biztos benne, hogy jók. Mi okozta ezt a bizonytalankodást?*

Az volt a legnehezebb, hogy valami olyan, saját magam számára érvényes struktúrát találjak, amibe ezek építőelemként csatlakozhatnak. Vagyis nekem szükségem volt arra, hogy az egyes novellák ne önmagukban legyenek, hanem – noha ezek önmagukban is egyébként szerintem érvényes szövegek – mégiscsak valami nagyobb rendszer részeként legyenek olvashatók. Amíg nem volt nekem teljesen világos, hogy mi az a struktúra, amibe ezeket beépíthetem, addig csúszkált a hang is. Abban a pillanatban, amikor már meg volt a rendszer, akkor könnyebb volt a hangot megtalálni.

A Vaktérkép *és a* Rainy day *című novellákban ugyanazt a képet fedezhetjük fel: a szakításkor az a fél, akivel szakítanak, letérdel a partnere elé és a hasához érinti a fejét. Lehet, hogy itt megint egy olyan típusú képről van szó, mint amiről már korábban beszélgettünk, ami képként megmarad. Azt hiszem érzékletes példája ez annak, hogy bizonyos motívumok, elemek mind a költészetében, mind a novelláiban vissza-visszatérnek. Ugyanakkor azt gondolom, hogy ezek a frissebben megjelent novellái mintha kicsit radikálisabb irányt vettek volna. Akár azáltal is, amit már érintettünk, hogy a narrátor hangsúlyosabb szerepet kap. Jól látom ezeket a változásokat, s ha igen, akkor mi motiválja ezt?*

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Pontosan, és nagyon érdekes, ahogyan egymásra rímelt ez a két történet. Nekem nem jutott volna eszembe ezeket így összevillantani, de valóban elég sok motivikus átfedés van a kettő között. Az új kötetnek az lesz a címe, hogy *Pixel,* és van egy Jean Philippe nevű szereplő a könyvben, egy képzőművész, aki a könyv végére egy gigantikus kompozíciót épít a harminc év alatt összegyűjtött teafilterekből. A fejezetek is így rakódnak egymás mellé. Ez most így talán kissé spekulatívan hangzik, de a könyvben ez nem ilyen direkten jelenik meg. Ahogy a szöveg épül, észrevétlenül terjeszkedik különböző irányokba, úgy rajzolódik ki apránként valami nagyobb forma. Mindegyik történet egy-egy elem, pixel ehhez, és úgy sorakoznak, mint a teafilterek. A lógatós filtereknek egyéb szerepük is van a könyvben, de ezt most nem mondom el előre. Egyébként a Jyran Sing azt jelenti, hogy elveszett reménység, és ez az indiai férfi is egy fontos főszereplője a könyvnek. Egy szikh, aki aztán több fejezetben is föltűnik. A különböző szereplők ki-be járnak a történetekben. Azért is mondom, hogy az, amit aztán ez a képzőművész összerak, az eléggé hasonlít a könyv szerkezetéhez. Nem egy irányból halad, és időben sem lineárisan, néha akár húsz évet is ugrunk előre vagy vissza. És ott van a mindig érezhetően jelenlévő, folyton eltávolító narrátori hang, amiről már beszéltem. Először ezt kivettem belőle, azután mégiscsak visszaraktam. Kellett valahogy jelezni, hogy igenis konstruált történeteket olvasunk, történetek rakódnak apránként egymásra. De ugyanakkor ez a lehetséges valóságok felsorolása is, bármelyik történetben ott találhatjuk magunkat.

Már készen is van a kötet?

Ez készen van. Igen.

(Elhangzott 2011. február 15-én.)

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

„Az anyanyelv nem kopott meg”

Kovács Györgyi beszélgetése Ferdinandy Györggyel

Vendégünk Ferdinandy György. Ma este elsősorban a legújabb, nemrég megjelent kötetéről, a Kérdések Istenkéhez *című könyvéről lesz szó. Először azonban szeretném, ha arról mesélne, amikor itt tanított az Eötvös Collegiumban, hogyan került ide, mit tanított, mikor?*

Még a rendszerváltás előtti utolsó évben, vagyis ’88-ban tanítottam itt nyugati magyar irodalmat. Ehhez a teremhez különösen érdekes emlékeim fűződnek. A nyugati magyar irodalomról szóló óráimra öt diák iratkozott be, de mindig voltak legalább harmincan-negyvenen, mert nagyon sokan, úgy látszik, nem mertek beiratkozni. Akkor még sokan úgy gondolták, hogy ez egy veszélyes téma, amitől jobb távol tartani magukat, nem tudom, hogy miért. Ott kint a folyosón, a kanyar után volt egy kis terem, ott voltak az előadások, és a diákjaim egyszer megleptek azzal, hogy meghívták az amerikai nagykövetet, mert tetszett nekik, hogy én amerikai állampolgár vagyok, ami nekem soha nem tetszett különösebben, de nekik igen, főleg ’88-ban, amikor az még nem volt olyan általánosan ismert dolog, hogy valaki amerikai állampolgár létére eljön ide, és itt beszélget velük. Az amerikai nagykövetet Palmer úrnak hívták – ezt majd ellenőrizzék, mert én nagyon adatszerű vagyok, és minden adatom pontos – hacsak nem tévedek. Egészen kitűnő teniszes volt. Ezenkívül olyan buta volt, mint az anyaföld. Valami kétségbeejtő figura volt, de nagyon szép férfi, ezért rettenetes sikere volt Magyarországon, hosszú évekig itt volt. Nem tanult meg egy szót se magyarul, amit nem lehet tőle rossz néven venni, inkább tőlem lehet rossz néven venni, hogy egy szót sem tanultam meg angolul. Én Puerto Ricóban éltem. Puerto Rico amerikai terület, de mégis önálló sziget, a Karib-tengernek egy kis szigete, ott mindenki amerikai állampolgárnak születik, én is ott kaptam meg az amerikai állampolgárságot, de ott senkinek nem kell angolul beszélni, mert spanyol nyelvű sziget. Annak idején, amikor próbáltak velem angol nyelven beszélni, általában a repülőtéren meg más, ehhez hasonló helyeken, mindig el kellett mondanom, hogy áj ám án amerikán szitizen, böt szpíking ónli szpánis. Ehhez hasonló mondatokkal intéztem el a találkozásaimat az északi nagy testvérrel, akit Puerto Rico nem szeretett. Puerto Ricóban mi nem szerettük az amerikaiakat, de az amerikai állampolgárság nagyon jól jött nekünk. Amikor megérkezett Palmer úr, ez a terem véges-végig tele volt székekkel, Palmer körülbelül itt ült, ahol én, csak még hátrább, mert minden talpalatnyi helyet ki kellett

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

használni. Több száz diák összejött aznap este, és a diákjaim nagyon büszkék voltak arra, hogy ők ezt megtették nekem. Erről az időről kétszer is próbáltam írni, és ezt szeretném felolvasni. Nagyon rövid lesz, egyszer két perc, egyszer három perc, ezt mindig előre meg szoktam mondani, nehogy valaki kétségbeessen. Biztos, hogy furcsa lesz nektek, hogy '88-ban, tehát huszonhárom évvel ezelőtt, a rendszerváltás előtt hogyan nézett az ki, amikor nyugatról bejött egy disszidens író – mert akkor már beengedtek, azelőtt nem engedtek be. Az első ilyen részlet a *Szomorú szigetek* című könyvemből van, ez a könyv '92-ben jelent meg, de az írás maga 1988-as. „1988 elején felhívott az Eötvös Collegium igazgatója, és megkérdezte, elvállalnék-e egy irodalmi szemináriumot. »Előtted már járt itt Czigány Lóránt – mondta. –, utánad pedig Karátson Endre következik.« Valami olyasmit feleltem, hogy két ilyen lator között megtisztelő lesz számomra a keresztre feszítés, és február elején megkezdtem a Ménesi úti előadásaimat. Szemináriumom címéül a téma ott vibrált a levegőben: Pomogáts Béla kérdését választottam: »Létezik-e a nyugati magyar irodalom?« Igazgató úr figyelmeztetett: úgy dolgozzak, mint a saját egyetememen – értsd: olyan szabadon, mint nyugaton. »A diákok – mondta – nem szeretik a mellébeszélést. A tanár, aki túlságosan óvatos, magára marad. A feljelentések – mondta – hozzám érkeznek. A felelősséget pedig vállalom.«" Így vezettem ezt be. A Collegiumban késő este is zajlott az élet, szemináriumom után nemegyszer átmentünk egy-egy kolléga előadásaira, egy ízben Molnár Jóskát hallgattam meg így, az Új Látóhatár kiadóját, aki Veres Péterről beszélt, és hallgatóival jó minőségű kisüstit ivott. Mi mást tehettem, bevallottam Palmer úrnak, hogy spanyol nyelvű amerikai vagyok, és magammal vittem a feleségemet tolmácsolni, ha netán társalogni kívánna a követ. A feleségem angoltanárnő, amerikai irodalmat tanít. A követtel való találkozás egy másik kötetemben van, de összeállítottuk. „Egy este bejelentették a diákok, hogy meghívták az amerikai követet. Palmer – ha jól emlékszem, így hívták ezt a hivatalnokot – percre pontosan meg is érkezett. Forró este volt, több százan szorongtak a teremben. (Ebben a teremben. Pont itt ült Palmer, így, ahogy most mi ülünk.) Én nem ültem ki a pódiumra, a hátsó sorokból figyeltem a fejleményeket. Amikor azonban Palmer úr elmagyarázta, hogy milyen bensőséges jó viszonyt alakítottak ki szomszédaikkal az Egyesült Államok, nem tudtam tovább türtőztetni magam. »Lásd Mexikó – bődültem el –, miután elcsatolták a felét, és felhúztak egy falat.« Folytattam volna, de feleségem kivonszolt a teremből. Azt hittem, hogy haragudni fognak rám a diákok, de nem – számukra példaerejű volt ez a demonstráció. A szabadság csodája, egy egyszerű amerikai (ez lettem volna én) letorkollja a nagykövetet. Ezekről az időkről egy francia film jut az eszembe, Fernandel, a humorista a 16. században találja magát. A kis Larousse, a tudás kincsestára van a kezében, csak felüti, és tud mindent, ami csak a kortársaival történni fog. Valahogyan így voltam én is, fokról fokra itthon is újra átéltem, amin egyszer már átestem a trópuson. Az ipar, a mezőgazdaság tönkretételét, a szociális törvények halálát, a tömeges

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

elnyomorodást, amit mindez jelent." Amikor vége lett az előadásnak, Palmer úr és magyar kísérői – mert voltak azért neki magyar testőrei – kijöttek, és lám-lám, Palmer úr odajött hozzám, és kezet fogott, és megölelt, és gratulált nekem, hogy milyen jól tettem, hogy szóvá tettem, amit mondtam, satöbbi. A követek nagyon dörzsölt emberek, nem lehet velük összeveszni.

Külföldön milyen nyelven írta a regényeit, és ha kellett, ki fordította le őket?

Huszonegy éves koromban mentem ki, itthon hat hétig voltam az egyetem hallgatója, Gyergyai Albertet, Füst Milánt hallgattam, sajnos csak nagyon rövid ideig. Felejthetetlen mestereim voltak mind a ketten. Ez után a hat hét után kitört a forradalom, és én befejeztem egyetemi pályafutásomat, kikerültem „a Nyugatra". Kaptam egy francia ösztöndíjat, bepakoltak egy vonatba, már '57. január 13-án, egy hónappal azután, hogy kikerültem. Franciaországban, Strasbourgban állt meg először a vonat, egy kis falunak tűnt, azóta a világ fővárosa. Megállt a vonat, és látjuk, hogy az ablakok alatt nagy kondérokban nercbundás hölgyek kavargatják a gőzölgő levest, ez január 13-án volt, nagy hidegben, reggel, hajnali öt órakor. Mondták nekünk, hogy a strasbourgi hölgyek meleg levessel várták a magyar menekülteket. Ez annyira megható volt, leszálltunk a vonatról, mindnyájan kaptunk egy tányér levest, azt megettük, és közben közölték velünk, hogy a strasbourgi egyetemen nyolcvan diák számára létesítettek ösztöndíjat, tehát lakhatási feltételeket és tanulási lehetőségeket. És akkor sokan gyanútlanul azt mondtuk, hogy maradjunk itt, mert ez közelebb van. Szamárságnak hangzik, de akkor ez nagyon nagy érv volt. Strasbourg még aránylag közel van, Ausztriához is közel van, hiszen egy német dialektust, az elzászit beszélik. Ott is doktoráltam, de sokkal-sokkal később. Ez volt '57-ben, és én pedig '69-ben, tizenkét évvel később doktoráltam. Így kezdődött, ravasz voltam, azonnal észrevettem, hogy itt az én magyar írásaimat nem fogják elolvasni a franciák. S akkor jutott eszembe, hogy talán meg kellene próbálni franciául írni. Nagyon fontos írnivalónk volt nekünk a forradalom után, '57 januárjában, hiszen a forradalmat félremagyarázták mindenütt a világban, de különösen a franciák. A nagy többség Franciaországban akkor is úgy tudta, hogy mi fasiszták voltunk, az '56-os forradalmunk egy fasiszta felkelés volt, és a szocialista Szovjetuniót akartuk megdönteni, mint hogyha erre lett volna valami esélyünk. Akkor én arra gondoltam, hogy valamiféleképpen a forradalomról kell írni. Elvállaltam egy cikksorozatot a forradalomról, és a forradalom humorával kezdtem, emlékszem, akkor még volt humor nálunk is. Kemény, veszett humor volt nálunk. A forradalom humoráról írtam az első írást ebben a sorozatban, tehát így kezdtem el én franciául írni, legalábbis próbálkozni a francia nyelvű írással, és mivel még nem ment igazán, egy gimnazista lány, akivel megismerkedtem, olyan aranyos volt, hogy kijavította az én írásaimat. Így jelentek meg az első írásaim napilapokban és hetilapokban. Tehát nagyon rövid ideig, mielőtt átkerültem a Puerto Rico-i

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

egyetemre, a trópusokra, franciául próbáltam írni. Nagy örömöm volt a francia nyelvű írásban, nagyon büszke voltam rá, hogy lett nagy francia kiadóm, még két irodalmi díjjal is megdobtak. Ha egy perc alatt szeretném elmondani, hogyan lett belőlem francia író, az valahogy úgy volt, mint a bikaviadalok. Mindenki tudja, milyen egy bikaviadal, az arénában ott van az a rengeteg ember, és akkor egyszerre csak bezavarják oda a bikát, és büszkén rohangál körbe-körbe, nincsen senki ott, aki bántaná, és ilyenkor a bika azt hiszi, hogy győzött. Ez a rengeteg ember mind neki ordít, neki tapsol, úgy érzi a bika. Tudjuk, mi a folytatás, mindenféle kisebb-nagyobb közjátékok után egyszer csak jön egy krapek, és leszúrja. Ez a vége a bikának. Körülbelül így történt velem is, én is úgy indultam, hogy azt hittem, hogy én most pillanatok alatt két vállra fogom fektetni a vadnyugatot, ahogy annak idején mondtam, azt hittem, hogy most belőlem egy óriási francia író fog válni, hiszen rendszeresen jelentek meg írásaim a napilapokban. Azután kiderült, hogy ez sokkal, de sokkal nehezebb, mint ahogy képzeltem. A francia nyelvű írást akkor hagytam abba, amikor átkerültem a trópusokra, és el kellett kezdenem dolgozni az egyetemen spanyolul, tehát nyelvet kellett megint csak váltanom. Néhány év alatt a franciából kevés maradt, nem elég ahhoz, hogy francia író legyek egy spanyol nyelvű közegben. Akkor tértem vissza a magyar nyelvű írásra. Az anyanyelv nem kopott meg. Megtanultam több rabszolganyelvet is a szigetvilágban, amikből most lassan irodalmi nyelv lesz. Az én tapasztalatom az, hogy mint ember nagyon sok nyelven lehet élni és dolgozni, de íróként éppen elég egyetlen egy nyelvbe beledolgoznia magát az embernek.

Úgy tudom, elég későn jelent meg könyve Magyarországon.

Csak harminc év késés volt. Éppen annyi, ami ahhoz kellett, hogy az én avantgárd művem, ami több kötet volt, és ami azért itthon avantgárd lett volna a maga idejében, addigra már teljesen fölösleges szövegeléssé váljon. Megírták többen is, Szilágyi Zsófia elsősorban, hogy a hozzám hasonló szegénylegényeknek a tragédiája az, hogy a megkésett kanonizáció nem létezik. Ez az egyetlen ilyen mondat, amit megtanultam, úgyhogy ne haragudjon, ha nem mindig fogom érteni, mert a modern irodalmi nyelvből csak ezt az egy mondatot tudom, ezt értettem meg, és ezt fájdalmasan megértettem.

Milyen körülmények között jelent meg az első könyve itthon?

Kardos G. György volt a prózaszerkesztő az ÉS-ben, aki már ’79-ben, ’80-ban közölte novelláimat. Meg is kérdeztem tőle, hogyan közölhetsz te egy emigráns írót, hiszen minket be se engedtek akkor még az országba. Azt mondta, hogy „mit képzelsz, hogy rólad valaki tudja, hogy te nyugaton élsz? Az valami Ferdinandy, aki itt lakik valahol.” Így aztán voltak nekem ilyen előzeteseim. Igazi könyvem csak ’88-ban jelent meg a Magvetőnél, ’88 február 18-án. Ezt nem felejti el az ember.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Akkor már volt tizenkét francia kötetem, és sok mindenféle egyéb is, de igazából ez az első könyvem, aminek örülni tudtam, szívből örülni. A Magvetőnél jelent meg a *Szerecsenségem története*, a sajtóvisszhang, a recenziók mind *Szerencsétlenségem történetei*t írtak helyette, úgyhogy azonnal kiderült, hogy vigyázat, a mi szóhasználatunkat nem veszi egy az egyben az óhaza.

A nemrég megjelent kötetére rátérve, miért pont ezt a címet választotta? A könyvből kiderül, hogy ez egy dalnak a címe.

Ez egy mexikói dal. A spanyol címe az, hogy *Preguntitas a Dios*, tehát *Kérdésecskék Istenhez*. Ezen én csavarintottam egyet, mert rosszul hangzik magyarul, és így lett belőle *Kérdések Istenkéhez*. Ez lett a címe. A dalban egy szegény mexikói panaszkodik, és kérdezgeti a Jóistent, hogy miért tetted ezt velem, miért tetted ezt velünk. Vannak híres mexikói mondások, amiket egyébként a nagykövetnek is megemlítettem, hogy már térjen észhez. Az egyik ilyen mexikói mondás az az, hogy „Szegény Mexikó, oly távol a Jóistentől, és oly közel az Egyesült Államokhoz." Amik ebben a könyvben vannak, nem kérdések, hanem tétovázások. Novellafüzér, amit ha valaki akar, regénynek is olvashat, de inkább novellák. A borító festménye Szabó Ákos képe, ő tízéves koromban volt osztálytársam a Sionban. Ernesto Sabatónak ajánlotta ezt a képét. Ezen a héten halt meg kilencvenkilenc évesen Ernesto Sabato.

Jól érzem, hogy közelebb állnak Önhöz a rövid történetek?

Januárban kikerült hozzám Floridába egy magyar költő, Turczi István, akinek spanyol nyelvű kötete jelent meg egy kubai kiadónál, és nálam lakott egy hétig. Azt mondta nekem, hogy ne hagyjam, hogy állandóan azzal froclizzanak – ő így mondta –, hogy mikor írom meg a nagy regényt. A nagy regényt én nem fogom megírni. Mándy Iván mikor írta meg a nagy regényt, és ki merné tőle ezt számon kérni? „Hát ne hagyd – mondta Turczi István –, hogy tőled ezt számon kérjék. Éppen ellenkezőleg, írjál még sokkal rövidebb írásokat, a te novelláid tíz-tizenöt oldalasak, néha húsz, írjál egyoldalas, kétoldalas elbeszéléseket! Szösszeneteket, emléktöredékeket." Azt mondta nekem, hogy „te annyi érdekes emberrel találkoztál, annyi híres emberrel, annyi csodálatos dolgon keresztülmentél az elmúlt ötven év alatt, hát miért nem azt írod meg így, ilyen röviden?" Akkor ez engem nagyon meglepett, s tényleg eszembe jutott, hogy valóban megismerkedtem mindenféle híresebb emberekkel, De Gaulle generálissal például, és sok mindenki mással, francia írókkal, s hogy miért nem ezt írom meg? Elkezdtem írni ezeket az emléktöredékeket, amelyekből már megjelent háromszor négy az ÉS-ben karácsony óta, és most jönnek majd az újak. Mivelhogy általában négy-öt ilyen rövid írásból áll össze egy közlésre alkalmas mennyiség, most megpróbálom, hogy a négyből vagy az ötből legyen legalább egy vagy kettő, ami jól odavág annak az országnak, vagy annak a környezetnek, ahol éppen vagyok. Ne legyek már annyira ártalmatlan,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

mint ahogy azt híresztelik rólam. Meg fogom írni Héthalmi Csabát, afganisztáni orvos barátomat. Meg fogom írni, és Oszama bin Laden nem lesz ott terrorista, ott terroristának én csak azokat az amerikaiakat fogom nevezni, akik őt megölték. (Azóta megjelent ez az írás: ÉS, 2011. július 22., 16. o. – a szerk.) Nagyon gyakran előfordult, hogy ilyen találkozókon azt mondták nekem, hogy én csak írom az emlékeimet, a trópusokat, a vadnyugatot, Franciaországot, ez nagyon kényelmes dolog, hogy az itthoni dolgokról soha nem szólok egy szót sem, mintha nekem nem is lenne erről véleményem. Hát természetesen van véleményem, csakhogy aki nem itt élte át ezt az elmúlt fél évszázadot, az ne pofázzon bele, az ne emelje föl a bütykös mutatóujját, és ne magyarázza el azoknak, akik itthon mindent átéltek, hogy mit köllött volna csinálni. Ezért van olyan kevés írásom, ami a mai hazai valóságról szól. Ezzel talán most egy picit szakítani fogok.

A könyvében az egyik fejezetben egy barátjának a kéziratát olvassa, és megállapítja, hogy ez rosszul van megírva. Ön szerint hogyan kellene jól megírni valamit?

Azt hiszem, hogy nem szabad hazudni. Mindenki, aki mellébeszél, aki nem mondja ki a dolgokat, az előbb-utóbb egy olyan csapdába esik bele, hogy nem lesz jó irodalom abból, amit művel. Az nem igaz, hogy lehet jól hazudni, persze lehet, de akkor az irodalmi téma az, hogy jé, milyen érdekes, hogy ez milyen jól hazudik. De a hazugságból szerintem soha nem lesz jó irodalom, én mindig megpróbáltam véresen igazat írni. Amikor összevissza szabdaltak, mert volt mindenféle prosztataműtétem és egyéb rákok, az egyik diákom operált Puerto Ricóban, aki azt mondta, hogy minden további nélkül elintézi az én rákomat. „Kidobtam mindent a macskáknak" – ezzel a mondattal fejezte be a műtétet. Jól sikerült a műtét, ez tizenegy éve volt, és íme, élek, ma is itt vagyok, de azért ez egy veszedelmes dolog volt. Ezeket a dolgokat meg kellett valahogyan írni, méghozzá úgy, hogy az esztétikum is legyen, irodalom is legyen, és véresen, kegyetlenül őszinte is legyen. Enélkül nincs is értelme. Akkor miért csinálom, ha nem tudok szembenézni vele? Ez a barátom – aki nekem adta a kéziratát olvasásra – megírta az életének a regényét. Amikor kikerült '56-ban Franciaországba, akkor – mivelhogy itthon Nagy Imre-pártiak voltunk mindannyian, azt képzeltük, hogy emberarcú szocializmus lesz abból az embertelenségből, ami itt nálunk volt az '50-es években – odakint rájött, hogy igen, Sztálin volt az, aki mindent tönkretett, aki a szocializmust talán örökre kiiktatta, mert lehetetlenné tette, és az pedig, aki a szocializmust megpróbálta megmenteni, az a másik orosz volt, akit Mexikóban meggyilkoltak, Trockij. Tehát trockista lett. Akkor Párizsban és egész Franciaországban trockista sejtek alakultak és működtek, és nagyon sok '56-os fiatal Trockijban és a trockizmusban vélte fölfedezni azt a fajta szocializmust, amit nem rontott meg a sztálinizmus. Az én barátom, hiába volt trockista egész életében, élete regényébe ezt nem vette bele, mert rájött, hogy közben elszálltak az évek, és most már nem jó trockistának lenni.

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Ilyen alapvető dolgot kihagyni pedig csak úgy lehet, ha az ember meghamisítja az életét. Ilyet nem lehet csinálni, ezt írtam meg erről a barátomról is.

Önnek egyéni stílusa van, úgy jellemzik, mint elbizonytalanított önéletírást. Ezt mi alapján választotta ki, kísérletezett-e más stílusokkal?

Nagyon nehéz volt megmaradni magyar írónak egy fél évszázadon át úgy, hogy nem éltem itthon. Nagyon nehéz volt. Nem volt semmiféle visszhang, semmiféle reakció, senki nem reagált az én írásaimra. Egyetlen magyar volt a környezetemben, Sánta Pintér Józsi Jenő, ő is azt mondta nekem, hogy ő argentin, és nehogy eláruljam, hogy ő magyar, mert abból neki baja lesz. Innen ered egy alapállás. Megpróbáltam úgy feldolgozni a körülöttem kavargó életeket, helyzeteket, körülményeket, hogy egyes szám első személyt használtam. Alig van olyan írásom, ami nem egyes szám első személyben íródott, és ebből sokan arra következtetnek, hogy ez mind velem történt meg. Mint a saját életemet, úgy adtam át azokat az életeket is, amiket megismertem. Ez az, ami belőlem egy ilyen furcsa önéletrajzi írót teremtett.

A könyvében van egy fejezet, ahol először az elbeszélő elmondja, kicsoda Vasárnap bácsi, utána Vasárnap bácsi veszi át a szót, anélkül hogy bármilyen idézőjel jelölné ezt.

A Vasárnap bácsi-szövegek kicsit kilógnak ebből az együttesből. Akkor írtam őket, amikor átkerültem Floridába. Arra gondoltam, mit fogok én itten csinálni, ahol nem jön hozzám az anyag? Vasárnap bácsi egy ősöreg rokona volt a feleségemnek, és Vasárnap bácsi kalandjait is úgy írtam meg részben, mintha velem történtek volna meg, részben pedig úgy, mintha vele, mert ezek nagyon pajzán kalandok, amelyeket csak részben tudtam vállalni. Egyszerre csak csoda történt, s hozzám betört Florida. A fiam átköltözött hozzám Puerto Ricóból. Egy szociális állást talált, ami gyakorlatilag gyermek- és családvédelem, de ott annak nagyon sok köze van a rendőrséghez. Őt is mint gyermek- és családvédőt állandóan rendőrautók kísérték, nehogy annyira védje a gyermekeket és a családokat, hogy őt viszont leszúrják vagy agyonverjék. Az illegálisok tömegével került kapcsolatba, és mindig elmondta nekem a kalandjait, így egyszerre belekerültem a legelesettebbeknek a társaságába a fiam elbeszélésein keresztül. Mintha ez nem lenne elég, a fiam összeismerkedett egy venezuelai indián lánnyal. Megtudta, hogy ezt a lányt december 16-án kitelepítik. Rajta volt egy listán. Addig még pont egy hét volt hátra, és akkor a fiam összeszedte magát, beszélt a lánnyal, elvette feleségül és hozzánk költözött ő is, ennek most már lassan két éve. Erre szokták mondani, hogy érdekházasság, ami federális bűntény, tehát ezt nekem nem is lenne szabad itt magyaráznom, csak azért mesélem el, mert azután annyira jól sikerült ez a federális bűntény, hogy egész éjjel hallom, amint nevetnek, kacagnak és gyömöszölik egymást abban a kis szobában, amiben nálunk laknak, lehetetlenség, hogy ez érdekházasság legyen. Ez is egy nagy szerencse az én számomra, mert ez a venezuelai indián lány, aki tizenöt évig élt illegálisan az Egyesült Államokban,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

míg végre mostan a fiam elvette feleségül, elkezdte nekem mesélni az életét, és az ő révén bekerültem az illegálisok társaságába. Ha az ember akarja, akkor nem szabadul az anyagtól, az írónak utána jönnek a hősei, és utána jön az anyaga, nem kell attól tartania, hogy egyszerre csak szárazon marad.

Még a Peonok *című fejezetről szeretném kérdezni, mert ott viszont egyes szám második személyt használ következetesen.*

Igen. A párizsi Magyar Műhelyhez tartoztam, a párizsi magyar avantgárddal együtt dolgoztam, a Magyar Műhelyben jelent meg sok írásom annak idején, és sok mindent tanultam az én párizsi társaimtól. Próbáltam avantgárd szövegeket írni, van is nekem egy kötetre való legalább. Kipróbáltuk a különböző írásmódokat, és az egyik az volt, hogy egyes szám első személy, azután jött az, hogy te… Így is szerettem dolgozni, csak nehezen ment.

Ebben a könyvben úgy jellemzi magát, mint az útpadkára szorult életek krónikását.

Én mindig, már kisgyerekkorom óta viszolyogtam a sikertől és a sikeres emberektől. El is intézte a Jóisten, hogy éppen olyan sikertelen legyek most is, mint tízéves koromban. Végeredményben megtörtént, amire vágytam, messze elkerült a siker. A sikeres emberekről nincsen mondanivalóm. Mindig azok érdekeltek, akik véresen komoly dolgokat tudtak nekem mondani az életükről, vagy pedig akik nem is tudták kimondani, elmondani az életüket. Azért művelem az egyszemélyes szociográfiát. Móricz Zsigmondtól tanultam, hogy ez egy nagyon jó műfaj, olyan embereknek adni a szót, akik nem tudják elmondani az életüket. Valahogy helyettük elmondani, vagy pedig kölcsönösen segítgetve egymást, összehozni emberek életét. Ilyen elesett, útpadkára szorult életekről nem tudnánk, ha nem lenne valaki, aki ezt megpróbálná megírni.

Mikor jelenik meg legközelebb könyve, és miről fog szólni?

Ez lesz a legközelebbi, mert ez csak a könyvhéten fog megjelenni, úgyhogy ezt előzetesbe hoztam el ide. A következő kötetemben szösszenetek, vagyis emlékszilánkok lesznek, úgy, ahogy elkezdtem ezt a munkát az ÉS-ben. Ez lesz, ez az elképzelésem most.

Nálunk az a szokás, hogy a hallgatóság is felteheti a kérdéseit.

De mennyire.

Közönség: Puerto Ricóban jelent meg Önnek spanyol nyelven valamilyen munkája, esetleg kötete?

Hogyne, én karibi író vagyok. A Dominikai Köztársaságban jelentek meg az írásaim, az ott van Puerto Rico mellett, a szomszéd sziget. Ott van a kiadó, amelyik ötszáz

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

példányban adja ki a könyveimet. Volt már úgy, hogy még egyszer ötszáz lett belőle. A Dominikai Köztársaságnak az ünnepi könyvhetére én minden évben el szoktam menni, ha éppen azon a világrészen tartózkodom. Igen, jelent meg könyvem spanyolul, méghozzá úgy, hogy én fordítottam, és azután pedig átkerült spanyolok kezébe, van egy nagy spanyol költő, Jesus Tomé, aki ott él Puerto Ricóban, és aki nagyon szépen, mondatról mondatra átdolgozta az én spanyol fordításaimat. Puerto Ricóban nagyon élénk kulturális és irodalmi élet van, az egyetem mellett van egy kis utca, ahol négy könyvesbolt van, amelyek egymással versengenek. Hol itt, hol ott vannak a könyvbemutatók, az egyikből megyünk át a másikba, és mindenütt van finom rum. Önálló kulturális élete van ennek a kis szigetnek, méghozzá eléggé színvonalas, hiszen a fiam, aki ott végezte el az egyetemet, mikor átkerült a floridai egyetemre, akkor azonnal éveket ugrott előre, mert a floridai egyetemisták távolról sem érik el azt a színvonalat, ami Puerto Ricóban kötelező volt.

Közönség: A Puerto Rico-i egyetemen pontosan mit tanított? Milyen irodalmat?

Volt egy tárgy, amit úgy hívtak, hogy *civilización de Occidente*, vagyis nyugati civilizáció. Ami tőlük keletre van, azt ők mind nyugati civilizációnak nevezik. Mezopotámiával és Egyiptommal kezdtük, és 1956-tal fejeztem be, mert természetesen én alakítottam a programot, és rajtam múlott, hogy hogyan jutunk el napjainkig. Mindenki számára kötelező volt, még az orvostanhallgatóknak is, mert a gimnáziumból úgy kerültek át az egyetemre a diákok, hogy nem ismerték igazán Európát és az európai civilizációt, és az egyetemnek az volt az elgondolása, hogy meg kell ismerni az európai gondolatvilágot, gondolatkört, mert – ezt én rögtön hozzáteszem – szembe lehet állítani Észak-Amerikával. Eredményesen.

Közönség: Főleg a ’80-as évek vége felé onnan mennyire lehetett nyomon követni a magyar irodalom fejlődését?

Én mindig egészen közelről követtem, egész idő alatt, ’56-tól. Mikor a trópusokon nem volt rá lehetőségem, akkor összeálltam a Szabad Európa Rádióval. A Szabad Európa Rádiót mi utáltuk, ’56-osok, mert ’56-ban azt állította, hogy mi csak harcoljunk itt, mert majd jönnek a segédcsapatok nyugatról, és kiverjük az oroszokat. Sokan haltak meg azért, mert hittek a Szabad Európa Rádiónak. Évekig hallani sem akartam róluk, azután úgy alakult, hogy a Szabad Európa révén tartottam meg a kapcsolatot Magyarországgal. Volt egy Ötágú Síp nevű irodalmi műsoruk, amelyben könyveket ismertettek, Magyarországon megjelenő, új könyveket. Nekem ezeket a könyveket légipostán küldték Puerto Ricóba, megírtam a recenziókat, visszaküldtem őket, ugyancsak légipostán, és ott valaki beolvasta Münchenben a Szabad Európa Rádióba. Emlékszem, egyszer összeszedtem, több mint négyszáz recenzióm jelent meg alig néhány év alatt. Azután pedig, a nyolcvanas években és az utóbbi időkben jöttek a látogatások, hiszen azelőtt egy emigránsnak egy

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

egyhetes turistavízumot adtak. Ma érzem csak, hogy ez mennyire megalázó volt, ennek az országnak éltem és dolgoztam egész életemben, itt pedig ennyire taksáltak. A nyolcvanas években ez javult, kaptam kéthetes, majd egy hónapos vízumokat, de még mindig csak vízummal lehetett hazakerülnöm. ’87-88-ban, amikor itt tanítottam az Eötvös Collegiumban, töltöttem először itthon egy évet. Jó harminc éven át nem tudtam rendszeresen itthon tölteni az időmet, de az utóbbi években már igen. Mivel rendszeresen közöltem ismertetéseket a Szabad Európa Rádióban az itthoni könyvekről, hazai írótársaim, barátaim ismertek. De csak a rádióból. Egyébként azt hitték, hogy az a hang én vagyok. Szeretettel fogadtak engem itthon, amikor hazakerültem ’87-88-ban.

Közönség: Az egyes szám második személyű írásokat miért érzi Ön nehezebbnek? Az életrajzi vonatkozás nincsen benne, vagy a személyesség, mi az, ami miatt úgy gondolja, hogy Ön ezt nehezebben tudja megírni?

Érzésem szerint sokkal modernebb prózát lehet írni egyes szám első személyben. Úgy lehet dolgozni, hogy minden egyes mondat betalál, mint egy balhorog. Gerelyes Endre *Kilenc perc* című novelláját ajánlom a figyelmetekbe, mert kemény és pontos szöveg, minden mondata a helyén van. Ezt a stílust, én úgy éreztem, hogy egyes szám első személyben könnyebben meg tudom valósítani, mintha mesélek. Nem lesz belőlem Pósa bácsi.

Közönség: Ha jól értettem, akkor Ön lefordította a saját műveit egyik nyelvről a másikra.

Franciára, igen.

Közönség: Ez hogy működött? Milyen saját művet fordítani? Mennyire jutnak új gondolatok az eszébe közben, amit esetleg az eredeti nyelvben átír? Hogy működik ez?

Áh, nem törődtem én a magyar eredetivel. Amikor elkezdtem franciául írni, akkor megfeledkeztem a magyarról, és szépen csak csináltam franciául, a magyar az inkább csak vezérfonal volt. Kénytelen voltam újra mindent megírni franciául, mert nekem francia kiadóm volt, nagy kiadó, Denoël, aztán a Gallimard társaságába tartoztam, a Le Monde-nak a vasárnapi novellistája voltam. A vasárnapi számok hátoldalán mindig volt novellám. Olyan környezetem volt Franciaországban, amit nem lehetett csak úgy otthagyni. Ők várták tőlem rendszeresen a francia írásokat, én pedig már nem írtam franciául, és akkor volt az, hogy minden magyar írásomat, legalábbis elég sokat közülük, amit el lehetett franciásítani, azt elfranciásítottam. Ezzel etettem a derék franciákat, akik nagyon sokáig azt hitték, hogy én francia író vagyok, nem tudták, hogy én így dolgozom, nem is mondtam meg nekik a mai napig sem. Volt egy Kundera nevű cseh fiú, akivel együtt indultunk, és volt egy Paul Goma, ő pedig román fiú volt, minket tartottak a kelet-európai triónak, csak hát

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

az volt a különbség, hogy Kundera és Goma tényleg francia íróvá váltak, én pedig ezekkel a kóklerkedéseimmel lassan kicsúsztam a francia irodalomból.

Közönség: Végül is melyik nyelven szeretett a legjobban írni?

A franciára nagyon büszke voltam, de én inkább csak magyarul szeretek írni. Soha nem voltak más terveim.

Közönség: Kicsit korábbra visszatekintve a magyar hagyományból kiket vitt magával?

Amikor '56-ban kimentem, akkor itt a magyar rövidprózának a nagymestere az idős Déry Tibor volt, a *Vidám temetés* című novelláskötete, a *Niki* című kisregény, ezek voltak a magyar rövidprózának a remeklései az '50-es évek második felében, a Rákosi-korszakból kilábalóban. Őt vittem magammal elsősorban. Még Füst Milán esztétikáját vittem magammal, más könyvet nem, a többi könyvet apránként szereztem be. Örkény írásait is nagyon szerettem. A kortárs magyar rövidpróza volt az, amit én kerestem, és ami rám hatással volt. De lehetne nagyon sokakat mondani, csak az a baj, hogy amikor az ember elmúlik hetvenéves, akkor a neveket felejti el elsősorban. Mándy Ivánt mindig szerettem, mesteremnek tartottam.

Közönség: Tulajdonképpen én is neveket szerettem volna kérdezni, de nem ezen van az igazi hangsúly, hanem hogy nyugati magyar irodalmat tanított itt a Collegiumban, ha jól emlékszem, és aztán elhangzott később egy erős állítás, hogy az emigránsok ne mondják meg, hogy – ha jól értettem – hogy mit rontottak el, és mit hogyan kellene csinálni. Arra lennék kíváncsi, hogy kiket tanított, és milyen attitűddel, volt-e erős állítása annak a kurzusnak?

Nyugati magyar irodalomból nem azokat tanítottam, akikből most nagy írók váltak nálunk. Mi nyugaton – azért beszélek többes számban, mert a párizsi Magyar Műhely, az Irodalmi Újság (az is párizsi volt), az Új Látóhatár (München) és a Római Katolikus Szemle, később az amerikai Arcanum és a Szivárvány, ez az öt vagy hat fórum, akik ott dolgoztak, azok mi voltunk, akik a nyugati magyar irodalomnak tartottuk magunkat. Én ezeket a társaimat tanítottam, vagyis mindazokat, akik a Protestáns Magyar Szabad Egyetem prózai és költészeti és esszéantológiájában benne vannak. A Protestáns Magyar Szabad Egyetem négy nagy antológiát adott ki, amelyekben nem több, mint száz ember szerepel. A nyugati magyar irodalomban kilencszázvalahány újság és folyóirat jelent meg. A nyugati magyar irodalomban, ez Borbándinak (Borbándi Gyula – a szerk.) a felmérése, több mint ezer magát írónak tartó ember publikált rendszeresen. Hogy százra redukálták ezt az óriási tömeget, ez egy hősies elhatározás volt. Most nem ez a lényeg, hanem inkább az, hogy kit nem tanítottam. Például eszünkbe se jutott ötven év alatt, hogy Wass Alberttől egy sort is közöljünk a nyugati magyar fórumokban. Egy ötödrangú dilettánsnak tartottuk egyrészt, másrészt pedig háborús bűnösnek, akit halálra ítéltek

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

azért, mert partizánokat végzett ki Erdélyben. Mindez bizonyított, a kanadai állam ki is adta volna őt, de már annyira öreg volt, hogy meghalt, ezért nem adták ki Romániának. Ami írásainak a minőségét illeti egyébként, javaslom, hogy olvassátok el az *Adjátok vissza a hegyeimet* című műnek csak az első oldalát. Kétségbeejtő. Nálunk százezrek képesek Wass Albertet olvasni, megemészteni és szobrot állítani neki és nagy írónak tartani, ezt a szegény embert, aki nagyon-nagyon rossz író volt. Soha egyetlen magyar mondat nem jelent meg tőle egyetlen nyugati magyar folyóiratban vagy kiadónál sem. Azután itt volt Márai, aki azért jó író, azt mindnyájan tudjátok, de Máraival nekünk nagyon nagy bajaink voltak. Márai egyszerűen nem volt hajlandó tudomást venni a létező magyar irodalomról, a fiatal írókról. A párizsiak például gyakran fordultak hozzá levélben, kéziratokat küldtek neki, kértek tőle kéziratokat ennek az öt folyóiratnak, amiket felsoroltam. Márai pedig kategorikusan visszautasított minden közeledést. Az én nagybátyám, aki régi vágású úriember volt, akinek zergetoll van a kalapja mellett, egyszer véletlenül találkozott Máraival. Kérdeztem, hogy hát miről beszélgettek, és nagybátyám, aki pedig egy beszédes ember volt, azt mondta nekem: „Semmiről nem beszéltünk, mert kérlek szépen, ez egy megfagyott mopszli." Ennél rövidebben és velősebben nem lehet Márairól beszélni, az emberről, nem az íróról, ne keverjük össze a kettőt. Csináltak róla egy dokumentumfilmet, amit nem vetítenek itt nálunk, de levetítettek a tokaji írótáborban. Abban a filmben olyan dolgok voltak például, hogy Márai nagy szegénységben élt. Ezt többször is elmondják. Akkor én próbáltam mondani, hogy hát bocsássatok meg, ez a volt Grosschmid család, nagy kassai család volt, amely az egész kassai és magyarországi vagyonát kimentette egy svájci bankba. Azért volt az első hónapokban nagyon szegény Márai, mert a svájci bankok megnézték, hogy ki háborús bűnös, és ki nem. Tehát olyanoknak nem adták ki a pénzüket, akikről feltételezhető volt, hogy például zsidóktól rablott vagyont helyeztek el a bankszámlájukon. Mikor aztán kiderült, hogy Márainál nem ez a helyzet, akkor ő visszakapta a svájci pénzét, és meddig élt? Ötven-hatvan évig élt emigrációban Márai. Egy dolgot szeretnék csak mondani: soha egyetlenegy napig sem dolgozott. Ez pedig nagyon jót tett volna neki. Fölengedett volna ez a fagy, bekerült volna az életbe. Mi mindnyájan dolgoztunk, nyugati magyar írók. Szegény Fáy Ferenc, egy kitűnő költő gyári munkás volt, Dénes Tibor, egy jó prózaíró hivatalnok volt Genfben, azt a hivatalnoki állást is úgy sikerült megszereznie, hogy amikor a menekültpapírjait kiállították a svájciak, akkor tíz évet letagadott az életéből, és így felvették őt egy bankszerű intézménybe, ahol élete végéig, utolsó napjáig dolgozott. Az egyetlen, aki soha egyetlen napig sem dolgozott, az Márai volt. Mindegy, így viszont írta azokat az egészen nagyszerű naplóit, amiknek ma is csak örülni lehet. És írta a regényeit is, amiket én nagyon szeretek, de egyáltalán nem tartom valami különlegességnek, hiszen Márai kortársai között nagyon sokan vannak egészen kiváló magyar prózaírók. Tehát ők azok, akikről nem tartottam előadást,

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

és akikről tartottam, azok olyan szegénylegények, mint én is voltam, Thinsz Géza, stockholmi költő, Pobrányi Gábor, párizsi magyar író, Lehoczky Gergely, párizsi író, ezek mind ismeretlen nevek, akiket itt felsorolok. Mind kitűnő írók voltak, és egy-egy kötetük itt-ott meg is jelent, és sajnos a legteljesebb mértékben elfelejtettük őket. Czigány Lórántot is tanítottam, ő itt volt előadó előttem vagy utánam, nem emlékszem pontosan, azután Karátson Endrét is tanítottam, mert ő is itt volt előttem vagy utánam az Eötvös Collegiumban.

(Elhangzott 2011. május 2-án.)

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor

Open Access 2026-10-16 © Egyéb

Tartalom

Előszó 3
„Az író… gondoljon hülyeséget, csak legyen jó”
– Bátori Anna beszélgetése Spiró Györggyel 5
„Honnan hová beszélsz”
– Lengyel Imre Zsolt beszélgetése Grecsó Krisztiánnal 23
„Egy verseskötetet szeretnék, de soha nem lesz”
– Barna Orsolya beszélgetése Bartis Attilával 35
„Boldog ember az, akinek van címe”
– Förköli Gábor beszélgetése Dragomán Györggyel 49
„…a regényben lesz mitől elrugaszkodni”
– Kis Orsolya beszélgetése Kemény Istvánnal 67
„…azért bonyolítok, mert szeretek bonyolítani”
– Tóth-Czifra Júlia beszélgetése Esterházy Péterrel 75
„…hogy dobbantani tudjon a történet valahonnan”
– Szivák-Tóth Viktor beszélgetése Háy Jánossal 95
„Szűrd le, szűrd le, szűrd le a tanulságot!”
– Hercsel Adél beszélgetése Karafiáth Orsolyával 113
„A Wikipédia én vagyok”
– Förköli Gábor beszélgetése Balázs Attilával 127
„Milyen a mondat, amikor faltól falig ér”
– Evellei Kata beszélgetése Parti Nagy Lajossal 137
„Idegesít, hogy ott van valami, amit lehetne érteni, de nem értem”
– Petykó Márton beszélgetése Tellér Gyulával 151
„Milyen alapon vennék fel távolságot, amikor írok?”
– Förköli Gábor beszélgetése Krasznahorkai Lászlóval 157
„…egy életen át ezzel küzdöttem, hogy miként oldjam meg a párbeszédeket”
– Gór Zsófia beszélgetése Vámos Miklóssal 173
„…az élet megélt tartalmatlanságának is volt valami emberi léptéke”
– Bátori Anna beszélgetése Márton Lászlóval 189
„…mintha kiment, és egy másik ajtón visszajött volna a történet”
– Gyöngyösi Megyer beszélgetése Tóth Krisztinával 205
„Az anyanyelv nem kopott meg”
– Kovács Györgyi beszélgetése Ferdinandy Györggyel 217

www.interkonyv.hu © Förköli Gábor, Gintli Tibor

© Egyéb

© Förköli Gábor, Gintli Tibor